

ISSN 1002-9044

求是

1

1995

ISSN 1002-9044

9 771002 904009

ئابدۇسالام توختى
(ئالى مۇھەررىر)

ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر
(تەتقىقاتچى)

تەھرىر
ھەيئەتلىرىمىز
يېڭى يىلىڭلارنى
قۇتلۇقلايدۇ

ئارىمان
(كاندىدات ئالى مۇھەررىر)

ئابدۇراخمان ئەبەي (كاندىدات ئالى مۇھەررىر، «تارىم غۇبجاسى» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى)

(ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە)

ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر
(ئالى مۇھەررىر)

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم (ئالى مۇھەررىر، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى)

نۇەر ئابدۇرېھىم
(مۇھەررىر)

ئازات سۇلتان
(دوتسنت)

باش مۇھەررىر

مەھەممەت شاۋۋدۇن

مۇئاۋىن باش مۇھەررىرلەر

ئارسلان، ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

تەجرىبە ھەيئەتلەر

(ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە)

ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئابدۇسالام
توختى، ئابدۇروسۇل ئۆمەر، ئابدۇراخ-
مان ئەبەي، ئارسلان، ئازاد سۇلا-
تان، ئەنۋەر ئابدۇرېھىم، ئەبەيدۇللا
ئىبراھىم، تۇرسۇنئاي ھۈسەيىن،
زوردۇن سابىر، قەييۇم تۇردى،
مەھەممەت زۇنۇن، مەھەممەت
شاۋۋدۇن، ئوبۇل ئىسلام، ئېلى زاھىد،
ئىدرىس بارات، ئىمىن تۇرسۇن.

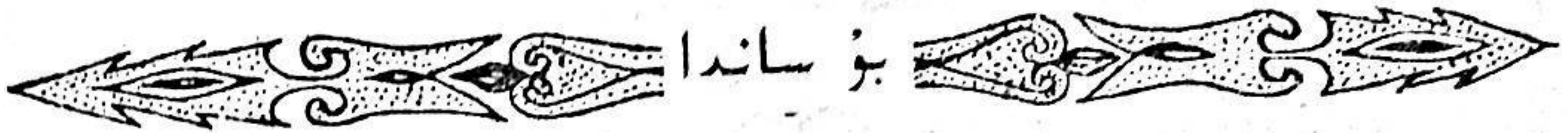
ئايلىق دەپتېر ژۇرنال

45 - يىل نەشرى

1

1995

4	..... يۈرەك تاغ (پوۋېست)	باغراش .....
48	..... لاي سۇ ئىچكەن جانلار (پوۋېست)	ئە نۆدەر مە ھە مەت .....
84	..... ئالبۇمغا سېلىنمىغان سۈرەت (ھېكايە)	ئۆمەر قادىر .....
88	..... يامغۇرلۇق بوران (ھېكايە)	تۇردىھاجى ئابدۇغۇپۇر .....
91	..... ئالتۇن بېزەكلىك ئايال (ھېكايە)	ئە مەت نىياز .....

شېئىرلار

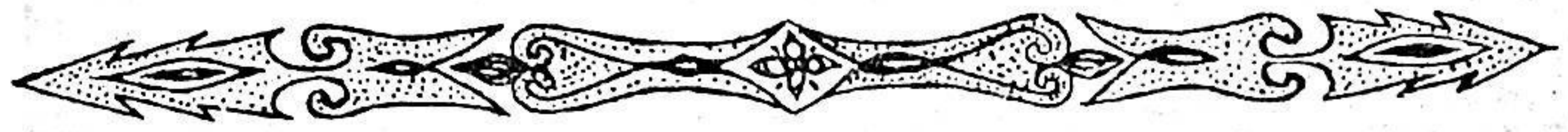
37	..... جىمى جايدا جاراڭلار يېڭى يىللىق قەدەھ-جام	مە ھە مە تىجان راشىدىن ...
42	..... ھاياتلىق يولى	ئابدۇسالام توختى .....
45	..... رۇبائىيلار	ردخىم قاسىم .....
46	..... يىلتىز ناخشى	ئابلز ئوسمان .....
47	..... ئاۋاز	ئە نۆدەر كە لىن نە زەرى .....
80	..... شۇ ھامان گۈللەرگە پۈركىنەر دۇنيا	تۇرسۇنئاي ھۈسەيىن .....
81	..... ئالەم سىغار ياخشىلارنىڭ كۆڭلىگە	نۇرىيە ئېلاخۇن .....
82	..... غەزەل ۋە رۇبائىيلار	ساۋۇتجان تاھىر .....
83	..... ئىككى شېئىر	ئابدۇللا جامال .....
94	..... كە چىكۈزدىكى ۋىسال	ھاجى مىرزىھىد كېرىمى .....
96	..... چاشقان بولۇپ كەلگە نىمىدىڭ يار	ئادىل تۇنىياز .....
97	..... ئۈچ شېئىر	مە شىمىن بارى .....
98	..... ئىككى شېئىر	ئە سقەر ياسىن .....
99	..... ئىككى شېئىر	دولتۇن روزى .....

مۇھاكىمە ۋە تەقىرىز

100	..... « ئوربىتا » ھەققىدە	ئابدۇللا مە تىقۇربان .....
107	..... ل. مۇتەللىپ ئە سەرلىرىنىڭ ئە سىلىسى بىلەن نە شىر قىلىنغان نۇسخىسىدىكى ئوخشاشماسلىقلار	تۇرسۇن ئە رشىدىن .....

تەرمە گۈللەر

124	..... ئات ئايدىخانغا (ھېكايە)	قاھار جېلىل .....
129	..... چەت ئەل ئە دەبىياتىدىن سۆيگۈ ئارىلى (ھېكايە)	س. ئا. ۋورونىن .....

كۆرسانتلار ئەسەرلىرىدىن

- 136 ..... ئاسىيە داۋۇت ..... قەلب رىشتىسى (ھېكايە) .....
 140 ..... ئادالەت ئابلىز ..... تۇغۇلغان كۈن (ھېكايە) .....
 142 ..... غۈنچەم سەمەت ..... ھالقا (ھېكايە) .....
 ئەمەتجان مەھەممەت، ئوسمانجان ئابدۇرېھىم، سابىرجان سىيىت،
 ئابدۇلئەھەت ھەسەن بارچۇقى، نۇرمۇھەممەت توخنىياز، ئابلىز ئىبراھىم،
 مايپۇنە كېرىم، مەمتىمىن ھاجى، خاسىيەت ئەمەت، دىلشات مۇھەممەتتىياز،
 146 ..... ئەسقەر ئابدۇرېشىت، سۇلايمان بارات، قۇربان ئۆمەر ..... (شىئىرلار) ...

ئەدەبىي ھايات ۋە ئۇچۇرلار

پارتىيە رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ، ئەدەبىيات -

- 152 ..... سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرەيلى .....
 156 ..... لى جون ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسى .....
 157 ..... مۇكاپاتلانغاندىن كېيىن .....
 158 ..... قاينۇلۇق خەۋەر .....
 160 ..... ئاپتورلارغا خەت .....
 * * *

رەسسام ۋە خەتتات: مەھەممەت ئايۇپ

مەسئۇل كوررېكتور: قىيۇم تۇرسۇن

باغراش

يۈرەكتاغ

(پوۋېست)

40 يىللىققا سوزغا

من يۈرەكتاغنى ماڭا ئانا زېمىننىڭ ھەر بىر زەررە تۈزۈمىنى يۈرەك ۋە ئىمانىنى قوغدىغاندەك قوغداشنى تۈگەتكەن، بۇ ئانا زېمىننىڭ ئىككى بەككۈلبەگدەك ئۇلۇغ دادام ئوسمان ئىسلامغا، ئۇيغۇرنىڭ ئانىسى «كروران گۈزىلى» دەك گۈزەل ئانام رابىبە ئىسلامغا بېغىشلايدىمەن.

ئوغلۇم، ئاتاي ئايچان بوزنى، ئاتاي كەچىك سۈنى ئىمانىنى قەدىرلىگەندەك قەدىرلىشىنى بىل!

(دادام ئاغزىدىن)

ئوغلۇم، ئانا-بوۋاڭنى، ئۇلارنىڭ باتقان يېرىنى دائىم ياد ئىت، ئۇلارنىڭ تۇپراق يېشى يۈلدەرمەي قازاقسىز قالسا، بىرلىكى ئېچىلىپ قالسا، قارا بوران چىقىپ، جاھانغا تويما يېغىپ، كۈننىڭ يۈزى تۈتۈلدۈ!

(ئايام ئاغزىدىن)

1-باب

قاي زامانلاردىدۇر غاچچىدە قېتىپ قالغان بۇلۇت قاتلاملىرىدەك قاتمۇقات قۇم ئۆركەشلىرى قېتىپ قالغان ئوي-دوڭغۇل ۋە چەكسىز بوشلۇقتا ئۈچ گەۋدە - ناھايىتىمۇ كىچىك ئۈچ گەۋدە ئاران-ئاران قىمىرلاپ يۈرىدۇ.

ئۇلارنىڭ ئەتراپى جاننى ئۈگىسىدىن سۇغۇرۇۋالغۇدەك دەرىجىدە قورقۇنچلۇق تىمتاس، ئۇ يەردە مۇشۇ كىچىككىنە ئۈچ گەۋدىنىڭ قىمىرلاشلىرىدىن ئۆزگە ھەرىكەت يوق! ئۇ يەردە مۇشۇ ئۈچ گەۋدىنىڭ شىۋىرلاش ۋە پىسىرلاشلىرىدىن ئۆزگە ئاۋاز يوق! ئۇلارنى چەكسىز كەتكەن ئۆلۈك بوشلۇق قورشىۋالغان، بۇ كىچىككىنە گەۋدىلەر ئاشۇ

پايانى يوق بوشلۇق ئىچىدە، ئاشۇ غايەت زور ۋە ئېگىز كەلگەن قۇم بارخانلىرى ئارىسىدا تېخىمۇ كىچىك كۆرۈنىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مۇشۇ قورقۇنچلۇق مۇھىت ئىچىدە نەقەدەر كىچىك، نەقەدەر ئاجىز ئىكەنلىكىنى ھەتتا ئويلاپمۇ قوياشمايدۇ...
— سەن خەت يازالامسەن؟

بويى ھەممىسىدىن پاكارراق قارا قۇمچاق ۋە جۈدەڭگۈ بولسىمۇ، بەكمۇ روھلۇق، خۇش خۇي ۋە چىڭ چىرىس كۆرۈنىدىغان، قارا كۆز بالا چەكسىز قۇملۇققا ۋە ھىمە قىزىقىش ئىچىدە قاراپ ئۈنسز كېتىۋاتقان خيالچان بالىدىن سورىدى، ئۇ بالا خالىمىغاندەك، كۆزلىرىنى يىراقلاردىن تەسلىكتە ئۈزۈپ، يېنىدىكى قارا كۆز بالاغا قاراپ بېشىنى ئىرغىتى ۋە شۇ ھامانلا كۆزىنى يىراق-يىراقتا قارىيىپ كۆرۈنۈۋاتقان قارامتۇل ئېگىزلىككە ئاغدۇردى.

ئاۋۇ قارا كۆز، قارا قۇمچاق بالىنىڭ ئېتى مېراۋۇش — مەھەللىدىكى ئەڭ قېرى ئادەم نارىش بوۋاينىڭ نەۋرىسى، ئۇ ئەمدىلا ئون ياشقا كىرگىنىگە قارىماي، ئۆيىنىڭ ھەممە ئىشىنى قىلىدۇ، قىلغاندىمۇ چوڭ ئادەملەردەك 20 — 30 قوينى مەھەللە چېتىدىكى قۇملۇققا يانداش جىگدىلىككە بىمالال ئاپىرىپ باقىدۇ. چۆپ ئورۇيدۇ، بۇيا يۈلىدۇ، تەك كۆمىدۇ، تەك ئاچىدۇ، قوغۇن ھۇلدايدۇ، ئېغىلدىن قىغ چىقىرىدۇ. قېرى مەدىگە قىغ ئارتىپ ئېتىزغا توشۇيدۇ. ئەكزاردىن قوشقاچ قوغلاپ ئۈزۈم قورۇيدۇ، ئۇ ئولتۇرسا-قوپسا بوۋىسىنىڭ گېپىنى قىلىدۇ. ھەممە ئىشتا بوۋىسىنى دورايدۇ. گەپ قىلغاندىمۇ، ئىش قىلغاندىمۇ بوۋىسىغا ئوخشىغۇسى كېلىدۇ. نېمىشقا دادىسىغا ئەمەس؟ ئۆزىمۇ چۈشەنمەيدۇ، بەلكىم، ئۇنىڭ بوۋىسى ھەممىدىن ئۇلۇغ بولغىنى ئۈچۈنمىكىن ياكى ئۇنىڭ بوۋىسى ئاق-قىزىل يۈزلۈك، بۇجغۇر ۋە قېلىن ساقاللىق، ئاتتەك ئېگىز، ئۆيىنىڭ ئىشىكىگە ئاران پاتىدىغان گەۋدىلىك، مەھەللىنىڭ بۇ بېشىدا توۋلسا، ئۇ بېشىدا تۇرغان ئادەم چۆچىگۈدەك ئاۋازى يوغان بولغىنى ئۈچۈنمىكىن ۋە ياكى بوۋىسىنىڭ بەكمۇ نۇرغۇن، بەكمۇ نۇرغۇن نەرسىنى بىلىدىغىنى ئۈچۈندۇر، بوۋىسى دۇنيادىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىدۇ. ناھايىتى چىق نەرسىلەرنى بىلىدۇ. ئۇنىڭ بوۋىسى مەھەللىدىكى كىچىك مەسچىتنىڭ ئالدىدىكى ناھايىتى قېرى چىنارنىڭ ئاستىدىكى ئادەملەر يىغىلىپ ئولتۇرىدىغان پۇچۇق سۇپىدا ئولتۇرۇپ بىر سۆزلىگىلى تۇرسا، مەھەللىدىكى چوڭلارنىڭ ھەممىسى ئاغزىنى كۈشۈكتەك ئېچىپ ئۇنىڭغا قارشىلا قالىدۇ. شۇڭىمۇ مەھەللىدىكى ھەممىلا ئادەم ئۇنىڭدىن ھېيتىدۇ.

ئۇ پات-پات ئويلاپ قالىدۇ. دادىسى نېمىشقا بوۋىسىغا ئوخشىمايدىكىن؟ ۋىجىك، قاراماتاق ۋە ئاگرا... بىرى گەپ قىلمىسا ئون ئاشپىشىمغىچە غىڭ دەپ زۇۋان سۈرمەيدۇ. ئىشتىن بۆلەك ھېچنېمە بىلەن كارى يوق ۋە ھېچنېمىنى بىلمەيدۇ. ئاپسىغىمۇ تۈزۈك چىراي ئاچمايدۇ. تۆت ئېغىز گەپنى قاملاشتۇرۇپ قىلالمايدۇ. نېمىدىندۇر بىر نەرسىدىن قورقۇپ كەتكەندەك چۆچۈپ-چۆچۈپ يۈرىدۇ. چىرايىدىن بىچارىلىك، غەمكىنلىك، ياۋاشلىق ۋە دۆتلۈك تۆكۈلۈپلا تۇرىدۇ... بوۋىسىنىڭ ئېيتىشىچە، دادىسىنى ياش ۋاقتىدا يېزىغا قوشنا يېڭى قۇرۇلغان دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى يېڭىلا كۆچۈپ كەلگەنلەر سۇ تالاشتىڭ، دۆلەت دېھقانچىلىق مەيدانىدىكىلەرگە قارشى تۇردۇڭ،

دەپ قاتتىق ئۇرۇۋەتكەن. شۇنىڭدىن بۇيان شۇنداق بولۇپ قاپتۇ، ئىلگىرى چە بدەس، خۇش خۇي، ئەقىللىك ئىكەنتۇق... مەراۋۇش دادىسىغا ئامراق، لېكىن بوۋىسىدەك ئەمەس، ئۇنىڭغا نېمىشقىدۇر ئاغرىق قويغا ئىچى ئاغرىغاندەك ئىچى ئاغرىيدۇ.

قېرىشقاندەك، ئۇنىڭ بوي تۇرقى ۋە چىرايى-ئۆگىنىڭ بوۋىسىغا ئەمەس، ئاشۇ كېسەل چىرايى دادىسىغا ئوخشاپ قالغىنىچۇ ئەتىگىدەي... مۇنۇ خىيالچان بالىنىڭ ئېتى ئېلدوس، شەھەرلىك، مەراۋۇشنىڭ مەھەللىسىدىكى مومىسىنىڭ يېنىغا تەتل قىلىپ كەلگەن. يېشىنىڭ تەڭ بولۇشىغا قارىماي ئۇنىڭ بويى مەراۋۇشتىن خېلىلا ئېگىز، لېكىن، ئۇنىڭ تۇرقى قىز بالغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرى چوڭ-چوڭ، روشەن، چىرايلىق ۋە كۆكۈچ. يۈز ئۆگى، ئاپئاق ۋە سۈزۈك بويى، بىلەك-قوللىرى نازۇك ۋە پاكىز، بارماقلىرى ئۇزۇن ۋە ئىنچىكە، ئۇنىڭ قۇلاقلىرىنى يېپىپ تۇرغان قوڭۇر چاچلىرى يۇمشاق ۋە بۇجغۇر. كالتا ئىستان، قىسقا پايپاق ۋە چىرايلىق توپىلى بىلەن تېخىمۇ ئۇزۇن ۋە ئاپئاق كۆرۈنىدىغان ئىنچىكە پاچاقلىرى سويىقىنى سۈيۈۋەتكەن قۇمۇچ پايىسىغا ئوخشايدۇ.

ئېلدوسنىڭ خەت يازالايمەن دېگەن سۆزى بىلەن مەراۋۇش ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قالدى ۋە بىردىنلا ئېلدوسقا ھەۋسى كەلدى. مەراۋۇش ئوقۇمىغان ئىدى، چۈنكى، مەھەللىدە مەكتەپ يوق ئىدى. ناھايىتى يىراقتىكى كۆكيار مەكتىپىگە بولسا، ئۇ بارالمايتتى. چۈنكى ئۇنىڭغا ئوقۇشتىن باشقا يەنە نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىشقا توغرا كېلەتتى. كۆكيارغا يەنە ئېشەك مېنىپ بېرىشى كېرەك تېخى، ئېشەك بىلەن مەراۋۇشتىن ئايرىلسا تەكلەر، ئېنىزدىكى ئېكىنلەر، ئېغىلدىكى قويلار قاراقسىز قالاتتى.

مەراۋۇش ئۆز خىيالى بىلەن يىراقلارغا تىكىلىپ ئېگىز-پەس دەسسەپ كېتىۋاتقان ئېلدوسقا ھۆرمەت ۋە ھەۋەس بىلەن تىكىلىپ قارىدى ۋە ئۆزىگە خاس بولمىغان بىر ئارنىنىش ئىچىدە دېدى:

— ئەمەس خەت يازە...

ئېلدوس ھەيران بولغاندەك مەراۋۇشقا ئىتىك بۇرالدى:

— نەگە؟ نېمىگە يازىمەن؟

— مانا، مەيەرگىچۇ؟

مەراۋۇش قولىدىكى تايىقى بىلەن ئايىقى ئاستىدىكى قۇمنى كۆرسەتتى، ھەرقاچان ئۇنىڭ قولىدىن تايىق چۈشمەيتتى. قوي ھەيدىگەندە، ئېشەك ھەيدىگەندە، ئۈزۈملەرنى قۇشقاچلاردىن قورغاندا تايىق بولمىسا بولمايتتى. يەنە مەھەللىدە توپ بولۇشۇپ تەرەپلەرگە ئايرىلىپ «قىلىچ» ۋازلىق قىلىپ، «مىلىتق» بىلەن ئېتىشىپ ئوينىغاندا ئاشۇ تايىقنى قىلىچ ۋە مىلىتق ئورسىدا ئىشلىتەتتى. تايىقنىڭ ھېچ كېرىكى بولمىسۇ، ئۇنىڭ قولىدا بىر تال تايىق بولاتتى. بۇ تايىقنىمۇ ئەتىگەن مەھەللىدىن چىقىدىغان چاغدا ئېلىۋالغانىدى. ئېلدوس گۇيا قۇمنى ھازىرلا كۆرۈۋاتقاندا ئايىقى ئاستىدا يېيىلىپ ياتقان قۇمغا قارىدى، ھەئە، ئېلدوس بۇنداق چەكسىز قۇملۇقنى، بۇ قۇملۇقنىڭ قۇمىدەك قۇمنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتاتتى. بۇ يەرنىڭ قۇمى شۇنچىلىك ئۇششاق ۋە ئۇۋاق بولۇشىغا قارىماي، شۇقەدەر پاكىز، تال-تال ۋە سۈزۈك ئىدى. يالىڭاچ بولۇپ قۇمغا ئېغىنساڭمۇ، قۇملۇق يەرنى لېۋىڭ بىلەن ئۆپسەڭمۇ لېۋىڭگە، زەررىچە توپا-چاڭ

يېشىمايتتى. خۇددى ئالتۇن ئۈۋىقىدەك، كېپەك ئالتۇندەك پاك، پارقىراق، شىر-شىر ئىدى. چۈنكى، بۇ يەر - مۇشۇ قۇملۇق تېخى بۇلغانمىغان، زادىلا بۇلغانمىغاندى. ئېلدوس كۆزلىرىنى قۇمدىن ئاغدۇرۇپ، مېراۋۇش تەڭلەپ تۇرغان تاياقنى قولغا ئالدى-دە، نېمىدەپ يېزىشنى ئويلىنىۋاتقاندا قۇمغا تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى. شۇ كەمدە ئالدىغا خېلىلا ئۇزاپ كەتكەن يەنە بىر بالا - تۈرەك پىت يىراقتىن ۋارقىردى:

— مە يەرگە كېلىڭلار بالىلار... مەن... مەن... سىلەرگە...

تۈرەك پىت ھەممىدىن قاۋۇل ۋە ئېگىز، ئۇنىڭ يېشى مېراۋۇشتىن ئۈنچە چوڭ بولمىسىمۇ، مېراۋۇشقا قارىغاندا جىق نەرسىنى بىلىدۇ - تاماكا چېكىدۇ، ناخشا ئېيتىدۇ، ئېيتقاندىمۇ كېتىۋاتقانلار ئورنىدا بىر توختىغۇدەك ناخشا ئېيتىدۇ، يەنە مەھەللىدە نامى بار كەپتەرۋاز تېخى! ئۇنىڭ كاتىكىدىن مۇشۇ ئەتراپتا ئۇچرايدىغان ئۆي كەپتىرىنىڭ سورتلىرىنىڭ ھەممىسىلا تېپىلىدۇ. ئۇنىڭ كۆپلىرىنى تۇتۇۋالغان، ئوغرىلىۋالغان - كەپتىرىنى ئازنا بازارغا ئاپىرىپ ساتىدۇ-دە، يەنە ناخشىسى بېرىپ ئوغرىلاپ كېلىدۇ، ئەتىسى يەنە ساتىدۇ... ئۇنىڭ ئەگىم ۋە قارا قاشلىرىغا يېقىنلا جايلاشقان ئورا كۆزلىرىدە، ئوتتۇرىسى ئېگىز، ئۈچى بۈركۈت تۇمشۇقىدەك ئەگمەچ بۇرۇنلىرىدا، نېپىز، لېكىن قىز بالىنىڭكىدەك قىپقىزىل رەڭلىنىپ تۇرىدىغان شۆپۈك لەۋلىرىدە ھەرقاچان بىر قۇۋلۇق يوشۇرۇنۇپ جىلۋىنىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئاپىسى بىلەن دادىسى ئىككى يەردە - دادىسى مېراۋۇشلارنىڭ شاقۇر دېگەن مەھەللىسىدە، ئاپىسى قاراسۇدا، دادىسىنىڭ خوتۇنى بار. ئاپىسىنىڭ ئېرى بار. دادىسىنىڭمۇ، ئاپىسىنىڭمۇ يەنە باشقا بالىلىرى بار. — بۇ يەرگە كېلىڭلار! مەن... مەن... مەن بىر نەرسىنى... — ئۇنىڭ ھايقىرتىشى مېراۋۇش بىلەن ئېلدوسنى ئالدىراتتى، ئۇلار دېمىسىمۇ بىر خىل ياتىراشتىن ابۇ تۇيغۇ ئېلدوسنىڭ خەت يېزىشنى بىلىمەن، دېگىنى سەۋەبلىك، كۆپرەك مېراۋۇشنىڭ كۆڭلىدە روي بەرگەندى) بىزار بولۇپ تۇرۇۋاتقاندى. تۈرەك پىتنىڭ ھايقىرىشى ئۇلارنى، بولۇپمۇ مېراۋۇشنى بىر خىل ئەسكى تۇيغۇدىن - يۈرىكىدە پەيدا بولۇۋاتقان قىزغىنىش، كۆرەلمەسلىك تۇيغۇسىدىن يۇلقۇندۇرۇپ چىقتى. ئۇ تۈرەكنىڭ ۋارقىرىشىدىن خۇشال بولدى-دە، ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەتتى، چۈنكى، ئۇ شۇ تاپتا يۈرىكىدە بىخلىنىۋاتقان يامان تۇيغۇلاردىن نېمىشىقىدۇر نومۇس قىلغاندى. شۇڭا، ئۇ ئېلدوسنى چاقىرىشنى ۋە ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە يۈگۈرۈشنى كۈتۈشكىمۇ تاقەت قىلالمىدى. يۈزىنى، چىرايىنى، كۆزلىرىنى ئۇنىڭدىن يوشۇرۇش ئۈچۈن، ئېلدوسقا گەپمۇ قىلماي ئالدىغا - تۈرەكنىڭ يېنىغا قاراپ يۈگۈردى. ئارقىدىن ئېلدوسمۇ يۈگۈردى.

ئۇلارنىڭ پۇتلىرى يۇمشاق قۇمغا پاتاتتى. خۇددى پاتقاق ئىچىدە يۈگۈرگەندەك ئاياغلىرىنى يەر ئۆزىگە تارتىپ، ئۇلارنىڭ يۈگۈرۈشىگە توسقۇن بولاتتى.

— قاراڭلار، بۇ نېمە؟ - تۈرەك پىت تەڭلا دېگۈدەك يېتىپ كېلىپ، ئىتتىن قاچقان بالدەك ھاسىراپ تۇرغان مېراۋۇش بىلەن ئېلدوسقا قولدىكى بىر نەرسىنى پۇلاڭلاتتى. ئۇ ئىككىسى دەررۇ ئارقىسىغا داچىشتى. ئۇنىڭ قولىدا قۇيرۇقى ئاچماق بولۇشقا باشلىغان بىر كەسلەنچۈك پۇلاڭلاپ تۇراتتى. كەسلەنچۈك تىرىك ئىدى، ئۇنى تۈرەك پىتنىڭ

قانداقسىگە تۇتۇۋالغانلىقىنى ھېچ چۈشىنىپ بولمايتتى. بۇنچىلىك چوڭ كەسلەنچۈك بار دەپ ئۇلارنىڭ ئاڭلىغىنى بولمىسا، تېخى كۆرگىنى مۇشۇ ئىدى. شۇڭا ئۇلار چۆچۈپ داچىشتى.

— مانا، قاراڭلار بۇ نېمە! بۇ كېلە، كېلەنى بىلەمسىلەر! كېلە دېگەن كەسلەنچۈكنىڭ بوۋىسى، كەسلەنچۈك بەك قېرىپ كەتسە كېلە بولىدۇ. كەسلەنچۈك قۇرت-قوڭغۇز يېسە، كېلە ئاپتاپ يەيدۇ. كۈننىڭ نۇرىنى يەيدۇ. ئۇ كۈنگە قاراپ بەش كۈن، ئون كۈن ئولتۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇبادا كۈن چىقماي قالسا ئادەمنى يەيدۇ. ئادەمنىڭ بۇرنىنىڭ ئىككى تۆشۈكىگە ماۋۇ ئاچماق قۇيرۇقىنى تىقىدۇ-دە، قورسىقىنى ئادەمنىڭ ئاغزىغا چىڭ چاپلىۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئادەم نەپەس ئالالماي تۇنجۇقۇپ ئۆلىدۇ. كېلە بولسا، ئۆلۈكنى ئالدىرماي، چۆل ئاپتىپىغا قاقلاپ ئولتۇرۇپ، بىر چىشلەمدىن، بىر چىشلەمدىن يەيدۇ... بۈگۈن ئاسماندا كۈن بولمىغاچقا بىزنى يېيىش ئۈچۈن كۈتۈپ ئولتۇرغان ئىكەن. مەن كاپىدە قىلىپ تۇتۇۋالدىم. بولمىسا...

مانا ئىشەنمىسەڭ ھازىرلا بىرىمىزنى ئولتۇرىدۇ قويۇپ بەرسەم...
ئاغزى ئاغزىغا تەگمەي ۋالاقلاۋاتقان تۈرەك پىت قولىدىكى پىلتىڭلاپ-يۇلقۇنۇپ تۇرغان كېلەنى ئۇشتۇمتۇت ئېلدوسنىڭ يۈزىگە قارىتىپ يۇلاڭلاتتى. تۈرەكنىڭ قورقۇمسىزلىقى، ئۇنىڭ قولىدىكى جانىۋارنىڭ سەت تەلەتدىن ھەم ھاڭ-تاڭ بولۇپ، ھەم قورقۇپ تۇرغان ئېلدوس تۈرەكنىڭ يۇلاڭلىشى بىلەن نەق تۇمشۇقنىڭ ئاستىغىلا كېلىپ قالغان «كېلە» دىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ، بىر قورقۇنچلۇق چىرقىراش بىلەن تەڭلا ئۆزىنى ئارقىسىغا تاشلىۋەتتى. ئۆزى خۇددى ئېلدوستەك قورقۇمىراپ تۇرسىمۇ، ئېلدوسنىڭ ئاچچىق ۋە بېچارىلەرچە چىرقىرىشىدىن قورقۇنچى ئۇنتۇغان مېراۋۇش تۇرغان جايدىن ئوخچۇپ بېرىپ تۈرەك پىتنىڭ گەدىنىگە بىر مۇشت سېلىۋەتتى.

— تارت قولۇڭنى، ئوغرى...

تۈرەك پىت گەدىنىگە تەگكەن مۇشتتىن سەلگىنە دەلدۈگۈنۈپ ھازىرلا بېرىلىپ كېتىدىغاندەك يۈز-كۆزى ھۈپپىدە قىزىرىپ، بويۇن تومۇرلىرى كۆپۈپ، ئۆزىگە غەزەپلىك ھومىيىپ تۇرغان مېراۋۇشقا بەتلەندى.

— سا... ساراڭمۇ سەن. نېمىشقا ئۇرسەن مېنى...

ئۇ سەل تەرسا ۋە تاقەتسىز كۆرۈنىمۇ نېمىشقىدۇر يەنىلا ھىجىيىپ تۇراتتى.
— تاشلا قولۇڭدىكىنى... ئېلدوسنى يەنە قورقۇتساڭ سېنى بارغىلى قويمايمىز، ئىككىمىز كېتىۋېرىمىز... — مېراۋۇشنىڭ ئاخىرقى سوزىدىن ئۇنىڭ بىزەڭلەرچە ھىلىپىرلەپ تۇرغان چىرايى جىددىي تۇس ئالدى:

— ياق، بولدى. ئەمدى قورقۇتمايمەن... بىللە بارايلى. مەن... ئەمدى...

ئۇ ئېگىز كۆتۈرۈۋالغان كېلەنى ئارقىسىغا يوشۇردى:

— مەن ئەمدى ھېچكىمنى قورقۇتمايمەن...

مېراۋۇش ئۇنىڭغا گۈللىيىپ قويدى-دە، ئېلدوسقا مۇلايىمغىنە دېدى:

— تۈرەك پىت مۇشۇنداق نېمە! شۇڭا بالىلار ئۇنى پىت دەيدۇ، ئىنەك پىتى! پىتتىن قاچقانداك ئۇنىڭدىن قاچىدۇ، سېنى يەنە بۈزەك قىلسا ئۇنى ھايدىۋېتىپ

ئىككىمىز كېتىۋېرىمىز. تۈرەك قولىدىكى كېلەنى قويۇۋەتتى، كېلە سرغىپ، سويلاپ يۈگۈرۈپ كەتتى-دە، ھايت-ھايت دېگۈچە كۆزدىن يوقالدى.

شۇنداق، تۈرەك پىنتى بالىلار ئارىغا ئالمايدۇ، ئۇ كەپسىز، ئۇ ھېچكىمدىن ھېيتمايدۇ. تېخى 12 ياش تۇرۇپ مەكتەپكە ماڭغان قىز بالىلارنىڭ ئارقىسىدىن سەت ناخشىلارنى ئېيتىدۇ. ئىت باقىدۇ. ئىت تالاشتۇرىدۇ. تۇخۇم چېكىشىپ تۇخۇم ئۈتىدۇ. توخۇ-كەپتەر، ئۈزۈم، قوغۇن ئوغرىلايدۇ. بۇ يەردە ئۈزۈم، قوغۇنغۇ تولا، ئۆي يېسىپ ئۈزۈم، قوغۇن بار. لېكىن، بالىلار يەنىلا ئوغرىلاپ يېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ. قىزىق بولىدۇ-دە! شۇنى بىلىپ تۇرۇپ بىر-بىرىنىڭكىنى ئوغرىلايدۇ. بىر كۈنى توپ بولۇپ بىرىنىڭكىنى، يەنە بىر كۈنى بىرىنىڭكىنى... ئەمما كەپتەر، توخۇ ئوغرىلاش بەك ئەيىب ئىش. بۇنداق ئۇياتلىق ئىشنى پەقەت تۈرەك پىنتا قىلىدۇ. شۇڭا بالىلار ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاجۇرىدۇ. ئۇ مۇشۇ مەھەللىلىك بولسىمۇ، بالىلارغا يات بىلىنىدۇ. بالىلار ئارىغا ئالمىغاچقا ئۇ كۆرگەنلا بالىغا يېقىنچىلىق قىلىدۇ. بىللە ئويناش ئۈچۈن بالىلارغا كەپتەر تۇخۇمى بېرىدۇ، باچكا سوۋغا قىلىدۇ. بالىلار ئۇنىڭدىن قاققانسىرى بالىلارغا پىنتەك يېيىشىپلا يۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، يا بولمىسا، كىر يۇيۇپ بېرىدىغان ئاپىسى بولمىغاچ بويۇن-گەدەنلىرىدە پىت ئۆمىلەپ يۈرگىنىنى بالىلار كۆرۈپ قېلىشقانىمىكىن، ئەيتاۋۇر ئۇنى. «تۈرەك پىت» دەپ چاقىرىشىدۇ. بۈگۈن، ياق، ئاخشام، ئېلدوس بىلەن مېراۋۇشنىڭ تۈنۈگۈنكى سەپەر توغرىسىدىكى مەسلىھەتكە تۈرەك پىت تەرەپپاللا ئارىلىشىپ قالغاچقا، ئۇنىڭ مەن سىلەر بىلەن بىللە باراي دېگىنىگە ماقۇل بولۇپ ئۇنى ئېلىۋالغانىدى. يەنە كېلىپ تۈرەك پىت قۇملۇقى ۋە قۇمنى بىلەتتى. ئۇ ئالا كالتەك كۆتۈرۈۋالغان بىر توپ ئادەمنىڭ ئارقىسىغا كىرىۋېلىپ بۇ قۇملۇققا بىرقانچە قېتىم كىرگەنىدى. ھەتتا ئۇلارنىڭ چېدىرلىرىدا قونۇپ كەلدىم دەپ ھاياپازلىق قىلغانىدى. شۇ قېتىمدا تېخى بىرتال چاقماق ئالغاچ كەپتۈ. گاز چاقماقىمىش. ئۇلار ئۇنىڭغا سوۋغا قىلىپتۇمىش، لېكىن، مېراۋۇش بۇ چاقماقنى تۈرەكنىڭ ئوغرىلاپ كەلگەنلىكىنى بىر قاراپلا بىلىۋالغانىدى. چۈنكى ئۇنىڭچە چوڭلار ھەرگىزمۇ بالىلارغا تاماكا چەككىن دەپ چاقماق سوۋغا قىلمايتتى. قورقۇپ كەتكەن ئېلدوس مېراۋۇشنىڭ رىغبىتى بىلەن ئورنىدىن قوپتى ۋە بىر چەتتە ھىجايغىنىچە قاراپ تۇرغان تۈرەك پىنتا ئەلەم بىلەن ھومىيىپ قويدى.

— ماڭايلى، كەچ قالغىلى تۇردۇق، — مېراۋۇش بۇ ئەترەتنىڭ تەبىئى رەھبىرى بولۇپ قالغانىدى. تۈرەك ئۇنىڭدىن ھېيىقسا، ئېلدوس ئۇنىڭغا سەھرا بالىسى، مەندىن كۈچلۈك دەپ ئىشەنتتى.

ئۇلار ئۈنچىقماي مېڭىپ كېتىشتى. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى جىملىق ئۇزۇنغا بارمىدى. گەپنى مېراۋۇش باشلىدى.

— بىر خەت يېزىپ باققىنە، كۆرۈپ باقاي، قانداق يازسەنكىن. ئېلدوس خىيالىدىن ئويغاتقىنى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن بىزار بولغاندەك ئۇنىڭغا بىلىنەر-بىلىنمەس ھومىيىپ قويدى. بايقىق قوزقۇنچ ۋە كۆڭۈلسىزلىك ئۇنىڭ كۆڭلىدىن

تېخى چىقىپ بولالمىغاندى.

— خەت دېگەننى قانداق يازاتتى، خەت يازغاندەك يازىدۇ، شۇ! — دېدى ئۇ تەرسالق بىلەن.

— ھېلىمۇ يېزىپ باقماسەن؟ — مراۋۇش خۇددى گۇناھ قىلىپ قويغاندەك تەڭقىسلىق ئىچىدە يەنە دېدى.

ئېلدوس مراۋۇشنى ياراتمىغاندەك نېپىز لەۋلىرىنى سەلگىنە قىشايىتىپ: — شۇنچە بولغىچە خەت يازغاننى كۆرمەپتىكەن سەن-دە! ئەكەل تاياقنى، خەت دېگەننى مانا مۇنداق يازىدۇ... — دېدى.

ئۇ مراۋۇشنىڭ قولىدىن ھېلىقى تاياقنى ئېلىپ، پاكىز، قاتقان قۇم يۈزىگە تىكلەندى، لېكىن نېمە دەپ يېزىشنى بىلمەي تاياقنى تۇتۇپ يەرگە ئېگىشكىنچە تۇرۇپ قالدى. مراۋۇش بىلەن تۈرەك پىتمۇ قوشۇملىرىنى تۈرگىنچە نېمىلەرگىدۇر باش قاتۇرۇشتى ۋە بىرەر مۆجىزىنى كۆرسىتىشنى ئۈمىد قىلغاندەك جىددىي قىياپەتتە ئۇنىڭ بەكمۇ روشەن، كۆكۈچ ھەم چىرايلىق كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ قارىغىنچە تۇرۇپ قېلىشتى.

بىر كەمدە ئېلدوس بېشىنى ئۈشتۈمۈتۈ كۆتەردى-دە، ئۆزىگە بىرخىل قىزىقىش، تاقەتسىزلىك ئىچىدە قاراپ تۇرغان مراۋۇش بىلەن تۈرەككە قاراپ قۇۋلارچە كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشىدە قىيىن بىر تېپىشماقنىڭ جاۋابىنى تېپىۋالغان، لېكىن بۇنى دەررۇ ئاشكارىلىغۇسى كەلمىگەن بالىنىڭ بىر خۇپىيانە شادلىقى ئەكسىلىنەتتى. مراۋۇش بىلەن تۈرەك ئېلدوسنىڭ چىھرىدىكى خۇش خۇيلۇقنىڭ تەسىرى بىلەن ئۈمىدلىنىپ ئۇنىڭ يەرگە سوزۇلغان تايىقىنىڭ ئۇچىغا دەررۇ ئېگىشتى.

ئېلدوس تايىقىنىڭ ئۇچىدا نەچچە كۈندىن بۇيان ياغقان يامغۇردا نېپىزگىنە قاتقان قۇمنىڭ سىيلىق يۈزىگە ھەۋەس ۋە ئىشتىياق بىلەن جىجدى.

ئېلدوس ئاستىنقى لېۋىنى مەھكەم چىشلىۋالغاندى. ئۇ خەت يېزىشقا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن كىرىشىپ كەتكەچكە، ئۇنىڭ قوشۇملىرى تۈرۈلۈپ، بىلىنەر-بىلىنمەس سەپكۈنى بار بۇرنىنىڭ ئۇچىدا ئۇششاق تەر تامچىلىرى جىمىرلاشقا باشلىدى. ئۇنىڭ شۇ تۇرقىدىن تاياق بىلەن چوڭ خەت يېزىشقا ئادەتلەنمىگەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. بۇ مىڭ تەسلىكتە خەتنى يېزىپ بولۇپ مەمنۇنىيەت ۋە خۇشاللىق ئىچىدە بېشىنى كۆتۈرۈپ مراۋۇش بىلەن تۈرەككە قاراپ كۈلۈمسىرىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن گويا ناھايىتى بىر مۈشكۈل ئىشنى نەتىجىلىك ئورۇنلىغان بىر شەرەپ ئىگىسىنىڭ ئىپتىخارلىقى بىلىنەتتى.

— ئوقۇپ باقە، — مراۋۇش جىددىي قىياپەتتە مۇلايىمغىنە سورىدى.

ئېلدوس ئوقۇدى:

— بەگقۇلبەگ، كۆركە ئىنە.

ئۇنىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى. مراۋۇش بىلەن تۈرەك ئېلدوسقا تەڭلا قاراشتى.

— بەگقۇلبەگ، كۆركە ئىنە.

مراۋۇش بىلەن تۈرەك تەڭلا تەكرارلىدى. ئۇلار خۇددى بىر نەرسىدىن چۆچۈپ كەتكەندەك قولىدىكى تايىقىغا تايىنىپ پەرۋاسىز ھالدا ئۇلارغا قاراپ تۇرغان ئېلدوسقا

چە كچىيىشتى، شۇ دەمدە ئېلدوسنىڭ كۆزلىرى، ئۇنىڭ ئاشۇ قىز بالىدەك چىرايى، ئۇنىڭ ئىنچىكە، سۈزۈك ئاق بىلەكلىرى، ياق، ئۇنىڭ قولىدىكى ئاشۇ تاياقمۇ ئۇلارغا سۈرلۈك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇلار ئېلدوسقا بىر خىل ھودۇقۇش ۋە ئەيمىنىش ئىچىدە كۆز تىكتى. ئۇنىڭ نەزىرىدە تېخى تۈنۈگۈنلا ئۇنىڭغا شۇنچىلىك جانسىز، ئەركە ۋە ئاگرا كۆرۈنگەن بۇ شەھەرلىك بالا شۇ تاپتا بىردىنلا باشقىچەلا تۈيۈلۈپ كەتكەندى. شۇنداق بولمايچۇ؟ ئۇ خەت يازالايدىكەن-دە! مراۋۇش بولسا ھەممىنى قىلالايمەن، دەپ ئويلايدۇ ۋە قىلىشقا جۈرئىتى يېتىدۇ، لېكىن شۇ خەتنى يازالمايدۇ. چۈنكى بۇ يەردە مەكتەپ يوق. مەكتەپ بەك يىراققا، ئۇنچىلىك يىراققا بېرىپ ئوقالمايدۇ. بوۋىسىغا ياردەملىشىپ ئېتىز ئىشلىرىغا قاراشمىسا بولمايدۇ، يەنە تېخى ھېلىقى قېرى مىدىسىنى مىنىپ بېرىشى كېرەك. ئۇ قېرى مىدە ئۆيىنىڭ، ئېتىز-قىرىنىڭ ھەممىلا ئىشىنى زىممىسىگە ئالغان... ئۇ بەگتۈلبەگنى، كۆركلەننى بىلىدۇ، بۇ يېزىدىكى ھەممىلا ئادەم بىلىدۇ. خۇددى ئۆزىنىڭ بوۋىسىنى بىلگەندەكلا بىلىشىدۇ. چۈنكى، ھەممىلا بوۋىلار، ھەممىلا بوۋايلار نەۋرىلىرىگە ئەڭ ئاۋۋال ۋە ئەڭ زور ئىشتىياق بىلەن، ھەركۈنى دېگۈدەك بۇ توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىدۇ-دە! لېكىن... ئۇ ماۋۇ بالىدەك، «بەگتۈلبەگ...» دەپ يېزىشنى بىلمەيدۇ. ئەتتەڭ... ئۇمۇ يازالغان بولسا-ھە؟ ئۇ چاغدا... ئۇ بەگتۈلبەگنى پات-پات چۈشەپ قالىدۇ. بەگتۈلبەگنى ھەممىلا بالىلارنىڭ چۈشىگە كىرىۋېرەمدۇ ياكى پەقەت ئۇنىڭلا چۈشىگە كىرەمدۇ، بۇنى ئېنىق ئەمەس، لېكىن ئۇ كۈندىلا دېگۈدەك بەگتۈلبەگنى چۈشەيدۇ...

— قاراڭلار بالىلار... مەنمۇ... مەنمۇ يازالايمەن...

تۈرەك پىت نېمىدۇر ئېسىگە كەلگەندەك ئۇشتۇمتۇت توۋلىۋەتتى. ئېلدوس بىلەن مراۋۇش تۈرەك پىتقا ھەيران بولۇشۇپ قاراشتى. تۈرەك پىت كۆك خادانى ئىشتىنىنىڭ يېرىم-ياتا ئوچۇق تۇرغان ئالدىنى يېشىپ، چۆلدۈرنى شارتتىدە چىقاردى-دە، سىلىق قۇم يۈزىگە قاتتىق بېسىم بىلەن جىڭغىغىلى تۈردى. ئۇ بىر تەرەپتىن جىڭغىغاچ، بىر تەرەپتىن بارمىقى بىلەن قوينىڭ سىڭىرىدەك قېتىپ تۇرغان چۆلدۈرنىڭ يېڭى ئۈزگەن، ياق، شۆپۈكى بىلەنلا پىشۇرۇلغان يېڭى دادۇردەك ئېسىلىپ تۇرغان چۆلدۈرنىڭ خەتلىكىنى كۆرسەتكۈچ ۋە نامسىز بارمىقى بىلەن قىسۇپ ئۇياق-بۇياققا ئايلاندۇردى. كۈچلۈك بېسىم بىلەن يېپچە بولۇپ جىڭقىلىۋاتقان قىزىق سۈيدۈك قۇملۇق يەرنىڭ يېتىدە بىر خىل شەكىل قالدۇرۇپ قۇمغا دەررۇ سىڭمەكتە ئىدى. مراۋۇش بىلەن ئېلدوس تۈرەك پىتنىڭ سۈيدۈكى بىلەن سىزىۋاتقان شەكىلگە قىزىقىش بىلەن قاراپ تۇرۇشتى. ئاخىر تۈرەك پىتنىڭ سۈيدۈكى توختىدى. قۇم يۈزىگە ئامۇتسىمان بىر يۇمىلاق — سوقچاق نەرسىنىڭ شەكلى چىقتى. تۈرەك پىت سۈيدۈكنىڭ قالدۇقىنى ئىشتىنىنىڭ ئالدىغا تېمىتىنچە چۆلدۈرنى ئىشتىنىنىڭ ئىچىگە تىقتى ۋە ھەمراھلىرىغا قاراپ ھىجايىدى. — نېمە بۇ؟ — سورىدى ئېلدوس بىلەن مراۋۇش تەڭلا. تۈرەك پىت بىر كۆزىنى قۇۋلارچە قىسىپ قويدى:

— مۇشۇنىمۇ بىلەلمىدىڭلارمۇ؟ بۇ دېگەن، بۇ دېگەن يۈرەك تاغ...

ئېلدوس بىلەن مراۋۇش ھەيران بولغاندەك بىر-بىرىگە قارىشىپ قويۇپ،

ئوخشامدۇ- يوق دېگەندەك ھېلىقى شەكىلگە سىنچىلاپ قارىدى.
 — ئوخشايتىمۇ؟ — سورىدى تۈرەك پىت مەغرۇرلىنىپ.
 مېراۋۇش لېۋىنى پۈرۈپ، يازاتىمغاندەك قىلىپ بېشىنى چايقىدى:
 — ياقەي، شاپتۇلغا، ياق شۇخۇلەككە ئوخشاپ قاپتۇ.
 — سەن سىزىپ باقە ئەمىسە... نوچى بولساڭ... — تۈرەك پىت قايىل بولماي
 مېراۋۇشقا ھومايدى.

— سىزماي ئەمىسە... مەن سىزمايمەن... ياسا... ياسايمەن.
 شۇ گەپ بىلەن تەڭ مېراۋۇش ئىشتىنىڭ ئالدىنى يېشىپ چۆلدۈرىنى چىقاردى-دە،

تۈرەك پىت سىزغان شەكىلنىڭ
 قاق ئوتتۇرىسىغا كور كۈرىتىپ
 جىڭغىغىلى تۇردى. لېكىن،
 تۈرەك پىت قىلغاندەك چۆلدۈرد-
 نى ئايلاندۇرماي بىر يەرگىلا
 سىنىپتۇردى. بۇنى كۆرۈپ
 ئېلدوسمۇ كالتە ئىشتىنىڭ
 ئالدىنى يەشكىلى تۇردى ۋە
 بىر ھازا ھەپلىشىپ كىچىككەنە
 ۋە ئايپاق كەلگەن چۆلدۈرىنى
 چىقاردى ھەم مېراۋۇش جىڭغە-
 ۋاتقان يەرنىڭ يېنىغا جىڭغە-
 دى. خەتنىلىكى راۋۇرۇس
 قىلىنساچقا ئۇنىڭ چۆلدۈرىنىڭ
 خەتنىلىكى يېرىم ئۆرۈلۈپ
 تۇراتتى ۋە نېمىشقىدۇر بىر
 تەرىپىگە خېلىلا مايپاق ئىدى.
 — قارا ئېلدوسنىڭ چۈچە-
 قى مايپاق ئىكەن... — دەپ

قاقلاپ كۈلۈۋەتتى باياتىدىن بېرى مېراۋۇشنىڭ «ھۈنرى» نى كۆرمەك بولۇپ
 قوشۇمىسىنى تۈرگىنىچە ئۇنىڭ ئىشىغا قارىلىپ تۇرغان تۈرەك پىت قولى بىلەن
 ئېلدوسنىڭ چۆلدۈرىنى كۆرسىتىپ.
 ئېلدوس خۇددى ئۆزىنىڭ چۆلدۈرىنى ئەمدىلا كۆرۈۋاتقاندەك بېشىنى پەس قىلىپ
 ئۇنىڭغا قارىدى ۋە غۇدۇڭشىدى:

— سېنىڭچۇ؟ سېنىڭمۇ مايپاققۇ؟ — ئۇنىڭ ئاق سۈزۈك يۈزى ھۈپپىدە قىزىرىپ
 كەتتى. ئۇ ھېلىلا يىغلىۋېتىدىغان بىر قىياپەتتە گويا ياردەم تىلىگەندەك مېراۋۇشقا
 قارىدى. مېراۋۇشمۇ دەم ئۆزىنىڭ، دەم ئېلدوسنىڭ چۆلدۈرىغا قاراپ قويۇپ كۈلگىلى
 تۇردى:

— راستتىنلا مايماق ئىكەن، شەھەرلىكلەرنىڭ چۈچىقى مايماق ئىكەن... ھى ھى ھى... شەھەردە خەتنە قىلالمايدىكەن.

تۈرەك پىت چۆلدۈرىنى يەنە چىقاردى.

— مانا، قارا مېنىڭ دېگەن تايماقتەك تۈپتۈز تۇرمامدۇ...

ئېلدوس ئىزادىن شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى.

مىراۋۇش بىردىنلا تازا كۈچەپ جىڭغىلى تۇردى:

— قايسىمىز ئۈزۈنغا جىڭغايىمىزكىن قېنى، — شۇنىڭ بىلەن بايقى گەپ ئۈزۈلدى.

ئېلدوس كۆزىنى تۈرەكنىڭ چۆلدۈرىدىن ئېلىپ مىراۋۇشنى دوراپ كۈچىنىپ جىڭغىلى تۇردى. ئۇلارنىڭ سۈيۈدۈكلىرى ئىككىتال گۈرزىنتال مۇنچاق تىزمىسى بولۇپ ئەگمە ھالەتتە شۇڭغۇشقا باشلىدى.

مىراۋۇش ئېلدوسقا قارىغاندا سەلگىنە بۇرۇن جىڭغايچقا، ئۇنىڭ سۈيۈدۈكى ئازلاپ جىڭغاش ئارىلىقى ئېلدوسنىڭكىدىن قىسقا چىقىپ قالدى. بۇنى كۆرۈپ تۈرەك پىت چوقان سالىدى:

— مىراۋۇشنىڭ قىسقا... مىراۋۇش ئېلدوستەك ئۈزۈنغا جىڭغايلىمايدىكەن.

ئەمدى مىراۋۇشمۇ ئىزادىن قىزىرىپ كەتتى، ئۇ بىردىنلا تۈرەككە ھۈرىپەيدى:

— سەنچۇ؟ سەن جىڭغاپ باقە... قېنى.

تۈرەك پىتمۇ ئۇنىڭغا ھومايدى.

— جىڭغاي ئەمىسە، ھەممىڭدىن ئۈزۈن جىڭغايىمەن، قارا مېنىڭ چۈچىقىم

ھەممىڭنىڭدىن ئۈزۈن ھەم توم...

ئۇ كۈچەندى. ئۇنىڭكىدىن ئازراقلا سۈيۈدۈك چىقىپ بىر غېرىچ بارا-بارمايلا سۈيۈدۈكى ئۈزۈلدى. بۇنى كۆرۈپ مىراۋۇش بىلەن ئېلدوس تەڭلا ۋارقىراشتى:

— ئوھوي... جىڭغايلىمدى... ئاران بىر غېرىچلا.

— تېخى بىر غېرىچمۇ ئەمەس. تېخى يوغان گەپ قىلىسنا...

تۈرەك رەللە بولغىنىدىن ھۈپپىدە قىزىرىپ، ئىنجىقلاپ تېخىمۇ كۈچىدى. لېكىن ئۇنىڭدىن سۈيۈدۈك چىقىمىدى.

— مەن ئابايا سىيىپ بولغان تۇرسام... سۈيۈدۈكىم تۈگىگەن تۇرسا، ھېلى قاراپ

تۈرۈڭلار-ھە، مەن ھەممىڭلاردىن ئۈزۈنغا جىڭغايىمەن... — تۈرەك كۈلۈۋاتقان ئىككىسىگە قاراپ ھومىيىپ غودۇڭشىدى. بولۇپمۇ ئېلدوس تۈرەكنىڭ ئەنتىنى ئېلىۋاتقاندا چىنىنىڭ بېرىچە ۋارقىرماقتا ئىدى.

مىراۋۇش سىيىپ بولۇپ، چۆلدۈرىنى يىغىشتۇرۇشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئۆزى سىيىپ ھۆل قىلغان قۇمنىڭ يېنىغا يۈكۈندى-دە، قىزىق سۈيۈدۈك ئەمدىلا سىڭىپ بولغان ھۆل قۇمنى ئوچۇملاپ پوم قىلىپ بىر خىل شەكىل ياساشقا كىرىشتى. بۇنى كۆرۈپ ئېلدوسمۇ زوڭزايىدى ۋە ئۇ ھۆل قۇمنى يىغىپ پوملىغىلى تۇردى.

— مانا مەن ياساپ بولدۇم... — مىراۋۇش ئورنىدىن تۇردى.

— نېمىنى ياسىدىڭ؟ — تۈرەك ئېڭىشىپ قارىدى.

مىراۋۇش ئۆرۈك مېغىزى شەكىلدە بىر خىل پىرامىدا ياسىغانىدى.

— نېمەك بۇ؟ — تۈرەك قوشۇمىسىنى تۈرۈپ سورىدى.
 — يۈرەك تاغ... قاراپ باقە، ئوخشىمامدىكەن؟
 — مانا مەنمۇ ياساپ بولدۇم، — ئېلدوسمۇ ئورنىدىن تۈردى.
 — سېنىڭ نېمە؟
 — مېنىڭمۇ يۈرەك تاغ! قاراپ باقە!

ئېلدوسمۇ مەراۋۇش ياسىغان پىرامىداغا ئوخشايدىغان بىر پىرامىدا ياسىغاندى.
 بالىلار دەرىۋ ئۆزلىرى ياسىغان پىرامىدادىن كۆزلىرىنى ئۈزۈپ ئالدى تەرەپكە، چۆل
 ئاسمىنى تۈگەل قاپلاپ تۈرۈلۈپ ياتقان قاپقارا بۇلۇتنىڭ كۈل رەڭ سايىسى ئاستىدا
 يىراقتا غۇۋا قارىيىپ تۇرغان بىر تۆپە تاغقا ئىنتىلىپ قاراشتى. بۇ غەلتە تۆپە تاغ،
 خۇددى قۇملۇقتىن ئۆسۈپ قالغاندەك، بىپايان قۇملۇقنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا قارىيىپ
 ياتاتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا، ئالدى-كەينىدە باشقا تاغ ياكى ئېدىر يوق ئىدى. ئۇ
 چەكسىز دېڭىز بىلەن ئورالغان بىر كىچىك يالغۇز ئارالدەك يىگانە ئىدى.
 بالىلار چۇرقراشتى:

— ئوخشايتۇ... مەن ئوخشاتتىم...

— مەنمۇ ئوخشىتىپتەن...

تۈرەك پىتمۇ يىراققا تىكىلگىنىچە ۋارقىردى:

— مەنمۇ ئوخشىتىپ سىزىپتەنمۇ، مانا.

— يۈرەك تاغ، يۈرەك تاغ ئەنە. يۈرەك تاغ...

بالىلار خۇشال چۇرقىرىشىپ، خۇددى ئالدىدىكى كۆرۈنگەن تاغقا ھازىرلا يېتىپ
 بارىدىغاندەك شاۋقۇن-سۈرەن ئىچىدە تاغ تامان قىيغىتىپ چىپشىپ يۈگۈرۈپ كېتىشتى.

2-باب

يەرۈ زېمىن پەيدا بولغاندا ئۇيغۇر قەۋمى بۇ زېمىنغا ئاپىرىدە بولغانىكەن، شۇ
 پايانى يوق قۇملۇق قۇملۇق ئەمەس، سۇلىرى شارقىراپ، دەل-دەرەخلەر يايىراپ
 تۇرىدىغان بىر باياشاد بوستانلىق ئىكەن. ئۇيغۇرلار بۇ بوستاننى گۈللىتىپ ئاۋۇغان،
 كۈچە يىگەن، زورايدىغان ئىكەن. نوھنىڭ ئوغلى تۈرك، تۈركنىڭ بوغۇنى بۆكۈخان،
 بۆكۈخاننىڭ بوغۇنى ئافراسىياپ، ئافراسىياپنىڭ بوغۇنى ئوغۇزخان، ئوغۇزخاننىڭ بوغۇنى
 بەگقۇلبەگ (بەگقۇلبەگ ۋە ئۇنىڭ ئاكىسى كۆكبۆرىدىن تۇغۇلغانىكەن) لەر ئۇيغۇرلارغا
 بوغۇن-بوغۇندىن، قەرنەدىن تارتىپ باش بولۇپ كېلىۋاتقانىكەن.

بەگقۇلبەگ زامانىغا كەلگەندە بۇ يەرلەرگە ياتنىڭ كۆزى چۈشۈپتۇ،
 يەجۈجى-مەجۈجىلەر بۇ زېمىنغا بېسىپ كىرىپ، تىنچ ئاسايىش ياشاۋاتقان ئۇيغۇر ئېلىنى
 پاراكەندە قىلىشقا كىرىشىپتۇ. شۆھرەتلىك ۋە قۇدرەتلىك ئۇيغۇر كروران ئېلىنىڭ مەشھۇر
 نەركەنى (خاقانى) بەگقۇلبەگ ئاباق بوۋىلىرىنىڭ ئادىتى بويىچە ئەلنى ئاياغقا
 تۇرغۇزۇپ قۇدرەتلىك كۈچ توپلاپ ياۋلارغا قارشى ئۇرۇشقا ئاتلىنىپتۇ. جەڭ بارغانسېرى
 ئەۋجىگە چىقىپتۇ. ئۆزىنىڭ قالىتىس باھادىرلىقى بىلەن ئاتاق ئالغان ئۇيغۇر يىگىتلىرى

يە جۇجى- مە جۇجىلارنى تۇشمۇ- تۇشتىن چۆپ چاپقاندەك قىرىپ تاشلاپتۇ، تىرىك قالغانلىرى ئاللا- نوۋا قىچقىرىشىپ كەلگەن يېرى تامان قېچىشقا باشلاپتۇ. ئۇلارنىڭ باشچىسى ھەممىنىڭ ئالدىدا قېچىپ مېڭىپتۇ، بۇ ئەسلى ئۇچىغا چىققان ئاچكۆز ھىلىگەر يە جۇجى ئىكەن، ئۇنىڭ ئەپسۇن ئوقۇيدىغان ھۈنرىمۇ بار ئىكەن، يە جۇجى- مە جۇجىلار قاچا- قاچا ھالسىراپ قاپتۇ، ھېلىقى يە جۇجى ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قارىغۇدەك بولسا، بەگقۇلبەگنىڭ جەڭگىۋار يىگىتلىرىنىڭ قىياس- چۇقانلىرى بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كەپتۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتىنىڭ تۇۋىقىدىن كۆتۈرۈلگەن چاڭ- توزاندىن كۈننىڭ يۈزى تۇتۇلۇپتۇ. ئۇنىڭ بۇ دەھشەتلىك كۈچتىن ئامان قېلىشقا كۆزى يەتمەپتۇ. بىردىنلا ئۆزىنىڭ بىرچاغلاردا ئۆگەنگەن جىنكەشلىك ھۈنرى ھېلىقى يە جۇجىنىڭ يادىغا كېچىپتۇ- دە، ئاتا- بوۋا، دۇ جىدادلىرىنىڭ نامىنى ئاتا، ئەپسۇن ئوقۇپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئەپسۇنى كارغا كەلمەپتۇ. بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ قورقۇنچلۇق چۇقانلىرىدىن قورقۇپ كەتكەن يە جۇجى- مە جۇجىلەردىن نەچچىسىنىڭ يۈرىكى يېرىلىپ ئۆلۈپتۇ، ئاخىر ھېلىقى يە جۇجى ئۆزى بىلەن بىللە قېچىپ كېتىۋاتقان لەشكەرلىرىنى بىر- بىرلەپ ئۆلتۈرۈپ نەزىرى قۇربانلىق قىلىپتۇ، لېكىن ھېچ تۇش كەلمەپتۇ، ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ بىردىن بىر ئوغلىنىڭ قارىنى يېرىپ، كاللىسىنى كېسىپ ئاتا- بوۋىلىرىنىڭ ئېتىنى ئاتا نالە قىلىپتۇ، بىر كەمدە ئاسمان- زېمىننى بىر قارا تۈتەك قاپلاپ كېتىپتۇ، ئاجايىپ زور بىر غەلتە ئەجدىھار ئاسماندا پەيدا بولۇپ نەرە تارتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن زېمىن تىترەپ قارا بوران كۆتۈرۈلۈپتۇ، ئاسماندىن قۇم- تۇپراق يېغىشقا باشلاپتۇ ۋە ھايت- ھۈيت دېگۈچە شەھەر، بوستان، باغ- ئېرىقلار ئادەم- پادەم، ئات- ئۇلاغ بىلەن قوشۇلۇپ قۇم تۇپراقنىڭ ئاستىدا قاپتۇ، ئادەملەر توپى- توپى بىلەن ھالاك بولۇشقا باشلاپتۇ، ھېلىقى يە جۇجىمۇ قۇم ئاستىدا جان بېرىپتۇ، ئۆزىنىڭ قەستى ئۆز جېنىغا زامىن بولۇپتۇ، دانىشمەن بەگقۇلبەگ ئاسماندىن قۇم- تۇپراق يېغىشقا باشلىغاندىلا ئەتراپىدىكى بىر بۆلۈك ئادەملەرنى ھېچنېمىگە قارىماي ئۆزىنى دەۋر قىلىپ چۆرگىلەۋېرىشكە بۇيرۇپتۇ، ئادەملەر بەگقۇلبەگنىڭ بۇيرۇغىنى قىلىپتۇ، ئۈچ كېچە، ئۈچ كۈندۈز بولدى دېگەندە بوران توختاپ، كۈن ئېچىلىپتۇ، بەگقۇلبەگ قارىغۇدەك بولسا، پۈتكۈل كروران ئېلى قۇم ئاستىدا ھالاك بوپتۇ، پەقەت 5 - 10 مىڭ ئۆيلۈك ئادەم تىرىك قاپتۇ، بەگقۇلبەگ ئاشۇ ئامان قالغان ئەلنى باشلاپ تەڭرىتېغىنىڭ ئوڭ- سولى ۋە يۇقىرى- تۆۋەندە ناھايىتى كەڭرى زېمىننى ئىگىلەپ ياشاۋاتقان ئۇيغۇر ئېلىنىڭ چوڭ كۈچىنى قارارلاپ يولغا چىقىپتۇ، ئۆز قېرىنداشلىرى بىلەن تېپىشىپ كۈچىنى ساقلاپ قالماق ۋە زورايتماقنى نىيەت قىلىپتۇ، ئۇلار ساقلاپ قالغان ئازغىنە ئات- ئۇلاغ ۋە ئۇزۇق- تۈلۈكى بىلەن مۇشەققەتلىك سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ، ئۇلار مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، لېكىن بۇ قۇملۇقنىڭ پايانى كۆرۈنمەپتۇ، ئىسسىقنىڭ دەستىدىن ئادەملەر چاڭقاشقا باشلاپتۇ، ئېلىۋالغان ئازغىنە سۇ شۇقەدەر تېجىگەنگە قارىماي نەچچە كۈندىلا تۈگەپ كېتىپتۇ، بولۇپمۇ قېرى- چۆرىلەر، كېسەل- ئورۇقلار ۋە كىچىك بالىلارغا تەس بولۇپتۇ، ئۇلار تەشۋالىقتىن نالە- زار قىلىشىپ بىر- بىرلەپ يىقىلىشقا باشلاپتۇ، لېكىن، بەگقۇلبەگ كۈچىنى ئالغا ئۈندەۋېرىپتۇ، ئاخىر بىر بۇردا نان، بىر تېمىم سۇمۇ قالماپتۇ، بەگقۇلبەگ ئاتلارنى سويۇشقا بۇيرۇپتۇ.

يۈك- تاقليرنى ئازغىنا تۆگىگە يۈكلەپتۇ. ئاتلارنىڭ گۆشىنى يەپ قېنىنى ئىچىپتۇ. يەنە مېڭىپتۇ، لېكىن توپ يەنە ھالسىراپ قاپتۇ. يۈك- تاقلارنى تاشلىۋېتىپ تۆگىلەرنى سويۇپتۇ. گۆشلەرنى يەپتۇ. قانلىرىنى ئىچىپتۇ، يەنە مېڭىپتۇ. چۆلىنىڭ ئايىغى كۆرۈنمەپتۇ. بۇ ئازغىنە گۆش ۋە قان بۇنچە كۆپ ئادەمگە دال بولالماپتۇ. كۆچمەن توپى ئاياغلىرىنى سۆرىشىپ ھەربىر قەدىمىنى مىڭ تەسلىكتە چامداپ يەنە ئالغا مېڭىپتۇ. ئاخىر ئادەملەر ئاچلىق ۋە تەشنىلىققا چىدىماي توپ- توپى بىلەن يىقىلىپ قاپتۇ. بولۇپمۇ بالىلار بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى جان ئۈزۈشكە باشلاپتۇ. شۇ چاغدا بەگقۇلبەگكە غايىبىتىن بىر سادا ئاڭلىنىپتۇ. بەگقۇلبەگ قۇلاق سالغۇدەك بولسا كىمدۇر بىرى ئۇنىڭغا: «ئەي قەھرىمان يىگىت، قەۋمىڭ ئەمدى ئازۇغىغا پايلىماس، ئۇلارنى ئازابلاندۇرما، سەن دەررۇ تومۇرۇڭنى كەسكىن، قىزىل قانىڭ بىلەن بالا- چۆچۈكلەرنى سۇغارغىن. ئۇلار ئۆلمسۇن! ئۇلار ئۆلسە ئۇرۇقنىڭ قۇرۇيدۇ، ساڭا شۇ تاپتا ئۆزۈڭنىڭ جېنىنى، ئۆزۈڭنىڭ بارىنى بوغۇنلىرىڭ ئۈچۈن پىدا قىلماقتىن ئۆزگە شەرەپ ۋە يول يوق. ئۆزۈڭ ئۆرنەك بول، بوغۇنلىرىڭ سەندىن تەلىم ئالىدۇ. شۇندا ئۇلار سەندەك پىداكار، ئۆز قەۋمى ئۈچۈن جېنىنى ئاتايدىغان، شىر پۈرەك باتۇر بولۇپ ئۆسىدۇ. ئۇلار بولسلا سىلەرگە ۋە تەن ئەرك بولىدۇ!» دەۋاتقۇدەك، بەگقۇلبەگ بۇ زۇۋاننى ئاڭلاپ ھېچ ئىككىلەنمەي توپنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ ۋە خەنجىرى بىلەن ئوڭ بىلىكىنىڭ ئانا تومۇرىنى كېسىپتۇ. شۇئان چوغدەك قىزىل قان شارقىراپ ئېتىلىپ ئېقىپتۇ. بەگقۇلبەگ ئەلگە دەپتۇ:

— بىز كۆكبۆرە نەسلىمىز. نەسلىمىزنى ساقلاپ قالماق ئۈچۈن ھەممىڭلار بالىلارنى ھىمايە قىلىڭلار، مېنىڭ قېنىم ئۇلارنىڭ ساقلاپ قالسۇن، چوڭلار مېنىڭ قېنىمنى ئۇلارغا ئۆتۈنۈڭلار، ئۇلار ئامان قالسۇن! بىلىمەن، ھەممىڭلار تەشنى، ھەممىڭلار ئۇسسۇز، لېكىن نېمە بولۇشتىن قەتئىنەزەر بىز ھەممىدىن كېچىپ بالىلارنى قۇتقۇزۇپ قالايلى!

چوڭلار كىچىكلەرنى ئالدىغا چىقىرىپتۇ. بالىلار بەگقۇلبەگنىڭ بىلىكىدىن قان ئىچىپتۇ. بەگقۇلبەگنىڭ قېنى شۇقەدەر سالقىن ۋە شېرىن ئىكەن. قاننى ئىچكەندىن كېيىنلا بالىلارغا جان كىرىپتۇ. ئۇلارنىڭ يۈزى قىزىرىپ كۆزلىرى نۇرلىنىپتۇ. ئايىغى چىڭ-چىڭ دەسسەپتۇ. شۇ ئارىدا بەگقۇلبەگ ھالسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ. لېكىن ئۇنىڭ يۈزى ئاپتاپتەك يورۇپ، كۆزلىرىدىن خۇشلۇق چاقناپتۇ. ئۇ تىرىلگەن بالىلارغا سەۋىچ بىلەن كۆز قاراغىنى قادىغىنچە جان ئۈزۈپتۇ. ئەل قارىلىق تۇتۇپ ھازا ئېچىپتۇ ۋە قۇملۇقتا ئۇنى كۆمۈپتۇ.

بەگقۇلبەگنىڭ ئوتلۇغ ئاتلىق بىر خوتۇنى بولۇپ پۈتكۈل كروران ئېلىدە ئۇنىڭدەك گۈزەل ئايال يوق ئىكەن. ياش بولسۇمۇ ئۇنى پۈتۈن ئەل كۆركلەشنى (گۈزەل ئانا) دەپ ئاتىشىدىكەن، ئۇ پۈتۈن ئەل ياقىتۇرىدىغان، ھەممىلا كىشى ياخشى كۆرىدىغان، پۈتۈن ئەلگە ئارزۇلۇق، نەسەپ- يىلتىزلىق، پەزىلىتى- ئىنايىتى شۆھرەتلىك بىر سۆيۈملۈك ئانا ئىكەن. بەگقۇلبەگنىڭ ئۆلۈمى بىلەن ئۇنىڭغا يورۇق جاھان گۆر بوپتۇ. كۈننىڭ يۈزى قارىيىپتۇ. ئۇنىڭ مۇھەببەت ۋە قايغۇ بىلەن ئاھ ئۇرۇشىدىن زېمىن

تترەپتۇ، لېكىن ئۆزىگە تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغان ئەل ئالدىدا ئۆزىنى تۇتۇپتۇ ۋە ئەلگە قاراپ دەپتۇ: « ئەي ئۇيغۇر ئېلىم، ئىشەنچلىك ۋە بىخەتەر جايلارغا كېتەيلى، نەسىل-نەۋرىمىز قۇرىمىسۇن، كروران ئۇيغۇر ئېلىنىڭ قاندىدە-نزامى يوقالمىسۇن، كروران ئۇيغۇر ئېلىنىڭ تۇغى يىقىلمىسۇن دېسەڭلار ئالغا يۈرۈڭلار! شۇندىلا بالىلارنى ساقلاپ قالسىمىز، بالىلار ئامان قالسا ئۇلار بىزنىڭ يىلتىزىمىزنى شاخلىتىدۇ. ئۇرۇقىمىزنى ساقلاپ ئاينىتىدۇ، كروران ئۇيغۇر ئېلىنىڭ تۇغىنى لەپىلدىتىدۇ... » پۈتۈن ئەل ئاياغقا تۇرۇپ كۆركەننىڭ گە: « ئورتاقلۇغ! ئورتاقلۇغ! ئورتاقلۇغ! » دېگەن چۇقان بىلەن جاۋاب بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سەپەرنى داۋام قىلىپتۇ، ئۇلار يۈرۈپتۇ، يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. كۈن ئۆرتەپ تۇرغان چۆل تۈگىمەپتۇ، ئەلگە ماكان بولغۇدەك بىرەر جاينىڭ قارىسى كۆرۈنمەپتۇ. ئورۇق-ئاجىزلار سۈسىزلىقتىن ھالىدىن كېتىپ قىرىلىشقا باشلاپتۇ. بالىلارمۇ باشقىدىن ھالسىراپ قاپتۇ. كۆركەننىڭ ئەلنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ بەك قايغۇرۇپتۇ، ئەلگە شۇ تاپ بىر ماكان تاپسام، ئەل ھالاك بولۇپ ئورۇق قۇرۇپتۇ، دەپ ئويلىنىپ، بىرەر چارە تېپىشقا تۇتۇش قىلىپتۇ. لېكىن، ھېچبىر چارە تاپالماپتۇ. قارىسا بالىلار توپ-توپى بىلەن يىقىلىۋاتقۇدەك. ئۇ بۇ ھالغا چىداپ تۇرالماي كۆكبۆرە ئانىنىڭ نامىنى ئاتا پوزلاپ پەرياد چېكىپتۇ، بىر چاغدا قارىسا كۆكتە كۆكبۆرە ئانىنىڭ سىماسى، يەردە ئۇنىڭ كۆلەڭگىسى پەيدا بوپتۇ. ئۇنىڭ قۇلقىغا كۆكبۆرە ئانىنىڭ بەرگەن بشارىتى ئاڭلىنىپتۇ. كۆركەن ئانا دەررۇ ئېسىنى يىغىپ ئورسۇلاي ئاتلىق بىر ئوردا باشنى قىچقىرىپ ئۇنىڭغا ئېيتىپتۇ:

— ئەل ساڭا ئامانەت! ئەمدى سەن ئۇلارغا باش بول! بەگقۇلبەگنىڭ ۋەسىيىتىنى ئەسلىسەم يالقۇن بولۇپ ئۆرتىنمەن، ئەلنى، بالىلارنى قۇتۇلدۇرۇش كېرەك!

سەندىكى نشان-مەقسەت ھەم شۇ بولسۇن! يۈرۈشنى ئەمدى توختاتقىن، بالىلار بەك ئاجىز ۋە ھالسىز! پەيت يەتتى، قەۋم-نەسلىمىز مۇشۇ يەرگە ئورۇنلاشسۇن. مۇشۇ يەردە ئەۋلاد-بالىلىق بولسۇن! ئۆزلىرىنى ئوڭشاسۇن، بەگقۇلبەگنىڭ ۋەسىيىتىنى ھەردەم ئۇلارغا ئەسلىتىپ تۇرغىن، ئۇلار ئۆم-ئىناق بولسۇن، ئۇلارنى ياخشىلىققا دەۋەت قىل! بەگقۇلبەگ پۈتكۈل كروران ئۇيغۇر ئېلىگە ئۆرنەك بولسۇن. شۇ چاغدا كروران ئۇيغۇر ئېلىنىڭ غول يىلتىزى قۇرمايدۇ. كروران ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئوغلانلىرى ھەرزامان بەگقۇلبەگنىڭ ئىلاھىي روھىنى سېغىنىسۇن! پەقەت شۇندىلا ئۇيغۇر قەۋمى كۆپىيىدۇ... خەلقى بەختلىك، ھايات ئۆمرى باي-باياشاد، ئېلى ئەركىن ھەم قۇدرەتلىك، ئوغلانلىرى ئېسىل پەزىلەتلىك، غورۇرلۇق بولىدۇ، - كۆركلەننە گېپىنى تۈگىتىپ قولغا تىغ ئاپتۇ-دە، ئەلگە قاراپ، - خەتەرلىك-قورقۇنچلۇق يەرلەر ئارقىمىزدا قالدى. سىلەر بەك كۈچسىزىدىڭلار، ئەمدى بۇ يەرنى ماكان تۇتۇڭلار، مەن سىلەر ئۈچۈن، ئوغلانلار ئۈچۈن ئۆلمەن، بۇ كۆكبۆرە ئانىنىڭ ئىرادىسى، ئۆلۈمىم ئۈچۈن قايغۇرماڭلار، مېنى مۇشۇ قۇملۇققا كۆمۈڭلار، - دەپتۇ-دە، قولىدىكى تىغ بىلەن كۆكرىكىنى بۆسۈپ يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ قۇمغا تاشلاپتۇ. كۆركلەننەنىڭ قىزىل قېنى شارقىراپ قۇمغا يامراپتۇ. كۆركلەننە ئاخىرىدا، - بۇ ماكاننى مەھكەم قورۇقلاڭلار، ھەرقانداق ياۋنى ئاياغ باستۇرماڭلار! ... - دەپلا يىقىلىپتۇ. قىپقىزىل يۈرەك شۇ ھامان بىرتاغقا ئايلىنىپتۇ. كىشىلەر قارىغۇدەك بولسا تاغنىڭ ئوتتۇرىسى چەكسىز كەتكەن تۈزلەڭلىك بولۇپ، ئۇ يەردە رەڭمۇ رەڭ گۈللەر دولقۇنلىنىپ، دەل-دەرەخلەر گۈۋۈلدەشپ، بۇلاق سۇلىرى شارقىراپ ئېقىپ تۇرغۇدەك. تەشنا ۋە ھالسىز ئادەملەر سۇغا ئۆزلىرىنى ئېتىپتۇ ۋە مۇزدەك سۇدىن قېنىپ-قېنىپ ئىچىپتۇ. ھالسىزلار تېتىكلىشىپ، يىقىلغانلار ئورنىدىن قوپۇپتۇ. بالىلارغا باشقىدىن جان كىرىپتۇ. ئۇلار كۆركلەننەنى تاغنىڭ ئوتتۇرىسىغا كۆمۈپتۇ ۋە ئادىتى بويىچە ئۇنىڭ يېنىغا ئوقيا، كاكچە نان، كاۋاپ، بۇغداي، تارغاق، رەڭلىك يېتىن توقۇلغان ئاخىرەتلىك كىيىملىك... لەرنى قويۇپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ بۇ يەر «يۈرەك تاغ» دەپ ئاتىلىپتۇ. زامان-زاماندىن، قەرنە-قەرنەدىن بۇيان كروران ئۇيغۇرلىرى بۇ يەرنى ماكان تۇتۇپ ياشاپتۇ. ئەۋلاد قالدۇرۇپ كۆپىيىپتۇ...

بۇ يىراق قەدىمدىن رىۋايەت قىلغۇچى يەنە ئاخىرىدا دەيدۇكى: يۈرەك تاغدا ھېلىمۇ بۈك-باراقسان دەل-دەرەخ، گۈل-گىياھلار يەلپۈنۈپ تۇرىدۇ. ئۇ يەردە تۈرلۈك قۇشلار، بولۇپمۇ ساناقسىز كۆك كەپتەرلەر ماكان قىلغان. سۈپسۈزۈك بۇلاق سۇلىرى ئۇخچۇپ ئاقىدۇ... لېكىن بۇ يەر كېيىنكى زامانلاردا نېمىشقىدۇر تاشلىنىپ قاپتۇ. ئادەملەر نېمىشقىدۇر بەگقۇلبەگنى، ئۇنىڭ ئوتلۇغ ئاتلىق خوتۇنىنى - ئۆزىنىڭ قېنى بىلەن ئەلنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇپ قالغان، ئۆزىنىڭ يۈرىكىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ كروران ئۇيغۇر ئېلىگە ۋەتەن قىلىپ بەرگەن ئەجدادىنى يادلىرىدىن چىقىرىشىپتۇ. قىپقىزىل يۈرەكتىن پۈتكەن ۋەتەننى يادلىرىدىن چىقىرىشىپتۇ...

3-باب

ھەممە ئىشنى كۆرگەنلا نەرسىگە ھەيران بولۇپ ئاغزىنى ئېچىپ قاراپ قالىدىغان ۋە خىيالغا كەلگەننى قىلىپ باقتۇسى كېلىدىغان مۇنۇ شەھەرلىك بالا ئېلدوس تېرىدى. شاقۇرلۇقلار ھېكايە-رىۋايەتكە بەك ئۈستى ئىدى. ئۇ، مەھەللىدىكى ھەربىر باغ، ھەربىر ئېرىق، ھەربىر تام توغرىسىدىمۇ ھېكايە، رىۋايەت بارمۇ-نېمە دەپ ھەيران قالدى. دېمىسىمۇ بۇ يەردىكىلەر تاغ توغرىسىدا، باغلار توغرىسىدا، بۇ باغلاردا چىقىدىغان ئالما، ئانار، ئەنجۈر، ئۈجمە، جىگدە، ئۈزۈم-قوغۇن، تاۋۇز توغرىسىدا ھېكايە سۆزلىيەلەيتتى. ئۇلارچە بولغاندا ئۈجمە بىلەن جىگدىنى شاقۇرلۇقلار شاقۇرنى يېڭى بىنا قىلغان ئۇزاق ئۆتمۈشتە خىزىر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا ئەكىلىپ بەرگەنمىش. ئۇ: «ئۈجمە جەننەتنىڭ مېۋىسى، مېۋىسى سىلەرگە ئوزۇق بولسۇن، ياپرىقىدا پىلە بېقىڭلار، غولنى قۇرۇتۇپ دۇتار، تەمبۇر ياساڭلار...» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاقۇرلۇقلار بۇ جەننەتنىڭ مېۋىسىنى پۈتۈن ئېتىز-قىرلارغا تىكۈپتېتىۋ. دېگەندەك قارىغۇدەك بولسا، بۇ مېۋە ھەممە مېۋىدىن ئىلگىرى مېۋىگە كىرىدىكەن، باشقا مېۋىلەر پىششىق ئارقا-ئارقىدىن پىشىپ تۆكۈمە بولۇپ تۇرىدىكەن. قىشلىق ئوزۇق-تولۇك-ئاياغلىشىپ، ئېتىزدىكى يېڭى ئاش چىققۇچە ئادەملەر ئۈجمە بىلەن جان ساقلاپ يېڭى ئاشقا ئۇلىشىۋالدىكەن... ئۇنىڭ قېرىغان غولنى كېسىپ، ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇپ راۋاپ، دۇتار، تەمبۇر ياسايدىكەن. دۇتار بىلەن تەمبۇرنى ئۈجمە ياغىچىدىن بۆلەك ھېچقانداق مېۋىلىك دەرەخنىڭ ياغىچىدا ياسىغىلى بولمايدىكەن. ئۆيلىرىدە دۇتار، تەمبۇرى يوق ئادەم بولمايدىكەن. جىگدىمۇ خىزىر ئەلەيھىسسالام ئەكىلىپ بەرگەن مېۋىلەرنىڭ بىرى ئىكەن. ئۇنىڭ نان جىگدە دەپ ئاتىلىدىغان دانىسى يوغان-يوغان كېلىدىغىنىنى ئادەملەر قۇرۇتۇپ ئېلىپ قىشتىن چىققۇچە ساقلاپ يەيدىكەن، ئۇنى سوقۇپ تالقان قىلىپ جىگدە ئۈمىچى قىلىپ، جىگدە شەربىتى ياساپ ئىچىدىكەن، بۇ شەربەت بىلەن خېمىر يۇغۇرۇپ نان ياقسا بەكمۇ مېزىلىك نان بولىدىكەن. ناننىڭ يۈزى بەك چىرايلىق قىزىرىپ پىشىدىكەن. قاغا جىگدىسى دەپ ئاتىلىدىغان يەنە بىر خىلى بولسا، قۇشلارنىڭ رىزقى دەپ ئۇنىڭغا تېگىشمەيدىكەن، ئۇنى قۇشلار يەيدىكەن...

شەھەردە ئۇنداق رىۋايەت-چۆچەكلەر يوق، بار دېيىلگەندىمۇ پەقەت كىتابلاردىلا بار. شەھەرلىكلەر ئۆزلىرى توغرىسىدا، ئۆزلىرى ياشاپ تۇرغان يەر توغرىسىدا، ئاتا-بوۋىلىرى توغرىسىدا ناھايىتى ئاز ئويلامدىكىن؟ ياق، زادىلا ئويلىمايدۇ. راست ئەمەسمۇ، مانا ئېلدوس 12 ياشلىق يىگىت بولۇپ قالغۇچە ھېچكىم ئۇنىڭغا بىرەر قېتىمۇ ھېكايە-چۆچەك، رىۋايەت ئېيتىپ بەرمىدىغۇ! ھەتتا دادىسىمۇ! دادىسىنىڭ ئويلايدىغىنى پەقەت خىزمەت، ئىدارە، ئەمەل، ئولتۇرۇش... ئاپسىچۇ؟ ئاپسى تېخىمۇ بىلمەيدۇ، ئاپسى پەقەت «ياخشى ئوقۇ، كەلگۈسىدە ئالىم بول، يازغۇچى بول!»، «تامىقنى ۋاقتىدا يېگىن»، «قولۇڭنى مەينەت قىلما»، «كىمىڭنى پاكىز ۋە رەتلىك كىيگىن!»، «ئاپتاپتا ئوينىما، قارىداپ كېتىسەن»، «تاپشۇرۇقنى ئىشلىدىڭمۇ...» دېيىشىلا بىلىدۇ. ئۇنىڭ ئويلايدىغىنى ئالتۇن زەنجىر، ئالتۇن ھالقا، نوركى پەلتو، قاتار چاي،

ئۇنىڭ تويى، بۇنىڭ تويى، « ئاۋۇ ئۇنى كىيىپتۇ » ، « ماۋۇ بۇنى كىيىپتۇ » ، « ئۇ توي قىزدى، بۇ توي قىزىمدى » ، « ئۇ توپغا بۇنى كىيىپ، ئۇنى داستىخان قىلسام » ، « بۇنىڭكىگە بۇنى كىيىپ، بۇنى داستىخان قىلسام » ، « ئاۋۇ خىل ماي ئاقارتىدىكەن، ماۋۇ خىلى كۆكەرتىدىكەن... » پەقەت مۇشۇلا! ئولتۇرسا-قوپسا پۈتۈن خىيالى ئاشۇلاردا، ئۇلار ھېكايە، رىۋايەت تۇرماق، يېزىدىكى مومىسى توغرىسىدىمۇ ناھايىتى ئاز ئويلايدۇ. پەقەت مېۋە پىششىقىدىلا ئەسلەپ قالىدۇ، مومىسى توغرىسىدا، بوۋىسى توغرىسىدا (ئېلدوس بوۋىسىنى بىلمەيدۇ. بوۋىسى ئۇ تۇغۇلۇشتىن ئىلگىرى ئۆلۈپ كەتكەن) ناھايىتى ئاز سۆزلەپ بېرىدۇ، سۆزلىگەندىمۇ قانداقتۇر بىر يات ئادەملەر توغرىسىدا سۆزلىگەندەك خۇش ياقماس ۋە تايىنى يوقلا گەپ بىلەن تۈگىتىدۇ. مومىسى نان-پان يېقىپ ياكى گۈلە-قاق، لازا-پەمىدۇر قۇرۇتۇپ ئەۋەتىپ تۇرمىسا، ئېلدوسنىڭ ئالدىدىلا ئۇنىڭ مومىسىنى تىللايدۇ. بۇنداق چاغدا ئېلدوسنىڭ يۈرىكى ئاغرىغاندەك بولىدۇ، بۇنداق قىلىش نېمىشىدۇر ئۇنىڭغا دۇرۇس ئىش بولۇپ بىلىنمەيدۇ، دادىسى، ئاپىسىمۇ ئاشۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭغا ئەسكى ئادەملەردەك كۆرۈنۈپ قالىدۇ. نېمىشقا ئۇنداق ئىكەن؟ ئېلدوس ھەر يىلى يازلىق تەتلىنى مومىسىنىڭ يېنىدا ئۆتكۈزىدۇ. ئۇ يەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاشۇ شەھەر، ئاشۇ قەستەك بىنا ئۆي، شەھەردىكى ئۇرۇشقاق، ۋات-ۋات، ھېچنەمدىن رازى بولماي ئەتىدىن كەچكىچە بىر-بىرىنى غاچىشىپ ئۆتىدىغان پىخسىق شەھەرلىكلەر ئۇنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قالىدۇ. ئۇلار خۇددى يالغان ئادەملەردەك، ئۇلار چىن ئادەم بولماي سۇلياۋدا ياساپ قويغان جېنى بارقورچاقلار بىلىنىدۇ. دېمىسىمۇ راست-دە، ئۇلار شۇ قەدەر ياسالما، پىخسىق، غەيۋەتچى، رەھىمسىز، ئاچكۆز، يالغانچى... پەقەت ئۆزىدىن باشقا ھېچنەرسە توغرىسىدا ئويلاپ باقمايدىغانلار... ئۇلار شاقۇرلۇقلاردەك خۇش خۇي، قىزىقچى، مېھماندوست ئەمەس. شاقۇرلۇقلار شەھەرلىكلەردەك كىچىككەن ئىشلار ئۈچۈن قايغۇرۇپ ئاھ ئۈرۈپ ئولتۇرمايدۇ. بىر-بىرلىرىنى كېچە-كۈندۈز يوقلىشىپ بىر جەمەتتەك ئۆم-ئىناق ئۆتىدۇ. غەيۋەت قىلىشمايدۇ. جەڭگى-جېدەل قىلىشمايدۇ. ئۇلار ئۈدۈل كەلگەن تاماقنى يەيدۇ، يېگەندىمۇ ھۇزۇر بىلەن يەيدۇ، شەھەرلىكلەردەك دادلاپ-زارلاپ، ئىلغاپ ئولتۇرمايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا ناخشا ئېيتالايدۇ، ئۇسسۇل ئوينىيالايدۇ، بولۇپمۇ ھېكايە-چۆچەك، رىۋايەت ئېيتىشقا بەكمۇ ئۈست! ئۇلار ھەممىلا نەرسە توغرىسىدا ھېكايە قىلالايدۇ. ئۇلارنى ئۆزلىرى توقۇشامدىكىن! بولمىسا ساۋاتى يوق ئادەملەر بۇنچە كۆپ ھېكايە، چۆچەك، رىۋايەتنى قەيەردىن تاپىدۇ؟ يا كىتاب ئوقۇيالمىسا، يەنە كېلىپ ئۇلار سۆزلەيدىغان رىۋايەتلەرنى ئېلدوس ھېچقانداق كىتابتا كۆرۈپ باقمىغان، ئۇلار تېخى كىتابقا يېزىلمىغان تۇرسا... بولۇپمۇ قۇملۇق توغرىسىدىكى، دەريا، ئېقىنلار توغرىسىدىكى، دەل-دەرەخ، قۇشلار، ھايۋانلار توغرىسىدىكى، ئادەملەر توغرىسىدىكى، جىن-ئالۋاستىلار توغرىسىدىكى ئاجايىپ ھېكايىلار ئۇنى بەك قىزىقتۇرىدۇ. ئۇ يېزىغا مومىسىنى يوقلاپلا ئەمەس، ھېكايە-چۆچەكلەرنى، ئاشۇ شاقۇرلۇق ئادەملەرنى سېغىنغىنى ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇ يېزىغا كەلسە بىردىنلا ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. ئۆزىنى بىردىنلا زورىيىپ ئۆسۈپ كەتكەندەك، ناھايىتى چىق نەرسىنى بىلىۋالغاندەك سېزىدۇ. ئۆزىنى شۇ قەدەر

ئەركىن، بەھۇزۇر ۋە چىن ھېس قىلىپ قالىدۇ. شەھەردە ئۇنداق ئەمەس، ئېلدوس شەھەردە ئۆزىنى پەقەت ئاش يەيدىغان، كىيىم كىيىدىغان، مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئېلدوس دەپلا بىلىدۇ، بۇ يەردىچۇ؟ بۇ يەردە بولسا ئۇ قۇملۇق توغرىسىدا، ئاسمان، زېمىن، دەريا، قۇشلار، ناخشا، باتۇرلۇق، جەڭ-ئۇرۇشلار توغرىسىدا ئاڭلايدۇ، ئويلايدۇ. ئۆزىنى ئاشۇ ئاڭلىغانلىرىنىڭ ئىشتىراكچىسىدەك ھېس قىلىدۇ. ئۆزىنى شاقۇرنى قورشاپ تۇرغان چوڭ قۇملۇقنىڭ، شاقۇرنىڭ قارا چىلان تۇپرىقىنىڭ، ئاشۇ دەريا، ئېقىن، باغلار، ئېتىزلارنىڭ، ئاشۇ مۇڭلۇق ناخشىلارنىڭ، ئاشۇ خۇش خۇي، مۇلايىم شاقۇرلۇقلارنىڭ، ئاشۇ رىۋايەتلەرنىڭ بىر قىسمى دەپ تونۇيدۇ. ئۇلار بىلەن ئۆزى تىل بىلەن يېشىپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل غايىۋى نەرسە ئارقىلىق چەمبەرچەس باغلىنىپ كەتكەندەك ھېس قىلىدۇ. ئۇ بۇ يەردە ئۆزى ھەققىدە ناھايىتى ئاز ئويلايدۇ. شاقۇرلۇق بالىلاردەك بىغەم، بەگباش، خۇش خۇي، قورقۇمسىز، مەينەت بىر بالغا ئۆزگىرىپ قالىدۇ. بۇلار ئۇنى چىن دىلىدىن خۇشال قىلىدۇ. ھەرقاچان ئاشۇ شاقۇرلۇق بالىلارنى دورىغۇسى، ئۇلاردەك سۆزلىگۈسى، ناخشىنى ئۇلاردەك ئېيتقۇسى، ئۇسسۇلنى ئۇلاردەك ئوينىغۇسى كېلىدۇ. ئۇلاردەك ئىش-ئەمگەك قىلغۇسى كېلىدۇ. ئۇنى «يۈرەك تاغ» ھەم ئۇ توغرىسىدىكى رىۋايەت بەك ھاياجانغا سالىدۇ. ئاشۇ بەگقۇلبەگ، ئۇنىڭ كۆركلەننىدە دەپ ئاتاق ئالغان گۈزەل خوتۇنى ئوتلۇغنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى قامىتى، چىرايى، ئۇلارنىڭ گەپ-سۆزلىرى، قىللىقلىرى، ئاشۇ دەھشەتلىك كۆچ-كۆچ... بەگقۇلبەگنىڭ بىلىكىگە چاپلىشىپ ئۇنىڭ قېنىنى شوراپ، جېنىنى قۇتقۇزۇۋاتقان بىچارە ھالىسىز كروران بالىلىرى، كۆركلەن ئانىنىڭ سۇغۇرۇلغان يۈرىكى، ئاشۇ يۈرەكتىن ئۆزگىرىپ بىنا بولغان يۈرەك تاغ... ئېلدوسنىڭ يۈرىكىنى لەرزىگە سالىدۇ. ھەرقېتىم بۇ رىۋايەتنى ئاڭلىغاندا يۈرىكى جىغىلداپ، تېنى ئاجايىپ بىرخىل سېزىم ئىچىدە لاۋۇلداپ يانىدۇ. كېچىچە شۇلار توغرىسىدا ئويلايدۇ. پات-پات شۇلارنى چۈشەيدۇ. بەگقۇلبەگ بىلەن مۇڭداشقۇسى، ئۇنىڭدەك بولغۇسى كېلىدۇ. كۆركلەننىڭ باغرىغا يېپىشقۇسى، ئۇنىڭ چىرايلىق مەڭزىنى، مېھرىلىك كۆك كۆزلىرىنى، ئۇنىڭ دولقۇنلاپ تۇرغان قوڭۇر چاچلىرىنى سېلىغۇسى، ئۇنىڭغا ئەركىلىگۈسى، ئاشۇ ئانىنىڭ ئىسسىق قۇچقىدا ئۇخلىغۇسى كېلىدۇ... ئۇ ھەركۈنى ئەتىگەندە ئۇيقۇدىن ئويغانغاندىن كېيىن ھېچنەرسىگە قارىماي تالاغا يۈگۈرەيدۇ. بۇ دەل كۈن ئۇيۇقتىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان ۋاقىت بولىدۇ. بۇ چاغ يېقىندىلا كۆرۈنۈپ تۇرغان چوڭ قۇملۇق، سەلگىنە يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان يۈرەك تاغ خۇددى يالقۇن شولىسىدا قىزارغاندەك رەڭلىنىپ كېتىدۇ. بۇ قىزىللىق شۇ ھامان بەگقۇلبەگ ۋە كۆركلەننىڭ بىلىكىدىن، يۈرىكىدىن ئوخچۇپ چىقىپ قۇم يۈزىگە ئاستا-ئاستا ياراپ يېپىلغان قىپقىزىل قاننى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ. دېمىسمۇ بۇ چاغدا ئاشۇ يۈرەك تاغ بەئەينى تېخى يېڭىلا سۇغۇرۇۋېلىنغان قىپقىزىل يۈرەككە ئوخشاپ قالىدۇ. كۆركلەننىڭ ئوتلۇق يۈرىكىگە ئوخشاپ قالىدۇ. ئۇنىڭغا ئاشۇ قۇياش كۆتۈرۈلۈپ چىققۇناتقان چۆلىنىڭ نېرىقى قىرغىقىدىكى يارقىن سىزىق ئۈستىدە كۆركلەننى ئۇنىڭغا قاراپ مېھرى بىلەن كۈلۈمسىرەپ تۇرغاندەك، ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇر دەۋاتقاندەك، ئۇنى ئاشۇ يۈرەك تاغقا، ئۆزىنىڭ يېنىغا قىچقىرىپ ئىشارە قىلىۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. ھاياجاندىن ئۇنىڭ يۈرىكى

دۈكۈلدەپ كېتىدۇ. پۈتۈن ۋۇجۇدى بىر كۆيدۈرگۈ سېزىم ئىچىدە ئۆرتىنىدۇ. باش-كۆزلىرى ئوتۇقۇپ، چۆل تەرەپكە - يۈرەك تاغقا تىكىلىپ تۇرغان كۆزلىرى بىر خىل قەتئىي نىيەت، ئىپتىخار ۋە ئىرادىنىڭ چىقىنىدا چاقناپ نۇرلىنىپ كەتكەندەك بولىدۇ...

ئۇ ھەركۈنى ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، ئاشۇ قېرى ئۈجمىنىڭ يەر بېغىرلاپ قىپسايغان غولىدا ئولتۇرۇپ قۇملۇقنىڭ نېرسىدىكى سىزىق ئۈستىدىن كۈننىڭ چىقىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتىدۇ. بۇنداق سائەتنى ھەرگىز-ھەرگىزمۇ ئۆتكۈزۈۋەتمەيدۇ. بىرەر قېتىم ئۇخلاپ قېلىپ ئۆتكۈزۈۋەتكۈدەك بولسا ئۆزىنى ئويغىتىپ قويىمىغىنى ئۈچۈن مومسىغا باتناپ، خۇيلىنىپ تاماق يېگىلى ئۈنمايدۇ... شۇنداق بولغاچقا ئۇنىڭ مومسى نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ جايىنىمازنى يىغىشقىمۇ ئۈلگۈرمەي ئۇنى ئويغىتىۋېتىشكە ئالدىرايدۇ. بۇنداق چاغدا ئۇ خۇشاللىقتىن قىزىق مەگىزىنى مومسىنىڭ قورۇلۇپ پىچىم-پىچىم بولۇپ كەتكەن مەگىزىگە خۇشلۇق ئىچىدە ياقىدۇ-دە، تالاغا - قېرى ئۈجمىنىڭ غولىغا يۈگرەيدۇ. ئۇ، ئۇ يەردە قۇياشنى كۈتىدۇ. ئاستا-ئاستا يېيىلىپ چۆل باغرىنى قىزارتىپ كېلىۋاتقان شەپەق نۇرىغا قاراپ نېمىلەرنىدۇر شىۋىرلايدۇ. كۆركلەننەنىڭ سىماسىغا تەقەززالىق بىلەن تەلمۈرىدۇ... ئۇنى ئاجايىپ-ئاجايىپ خىياللار ئىزتىراپ قىلىدۇ. خۇشلۇقتىن، ھاياجاندىن، مۇڭلۇق خىياللاردىن ئۇنىڭ بېشى قىيىپ، كۆزلىرى ئىمىر-چىمىر بولىدۇ. ۋۇجۇدى ئاجايىپ ئىللىق ۋە خۇش بۇي ھاۋادا لەيلەپ يىراق-يىراققا ئۈزىدۇ، ئۈچىدۇ.

ئۈچ كۈن يامغۇر ياغدى. بۇ ئاجايىپ بىر ھال ئىدى. بۇ يەرلەردە ئادەتتە يامغۇر كەمدىن كەم ياغاتتى. لېكىن بۇ قېتىم شۇنداق يېغىۋەتتىكى، ئۇنىڭ مومسى قورقۇپ كېتىپ جايىنامازدا مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئايەت ئوقۇپ ھۈرىگىلى تۇردى. ئۇ كۈتۈلمىگەن بىر بالا-قازاننىڭ سادىر بولۇپ قېلىشىدىن ۋەھىمە يەيتتى. ئېلدوس مومسىنىڭ تەشۋىشلىك چىرايىغا قاراپ ئويلىنىپ قالدى. شۇنداق، ئۇ مومسىنىڭ يامغۇردىن، چاقماقتىن، بولۇپمۇ بوراندىن بەك قورقىدىغانلىقىنى سېزىپ قالغانىدى. مومسى قاتتىقراق شامال ياكى بوراننىڭ شەپسىنى ئاڭلىسا نېمىشقىدۇر ئالاقزادە بولۇپ كېتەتتى. ئۇنىڭ جىيەكلىرى قىزارغان، كىرىپكى شالاڭلاپ كەتكەن چوڭ-چوڭ كۆكۈچ كۆزلىرى ئۈمىدسىزلىك ۋە قورقۇنچ ئىچىدە پارقىراپ كېتەتتى. شاپتۇل قېقىدەك قورۇلۇپ كەتكەن ئەتىسىز نېپىز لەۋلىرى ۋەھىمە ئىچىدە تىترەيتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ نېمە ئېلىپ نېمە قويغىنىنى بىلمەي ئۆي ئىچىدە چۆرگىلەپ يۈرەتتى. گاھ قازناق ئۆيگە كىرسە، گاھ دالان ئۆيگە چىقىپ باقاتتى. بەزىدە بولسا ھويلىغا چىقىپ ئالاڭلاپ تۇرغان كۆزلىرىنى چۆل تەرەپكە تىككىنىچە بىر نېمىلەرنى دەپ شىۋىرلايتتى. ئۇ ئاشۇ چۆلدىن قانداقتۇر بىر دەھشەتلىك بالا-قازاننىڭ يوپۇرۇلۇپ كېلىپ شاقۇرنى، ئۇنىڭ بېغىنى، ئۆيىنى، ئۆزىنى، مۇنۇ نەۋرىسىنى، ئېغىلدىكى قوي ۋە ئىنىكىنى، كاتەكتىكى توخۇ-تۇماننى ھاپ قىلىپ يۈتۈۋېتىشىدىن ۋەھىمە يەۋاتقاندا كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ تىنىمىز ھالدا چىت كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنى مىجىقلاۋاتقان ئىنچىكە، ئەتىسىز بارماقلىرى بىلىنەرلىك تىترەيتتى...

يامغۇر يېغىشقا باشلىغان بىرىنچى كۈنى ئېلدوسنىڭ مومسى كېچىچە كىرىپك قاقماي جايىنامازدا ئولتۇرۇپ خۇداغا ئىلتىجا-مۇناجات قىلىپ چىقتى. لېكىن ئېلدوس بۇ يامغۇردىن قەۋەت خۇشال بولغانىدى. ئۇ يامغۇرنىڭ شارقىراپ-تاراسلاپ چۈشۈۋاتقان ئاۋازى

ياخشى كۆرەتتى. بوراننىڭ گۈركىرىشىنى ئاڭلاپ يېتىشقا ئامراق ئىدى. ئۇ بۇدرە چاچلىرىنى پاخپايتقىنىچە، مومىسى بېشىغا قويۇپ بەرگەن سامان تىققان تەككىگە بىلىكىنى قويۇپ، بىلىكىنىڭ ئۈستىگە ئېڭىكىنى تىرەپ، يوتقانغا يۆڭىلىپ توغرا تامنىڭ ئارقىسىدا جايىنامازدا قىلىگە قاراپ ئىبادەت قىلىۋاتقان مومىسىغا ئۈزۈندىن-ئۈزۈنچە ئۈنچىقماي قاراپ ياتتى. لىپىلەپ تۇرغان گۈڭگا شام يورۇقىدا ئۇنىڭ مومىسى تولىمۇ ئاجىز، ۋىجىك ۋە بىچارە كۆرۈنەتتى. مومىسىنىڭ تارىغىنە كەلگەن ئورۇق ۋە سىنىسىز گەۋدىسى مۈكچىپ مۈشتۈمدەكلا بولۇپ قالغانىدى. ئۇ شۇ تاپتا ئىبادەت قىلىپ ئولتۇرغان بالغا ئوخشاپ قالغانىدى. گاھىدا ئۆي ئىچىنى غۇۋا يورۇتۇپ، ئاران-ئاران لىپىلداپ يورۇق بېرىۋاتقان شام، رۇجەككە چاپلانغان قەغەزنىڭ ئاراشلىرىدىن شۇڭغۇپ كىرگەن مۇزدەك سوغۇق شامالدا تىرەپ ئۆچۈپ قالغىلى تاس قالاتتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ مومىسى ھودۇقىنىدىن دەررۇ ئالدىغا ئىنتىلىپ، تىرەپ تۇرغان شامنىڭ يالقۇنىنى ئالقىنى بىلەن سوغۇق ھاۋانىڭ دولقۇنىدىن ھىمايە قىلاتتى ۋە خۇددى دېرىزىدىن كىرىپ كېلىۋاتقان بىر قورقۇنچىلۇق مەخلۇقتىن قورقۇۋاتقانداك، گۈنىسىز كۆزلىرى بىلەن رۇجەككە چەكچىيەتتى. شۇ چاغدا ئېلدوس مومىسىنىڭ تىنىقى تىنىقىغا ئۇلاشماي «توۋا، توۋا قىلدىم خۇدايىم، بەگقۇلبەگنىڭ روھىنىڭ ھەققىدە، كۆركەلەننىڭ روھىنىڭ ھەققىدە بىزنى بالا-قازادىن ساقلىغىن، قارا بوراندىن، قۇم-تۇپراقنىڭ بالاسىدىن، توپا قازاسىدىن ساقلىغىن، ساقلىغىن... ئادەملەرنىڭ گۇناھىدىن كەچكىن، ئادەملەرنىڭ ۋاپاسىزلىقىنى كەچۈرگىن، ئاتا-بوۋىمىز ئالدىدىكى گۇمراھلىقىمىزنى كەچۈرگىن، شاقۇرلۇقلارنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلغىن، ئۇششاق نارەسىدىلەرنىڭ بېشىنى ئامان قىلغىن...» دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدى. باياتىن بېرى يوتقىنىدا مومىسىنىڭ ھالىنى ئويۇن كۆرگەندەك تاماشا قىلىپ ياتقان ئېلدوسنىڭ بىردىنلا كۆڭلى يېرىم بولۇپ ۋۇجۇدىغا بىر نامەلۇم تىرەك ئولاشتى. ئۇنىڭ بوغۇزىغا نېمىدۇر قاپلىشىپ، ئۆپكىسى ئۆردىگىلى تۇردى، كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ياش تاراملاپ تۆكۈلدى، ئۇ ئاۋازىنى چىقارماسلىق ئۈچۈن يۈزىنى تەككىگە مەھكەم يېقىۋالدى-يۇ، يەنىلا ئۆزىنى تۇتالماي كەپتەردەك بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى... ئۇ مومىسىنىڭ دېگەنلىرىنى تولۇق چۈشىنىپ كېتەلمىسۇ، مومىسىنىڭ يۈرىكىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىۋاتقان ئاشۇ ئالدىن ئادەملەرنىڭ، شاقۇرلۇقلارنىڭ، ھەتتا ئاشۇ بىچارە مومىسىنىڭمۇ گۇناھكار ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ خۇداغا، بەگقۇلبەگكە، كۆركەلەننىڭ، ئاشۇ يۈرەك تاغقا يۈز كېلەلمەيۋاتقان يەرلىرىنىڭ بارلىقىنى غۇۋا ھېس قىلدى-دە، مومىسىغا ئىچى ئاغرىپ قالدى... ئاشۇ مومىسى، ئۆزىگە پەرىشتىدەك كۆرىنىدىغان ئاشۇ مۇلايىم، كۆڭلى يۇمشاق، مېھرى-شەپقەتلىك مومىسى، ھەممىلا ئادەمگە ياخشىلىق تىلەيدىغان، ئەتىدىن-كەچكىچە جايىنامازدىن قوپمايدىغان، ئادەم تۇرماق قۇرت-قوڭغۇز، ئۇچار قاناتلارغىمۇ ئامانلىق تىلەيدىغان ئاشۇ مومىسىنىڭمۇ گۇناھى بولسا-ھە! نېمىشقا؟ نېمە ئۈچۈن؟ كۆز يېشىدىن ئۇنىڭ تەككى چىپ-چىپ ھۆل بولدى. ئۇ بەگقۇلبەگنى، كۆركەلەننى، مومىسىنى ئويلىدى. ئۇزاقتىن-ئۇزاق ئويلىدى. بىردىنلا ئۇنىڭ يادىغا ئاشۇ شەھەرلىكلەر كېچىپ قالدى. ھاۋاسى، ئادەملىرىنىڭ چىرايى، گەپ-سۆزلىرى مۇزدەك ئاشۇ شەھەر، تويماس، ئاچكۆز، ئۆزىدىن باشقىنى ئويلاپ

قويمايدىغان، بەگقۇلبەگنى، كۆركلەننى، ئاشۇ يۈرەك تاغنى بىلمەيدىغان، ئۇنى ئاللىقاچان يادلىرىدىن چىقىرىشقان، ھەتتا ئۇلار توغرىسىدىكى ئاشۇ گۈزەل رىۋايەتنىمۇ بىلمەيدىغان، شەھەرلىكلەر نېمىشىقدۇر ئۇنىڭغا نەپرەتلىك تۇيۇلدى.

شۇنداق، ئۇلار تېخىمۇ گۇناھكار! ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسىمۇ ھەم شۇنىڭ ئىچىدە! چۈنكى ئۇلار بەگقۇلبەگنى، كۆركلەننى، يۈرەك تاغنىلا ئەمەس، ھەتتا ئۆزىنىڭ ئانىسىنى، ئېلدوسنىڭ مۇنۇ بىچارە مومىسىنىمۇ بىلمەيدۇ، ئۇنىڭ ھالىغا كۆز قىرىنى سالمايدۇ، ئۇنى ئويلاپمۇ قويۇشمايدۇ. مومىسىنىڭ مۇشۇ بىچارە ھالىنى كۆرۈشنى خالىمايدۇ، ئۇنىڭ بايقىدەك نالە-پەريادىنى، ئۇنىڭ نېمىدىن قورقۇپ، نېمىدىن ۋەھىمە يەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەيدۇ، ھەتتا چۈشىنىشىنىمۇ خالىمايدۇ... ھەقىقىي گۇناھكارلار ئاشۇلار... ئاشۇ ئۆزىدىن باشقا ھەممىلا نەرسىنى ئۇنتۇشقان، پاكپاكز يەپ قويۇشقان شەھەرلىكلەر...

ئۇ ئەنە شۇنداق ھەسرەتلىك خىياللار ئىلكىدە ئاستا-ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى. ئاران-ئاران لىپىلداپ تۇرغان غۇۋا شام يورۇقى، توغرا تامنىڭ ئارقىسىدا لىچەك كىيىپ، تەسۋى سېرىپ جايىنامازدا مۈكچىيىپ ئولتۇرغان ئاجىز موماي، تالادىن ئاڭلىنىۋاتقان يامغۇرنىڭ شارقىرىشى، چۆل تەرەپتىن كېلىۋاتقان ۋەھىملىك گۈرگىرەش بۇ يېگانە، بوش ۋە تىمتاس ئۆيگە بىرخىل سېھىرلىك تۈس بەخش ئەتكەندى.

تۆتىنچى كۈنى يامغۇر توختىدى. لېكىن ئاسماننىڭ قاپقى يەنىلا تۈرۈك ئىدى. شاقۇرنىڭ، قۇملۇقنىڭ ئاسمىنىدا سۈررەك بۇلۇتلار تۈرمەللىشىپ تۇراتتى.

ئېلدوس ئەتىگەن تۇردى. ئۈچ كۈندىن بۇيان كۈن يۈزىنى كۆرەلمىگىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئىچى سىقىلغانىدى. ئۇ كۈننى كۆرۈش ئىستىكىدە، چۆل تەرەپتىن يېيىلىپ كېلىدىغان تاڭ شەپقىنى كۆرۈش ئىستىكىدە ھويلىغا يۈگرەپ چىقتى. لېكىن كۈن چىقماپتۇ. چۆل تەرەپ بىر خىل كۆل رەڭ تۈستە تۇتۇق كۆرۈنىدۇ. ھويلىنىڭ ئىچىدىكى، قاشاننىڭ سىرتىدىكى، ئېرىق بويلىرىدىكى دەل-دەرەخلەر يامغۇر بىلەن چايقالغاچ تېخىمۇ يېشىل ۋە تېخىمۇ پاكىز كۆرۈنىشىمۇ، توختاۋسىز ياغقان يامغۇردىن مىلچىلاپ كەتكەن ئېتىز-قىرلار، مەھەللىنىڭ كاتاڭلىشىپ كەتكەن ئەگرى-بۈگرى توپىلىق يولى (ئەمدىلىكتە بۇ توپىلىق يول ئات-ئۇلاغنىڭ تىزىغا كەلگۈدەك پاتقاق بولۇپ كەتكەندى) شۇ قەدەر كۆرۈنمىسىز كۆرۈنەتتى. ئەمدىرەك ئۇۋىلىرىدىن چىقىشقان قۇشقاچلارمۇ نېمىشىقدۇر يۈرەكزادە ھەم غەملىك ئىدى. ئۈيەر-بۈيەرەدە، يامغۇردىن ئۆپ ئۆرۈلۈپ كەتكەن ئەسكى كېسەك ئۆيلەر كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۆيلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن بىچارىلەر قانداق قىلىشتىكىن، ئۇلار نەلەردە يېتىشقاندۇر؟ ئۇ يەردە ئادەم كۆرۈنمەيدۇ. قولىم-قوشنىلىرىمنىڭ ئۆيلىرىدە پاناھلىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىدى ئېلدوس قاشادىن مەھەللە ئىچىگە كۆز تاشلاپ. ئۇنىڭ كۆڭلى بەكلا غەش ئىدى. ئۇنىڭ بۇنداق ھالغا كېلىپ قېلىشى يېزىغا كەلگەندىن بېرى تېخى تۇنجى قېتىم ئىدى. ئۇ بۇ يەردە شەھەردىكىدەك سىقىق ۋە غەشلىكتىن خالىي ئىدى. بۇ يەردىكى ھەممىلا نەرسە - ئادەملەر، دەل-دەرەخ، توخۇ-تۇمان، ئېتىز-قىرلار، باغ-ئېرىقلار، چۈرۈقلاپ تۇرغان قۇشلار، ئادەملەرنىڭ يىراق-يىراقلىرىدىن ھايقىرىشلىرى، ئىتلارنىڭ قاۋىشى، ئېشەكلەرنىڭ ھاڭرىشىمۇ ئۇنىڭغا ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز

خۇشاللىق بېغىشلايتتى. ھەتتا بۇ يەرنىڭ شامىلى، ھاۋاسى، يۇلتۇزى، قۇياشى، توپا-چېكى، لاي سۈيى، مورىلاردىن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان تېزەك ئىسنىڭ خۇش ھىدى... ھەممىسى... ھەممىسىلا ئۇنىڭغا شۇ قەدەر يېقىملىق تۇيۇلاتتى. بولۇپمۇ ئاشۇ چۆل تەرەپتىن كېلىدىغان يالتۇن شولسىدەك يۇپقا نەپىس ۋە گۈزەل تاڭ شەپقى... ئاشۇ قان رەڭلىك تاڭ شەپقى ئىچىدە قىزىرىپ كۆرۈنىدىغان يۈرەك تاغنىڭ تاڭدىكى سىماسى! لېكىن بۈگۈن بۇلارنىڭ ھېچقايسىسى يوق ئىدى... ئۇ بىر خىل نارازىلىق ئىچىدە قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، كالىپۇكلرنى يۈرۈپ قويدى-دە، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئۇ مومىسى تەييارلىغان قايماق چايغا نان سېلىپ ئىچتى-دە، مومىسىغا ئەگىشىپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن ئورنىدىن قوپتى. بۈگۈن مومىسى خېلىلا خاتىرجەم كۆرۈنەتتى. يامغۇر توختىغىنى ئۈچۈن موماينىڭ يۈرىكى جايغا چۈشكە ئىدى. ئۇ مومىسىنى تېخىمۇ خۇشال قىلىش ئۈچۈن قويلارنى ئوتلاتقاچ ئېتىز قىرلىرىدىن ئىنەككە ئوت يۈلۈپ كەلمەلچى بولدى. چۈنكى، ئۈچ-تۆت كۈندىن بۇيانقى يامغۇر دەستىدىن بۇ بىچارە جانئورلار ئاچ قالغانىدى. قويلار بىلەن ئىنەك ياردەم تىلىگەندەك ئايانچىلىق ئاۋازدا پات-پات مۆرەپ قويۇشاتتى. ئېلدوس قويلارنى ئېغىلدىن چىقىرىپ قاشاننىڭ سىرتىغا ھەيدەپ ماڭدى. يەرنىڭ تېپىلغاق ۋە پاتقاق بولۇشىغا قارىماي قوي-قوزلار خۇشلىقىدىن قىيغىتىپ تالاغا يۈگۈرۈشتى. يامغۇر تۈپەيلى قاملىپ قېلىپ ئۇلارمۇ زېرىككە ئىدى. مەھەللىنىڭ چېتىدىكى تۈزلەڭگە مەھەللىنىڭ بالىلار يىغلىغانىدى. ئۇلار ئوتلاققا قوي-كالىپۇننى قويۇپ بېرىپ بىر-بىرىنى قوغلىشىپ ئويىناپ يۈرەتتى. يامغۇردىن كېيىنكى سالقىن ۋە ساپ ھاۋادا، كەڭرى تۈزدە ھېرىپ ھالىڭدىن كەتكۈچە ئويىناشتىمۇ چوڭ خۇشاللىق ھەم بەخت بولامدۇ.

ئېلدوس بالىلارغا قوشۇلۇپ ئۇزاققىچە ئوينىدى. يېزىلىق بالىلارمۇ بۇ تارتىنچاق، قىز بالىدەك سۈزۈك ۋە چىرايلىق بالىنى ياخشى كۆرۈشەتتى. بولۇپمۇ ئاۋۇ مېراۋۇش دېگەن بالا ئۇنىڭغا باشقىچە يېقىملىق تۇيۇلاتتى. ئېلدوسنىڭ خىيالچە مېراۋۇش مەھەللىنىڭ ھەممە بالىلاردىن ئەقىللىك، كۈچلۈك، قورقماس ئىدى. مۇشتىلىشىپ قالسا، چېلىشقا چۈشسە ھەممىنى يېگەتتى. باشقا بالىلار ئۇنىڭدىن ئەيمىنەتتى. ھەرقانداق ئويۇن ئۇنىڭ باشقۇرۇشى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشىدا بولاتتى. ھەممىسى ئۇنىڭغا بويسۇناتتى. مېراۋۇش سەھرانىڭ باشقا بالىلىرىدەك سەت گەپ قىلمايتتى. سەت قىلىقى يوق ئىدى. ئۇمۇ ئېلدوسقا باشقىچە يېقىنچىلىق قىلاتتى. بەسلىشىپ ئوينىغاندا، چېلىشقا چۈشكەندە نېمىشقىدۇر ئېلدوسنى ئايايتتى، ئۇنىڭغا يول قوياتتى، بەزىدە تېخى ئۇنىڭغا يېڭىلىپ بېرەتتى. بۇ ئېلدوسنى خۇشال قىلسا، بەزىدە ئۇنىڭغا ھار كېلەتتى. ئۆزىنى كەمستىكەندەك، ئۆزىنى ئاجىز سانغاندەك بىلىنىپ قالاتتى. لېكىن، نېمىلا دېگەن بىلەن مېراۋۇش ياخشى بالا ئىدى. دوستلۇققا ئەرزىيتتى. بالىلارنىڭ ھەممىسىلا ياخشىدەك ئىدى. لېكىن، ئاشۇ تۈرەك پىتلا... ياق، ئۇنىڭ ئاشۇ سەت گەپلىرىنى ھېسابقا ئالمىسا، ئۇمۇ يامان ئەمەس، لېكىن سەل ئۇششۇق ۋە مۇتھەمىرەك. بەزىدە چىدىماس تېخى! لېكىن ئۇ نېمىشقىدۇر ئېلدوسنى ھۈرمەت قىلىدۇ، ئۇنىڭدىن سەلگىنە قورۇنىدۇ...

ئاخىر ئېلدوس، مېراۋۇش ۋە تۈرەك پىتلار باشقا بالىلاردىن ئايرىلىپ بىر كالىك بولۇپ قالدى. ئۇلار يۈگۈرۈپ قىيغىتىپ ھارغاندى، تۈرەك پىت دادىسىنىڭ پاختىلىق ئەسكى چاپىنىنى كىيۋالغاندى. بۇ چاپان پاتقاق دەستىدىن قارىغۇسىز بولۇپ كەتكەندى. ئۇ ئايغىدا سۆرىلىپ تۇرغان چاپىنىنىڭ پېشىنى كۆرىپچەك قىلىپ قىردا ئولتۇردى.

ئېلدوس يىراقتا قارىيىپ كۆرۈنۈپ تۇرغان يۈرەك تاغ تەرەپكە كۆزىنى ئاغدۇردى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە بىر جىن كىرگەندى. ئۇ بىر كەمدە ئېغىز ئاچتى:

— بالىلار ئاۋۇ يۈرەك تاغقا كىم بېرىپ باققان؟

مېراۋۇش بىلەن تۈرەك پىت دەرىۋ يىراقتىكى يۈرەك تاغقا نەزەرلىرىنى ئاغدۇرۇشتى. ئېلدوس ئۇلارغا سوئال تەرىقىسىدە قارىدى. مېراۋۇش پېشىنى چايقىدى، تۈرەك پىتمۇ پېشىنى چايقىدى. دېمەك، ئۇ يەرگە تېخى ھېچكىم بېرىپ باقمىغان. ئېلدوسنىڭ كۆڭلى ئەسكى بولدى. شۇنداق، شاقۇرلۇقلارنىڭ ھەممە يېرى ياخشى بولسىمۇ، مانا بۇنىسى ياماندى. ئۆزىنىڭ كۆز ئالدىدىلا تۇرغان يۈرەك تاغقا ھېچكىم بېرىپ باقماپتۇ ۋە پىرىشىمۇ ئويلاپ باقماپتۇ. شۇنچە تەسىرلىك رىۋايەتنى ھەممىلا ئادەم سۆزلىيەلەيدىكەن، نە شۇ رىۋايەتتە دېيىلگەن — مەھەللىدىن ئۈنچە يىراق بولمىغان يۈرەك تاغنى بىلمەيدىكەن. بۇ پەقەتلا قاملاشمىغان يېرى-دە ئۇلارنىڭ! ئېلدوس قولىدىكى تايىقنى بەزىلەك لاي يەرگە نارازىلىق بىلەن ئۇردى، لاي يەردە تىلىم-تىلىم كېسىك پەيدا بولدى.

— نېمىشقا؟

ئۇ قولىدىكى تايىقى بىلەن ھاۋانى كەسكەچ سورىدى. ھۆل چۈنقىن ۋىش-ۋىش ئاۋاز چىقتى. تۈرەك پىتمۇ ئۇنى دوراپ چۈنقىنى شىلتىدى.

— قۇملۇقنىڭ ئېسىقىغا ھېچكىم چىدىمايدۇ، تۆگىگە مىنىپ، بىر-ئىككى قاپاق سۇ ئېلىۋېلىپ ماڭسا تاڭ؟ — مېراۋۇش پىچىقىدىكى لايىنى قىرغاق جاۋاب بەردى.

بالىلارنىڭ ھەممىسىلا يالڭايغ ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىشتىنىنىڭ پۇشقاقلرى لاي بولۇپ كەتكەچ ۋە تىنىم تاپماي يۈگۈرۈۋەرگەچ تۆۋەنگە سېلىنىپ تۇرىدۇ. ھەممىسىنىڭلا پۇشقاقلرى، پاقالچەك ۋە پۈتلىرى قاپقارا لاي. ئۇلار بۇنىڭغا پىسەنت قىلىشمايدۇ. بۇ يەرنىڭ بالىلىرىلا ئەمەس، چوڭلىرىمۇ يالڭايغ يۈرۈشكە كۆنۈك ۋە ئامراق، پەقەت نامازغا ئولتۇرغاندا، كىشىلەرنىڭ ئۆيىگە، توي-نەزىرگە ياكى شەھەرگە بارغاندىلا ئۆتۈك كىيىشىدۇ. بولمىسا يالڭايغ يۈرۈۋېرىدۇ. يەرنىڭ تېۋى شىپالىق، يالڭايغ يۈرۈپ بەرسە پۈت ئاغرىمايدۇ، بەدەن يەردىن پۈتى ئارقىلىق قۇۋۋەت ئالىدۇ دېيىشىدۇ. كەچلىرى ئېرىقتا چايقۇپتىپلا ئۇخلاۋېرىدۇ. ئۇلارنىڭ پۈتلىرى شۇڭا يېرىق، لېكىن تىكەن ئۆتمەيدۇ. تايىنى تۆگىنىڭ تايىنىدەك ئەتىلىك، قېلىن ۋە يېرىك، شەھەرلىكلەردەك پايپاق بىلەن يەرگە دەسسەسىمۇ پۈتنىڭ غىدىقى كېلىدىغان ئادەملەرنى بۇ يەردە زاڭلىق قىلىشىدۇ. ئېلدوسمۇ شۇلارنى دوراپ يالڭايغ بولۋالغاندى. ئۇنداق يۈرۈشكە ئۇمۇ ئاستا-ئاستا كۆنۈپ قالدى. ئېلدوس لاي پۈتنى ئايغى ئاستىدىكى كوكاتقا سۈركەپ تۇرۇپ دېدى:

— بىز بىر بېرىپ باقمايلىمۇ؟

باللار ئېلدوسنىڭ شۇنداق دەيدىغىنىنى بىلىدىغاندەك ئۈنچە ھەيران بولۇشىمىدى، چۈنكى، ئۇلار بۇ شەھەرلىك بالىنىڭ سەھرا ئىنقىلابىنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەيدىغان نەدىكى يوق خىياللار بىلەن ھەپلىشىشنى ياخشى كۆرىدىغان بالا ئىكەنلىكىنى بىلىشەتتى.

— نېمە بىلەن بارىمىز؟ تۆگە ياكى ئات بولمىسا...

نېمىلا دېگەن بىلەن تۈرەك پىت ئېلدوسنىڭ پىكرىگە قىزىقىپ قالغانىدى.

— ياق بارىمىز، مۇشۇنداقلا بارىمىز، يېقىنلا يەردە كۆرۈنۈپ تۇرسا...

— لېكىن... — مەراۋۇش دىلىغۇل بولۇپ ئويلىنىپ قالدى.

— ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر ھاۋا تۇتۇق، يەنە ئىككى-ئۈچ كۈنگىچىمۇ ئېچىلىدىغان

تۈرى يوق... ئەتىگەن تۈرۈپ مېڭىپ كەتسەك كەچكىچە بېرىپ كېلىپ بولارمىز

دەيمەن... — ئېلدوس راستتىنلا بېرىشنى قارار قىلىپ بولغاندەك ئىشەنچ بىلەن ئېيتتى.

مەراۋۇش بىلەن تۈرەك پىت ئېلدوسقا يېقىنراق كېلىشتى، شۇ تاپتا ئېلدوس ئۇلارغا

نېمىسى بىلەن دۈر تەسىر قىلىپ ئۇلارنىڭ قىزىقىشى ۋە ھەۋىسىنى قوزغاپ قويغانىدى.

— ھاۋا تۇتۇق چاغدىمۇ قۇملۇق سالىق بولىدۇ. يۈرەك تاغقا بارساق ئۇ يەردە

بۇلاق سۇلىرى بار. ئۇسسايىمۇ كەتمەيمىز، بولمىسا يولغا چىققۇچە سۇنى تازا جىق

ئىچىۋالساق، يېنىپ كېلىدىغان چاغدا يۈرەك تاغدىكى بۇلاق سۈيىدىن يەنە جىق

ئىچىۋالساق... — مەراۋۇش خۇددى ئۆزى كۆرۈپ كەلگەندەك ئىشەنچ بىلەن دېدى.

— ئۇ يەردە كۆك ياۋا بەك جىق، قورسىقىمىز ئاچسا ياۋىنىڭ تۇخۇمىنى يەيمىز،

باچكىسىنى كاۋاپ قىلىپ يەيمىز تېخى... — تۈرەك پىت دەررۇ ئاغزىغا يىغىلغان سېرىق

سۇنى غورتلىدىتىپ يۈتۈپ تۈرۈپ دېدى. ئۇنىڭ چىرايى خۇشلۇقتىن قىزىرىپ كەتكەنىدى.

— كىم سېنى ئۇ يەرگە ئاپارغۇدەك؟ — مەراۋۇش ئۇنىڭغا چەكچەيدى، — بىز

دېگەن ئۇ يەرگە كۆركلەننەنىڭ قەبرىسىنى كۆرگىلى بارىمىز، ھە-دېمەيلا

يەيدىغاننىڭ گېپىنى قىلدا ماۋۇ... — مەراۋۇش تۇمشۇقنى ئۇچلاپ غۇدۇرىدى.

— مېنى ئاپارمايمسەن؟ نېمىشقا سىلەر... بىللە بارايلىچۇ-ھە! بولامدۇ؟

ئۇ دەم ئېلدوسقا، دەم مەراۋۇشقا يېلىنغاندەك قارىدى.

— بارساڭمۇ مەيلى، لېكىن ئەتىگىچە باشقىلارغا دەپ قويارسەنمىكىن! ئەگەر

مومام بىلىپ قالسا مېنى ھەرگىز بارغىلى قويمايدۇ، — ئېلدوس تۈرەككە دېدى.

— شۇنداق، بوۋام ئاڭلاپ قالسىمۇ مېنى ماڭغۇزمايدۇ. بۇ ھېلىلا بېرىپ بالىلارغا

يېيىۋېتىدۇ.

— ياق، ھېچكىمگە دېمەيمەن، خۇدا ھەققى ھېچكىمگە، — تۈرەك پىت كىچىككەنە

مۇشتۇمىنى تۈگۈپ چىقىلىپ تۈرۈپ پىچىرلىدى.

— راست جۇمۇ، ئەگەر دەپ قويدىغان بولساڭ... — ئېلدوس بىلەن مەراۋۇش

ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەندەك ھۆرپىيىپ قويۇشتى.

— راست، خۇدا ھەققى، دېدىمغۇ...

ئۇلار ئاخىر شۇنىڭغا كېلىشتى.

تۈرەك پىت ئۇلارغا ئەتە يولغا چىقىدىغان چاغدا پۇتلىرىغا ئاياغ كىيىۋالسا

بولمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىشنى ئۈتۈمدى. چۈنكى يالڭايغا قۇملۇقتا ماڭغىلى بولمايتتى. قىزىق قۇم پۈتنىڭ ئالقىنىنى پىشۇرۇپ قوياتتى. قىزىق قۇمغا ئاياغسىز دەسسەش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قۇمدا يالڭايغا ئازىراقلا يول يۈرسە، قۇم ھە دېمە يلا پۈتنىڭ ئالقىنىنى يالاپ تېشۈپتەتتى. ئاھ، ئۇ چاغدىكى ئازابنى كۆرۈڭ. ئۇلار ئەتسى چاي ۋاقتى بىلەن مەھەللىنىڭ چېتىدىكى جىگدىلىكتە ئۇچرىشىدىغان بولۇپ تارقاشتى.

4-باب

ئۇلار قانداق كەچكىرىپ قالغىنىنى تۇيماي قېلىشتى. ئۇلار پەقەت بىرلا نەرسىنى بىلەتتى — ئۈسسۈزلۈك، ئاچلىق، ھارغىنلىق... ئۇلار كەچكىچە يۈرەكتاغقا بېرىپ قايتىپ كېلىپ بولمىز دەپ ئويلاشقانىدى. چۈنكى، يۈرەكتاغ مەھەللىدىن قارىسا يېقىنلا يەردە كۆرۈنەتتى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ بىرەرسىمۇ بىرەر بۇردا نان ياكى سۇ ئېلىۋېلىشنى خىيالغىمۇ كەلتۈرۈشمىگە ئىدى.

ھاۋا بۇلۇتلۇق بولغاچقا ناھايىتى بالدۇرلا كەچ كىرىپ كەتتى. ئەتىگەندىن بۇيان بىردىنلا بىپايان بىر يېڭى دۇنياغا چىقىپ قالغىنى ئۈچۈن ھەممىنى ئۇنتۇپ، ياپراپ-قىيغىتىپ ئويناپ ماڭغان بالىلار ۋاقتىنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكىنىنى بىلمەي قېلىشقانىدى. ئەمدى، بىردىنلا ئۆزىنى كۆرسىتىشكە باشلىغان ئاچلىق تۇيغۇسى ئۇلارنى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇلار بىر-بىرىگە قاراشتى. ھېچكىمدە بىرەر چىشلەم نان يوق ئىدى. ئۇلار ئارقىسىغا قاراشتى. مەھەللىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ ئويناپ مېڭىپ مەھەللىدىن بەكلا يىراقلاپ كەتكە ئىدى. ئۇلار ئەتراپىغا بېقىشتى — تىمىتاس چۆل، غايەت زور قۇم بارخانلىرى، ئاشۇ زومچەك-زومچەك قۇم بارخانلىرىنىڭ ئارقىسىدىن قېلىن ۋە ئېغىر بىر قاراڭغۇلۇق بىرخىل ۋەھىيە ھەم تېخىمۇ بەتتەر ئاچلىق ۋە يىگانلىق تۇيغۇسىنى ئېلىپ ئۇلارغا قاراپ ئاستا-ئاستا يۈپۈرلۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ كۈندۈزدىكى شوخلۇقى بىردىنلا يوقالدى. ئۇلارنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئاچلىق ۋە ھارغىنلىقتىن تاتارغان توپا ئۆرلەپ كەتكەن چىرايىغا بالىلارغا خاس ھەممىدىن بېزىش تۇيغۇسى قېتىپ قالدى. شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ ھېچنەرسىگە رايى بارماس ئىدى.

— يۈرەكتاغ بەك يىراق ئوخشايدۇ، مەھەللىگە قايتىپ كېتەيلىمۇ؟ — دېدى ئېلدوس ئەتراپقا ۋەھىيە بىلەن قاراپ، ئۇنى شۇ تاپتا ئاچلىق ۋە قاراڭغۇلۇقتىن كۆرە بۇ چەكسىز قۇملۇقتىكى ئاشۇ ئېگىز-پەس قۇم بارخانلىرىنىڭ ئارىسىدىكى قورقۇنچلۇق جىمجىتلىق بەتتەررەك قورقۇتماقتا ئىدى. چۈنكى، ئۇ كىچىكىدىن شاۋقۇنغا ئۆگەنگە ئىدى. تۇغۇلغاندىلا قايناق شەھەرنىڭ شاۋقۇن-سۈرەنىنىڭ قوينىغا چۈشكە ئىدى. ئۇ ھەر قېتىم شاقۇرغا كەلگىنىدە، يېزىدىكى جىمجىتلىق ئۇنى ھەيران قالدۇراتتى. سەھرانىڭ نېمىشقا بۇقەدەر جىمجىت بولىدىغانلىقىنى ئۇ زادىلا چۈشىنەلمەيتتى. شاقۇردا ھەممىلا نەرسە — سەھرانىڭ ئاخشىمى، سەھىرى، ئادەملىرىنىڭ يۈرۈش-تۈرۈشى، گەپ-سۆزلىرى، كۈلۈشلىرى، بىر-بىرىنى قىچقىرىشلىرى، ھاۋاسى، توخۇلىرىنىڭ قىچقىرىشلىرى، ئىتلەرنىڭ ھاۋشۇشلىرى، قۇشلىرىنىڭ سايراشلىرى، قوي-كالىلارنىڭ

مەرەش-مۆرەشلىرى، شامىلى، ئىسسىقى، سۇلىرىنىڭ ئېقىشلىرى، دەل-دەرەخ ۋە گۈل-گىياھلىرىنىڭ يەلپۈنۈشلىرى، دەرەخ يوپۇرماقلىرىنىڭ شىلدىرلاشلىرى، خامان ناخشىلىرى، مەشرەپ ئۇسسۇللىرى، ھەتتا ئادەملىرىنىڭ ئورمان ئورمان، خامان تەپكەن، تەك ئاچقان، ھارۋا ھايداپ كېتىۋاتقان، مومىسىنىڭ قازان بېشىدا پايىپتەك بولۇپ يۈرگەن، جەينامازدا ناماز ئوقۇۋاتقان چاغدىكى ھالەتلىرى. ھەممىسى، ھەممىسىلا ئۇنىڭغا شۇقەدەر تۈزۈتلۈك، سىپايە، رايىش، سىلىق بىلىنەتتى. بۇ يەردە ھەممىسىلا نەرسە — ئادەم، ھايۋان ۋە دەل-دەرەخ، گۈل-گىياھ، سۇ، شامال، ئۇچار قۇشلار، ھەتتا قۇرت-قوڭغۇزلارمۇ گويا كىمدۇر بىرنى ئاياۋاتقاندا، كىمىندۇر چۆچۈتۈپ قويۇشتىن ئېھتىيات قىلىۋاتقاندا، كىمىنىڭدۇر غەزىپىنى كەلتۈرۈپ قويۇشتىن قورقۇۋاتقاندا، كۆرۈنەتتى. بۇ يەردە شەھەر ئادەملىرىدىكى ئالدىراشلىق، ئەسەبىيلىك، قوپاللىق، كىچىككىنە ئىش ئۈچۈن ۋارقىراش-جارقىراشلىق، بىنانى بېشىغا كىيىپ ساراڭدەك ھۇ تارتىشلار، كوچىلاردىكى جالاق-جۇلۇق، تاراق-تۈرۈق، جار-جۈر، شار-شۇرلار يوق ئىدى! بۇ يەرنىڭ ھەركۈنى، ھەرسائىتى خۇددى كۆل يۈزىدەك مەيىن ۋە جىمجىت ئىدى...

ئېلدوس سەھرانىڭ بۇ خۇش ھال، يۇمشاق، راھەتلىك، ئىسسىق ۋە مۇلايىم جىمجىتلىقنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ كۆڭلىدە شاۋقۇن-سۈرەنگە نىسبەتەن بىزارلىق، جىمجىتلىققا نىسبەتەن سۆيۈنۈش تۇيغۇسى بىخ ئۇرۇشقا باشلىغانىدى.

لېكىن ئۇ بۈگۈن مۇشۇ چەكسىز قۇملۇقتىكى، مۇشۇ ئۆلۈك بوشلۇقتىكى جىمجىتلىقتىن قورقۇپ قالدى. بۇ يەرنىڭ جىملىقى شاقۇرنىڭ جىملىقىغا نېمىسى بىلەندۇر ئوخشىمايدىكەن. — قايتساق قايتايلى... مېنىڭ قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، — دېدى جاۋابەن

مىراۋۇش قاغىرىغان لەۋلىرىنى يالاپ قويۇپ.

تۈرەك نېمىشىندۇر ئۈنچىقىمىدى. ئۇ گاھدا ئۆزلىرىنى قورشاپ تۇرغان قۇم بارخانلىرىغا، گاھى ئېغىر بۇلۇتلار ئېسىلىپ قارىپ تۇرغان ئاسمانغا قاراپ قوياتتى. ئاسماندا بىرتالمۇ يۇلتۇز كۆرۈنمەيتتى. ئەتراپ بىرخىل قويۇق ۋە ئېغىر قاراڭغۇلۇققا بارغانسېرى چوڭقۇر يېتىپ كېتىۋاتاتتى.

— ياق، بالىلار، — دېدى ئۇ بىرھازادىن كېيىن، — يۈرەكتاغقا ئازلا قالدى.

يەنە بىر ئاشپىشىم ماڭساقلا يېتىپ بارىمىز، ئۇ يەردە سۇ بار، ياۋا ئالما بار، يەنە كۆك ياۋا بار... سەرەڭگە ئېلىۋالدىم. بارىمىز-دە، ئوت ياقىمىز، كەپتەر تۇخۇمنى ئوتقا كۆمۈپ پىشۇرۇپ يەيمىز. باچكىنى كاۋاپ قىلىمىز. ئەتە ياۋا كەپتەردىن جىق تۇتىمىز. ئاندىن مەھەللىگە قايتىمىز، ئۇ كەپتەرلەرنى ساتىمىز...

— مەن ساتمايمەن، — دېدى ئېلدوس كەسكىن قىلىپ.

— سەن ساتمىساڭ شەھەرگە ئەكىتىپ باقماسەن، — دېدى تۈرەك ئېلدوسقا.

ئېلدوس ئويلىنىپ قالدى. راست ئەمەسمۇ، شەھەرگە ئەكىتىپ باقسا بولىدىغۇ؟ قورۇدىكى بالىلارغا، مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرىغا كەپتىرىم بار، دەپ ماختىنالايدۇ. تېخى جۈرئەت دېگەن ئاغىنىسىگە بىرەر جۈپىنى سوۋغا قىلىدۇ. لېكىن، بىنا ئۆيدە باقىدىغان يەر يوقتە. ھە، راست بالكوندا باقسىچۇ؟ دادىسىغا دېسە بالكونغا كاتەك

ياساپ بېرىشى مۇمكىن، ھەي، ئاپىسى ئۇنىماسمىكىن؟ « ئۆيىنى مەينەت قىلىۋېتىدۇ، يوقات بۇ نېمە گنى » دەپ ۋارقىراپ قويامدىكىن؟ ياق، دادىسى « باقسا مەيلى، ئوغۇل بالا ئەمەسمۇ » دەيدۇ، يا بولمىسا ئۆزى قەغەز ساندۇقتا كاتەك ياساپ، كارىۋىتىنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇپ ئاپىسىغا بىلىندۈرمەي باقىدۇ. ھى... ھى... ھى...
— قايتىپ كېتەيلى، بالىلار، بوۋام ئەنسىرەپ قالىدۇ، — مراۋۇش نېمىشىدۇر كەپتەرگە قىزىقماي قويدى.

— قارا سېنى، كەپتەر تۇخۇمى، باچكا كاۋىپى يەپ باققانمۇسەن؟ ھەرگىز يەپ باقمىغان-دە... شۇنداق ئېسىل بولىدۇكى... مەن يەپ باققان. يۈرەكتاغقا بارساقلا يەيمىز.

بالا ئۈچۈنلا ئەمەس، ئاچ ئۈچۈنمۇ بۇنىڭدىن يېقىملىقراق سۆز يوققۇ؟
ئۇلار ئاغزىغا كەلگەن سېرىق سۈنى كۈچ بىلەن يۇتۇشتى. ئۇلار يۈرەكتاغدىكى مۇزدەك بۇلاق سۈيىگە، كەپتەر تۇخۇمىنى پىشۇرۇپ يېيىشكە، مەزىلىك باچكا كاۋىپىغا قىزىقتىمۇ ياكى ئەتە بىر قۇچاق كەپتەر تۇتۇپ قايتىشقا قىزىقتىمۇ ئەيتاۋۇر مراۋۇش بىلەن ئېلدوس قايتىپ كېتەيلى دېگەن پىكىرىدىن ئاسانلا يالتايدى. تۈرەك خۇشاللىقىدىن قىيغىتىپ كەتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنى قورشاپ كېلىۋاتقان چۆل قاراڭغۇلۇقى ئىچىدە بىر-بىرىگە يېقىن سوڭىشىپ يۈرۈشىنى يەنە داۋام قىلدى. ئۇلار شۇ مېڭىشىدا بىرنەچچە بەلدىن ئۆتتى. ناھايىتى زور كەلگەن قۇم تېغىدىن ئارتىپ چۈشتى، بەكمۇ ئوي ئويىمىغا دۇچ كېلىپ قالدى، ئويماندىن ئۆتكۈدەك يەر يوق ئىدى. ئۇلار ئويماغا قاراپ سېرىلدى. ئۇلار ئەمدى ھېچنەرسىنى — كۈندۈزى ئۆزلىرىگە يېقىنلا يەردە كۆرۈنۈپ تۇرغان يۈرەكتاغنىلا ئەمەس، ئۆزلىرىنىڭ يولىنى توراپ تۇرغان قۇم بارخاننىمۇ ئىلغا قىلالمايدىغان بولدى. ھەممىلا نەرسە قۇملۇقنىڭ ئاشۇ كېلەڭسىز قاراڭغۇلۇقىغا سىڭىشىپ كەتكەندى. ھەتتا ئۆزلىرىمۇ ئاشۇ قاراڭغۇلۇقنىڭ قوينىدا يوقاپ كېتىۋاتاتتى. ھارغىنلىق، ئاچلىق ۋە دەككە-دۈككىلىك تۇيغۇسى ئۇلارنى ھالسىزلىنىدۇردى. ئۇلار ھېلىقى ئويماندىن مىڭ تەسلىكتە چىقىپلا يىقىلىپ قېلىشتى. ئەمدى ھەممىسىنىڭلا ئۈنى ئۆچكەندى.
بىر كەمدە ئېلدوس خىرتىلداپ يىغلىۋەتتى.

— مەن... مەن... بەك توڭلاپ كەتتىم...

چۆل كېچىسى سوغۇق بولىدۇ. نەچچە كۈندىن بۇيان يامغۇر يېغىپ كۈن كۆرمىگەن قۇملۇقلا ئەمەس، كۈندۈزى كۈن كۆيدۈرۈپ تۇرغان چۆل ھاۋاسىمۇ كۈن ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن بىردىنلا سوۋۇپ مۇزلاپ كېتىدۇ. بالىلار سوغۇقتىن دىرىلدەپ، چىشلىرىنى كاسىلداقلىق تۇردى. ئۇلار بىر-بىرىگە يېقىن تىقىلىشىپ ئۆزلىرىنى سوغۇقتىن ھىمايە قىلماقچى بولۇپ قۇرتتەك تۈگۈلۈشتى، لېكىن سوغۇق ھاۋا ئۇلارنى ئاياپ تۇرمىدى. ھە دېمەيلا ئۇلارنىڭ پۈت-قوللىرى مۇزلاشقا باشلىدى. بىر كەمدە تۈرەك ئورنىدىن ئۆمىلەپ قوپتى-دە، ئىتتەك تۆت ئاياغلىق بولۇپ ئىككى قولى بىلەن يۇمشاق قۇمنى ئالقىنى بىلەن كۈرەپ يانغا دۆۋىلەشكە باشلىدى. ئېلدوس بىلەن مراۋۇش ئۇنىڭ نېمە قىلماقچى بولۇۋاتقىنى چۈشىنەلمەي ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قاراپ يېتىشتى. ئاخىر تۈرەك ئۆزى پاتقۇدەك بىر ئېرىقچا قازدى. ئاندىن ئۇنىڭ يېنىغا يەنە بىرنى

قازدى. ئۇنىڭغا يانداپ يەنە بىرنى... ئاندىن بالىلارغا قاراپ توۋلىدى.
— قويۇڭلار...

ئېلدوس ھېچنەرسىنى چۈشىنەلمەي بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا سوئال تەرىقىسىدە تىكلدى.

— نېمە قىلىۋاتسەن؟

— قوپە ئورنىڭدىن. سەن ماۋۇ ئوتتۇرىدىكى ئورەككە كېلىپ يات، مېراۋۇش سەن بۇنىڭغا كىر.

ئېلدوس بىلەن مېراۋۇش ئۆمىلىشىپ كېلىپ تۈرەك كۆرسەتكەن ئورەككە يېقىن كېلىشتى. ئورەك چوڭ ئادەمنىڭ غېرىچىدا ئىككى غېرىچ كەلگۈدەك چوڭقۇرلۇقتا قېزىلغان ئىدى. ئېلدوس بىلەن مېراۋۇش ئۆزلىرىگە كۆرسىتىلگەن ئورەككە چۈشۈپ سوزۇلۇپ يېتىشتى.

— بېشىڭنى ئورەكنىڭ تېشىغا چىقىرىپ يات! ھە راست توختاپ تۇرۇڭلار، قويۇڭلار، مۇشۇ ئورەكلەرنى چۆرىدەپ سىيەيلى، قويۇڭلار!
مېراۋۇش بىلەن ئېلدوس تەڭلا سورىدى:
— نېمىشقا؟

— بۇ يەردە چايان جىق، چايان ھۆلدىن قورقىدۇ. ئاشۇنداق قىلساق چايان يېقىن كېلەلمەيدۇ.

ئۇلار تۈرەكنىڭ دېڭىنى قىلدى. ئېلدوس بىلەن مېراۋۇش سىيىپ بولۇپ، ئورەككە چۈشۈپ ياتقاندىن كېيىن، تۈرەك تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئاۋۋال چەتتىكى مېراۋۇشنىڭ، كېيىن ئېلدوسنىڭ ئۈستىگە كۈرەپ چىقۇۋەتكەن قۇمنى سىيىپ چۈشۈرۈپ، ئۇلارنىڭ بېشىنى قالدۇرۇپ كۆكرەكنىڭ تۆۋىنى پۈتى بىلەن قوشۇپ قۇمدا كۆمۈپ تاشلىدى. ئاندىن ئۆزى ئېلدوسنىڭ يەنە بىر تەرىپىدىكى ئورەككە چۈشۈپ يېتىپ ئۆزىنى-ئۆزى كۆمدى. ئۇ گويا ئېلدوسنى قورقىدۇ دېگەندەك ئۇنى ئوتتۇرىغا ياتقۇزغانىدى.
— ئىسسىقمىكەن؟... ھى... ھى... ھى... ھى...

ئورەك ئىللىق ئىدى. سوغۇقتىن دىر-دىر تىترەپ تۇرغان بالىلار ئىسسىق قۇم قېتىدا بىردەمدىلا ئىسسىپ قېلىشتى. بالىلار ئۈنچىقىمدى. ئارىنى ئېغىر سۈكۈت باستى. ئۇلار گويا ئېرىپ كەتكەندەك ئۆزىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنىمۇ ئىلغا قىلالىدى.

— بالىلار، چۆچەك ئېيتىپ بېرەيمۇ؟

— ھە، ماقۇل... — ئېلدوس بىلەن مېراۋۇش تەڭلا ئاۋاز قوشتى.

— قايسى چۆچەكنى ئېيتىپ بېرەي؟

— ھە... «ئېچىل داستان» دېگەننى، — مېراۋۇش ئۇن قاتتى. ئۇنىڭ

قورسىقى بەكرەك ئېچىپ كەتكەن ئىدى.

— ياق، «ئېيىق پالۋان» نى ئېيتىپ بېرەي، قورقماي ياتىمىز.

— ماقۇل ئەمەس، شۇنى ئېيت، — ئېلدوس دەررۇ تۈرەكنى قۇۋۋەتلىدى. چۈنكى، ئۇ قورقۇۋاتاتتى. تۈرەك ئاسمانغا قاراپ يېتىپ چۆچىكىنى باشلىدى: بۇرۇننىڭ بۇرۇنىدا، بىر تاغنىڭ ئۆڭكۈرىدە، — ئۇنىڭ چۆچىكى باشلىنار-باشلانمايلا ھارغىنىدىن ئېزىلىپ

لايدەك بوشاپ كەتكەن ئېلدوس بىلەن مېراۋۇش پىشىلداپ ئۇيقۇغا غەرق بولۇشتى، تۈرەكمۇ «ئۆگۈرىدە» دېگەن سۆزنىڭ يېرىمىنى ئېغىزىدا قالدۇرۇپ ئۇخلاپ قالدى. چەكسىز كەتكەن قۇملۇق تۇرۇپلا ئېلدوس زادىلا كۆرۈپ باقمىغان بىرخىل يېپىشقاق يۆگىمەچ چۆپلۈككە ئۆزگىرىپ قالغۇدەك. ئېلدوس تەنھا ئۆزى يىراقتىكى بىر دۆڭلۈكنى قارلاپ كېتىۋاتقۇدەك. لېكىن، ئۇنىڭ پۇتى يۇمشاق قۇمغا يېتىپ زادىلا ماڭالمىۋاتقۇدەك. ئۇ تىت-تىت بولۇپ ئايىغى ئاستىغا قارىسا ئۇنىڭ پۇتى قۇمغا پاتماي ئاللىقاندا بىر يېپىشقاق ۋە تال-تال چۆپكە چىرىمىلىپ قېلىۋاتقۇدەك. ئۇ چۆپلەر شۇنچىلىك قويۇق ئىكەنكى، ئۇنىڭ پۇتى يەرنى ئەمەس، ئاشۇ قېلىن چۆپنى دەسسەپ تۇرغۇدەك. ئۇ پۇتلىرىنى چىرىمىۋالغان چۆپلەردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچى بىلەن يۇلتۇنارمىش، لېكىن ئۇ قېلىن چۆپلەر ئۇنى مەھكەم چىرىمىۋېلىپ زادىلا ماڭغىلى قويمىغۇدەك، ئۇ ھاسىراپ-ھۆمدەپ ئىككى قولىنى ئالدىغا سوزۇپ ئالدىغا ئىنتىلگۇدەك. لېكىن، بىرقەدەممۇ سىلجىيالمىغۇدەك. بىرچاغدا قارىسا يىراقتىن ئاق بوز ئاتقا مىنگەن بىر ئادەم ئۇنىڭغا قاراپ چاپتۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇمىش. ئېلدوس ئۇ ئادەمگە قاراپ قولىنى پۇلاڭلىتىپ ئۇنى توۋلاپتۇمىش، لېكىن ئۇ قولىنى ھەرقانداق قىلىپمۇ زادىلا مىدىرلىتالمىغۇدەك، ئۇنىڭ قولىنى كىمدۇر بىرى ئۇنىڭ بېلىگە تېڭىۋېتىپتۇمىش، توۋلىسا نېمىشقىدۇر ئاۋازى چىقمىغۇدەك، ئۇ تىت-تىت بولۇپ تىپىرلىغۇدەك، لېكىن ھەرنېمە قىلىسىمۇ ئايىغىنى ھېلىقى بىرخىل يېپىشقاق ۋە قويۇق ئوت-چۆپنىڭ چىرىمىشىدىن، قوللىرىنى باغلاقتىن بوشىتالمىغۇدەك. ئۇ كۆڭلىدە ھېلىقى ئاق بوز ئاتلىق ئادەم كېلىپ مېنى قۇتقۇزۇۋالدىمۇ دېگۈدەكمىش، لېكىن ھېلىقى ئاق بوز ئاتلىق ئادەم نېمىشقىدۇر بىرلا بۇرۇلۇپ يىراققا، ئاشۇ يۈرەك تاغ تەرەپكە ئات سېلىپ كېتىپ قاپتۇمىش، ئۇ ئادەم مېنى كۆرمەي قالدى دېگۈدەكمىش. ئۇ ھېلىقى ئادەمنى توۋلاپ توختىۋالماقچى بولۇپ يولتۇنغۇدەك، تىپىرلىغۇدەك، ۋارقىرىغۇدەك، ئۇنى بەگقۇلبەگ ئاتا ئىكەن، دېگۈدەكمىش، لېكىن ھېچ نەتىجىسى بولمىغۇدەك. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاچچىقىدا يىغلىۋېتىپتۇمىش. ئۇ شۇنچىلىك قاتتىق ۋە ئۇزۇنغىچە يىغلاپتۇكى...

بىر كەمدە قارىسا ئۇ ئۆزىنى يۈرەك تاغدا كۆرۈپتۇ. ئۇ يەردە دەل-دەرەخ، گۈل-گىياھلار يەلپۈنۈپ تۇرغۇدەك. ئېرىق-ئېقىندا كۆپكۆك سۇ شىرقىراپ ئېقىپ تۇرغۇدەك. قارىغۇدەك بولسا، كىچىككىنە بىر چوققىنىڭ ئۈستىدە ئۇنىڭ مومىسى ئۇنىڭغا قاراپ تۇرارىمىش، مومىسىنىڭ پېشىدا ئاق لىچەك، ئۇچىسىدا ئاق كۆڭلەك بارمىش، ئۇنىڭ قولىدا تېخى يېڭىلا يېقىلغان سەھرانىڭ داپتەك يوغان ۋە يۈزىگە پىياز، سىياھ دان سۈرگەن ئاق نېنى بار دېگۈدەكمىش، مومىسىنىڭ چىرايى نېمىشقىدۇر قايغۇلۇق-ۋە پەرىشان كۆرۈنەرلىك. ئېلدوس ئايىغىنىڭ ئاستىدىلا ئېقىپ تۇرغان مۇزدەك كۆك سۇدىن ئىچمەك بولۇپ سۇغا ئېڭىشكۇدەك، لېكىن سۇغا زادىلا تۇمشۇقنى يەتكۈزەلمىگۇدەك، چۈنكى ئۇنىڭ ئىككى قولى باغلاقتىمىش، ئۇ مومىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ مومىسىنىڭ قولىدىكى ناننى پۈتۈن پېتى يەۋەتكۈسى كەپتۇ-دە، مومىسى تۇرغان چوققىغا ئىنتىلىپتۇ. لېكىن، ئۇ پۇتلىرىنى زادىلا مىدىرلىتالمىغۇدەك. چۈنكى، يەنىلا ھېلىقى ئۆلگۈر يېپىشقاق چۆپلەر ئۇنىڭ پۇتلىرىنى مەھكەم چىرىمىۋالغانىكەن. مومىسىغا قاراپ تەلمۈرۈپ-تەلپۈنۈپتۇ. ئۇ

مومسىنىڭ پەسكە چۈشۈپ ئۆزىنى قۇتقۇزۇۋېلىشىنى كۈتۈپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ مومسى نېمىشقىدۇر چوققىدىن چۈشمىگۈدەك، ئۇ مومسىنى قىچقىرىپتۇ، لېكىن، ئاۋازى چىقمىغۇدەك، قارىسا ئۇنىڭ ئاق لىچەكلىك مومسى بىردىنلا قوڭۇر ۋە بۇدىرە چاچلىرى يەلكىسىدە يېپىلىپ تۇرغان، ئۇچىسىغا ھال رەڭ شايبى كۆڭلەڭ كىيگەن ياش ۋە چىرايلىق بىر ئايالغا ئۆزگىرىپ قاپتۇمىش، ئېلدوس بىر تۇرۇپ ئاپىسى دېگۈدەكمىش، بىر تۇرۇپ كۆركلەننە دېگۈدەكمىش... ئۇ ئايالنىڭ چىرايمۇ خۇددى مومسىنىڭ چىرايىغا ئوخشاشلا غەمكىن، قايغۇلۇق ۋە پەرىشان كۆرىنەرلىك، ئۇ ئايال كىمدىندۇر خاپا ئىمىش. ئېلدوسقا خاپا بولغان ئوخشايدۇ. ئېلدوسنى نېمىشقا بەگباشلىق قىلىپ موماڭنى تاشلاپ يۈرەك تاغقا باردىڭ دەۋاتامدىكىن ياكى يۈرەك تاغقا نېمىشقا بالدۇرراق كېلىپ مېنىڭ قەبرىمىنى يوقلىمىدىڭ دەۋاتامدىكىن؟ ئاپا، خاپا بولما! كۆركلەننە خاپا بولما! مەن ئەمدى مومامنى ھەرگىز تاشلىمايمەن، ئاپا، سېنى ھەرگىز تاشلىمايمەن، كۆركلەننە، سېنىمۇ ھەرگىز تاشلىمايمەن ۋە ئۇنتۇمايمەن! ئەمدى ھەركۈنى كېلىپ سېنى يوقلايمەن. راستتىنلا... ئېلدوس چوققىدىكى ئاپىسىنى (يا بولمىسا كۆركلەننەنى) قۇچاقلىماق، ئۇنىڭ ئىسسىق باغرىغا ئۆزىنى ئاتماق بولۇپ چوققىغا قاراپ ئېتىلىپتۇ، لېكىن ئۇنىڭ قوللىرى مەھكەم باغلاقلق، پۇتلىرىغا ھېلىقى ئۆلگۈر يېپىشقاق چۆپلەر چىرمىشقىلىق بولغاچقا ئورنىدىن قوزغىلالمىغۇدەك، يەنە كېلىپ ئاللىقانداق ئېغىر، يۇمشاق بىرنەرسە ئۇنى قىمىرلىغۇسىز قىلىپ مەھكەم بېسىۋاپتۇمىش. ئۇ تىپىرلىغۇدەك، يۇلقۇنغۇدەك، يىغلىغۇدەك. ئاپا، موما، كۆركلەننە، مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭلار...

لېكىن، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ھېچكىم ئاڭلىماپتۇ، ھېچكىم ئۇنىڭ پەريادىغا قۇلاق سالماپتۇ. يەر ۋە ئاسمانمۇ ئۇنىڭغا پىسەنت قىلمىغۇدەك. چۈنكى، ئۇنىڭ تىپىرلىشى، ۋارقىرىشى بەكمۇ ھالسىز، بەكمۇ ئاجىز، بەكمۇ بىچارە ۋە بەكمۇ ئۈمىدسىز ئىكەن... ئۇ ئاپىسىغا، مومسىغا، كۆركلەننەگە، بەگقۇلبەگكە، زېمىنغا، كۆككە، يۈرەك تاغقا ئاڭلانغۇدەك، تەسىر قىلغۇدەك دەرىجىدە ئەمەس ئىكەن، چۈنكى ئۇنىڭ قوللىرى باغلانغان، ئاياغلىرىنى ھېلىقى ئۆلگۈر يېپىشقاق چۆپلەر مەھكەم چىرمىۋالغان، ئۈستىدىن ئېغىر، يۇمشاق بىر كېلەڭسىز مەخلۇق مەھكەم بېسىپ ئالغانىكەن. ئۇ يىغلاپتۇ، تۆكۈلۈپ-تۆكۈلۈپ يىغلاپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ يىغىسى ئۈنسز، ئاجىز، ھالسىز ۋە تەسىرسىز ئىكەن، شۇڭا ئۇنى ھېچكىم قۇتقۇزماپتۇ. ئاھ، خۇدا، ئاھ، موما، ئاھ، كۆركلەننە. ئاھ، بەگقۇلبەگ ئاتا، دادا، ئاپا مېنى قۇتقۇزۇڭلار!

5-باب

ئۇلارنى ئەتىسى شامالنىڭ قاتتىق ھۇشقۇتتىشى ئۇيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى. ئېلدوس ھەممىسىدىن ئىلگىرى ئويغانغانىدى. چۈنكى، كېچىچە ئۇنى قارا بېسىپ تۈزۈك ئۇخلىيالمىغانىدى، ئۇ كۆزىنى تەسلىكتە ئېچىپ ئۆزىنىڭ نەدە ياتقانلىقىنى دەرىرۇ ئېسىگە ئالالمىدى. پەقەت ئۆزىنىڭ قۇمغا كۆمۈلۈپ ياتقىنىنى، ئۈستىدە تۈرۈلۈپ-ساڭگىلاپ تۇرغان ئېغىر ۋە كېلەڭسىز بۇلۇتلۇق ئاسماننى كۆردى. ئۇ تەسلىكتە بېشىنى كۆتۈرۈپ

ئەتراپىغا ھاڭ-ئاڭلىق ۋە ئىسەنكىرەش ئىچىدە نەزەر تاشلىدى — ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئېگىز-ئېگىز قۇم بارخانلىرى قورشاپ تۇراتتى. قۇم بارخانلىرىنىڭ ئارىلىقىدىن چەكسىز كەتكەن قۇملۇقنى كۆرگىلى بولاتتى. ئۇنىڭ يېنىدا يەنە ئىككى زومچەك ياتاتتى — بۇلار قۇمغا كۆمۈلۈپ ياتقان مېراۋۇش بىلەن تۈرەك پىتلار ئىدى. ئېلدوس پەقەت شۇندىلا ئۆزلىرىنىڭ تۆنۈگۈن يۈرەكتاغقا بارىمىز دەپ قۇملۇققا كىرگەنلىكىنى ۋە بىر كۈن كەچكە يول يۈرۈپ يۈرەكتاغقا يېتەلمەي قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن بۇ يەردە يېتىپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى. ئۇ كۈچەپ قويۇپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ باش-كۆزىدىن شىرقىراپ قۇم تۆكۈلدى. ئۇنىڭ گەدىنىگە، ئۆسكىلەڭ بۇجغۇر چاچلىرىنىڭ ئارىسىغا، بۇرۇن-قۇلاقلىرىغا، كۆز چاناقلىرىغا قۇم توشقان دەك ئىدى. ئۇ چاچلىرىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ سىلكىدى، قۇلاقلىرىنى، بۇرنىنى كۈچلەپ قۇمنى تازىلىدى. شۇ ئارىدا مېراۋۇش بىلەن تۈرەك پىتمۇ ئارقا-ئارقىدىن ئويغىنىشتى. ئۇلارمۇ باشلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، گاڭگىراپ قالغاندەك ئەتراپقا ئالاڭلاپ قاراشتى.

بۈگۈن ھاۋانىڭ تەرى باشقىچەلا يامان ئىدى. تۆنۈگۈن تېپتىنچ تۇرغان قۇملۇقتا بۈگۈن كۈچلۈك شامال ھۇشقۇتاتتى. قاپقارا ۋە ئېغىر بۇلۇتلار ھېلىلا بېسىۋالدىغاندەك باش ئۈستىدە ئېسىلىپ تۇراتتى. قۇملۇق قارا، كۈل رەڭ سىياقتا بوزىرىپ ئېلدوسنىڭ كۆزىگە يات ۋە يۈچۈنلا كۆرۈنمەكتە ئىدى. ئۇلار ئورۇنلىرىدىن ئىنجىقلاپ قويۇشتى ۋە كىيىملىرىدىكى قۇمنى قېقىشتى، ئاياغلىرىنى يېشىپ، ئۇنىڭغا لىق توشقان قۇمنى تۆكۈشتى.

ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۈنچىمايتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا مەيۈس، بىچارە كۆرۈنەتتى. ئۇلار ئاياغلىرىنى كىيىپ بۇقۇشلىرىنى ئېتىپ بولغاندىن كېيىن، ئەمدى قانداق قىلىمىز دېگەندەك بىر-بىرىگە كۆزلىرىنى پارقىرتىشىپ ئۈنسز قاراشتى. ئۇلار بىر كېچىنىڭ ئىچىدىلا جۈدەپ-تارتىلىپ كەتكەن ئۇلارنىڭ توپا باسقان، تاتارغان چىرايلىرىدىن، قۇرۇپ گەز باغلاپ، قوۋزاقلىشىپ كەتكەن قۇرغاق لەۋلىرىدىن، ھېرىش، ئاچلىق، تەشئالىق ۋە قورقۇشتىن كىرتىيىپ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىدىن بىرخىل ئىشەنچسىزلىك ۋە تېگى يوق ئۈمىدسىزلىك ئەلەڭگىپ تۇراتتى.

ئاخىر تۈرەك پىت ئېغىز ئاچتى:

— ئۇسساپ ئۆلگۈدەك بولدۇم، — ئۇ قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىنى كۈچ بىلەن يالدى.

— قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، — دېدى مېراۋۇش بىر يېرى ئاغرىۋاتقان دەك چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ.

— مېنىڭمۇ... — دېدى ئېلدوس بىر نەرسىدىن قورقۇپ كەتكەندەك ئۈمىدسىز پىچىرلاپ.

ئۇلار تۆنۈگۈن ئەتىگەندە ئىچىشكەن چاي بىلەن ئىدى. بىر كېچە - كۈندۈزدىن بۇيان بىر تامچە سۇ، بىر بۇردا نان كۆرمىگەن ئىدى. ئۇلار بىر ھازاغىچە بىر-بىرىگە ئۈنسز تەلمۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتىشتى.

شۇ ئەسنادا شامال بىردىنلا كۈچىيىپ كەتتى، چۆل ئاسمىنى مانانلاشقىلى تۇردى.

يىراق-يىراقتىن بىرقەۋەت قېلىن، قويۇق توزان ئاسمان-پەلەك كۆتۈرۈلۈپ ئاستا-ئاستا يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتاتتى. قېلىن بۇلۇت قاتلىمى ئىچىدە غۇۋا كۆرۈنۈۋاتقان كۈننىڭ يۈزى بارغانسېرى تۈتۈلگىلى تۇردى. بالىلار سوغۇقتىن دىرىلدەپ تىترەشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ يۈز، بىلەكلىرىدىكى سېرىق تۈكلەر تىكلەشپ، ئەت-يېنىغا توخۇنەت بۆرتۈپ چىقتى. — قانداق قىلىمىز؟

بىر ھازادىن كېيىن تۈرەك پىت ئۆزىگە مەدەت بەرمەكچى بولغاندەك گېلىنى كۈچ بىلەن قىرىپ سورىدى:

بالىلار ئۇنىڭغا ئۈنچىماي سوئال نەزەرىدە تىكلەشلىرى بىلەن جاۋاب بەردى. — قانداق قىلىمىز دەۋاتىمەن! — تۈرەك پىت ئۇلارنىڭ ئەپتىگە قاراپ رەللە بولغاندەك زەردە بىلەن تەكرارلىدى.

ئېلدوس بىلەن مېراۋۇش يەنىلا ئۈنچىمىدى. تۈرەك پىت ئۇ ئىككىسىگە ھەيران بولغاندەك لەپىدە قارىدى-دە، ئۇلاردىن رەنجىگەندەك ئورنىدىن دەست تۇرۇپ ئۇدۇلىدىكى ئېگىز بارخان تەرەپكە ماڭدى.

— سىلەر ماڭمىساڭلار مەن ماڭمەن، — ئۇ كېتىۋېتىپ غۇدۇڭشىدى. تۈرەك پىتنىڭ ماڭغىنىنى كۆرۈپ ئېلدوس بىلەن مېراۋۇشمۇ ئالدىراپ قالدى. ئۇلار ئورۇنلىرىدىن قوپۇشۇپ تەڭلا سوراشتى: — نەگە بارسەن؟

تۈرەك ئورنىدا توختاپ ئارقىسىغا قاراپ دېدى:

— يۈرەك تاغقىچۇ؟! شۇ يەرگە بارىمىز، دېيىشكە نغۇ؟

— ئۆيگە قايتىپ كېتەيلى، قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، — ئېلدوس يىغلامسىراپ دېدى. ئۇنى شۇ تاپتا قىناۋاتقىنى ئاچلىق ۋە تەشئاللىقتىن بەكرەك، قورقۇنۇپ ئىدى. ئۇنىڭغا خۇددى ھازىرلا قايسى بىر قۇم بارخاننىڭ ئارقىسىدىن قانداقتۇر بىر قورقۇنچلۇق مەخلۇق لوڭگىدە چىقىپ قالدىغاندەك تۇيۇلماقتا ئىدى. ئۆزى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقان بۇ غايەت زور ۋە چۈشىنىكسىز قۇملۇق ئۇنى ئۇزۇندىن بۇيان ئاجايىپ گۈزەل خىياللارغا چۇلغاپ، قىزىقتۇرۇپ كەلگەن بولسا، ئەمدى ئېلدوس ئۆزىنى ئاشۇ قۇملۇقنىڭ باغرىدا كۆرگىنىدە تۇرۇپلا ئۇنىڭدا بىر خىل يېتىرقاش، ئەيمىنىش، خەۋپسىرەش تۇيغۇسى پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ تۇيغۇ ئۇنى بولۇپمۇ بۈگۈن بارغانچە ئىكەنجىگە ئېلىپ قىسىپ بارماقتا ئىدى. ئۇنىڭ يۈرەكتاغىنى كۆرۈش، ئۇ يەردىكى بەگقۇلبەگ ئاتا ۋە كۆركەننىڭ قەبرىسىنى يوقلاش ئىستىكى بىردەمدىلا كۆپۈككە ئايلىنىپ، بۇ قورقۇنچلۇق تىمتاس قۇملۇقتىن بالدۇرراق چىقىپ كېتىپ، مومىسىنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىش تۇيغۇسى ئۇنى ئالدىراتماقتا ئىدى.

— شۇنداق قىلايلى، قايتىپ كېتەيلى، مېنىڭ قورسىقىمۇ بەك ئېچىپ كەتتى، — دېدى مېراۋۇش تۈرەككە يېلىنغاندەك ئاھاڭدا.

قىزىق، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ھەردائىم ئادەمنىڭ ئۆچلۈكىنى كەلتۈرىدىغان، بالىلار ئۈنچە ياراتمايدىغان بۇ تۈرەك پىت بىر كېچىنىڭ ئىچىدىلا نېمىشقىدۇر ئېلدوسقا باشقىچە كۆرۈنىدىغان بولۇپ قېلىۋاتاتتى. نېمە ئۈچۈن بۇنداق بولۇۋاتقىنىنى ئېلدوسمۇ

چۈشەنمەيتتى. تۆنۈگۈن كېچە ئېلدوس بىلەن مېراۋۇش سوغۇقتىن توڭلاپ تىترەپ ياتقىنىدا تۈرەك پىت خۇددى چوڭلاردەك ئۇلارغا باشپاناھ بولۇپ ئۇلارغا ئىسسىق تۆشەك تەييارلاپ بەرگىنى ئۈچۈنمىكىن-ھە؟ يەنە تېخى، چايان چېقۇۋالمىسۇن دەپ ئۈرەكنىڭ چۆرسىگە سىيدۈرگىنىچۇ! نەدىن ئاڭلىۋالغان ئىدىكىن-ھە؟ شەھەرنىڭ تۈرەك پىت بىلەن تەڭ دېمەتلىك بالىلىرى ئۇنداق ئىشلارنى نەدىن بىلسۇن... ئۇلار پەقەت پۇل خەجلەشنى، كىنو-تېلېۋىزور كۆرۈشنى، ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇق ئويناشنىلا بىلىدۇ... ئاددىيسى، ئوڭلاپ بىرەر چۆچەكىنىمۇ ئېيتالمايدۇ. تۈرەك پىت جىمى چۆچەكىنى بىلىدىكەن، يەنە تېخى چوڭ ئادەملەردەك سۆزلەيدىكەن... ئېلدوس تۈرەك پىتنىڭ ئەقلىگە، ئۆزىنى تۇتۇشىغا ھەيران قالغانىدى. ئۇ قورقۇپ ياتقىنىدا تۈرەك پىتنىڭ «ئېيىق پالۋاننىڭ چۆچىكىنى ئېيتىپ بېرەي قورقماي ياتىمىز!» دېگىنىچۇ! ئۇ ئېلدوسنىڭ قورقۇپ ياتقىنىنى قانداق بىلىۋالدىكىن؟ تۈرەك نوچى ئىكەن. ئۇ راستتىنلا قورقمايدىكەن! قورقىمىسا نېمىدېگەن ياخشى ھە! بەگقۇلبەگ قورقمايدۇ، چوڭ ئادەملەر قورقمايدۇ. ھە راست، ئاخشام ئۇنىڭ چۆچىكىنى ئاڭلىمايلا ئۇخلاپ قالدىمىكىن؟ ئېلدوس لېۋىنى چىشلىدى. تۈرەك پىت مېراۋۇش بىلەن ئېلدوسنى ياراتمىغاندەك لەۋلىرىنى ھىمىرىپ ئۆزلىرىنى قىستى.

— سىلەر... سىلەر كەتسەڭلار كېتىڭلار، مەن يۈرەك تاغقا بارماي قويمايمەن. ئوغۇل بالىمىش تېخى!

ئېلدوس تۈرۈپلا تۈرەك پىت بىلەن بىرگە مېڭىشنى خالاپ قالدى. ئۇنىڭغا تۈرەك پىت بىلەن ماڭسا نېمىشقىدۇر ياخشى بولىدىغاندەك تۇيۇلۇۋاتاتتى. راست، تۈرەك پىت بار يەردە ئۇ ئۈنچىلىك قورقۇپ كەتمەيدىكەن. ئاخشام بۇنى چۈشەندى، مېراۋۇشچۇ؟ مېراۋۇش ئەقىللىق بولغىنى بىلەن يەنە نېمىشقىدۇر تۈرەك پىتقا يېتەلمەيدىكەن، ئۇنىڭ قورسىقى ئاسانلا ئېچىپ كېتىدىكەن، كەچكىچلا قورسىقىم، قورسىقىم دەۋىرىدىكەن. تۈرەك پىت ئۇنداق ئەمەس ئىكەن. ئۇ قورسىقىنىڭ ئاچقىنىغا چىدايدىكەن، راست، ئۇ نېمىشقىدۇر مېراۋۇشتەك قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، دەپ قاقشىمىدى. ئۇنىڭمۇ ئاچتى بولمىسا... ئۇ ھەممىدىن، ئاچلىقتىنمۇ قورقمايدىكەن.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن

يازغۇچى باغراش 1952-يىلى قاراشەھەردە
تۇغۇلغان. 1987-يىلىدىن بۇيان شىنجاڭ يازغۇچىلار
جەمئىيىتىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى بولۇپ ئىشلە-
ۋاتىدۇ.

مۇھەممەتجان راشىدىن

جىمى جايدا جاراڭلار يېڭى يىللىق قەدەھ-جام

بولدى كۆزۈم ئىشكىتە

يېڭى يىللىق قەدەھكە يەتمەيدىكەن قەدەھلەر،
يېڭى يىللىق قەدەھنىڭ قەدىردانى مەن، گۈلۈم،
مەي ئىچكەندەك بولمايمەن نېمىشىدۇ، بىراققا
يېڭى يىللىق سورۇندا كۆرۈنمىسەڭ سەن، گۈلۈم.

ھارپا كۈنى دۇنيانىڭ تۆت چېتىگە بويلايمەن،
مېنىڭ يارىم گۈل تۇتۇپ قايسى ياقتىن كېلەر، دەپ.
ئولتۇرامدۇ پەيتۇندا، ياكى ئۇچۇپ كېلەمدۇ،
مېنىپ كەلسە مۇبادا قانداق تۇلپار مېنەر، دەپ.

كېلەر يىلى كېلۈر دەپ كەلدىم سېنى ھەريىلى،
يارنىڭ قاچان كېلۈر؟ دەپ كىم سورىسا شۇنىڭغا.
يەنە بىرى يىللارنىڭ كېلىپ قاپتۇ يېڭىدىن،
سەن كەلمىسەڭ بۈگۈنمۇ نېمە دەيمەن ئۇنىڭغا؟

بىر ھۇجرىغا جەم بولۇپ تالاي ئاشىق-مەشۇقلار،
يېڭى يىلدا مەركە-توي قىلغىنىنى كۆرگەنسەن؟!
كىم بىلىدۇ شۇ ئاخشام تەنھالىققا كۆنەلمەي،
خەتلىرىمنى ئۆزۈڭمۇ يېنىپ-يېنىپ سۆيگەنسەن؟

جىمى جايدا جاراڭلار يېڭى يىللىق قەدەھ-جام،
يايرايدىكەن شۇندىمۇ جۈپتى بارلار باشقىچە.
ئوڭ يېنىمنى سەن ئۈچۈن شۇڭا ئەتەي بوش قويۇپ،
بولدى كۆزۈم ئىشكىتە تۈن يېرىمدىن ئاشقىچە.

بىر يېنىمدا ئولتۇرساڭ تەڭرى ئۆزى قوشقانداك
خوپ بولمايتى جاھانغا بىزدىن ۋىسال كۆرۈنسە؟!
چۆمۈلمەيتى شەرەپكە تارىخىمىز، بىزدىكى
ئالبومىدىن سۆيگۈنىڭ يەنە بىر بەت ئۆرۈلسە؟

ئەمدى قۇشلار نە قىلسۇن دالالاردا قار باسقان،
ئاۋازىنى شۇلارنىڭ ئاۋازىڭ دەپ بىلەتتىم.
سېنتە بىردە تارتىشىپ شۇڭا باقتىم كەينىمگە،
جامالىڭنى مەن سېنىڭ، چۈنكى، يازدىن كۆرەتتىم.

جۇدالىققا، سۈكۈتكە كۆنۈپ قالغان ئوخشاي مەن،
كەلمسەڭمۇ شۇ تاڭنى ئاتقۇز مەن ئەلەمدە.
ئېغىز ئېچىپ بولامدۇ بىراۋلارغا دەردىمدىن،
يەتكۈزەرمەن خەت يېزىپ بىر ئۆزۈڭگە قەلەمدە.

مەرىكىلەرنىڭ چوڭى دەپ، يېڭى يىلنى، دىلبىرىم
ئاتاپ قويدۇم سەن بىلەن بولۇنغۇسى دىدارغا.
قار ئاستىدا ياتىمۇ ئۇيقۇدىكى دالالار،
سەن بار سورۇن، كەل گۈلۈم، ئايلىنىدۇ گۈلزارغا.

جىمپ كېتەي دەپياقتىم...

جىمپ كېتەي دەپياقتىم، بولالمىدىم جىم لېكىن،
سەنسىز چۈنكى مەن ئەسلا رايىشلىققا كۆنمىدىم.
سېغىنىشتا يۈرىمەن سەۋدايغا ئايلىنىپ،
تۈمەن شۈكرى، ھېلىمۇ كۆيۈپ يۈرۈپ ئۆلمىدىم.

ئۇنتۇپ كېتەي دەپ باقتىم، ئۇنتالمىدىم مەن سېنى،
ئاسىيلىققەن ئويلىسام ئۇنتۇش دېگەن يارىنى.
كەلدىمكىن دەپ سېنى قارايتمەن رۇجەكتىن،
شامال كېلىپ سۈپۈرسە ئىشكىمنىڭ قارىنى.

باشقىچە بىر ئىش ئىكەن، ئەمدى بىلىدىم، ئاشىقلىق،
ئاشناچىلىق ئەمەس ئۇ يارى تۇرۇپ يار تۇتقان.
تاشلىۋەتكەن بولمامدىم تەڭرى بەرگەن تەلەينى،
قايسى ئانا ئالەمدە ماڭا سەندەك يار تۇغقان؟!

ئۇخلىماستىن تاڭغىچە ناخشا ئېيتىپ چىققانلار،
چىنىۋىتمىسەڭ تىڭشاپپاق، قوشىقىدا ياردەيدۇ.
كىرەلمەستىن بېغىڭغا مەنمۇ شۇنداق زارلايمەن،
بىرلىرىدىن ئاڭلىسام، يار ئىشكى تار دەيدۇ.

جىمپ كېتەي دەپپاقتىم، بولالمىدىم جىم لېكىن،
بولۇپ باقتىم تەسەللى جاينامازدىن تاپماقمۇ.
تاپمايدىكەن تىنچلىق ئەمما سەنسىز بۇ كۆڭۈل،
ئازاب بولدى ھەركۈنى سەنسىز يالغۇز ياتماقمۇ.

كېچىپ كېتەي دەپپاقتىم، يىغلىۋەتتىم شۇ ھامان،
سەندىن كەچسەم شۇ ئىكەن تۆكۈلگىنى يۈزۈمنىڭ.
سۆزلەپ تۇرۇپ ۋاپانى، شۇ ۋىسالغا يەتكۈچە،
كەچسەم ئېقىپ كەتمەمدۇ قارچۇقلىرى كۆزۈمنىڭ؟!

يېتىپ قالساڭ يادىمغا ئايلىنىمەن يانغىغا،
بۇ يانغىغا ئاسماننىڭ سۇ چاچقىنى كار قىلماس.
يىغلاپ-يىغلاپ ئاخىرى توختايدىغان جاھانكەن،
مېنى تەڭرىم سەن ئۈچۈن مەڭگۈ مۇنداق زار قىلماس.

تەرك ئەتمەك تەس بولدى سېنى كۆرمەي دۇنيانى،
چۈشۈمدىمۇ سەن بولدۇڭ تاڭ ئاتقىچە كۆرگىنىم.
كېچەلمىدىم سېنىڭدىن، سەۋەبىنى بىلىپ قال:
يىگىتلىك، دەپ سانالدى بۇ ھىجرانغا كۆنگۈنۈم.

رەستلەرگە چىقىپسەن...

سەن توغرىلۇق تۆنۈگۈن پاراڭ بوپتۇ رەستدە،
مەن توغرىلۇق نېمىشقا ئۇلار ئېغىز ئاچمايدۇ؟
سەن بار يەردە مەن بارغۇ، بىلىپ تۇرۇپ بارىمنى،
ساڭا چاچقان چاچقۇنى ماڭا نىچۈن چاچمايدۇ؟

ماختىنىپتۇ بىرلىرى سېنىڭ بىلەن كېرىلىپ،
قاچان بولۇپ قالغاننىڭ سەن شۇلارنىڭ يېقىنى؟
باقماي يۈرسەم شۇلارغا مەن قىزغىنىپ سېنىڭدىن،
قويغانىمىدىڭ كۆرسىتىپ سەن چىشىڭنىڭ ئېقىنى؟

كۆڭۈل بەرمە شۇلارغا، ئۇلار ھەرگىز مېنىڭدەك
كۈن چۈشكەندە بېشىڭغا قوراي ئورۇپ بەرمەيدۇ.
تاشلاپ كېتەر گەمگە، ساراي ئىزدەپ ئۆزلىرى،
ئېڭىزلاردا سەن بىلەن ھەرگىز باشاق تەرمەيدۇ.

تەڭرى بەرگەن ھاياتنى تەڭ كۈچۈرمەس سەن بىلەن،
سۆيگۈدىمۇ ئۇلارنىڭ ساداقىتى گۇمانلىق.
قۇيۇپ تۇرسام ھەرقاچان قۇلىقىڭغا جىمىنى،
مەن يوق يەردە سەن يەنە پۇرسىتىڭنى ئامانلىق.

يەپ چىقىپتۇ، ئاڭلىسام، ئالما، شاپتۇل بېغىڭدىن،
مەن تۇرغاندا شۇلارنى چىللىغىنىڭ راستىمدۇ؟
دۈشمەننىڭ ئۇزۇن ئەزەلدىن تاپمايدىغان گېپى يوق،
مېنى شۇلار ئالدىدا تىللىغىنىڭ راستىمدۇ؟

شۇلار تۇتسا ئۇسسۇلغا يۈگرەپ قويۇپ ئويناپسەن،
رەقىپلىرىم شاد ئىكەن كەلتۈردۈق دەپ ئىندەككە.
گاھ ئۆزۈمنى بەزلەيمەن سورۇن ھۆكىمى شۇنداق دەپ،
ماڭارسەنمۇ يۈر، دېسە، شۇلار سوققان كۈزلەككە!؟

رەستلەرگە چىقىپسەن قېنىق ئوسما قېشىڭدا،
يۈرگىنىڭنى كېيىكتەك جىمى ئىنسان كۆرۈپتۇ.
يەرگە چۈشكەن ئاي بولۇپ كۆرۈنگەندە رۇخسارىڭ،
بىرى بەھوش، بىرلىرى سېنى ئەگىپ يۈرۈپتۇ.

ئىچ-ئىچىمگە ئوت كەتتى ئاڭلىغاندا شۇلارنى،
قېيىن ئىكەن، راستمۇ، دەپ يېڭىباشتىن سورىماق.
ئىچ-ئىچىمدىن تۈگەشكەن بۇ سۆيگۈدە مەن پەقەت،
قازىنىدا ھەسرەتنىڭ بوپسەن مېنى قورىماق.

پەرەنجىگە ئۆچ ئىدىم، ئەمما بۈگۈن نىچۈندۇ،
ئارتماپتۇ، دەپ پەرەنجە سېنى قاتتىق كايىدىم.
كۈندەشلىكىم تۇتقاندا ئۆلۈپ ئالاي دېگەننىم،
ئايىساممۇ ئۆزۈمنى پەقەت سەنچۈن ئايىدىم.

تارقىتىدۇ يالغان گەپ شۇلار سېنى يارىم دەپ،
 كۆرۈشمەككە قول سۇنسا، تۇتقۇزمىغىن قولۇڭنى.
 يەرگە قاراپ ئۆتۈپ كەت مەن توغرىلۇق گەپ ئاچسا،
 ماڭمۇەرگىن توختىماي خىزىر بەرگەن يولۇڭنى.

كىتاب-دەستۇر ئەمەسمەن ساڭا ئەقىل بېرەرگە،
 ناداندۇرمەن ئالدىڭدا، دانالىقنى بىلمەيمەن.
 بۇيرۇپ يۈرمە ئەيىبكە بىچارەڭنى شۇندىمۇ،
 مەن كۈنلىسەم، ئەلۋەتتە، ئۆز يارىمنى كۈنلەيمەن.

كۈلۈپ يۈرمە كۈلگەنگە، كۈلۈۋەرسۇن ئۆزلىرى،
 ناخشا ئېيتساڭ يالغۇز ئېيت، ئاشۇلارغا قېتىلما.
 ئەمىن تاپسۇن بۇ كۆڭلۈم، ئىرادەڭدىن ئۈچۈر بەر،
 پەقەت مېنىڭ گۈلۈمسەن، ئۆزگىلەرگە ئېچىلما.

كۆرۈنمىسەڭ ياخشى كۈچىلاردا شۇلارغا،
 مەنلا بولاي كۆڭلۈڭدە، باشقىلارغا باقمىغىن.
 مەيلى دەيمەن كۈل بولسام، مەنلا كۆيەي ئوتۇڭدا،
 چوغ كۆتۈرۈپ شۇ ئوتنى ئۆزگىلەرگە ياقمىغىن.

سەن يازغان خەتلەر

يېزىپسەن، ئايلىناي، شۇ خەتلەرىڭدە
 ئېيتىمغان گەپلەرنى كۆرۈشكە نىدىمۇ.
 قۇرلارغا تۆكۈلۈپ كەپتۇ شۇ پېتى
 تۆكمىگەن سىرلىرىڭ شۇيۈشكە نىدىمۇ.

سېغىندىم! دېگەننى ئاغزىڭدىن ئەمەس،
 ئاڭلىدىم تۇنجى رەت خېتىڭدىن پەقەت،
 پىچىرلاپ تۇرغاندەك قىلسەن سۆي دەپ،
 ئوقۇسام سەندىمۇ تۈگەپتۇ تاقەت.

سەن يازغان خەتلەرگە باغلىنىپ قالدىم،
 خېتىڭنىڭ ھەرقۇرى زەنجىرۇ ئارقان.
 سەن يازغان خەتلەردىن ئالدىم قولۇمغا
 ئىغۋاغا قىلىچ-تىغ، ئۆسەككە قالقان.

سەن يازغان خەتلەردە خەتەر نەقىلسۇن،
 ۋاپاسىز دېگەن گەپ - دۈشمەننىڭ گېپى!
 بىزدىكى سۆيگۈنى ئۇلار نە بىلسۇن،
 يوق بىزدە ئەزەلدىن ۋاپانىڭ چېكى.

كۈتمەن سېنىڭدىن ھەركۈنى بىر خەت،
 بىلەمسەن، ئاز ماڭا ئايدا يازغىنىڭ.
 ئاز يازساڭ يازدىڭكى، تۈمەننىڭ شۈكرى،
 ھېلىمۇ يوق سېنىڭ يولدىن ئازغىنىڭ.

مەن ئۈچۈن ئۇستازدۇر سەن يازغان خەتلەر،
 مەن سېنى سۆيۈشنى ئۈگەندىم سەندىن،
 ۋىسالىسىز ھىجرانغا غەمخانى ئىدىم،
 سەن يازغان خەت بىلەن قۇتۇلدۇم غەمدىن.

سەن يازغان خەتلەردىن بېشىم ئاسماندا،
ياخشىنىڭ يارى، دەپ قۇتلاشماقتا ئەل.
يوقالدى نەگىدۇر گادا يىلىقلىرىم،
سەن يازغان خەتلەردىن بولدى مۈلكۈم تەل.
يېزىپتۇر ئامرىقىم، شۇنداق خەتلەرنى،
تون بىلەن تاج ماڭا سەن يازغان خەتلەر،
سەن يازغان خەتلەردىن يېقىنلاپ ۋىسال،
يىراقلار مېنىڭدىن ھىجرانۇ دەردلەر.

كەل

كېلەر بولساڭ ئەمدى، يار، كەتمەيدىغان بولۇپ كەل،
ئەڭ بولمىسا بىر ئاخشام كەچلەيدىغان بولۇپ كەل.
تۆرەلگە نىمىز ۋاپادىن، شۈبھىلەرگە نە ھاجەت،
جاندىن كەچسەڭ مېنىڭدىن كەچمەيدىغان بولۇپ كەل.
ياغلىق بولسۇن قولۇڭدا كۆز يېشىمنى سۈرتكىلى،
مېنى ئالداپ يالغان ئاش ئەتمەيدىغان بولۇپ كەل.
كۆز ياشلارغا كىم خۇشتار، بىزدە كۈلكە كۆپ بولسۇن،
ئالتە كۈلۈپ، بىر يىغلاپ پەسلەيدىغان بولۇپ كەل.
بىللە چاپقان ئۈستەڭنىڭ ھېكايىسى ئۈنتۈلماس،
بۇ كۈنلەرنى تا مەڭگۈ ئەسلەيدىغان بولۇپ كەل.
بىللە چېچىپ ئۈرۈقنى ئېتىزغا جۈپلۈكنىڭ،
يەنە بىللە خامانلار چەشلەيدىغان بولۇپ كەل.
ئىنسان دېگەن دۇنياغا دەرد تارتقىلى كەلمىگەن،
جۇدالىقتا دەرد-ئەلەم چەكمەيدىغان بولۇپ كەل.
قاچانغىچە يۈرىمىز كاككۈك بىلەن زەينەپتەك،
دۈشمەن ئاتقان تاش-داڭگال يەتمەيدىغان بولۇپ كەل.

1994-يىلى 20-نويابىر

ئابدۇسالام توختى

ھاياتلىق يولى

ھاياتلىق يولى

(يېڭى يىلى مۇناسىۋىتى بىلەن ھۈرمەتلىك ئوقۇتقۇچىلارغا بېغىشلايمەن)

تۈرىدۇ نۇرلىنىپ ئۆچمەستىن چىراغ،
ئەل شېرىن ئۇيقۇدا ياتقان كېچىدە،
كىمدۇر ئۇ ئۈستەلدە يېزىپ ئولتۇرغان؟

ئۆچۈرۈپ ئۆينىڭ چىراغلىرىنى،
كىشىلەر ئۇيقۇغا كەتكىلى نەۋاق،
ۋە لېكىن بىر ئۆيدە يېرىم تۈنگىچە

كىتابلار دۇنياسى ئىچىگە چۆكۈپ،
بىلىم جەۋھىرىنى قېزىپ ئولتۇرغان؟
ئۇ ئىدى ھۈرمەتلىك ئۇستاز-مۇئەللىم
خەلقنىڭ پەرزەنتى ياش قىز گۈلستان.
ئۆزىنىڭ باھاردەك ئىللىق قەلبىنى
مائارىپ ۋە ئىلىم-پەنگە ئاتىغان.
قارىساڭ ئۇنىڭغا زوقۇڭ كېلىدۇ،
شۇنچىلىك يېقىملىق،

شۇنچە خۇش چىراي.
خىسلەتلەر يابىدا ئۇ بىر پەرىزات،
ھۆسنىدىن خىجىلدۇر كۆكتە تولۇنئاي.
كېچىلەر ئۇخلىماي، تىرىشىپ بۇ قىز
كىتابلار ئىچىدىن جەۋھەر ئىزدەيدۇ.
بىلىم ئوكيانىدا ئۈزۈپ غەۋۋاستەك،
ئەڭ ئېسىل، قىممەتلىك گەۋھەر ئىزدەيدۇ.
ئاجايىپ جاسارەت، ئىرادە، غايە
ئۇنىڭ ياش قەلبىگە، ۋۇجۇدىغا يار.
سۆيگىنى ئىلىم-پەن،

كۆيگىنىمۇ ھەم،

ئۇ ئىلىم يولىدىكى باتۇر پىداكار.

* * *

ئوتتى كۆپ قىممەتلىك كۈن، ئاي ۋە يىللار،
ھاياتلىق يولى زەپ مۈشكۈل ۋە ئۇزاق.
تۈن كېچە.

گۈلبوستان ئۆيىدە يەنە
تۇرىدۇ ئۆچمەستىن نۇرلىنىپ چىراغ.

1994-يىلى 11-ئاي، ئۈرۈمچى

قارلىغىچىم

كۆز كەلدى،

قارلىغىچىم، ئوماق قارلىغىچىم،

كېتىمەن،

كېتىمەن، دەيدۇ ۋىچىرلاپ.

مەن دەيمەن:

ئەي مېنىڭ دوستۇم، سىردىشىم،
بارسەن قاياققا بىزلەرنى تاشلاپ؟
چىرايلىق ئەتىياز،

نۇرلۇق گۈزەل ياز،

ئىشىكىم ئالدىدا يېقىملىق سايىراپ؛

ھەر سەھەر ئويغىتار ئىدىڭ كۈيلەپ ساز،

قەلبىمگە بىرنالەم شادلىق بېغىشلاپ.

كۈيلىرىڭ بىلەن شاد ئىدى ھەر كۈنۈم،

كۈيلىرىڭ بىلەن زەپ يايىرايتتى كۆڭلۈم.

قارلىغىچىم تۇرۇپ قال،

بۇندا تۇت ماكان.

كەتمىگىن ئامرىقىم،

كەتمىگىن گۈلۈم.

قارلىغىچىم سايىرىدى ۋىچىرلاپ شۇئان؛

كەتسەممۇ كېلىمەن،

بىر كۈنى يوقلاپ.

سەبرى قىل، قەھرىتان قىشلارمۇ ئۆتەر،

گۈلباھار قۇياشى كۈلىدۇ چاقناپ.

مەن ئۆسكەن يۇرتلاردا دوستلار يار ماڭا،

باغلانغان ئۈزۈلمەس چىن رىشتىم ئاڭا.

كېلىمەن پاشىلار تىلىنى چوقۇپ،

كېلىمەن ئەجەل ئېپ يىلان-چايانغا.

كېلىمەن،

كېلىدۇ نورۇز، گۈلباھار،

رەڭگۈ رەڭ گۈللەرگە پۈركىنەر باغلار.

نۇرلىنار كەڭ زېمىن،

بىپايان ئاسمان،

ياپېشىل مەخمەلگە چۈمكىنەر تاغلار.

شۇ چاغدا تېخىمۇ جاراڭلىق سايىراپ،

ۋاپادار قارلىغىچىڭ سېنى قۇچاقلار.

1975-يىلى 24-ئاۋغۇست، ئۈرۈمچى

ئۇيغۇر قىزى

ھۆر-پەرزاتتەك گۈزەل، قەلبى باھار ئۇيغۇر قىزى،
 بۇ ئەزىز تۇپراقتا ئۆسكەن بەختىيار ئۇيغۇر قىزى.
 ھۆسنى ئالدىدا تولۇنئاي، ھەتتاكى نۇرلۇق كۈن خىجىل،
 ھەممىنى مەپتۇن قىلار بىسختىيار، ئۇيغۇر قىزى.
 خۇددى سۇمبۇل چاچلىرى، قىيغاق ھىلال ئاي قاشلىرى،
 زەپ نازاكەتلىك، زىبا، مەگىزى ئانار ئۇيغۇر قىزى.
 خۇددى تاڭ چولپاندىك چاقنايدۇ شەھلا كۆزلىرى،
 ئاشۇ تال-تال كىرىپكىدىن نۇر تامار، ئۇيغۇر قىزى.
 لەۋلىرى خۇددى گىلاس، خۇددى قىزىلگۈل غۇنچىسى،
 چىشلىرى ئاپئاق سەدەپتەك گۈلنىڭار ئۇيغۇر قىزى.
 سۆيگۈسى ئاسمانچە يۈكسەك، سۆيگۈسى ئاتەش ئۇنىڭ،
 ھەر يۈرەككە مەگگۈ ئۆچمەس ئوت سالار ئۇيغۇر قىزى.
 زەپ ئېسىل، شەرمى ھايالىق، قەلبى پاك ساھىبجامال،
 سۆيگۈسى دەريا-دېڭىزدەك جۈش ئۇرار ئۇيغۇر قىزى.
 شاھ سەنەم، ئاماننسا، زۆھرە ۋە غۇنچەم، رابىيە،
 چىن ۋاپادارلىق ئەبەد قەلبىگە يار ئۇيغۇر قىزى.
 ياڭرىتىپ ئېيتقان مۇقامى قىلدى جاھاننى مەھلىيا،
 شۆھرىتى ئالەمگە مەشھۇر سەنئەتخۇمار ئۇيغۇر قىزى.
 خۇددى بۇلبۇلدەك گۈلستان ئىچرە ئەيلەپ خۇش ناۋا،
 كۈي-مۇقامى بىرلە جانغا جان قوشار ئۇيغۇر قىزى.
 ئوينىسا گەر زەپ نەپىس ئۇسسۇلنى جەۋلان قىلىپ،
 قوزغىتار زوقۇڭنى چەكسىز، جىلۋىدار ئۇيغۇر قىزى.
 ئەلنى ئويلار، ئەل سۆيەر، ئەلگە كۆيەر پەرۋاندىك،
 ئەلگە سۆيگۈ-مېھرىدىن گۈللەر تۇتار ئۇيغۇر قىزى.
 چىن ئىناقلىق بايرىقى ئاستىدا مەھكەم جەم بولۇپ،
 بۇ ئۇلۇغ كارۋان يولىدا ماڭدى قاتار ئۇيغۇر قىزى.
 ماڭلىيدىن ئۈنچە-مارجان تەر تۆكۈپ ئەل بەختىچۈن،
 ھەر قەدەمدە ئۈندۈرەر گۈل تۆھپىكار ئۇيغۇر قىزى.
 يۈزلىنىپ ئالەمگە ھەردەم، كۆزلەپ گۈزەل بىر پەللىنى،
 مەرىپەت ئاسمانىدا پەرۋاز قىلار ئۇيغۇر قىزى.
 تەلىپى-بەختى كۈلۈپ، نۇرلاندى ئىستىقبال يولى،
 بۇ ئېسىل دەۋراندا ھېچ چەكمەس ئازار ئۇيغۇر قىزى.
 ئەي زامانەمنىڭ قىزى، ئاسماندا چولپان يۇلتۇزى،
 بولغاي ھەربىر قەدىمىڭ گۈل-لالىزار ئۇيغۇر قىزى.
 كۈل قاققلاپ ھەرزامان بولغىن يامان كۆزدىن يىراق،
 ئېسىۋال بوينۇڭدىن ئالماي تىل تۇمار ئۇيغۇر قىزى.

رەخم قاسم

رۇبائىيلار

1

ئىككى نەرسە بەكمۇ ئاشنا كېلىدۇ،
شادلىققا قايغۇ تەشنا كېلىدۇ.
كەلسە ئامەت، كەتمە بەكمۇ خوش بولۇپ،
شۇ ئامەتكە دەرد تەقەززا كېلىدۇ.

2

غەمگە بولدۇم مۇپتىلا دەپ غەم يېمە،
جاننى قەستلەر غەم دېگەن يامان نېمە.
ھەركىشىنىڭ ئۆزىگە خاس غېمى بار،
مەنلا غەمكىن، باشقىلار غەمسىز، دېمە.

3

يۈرىكىم، بولساڭ ئىدىك گۆش ئورنىغا بىر پارچە تاش،
بىلىسەڭ ھېسسىيات دېگەننى، كۆرمىسە كۆزۈمۈ ياش.
قايغۇدا مۈكچە يېمەڭ، شادلىقتا ئەقلىڭ ئازمىسا،
بەك ئاسان بولماسىدى، مۇنداق ئېغىر، مۈشكۈل ياشاش.

4

چالاموللا ئۆلتۈرەر ئادەمنىمۇ،
ئاستىن-ئۈستۈن كەلتۈرەر ئالەمنىمۇ.
بى ئەقىل دۆتلەر سالار ئەل بېشىغا
تاغ كەبى ئېغىر ئازاب-ئەلەمنىمۇ.

5

بەزىلەر خوش چىمچىقچە نام، مەنسەپ ئالسا،
نەپسى ئۈچۈن ئۆزگىلەرگە كۈلپەت سالسا.
بىل، ئادەمگە بۇندىن ئارتۇق ھاقارەت يوق؛
سەن ئۆلگەندە ئەل كەينىڭدىن قارغاپ قالسا.

6

ھورۇن ئۈچۈن كۈن، سائەتنىڭ پەرقى يوق،
بەلكى ئاي، يىلدەك مۇددەتنىڭ پەرقى يوق.
يا ھاياتتىن، يا ئۆلۈمدىن غەم يېمەس،
بۇ ئالەم ۋە ئاخىرنىڭ پەرقى يوق.

7

تولدى يايلاققا چىرايلىق گۈل-چىچەك،
بولدى مەپتۇن گۈل-چىچەككە ھەر يۈرەك.
كەلدى بىر توپ كالىلار يالماپ يېدى،
كالىلارغا گۈلمۇ ئوخشاش يەم-خەشەك.

8

ساداقەتلىك ئىگە ئەلدە ھۈرمەتكە،
ئالتۇندىنمۇ بىباھا زور قىممەتكە.
خەلقى ئۈچۈن جاندىن كەچكەن ئوغلانلار
كۈلۈمسىرەر كىرگەندىمۇ لەھەتكە.

قېرىلىق ھەققىدە پارچىلار

1

بىرچاغدا ياش ئۈستاز ھازىر قېرىپ كەتتىڭ،
ئۆمۈر يولى بەك مۈشكۈل يول ھېرىپ كەتتىڭ.
بىراق باسقان ئىزلىرىڭغا پاك ئەجرىڭدىن
مەڭگۈ سۇلماس بەخت گۈلى تېرىپ كەتتىڭ.

2

ياشلار كۈلسە كۈلسۈن ھاسا تايىقىڭدىن،
رەنجىمىگىن ئۆز يېشىڭغا لايىقىڭدىن.
تېلىكىم شۇ: ھاساڭ بولسۇن مەڭگۈلۈك دوست،
ئۆتۈپ تۇرسۇن شامال ئىككى ئايىقىڭدىن.

3

كۆرگىن بىر پەس بولسۇمۇ كۈن سېرىقنى،
نەسىپ قىلسۇن يەنىمۇ كۆپ قېرىغىلى.
قېرىلىقنى سۆكۈمە، ئۆمۈر بۇغداي ئەمەس،
كۈزدە ئورۇپ، ئەتىيازدا تېرىغىلى.

ئابلز ئوسمان

يىلتىز ناخىسى

يىراق-يىراقلاردىن،

يۈرىكىمگە يېقىن بىر جايدىن،
ئاڭلىنىدۇ ئاددىي بىر ناخشا
گويا بۇشۈك غىچىرلىشىدەك
كېلىپ ماڭا ئاستا ۋە ئاستا.
ئۇرۇلغاندا كۆكسۈمگە
قېنى ئەي سەن يۈرىكىم؟
بېھوش بولغان بېلىقتەك
لەيلىدىم مۇڭ قاينىمى ئارا.

خىيالىمغا چىرماشقان شۇ يول
يېلىرىدا نۇر ۋە سۇباتنىڭ
ئىلدى مېنى قارمىقى بىلەن.
چىكىپ روھىم دېرىزىستى،
يېلىنجاتتى جان يالقۇنىنى
بالىلىقنىڭ بارمىقى بىلەن.

ئويغىنىشتى چۈشنىڭ قۇشلىرى
قانات سىلكىپ ئىسسىق ئۇۋىسى —

4

قېرىلىقتىن كەلگەندىمۇ تاغدەك ئەلەم،
بىزار بولماي بۇ ھاياتنى سۆيەر ئادەم،
زەررە نۇردىن قەترە سۇ، گۈل-گىياھقىچە
بىل، بەك گۈزەل يارالغان بۇ يورۇق ئالەم.

5

ئەي ياش يىگىت، قېرىلارنى قىلغىن ھۈرمەت،
ھىمىتىڭگە قېرىغاندا ياغار ئىززەت.
ياشلىقىڭدىن كۆرەڭلىمە، بىر ماقال بار؛
كېلەر ئاخىر بىرىەرگە، بىر ئەرگە نۆۋەت.

ۋۇجۇدۇمنىڭ چوڭقۇر يېرىدىن،
جەننەت ئارا يامراپ تەبەسسۇم،
سۈبھىدىكى ھالەك نۇرسىمان
ئېقىپ ئۆتتى تومۇرلىرىمدىن.

ئاشۇ يول،

يىراقلارغا سوزۇلغان،
جۈپ يۇلتۇزنىڭ ئىزلىرى قالغان،
سەرسان بولۇپ كەلگەندۇ نەدىن؟
چۈشكەندىمۇ يەرگە ئاسماندىن؟
مۇقامنىڭ مۇڭ دولقۇنلىرىدىن؟
ئاماننىسا، ئابدۇرېشىتخاندىن؟

يەتتە كەتمەن مۇقەددەس توپا،
جەيرائىلىنىڭ تىنىقى ئارا،
يالتىرايدۇ سوئال ھىلال ئاي
قايرىپ بۇلۇت چۈمپەردىسىنى
كۆز ئالدىمدا پارلىتىپ دۇنيا:

ياۋا چېچەك شوخ بەرق ئۇرغان
 ھەسەن-ھۈسەن جىلۋىسى ئارا،
 غايىب بولغان شۇ يالغۇز ھويلا
 چۈشۈمدىكى جەننەتكەن ئەسلى.

قۇشقاچلارنىڭ چۈرۈقلەشلىرى
 ئىرغاققاندا قېرى ئۈجمىنى،
 تورۇك-تورۇك چۈشسە يۇلتۇزلار
 بىلمەپتىمەن ئەجەب قەدرىنى.
 بىلمەپتىمەن ئىست-ۋاي ئىست،
 مېنى چىندىن سۆيۈپ چوڭ قىلغان
 ئادەم ئاتا، ھاۋا ئانىنى.

تۆكىلىڭلار، ئاق بۇلۇتلىرىم،
 مىراس قالغان شۇ تونۇش ھاسا
 دەرەخ بولۇپ تۇرغان كۆكرىپ.
 مەن چۆمۈلگەن مېھىر چەشمىسى
 قۇياش پارلاپ تۇرغان كۆرۈنۈپ
 ياشلىرىمغا كەتسۇن پۈركىنىپ.

سۇ، ئوت، تۇپراق، ھاۋا قوشۇلغان،
 سۈت تەپچىگەن قوشماق ئەمچەكتەك،
 قەبرىسىدە بىر جۈپ يۇلتۇزنىڭ
 گىرەلەشكەن ئىككى يۈرەكتىن
 ئۇرغۇپ چىققان ئاشۇ تامچە قان
 يىلتىزىمنىڭ بوشلۇقلىرىدا
 يىلىنجىتار لاللىرىڭ گۈلخان.

يىراق-يىراقلاردىن،
 ئارىسىدىن بۆشۈك-تاۋۇتنىڭ
 ئۇچۇپ ئۆتكەن مۇڭلۇق بوز تورغاي
 تۆكتى يەنە ئاشۇ ناخشىنى،
 نورۇزدىكى يېشىل ئۇچقۇندەك،
 ئايىنى غەرق قىلغان ئويۇندەك،
 ئاشۇ يولنىڭ گىرۋەكلىرىدىن
 سۆيدى يەنە بالىلىق مېنى.

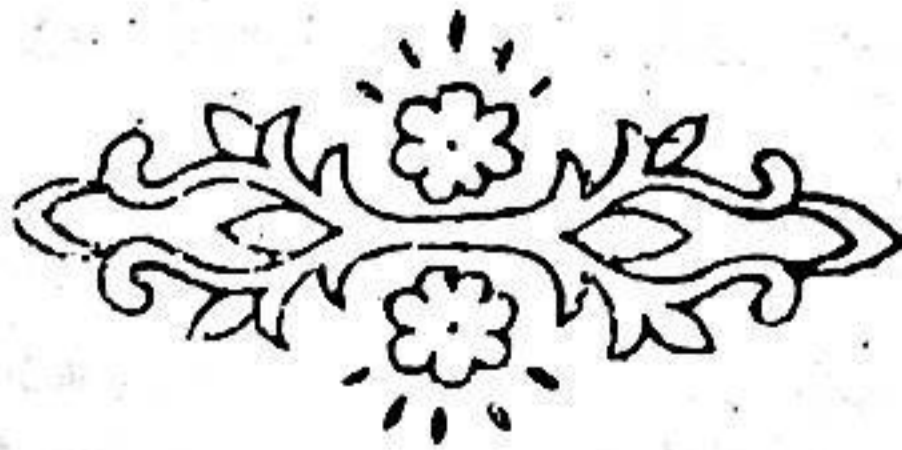
بىر يېنى تاغ، بىر يېنى كەڭ ساي،
 قوڭغۇراقلار جاراڭلاپ تۇرغان
 ئېرىقتىكى يامرىغان كۈلكە،

ئەنۋەر كەلپىن نەزەرى

ئاۋاز

ۋاقت قۇشى ئۇچقانچە تېخى
 بولۇپ كەتتى كەيپىم ئەجەب ساز،
 نېمىشكىن جىمجىت بۇ كېچە؟
 قەيەردىن ئەي تۆۋەن ئاۋاز؟!

سەن يېنىمدا تۇرسەن بەلكىم،
 ئىسەدىگەچ ئەي تۆۋەن ئاۋاز،
 ھېسداش ساڭا مېنىڭ بۇ قەلبىم،
 نەگە كەتتى سېنىڭدىكى ناز؟!

ئە نۆەر مۇھەممەت

لاي سۇ ئىچكىن جانلار

(پوۋېست)

مۇقەددىمە

ئۇلارنىڭ روھى ئەسلىدە تەبىئەتتەك پاك ئىدى. ئۇلار ئاستىدىكى تۇپراق، يېنىدىكى ئۆسۈملۈك ۋە ئۈستىدىكى قۇياشقا ئەڭ يېقىن كىشىلەر ئىدى. ئۇلار زېمىن ئۈستىدە ماڭسا يەر مۇلايمىلىشى، قولىنى شىلتىسا كائىنات بويسۇنۇپ، ئۆز مېۋىسىنى تەقدىم قىلاتتى. ئۇلارنىڭ قىمىرلىشى بىلەن مىليونلىغان ھاياتلىق كۈچكە تولاتتى. ئۇلار كىندىك قېنى

تۆكۈلگەن يەردىن قەبرىستانلىققىچە يالڭاچ ماڭىدىغان جانلار ئىدى، قۇياش كۆيدۈرەتتى، شامال سۆيىدۈرەتتى. مۇشەققەت ۋە راھەت ئۇلارغا مەنسۇپ ئىدى. بىراق...

1

قۇياش نۇرىنى زېمىن يۈزىگە تىك سانجىغان، ئاپتاپ دەستىدىن دەرەخ يوپۇرماقلىرىمۇ سالپىيىپ قالغان بىر چاغدا مەھەللىنىڭ قاتار تاملىرىدىن بۆلۈنۈپ كەتكەندەك كۆرىنىدىغان چەترەك بىر كونا ئۆيدىن ئەت-ئۇزايىدىن ناھايىتى ئاۋارە، بىچارىلىكى چىقىپ تۇرىدىغان بىر ئايال چىقىپ، قاسماق باغلاپ كەتكەن چېلىكىنى بىلىكىگە ئۆتكۈزۈپ كۆلچەك تەرەپكە ئاستا قەدەم تاشلىدى. تامنىڭ يېنىدىكى ئوت-چۆپ بېسىپ كەتكەن كۆكتاتلىقتىن ئاپئاق ھورلار ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ چىقاتتى. ئايال چىت ئېلىپ يىرتىۋەتكەن پۇشقاقلارنى تىزغىچە تۈرۈۋالغان، ئەمدى ئۇنىڭ ئاپتاپتا كۆيىمگەن پەقەت پۈتى قالغاندەك شۇ قەدەر-يىرىك ۋە قارامتۇل، مايلىشاڭغۇ تېرىلىرى مۇنچاقتەك تەرلەر بىلەن قوشۇلۇپ كۈن نۇرىدا پارقىرايتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مەكتەپ يېشىدىكى

كېچىككە قىزى قولىدىكى يېرىم چىشلىنىپ رەڭگى ئۆزگىرىپ قالغان ئالمنى يېگىنچە پىلتىلاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئاپسىنىڭ ئەكسىچە ئوڭى ئاق، ئىنتايىن چىرايلىق بىر قىز ئىدى.

ئايال كۆلچەكنىڭ بويىغا كېلىپ نوگىيىنى سۇغا سالدى. نوگىيىنى بەك چوڭقۇر سېلىۋەتكەچكە تىنىپ قالغان لايىلار سۈزۈلگەن سۇنى يەنە دۇغلاشتۇرۇۋەتتى. لېيىپ كېتىۋاتقان سۇ پۈتۈن كۆلچەككە تارالدى. خەپ، بېشىڭنى يەيدىغان دەلتى، نەچچە دېدىم چوڭقۇرراق كولاپ قوي دەپ، ئەتىگەندىن تاماققىچە چاپساڭ چىپىپ بولماسمىدىڭ؟ ئۇ ئېرىنى مىڭنى قاغاپ سۇ سۈزۈلگىچە زوڭزىيىپ ئولتۇردى، قىزى ئارقىسىدىن كېلىپ بويىغا ئېسىلدى ۋە ئۇنىڭ قورۇق چۈشۈشكە باشلىغان، دانخورەك باسقان يۈزىگە يۇمران يۈزىنى سۈركەپ، ئالمنى كۆزىگە تەڭلىدى:

— ئاپوي، تۈتىگە ئالما بېرەي.

— ۋۇي ئېسىلما دەيمەن، بېشىڭنى يەيدىغان، توختا، ئالماڭنى كىم بەردى؟

— روزاخۇن.

— روزاخۇن؟ تاشلا ئالماڭنى، ۋۇ پاسكىنا، كۆرسەملا شۇ ماڭقا بىلەن ئوينىغان...

قىزى ئالمنى چىشلەپ يەنە ئويناقلاپ يۈگرەپ كەتتى.

ئايال تىنىۋاتقان سۇغا قاراپ ئولتۇرۇپ بېشى قوچۇلۇپ كەتتى: ئەمدى بىز بىلەن قالمىغان مۇشۇ غورتەك ماڭقىسى قايتۇ بۇ خەقنىڭ. ئاشۇ ئالتۇنخاننى كۆرسەم ئىگە كىمبا، قاچانلا كۆرسە ئىتتەك ھۈرىيىپ تۇرغان ئېلىشى باردەك. ئامىنخان قوناقلقنىڭ تىرىگىدە موزاينى بىر دەم ئوتلىتىپ قويسا بىچارە قىزىمنى يىغلىتىپ موزاينى قوتىنىغا سولىۋالىدۇ، يالۋۇرۇپ بارمىغۇچە بەرمىگەن. روزىچۇ؟ روزى، ئاۋۇ سەت كۆك پوتلىسى تېخى تۆنۈگۈن بىزنىڭ ئېڭىزدا قوي باقتى. قىردىكى بىر مۇنچە ماشىنى يېگۈزۈۋەتتى. ئۇنىڭغا گەپ قىلمىسام ئاخشام يەنە «سىلىنىڭ راخىناخۇن بىزنىڭ موكىمىناخۇنغا كەتمەن كۆتۈرەپ كەپتۇ» دەپ دادلاپ كەلدى، خۇددى مەن ئۇرۇشقان دەك. بۇ دەلتىمۇ يا شۇك تۇرمىغان، ھەدېسلا تولۇمدىن توقماق چىققان دەك ئارا، كەتمەن كۆتۈرەپ يۈرگەن، بەزىدە تاس قالدۇ مېنىمۇ ئولتۇرۇپ قويغىلى، قورقىمەن ئۇ ساراڭدىن، ئاپسى ئاندىن بىر ساراڭ، ساراڭلارنىڭ ئارىسىدا يۈرۈپ مەنمۇ ساراڭ بولاي دېدىم. ئۇھ، ئاللا ئىگەم ئۆزۈڭ بار، چىرايىم نېمىگە ئوخشاپ قالدى. بۇ يەردە يا ئەينەك چاغلىق نەرسە يوق، سۈمۈ خېلى سۈزۈلۈپ قالغان چېغى ئەمدى ئۇسسام بولغىدەك... ئۇ سۇنى ئاۋايلاپ ئۇسۇشقا باشلىۋېدى، ياندىكى قوناقلقنى تۇيۇقسىز پاراس، پۇرۇس قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ چۆچۈپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدى. ئەمما ئېڭىز ئۆسكەن قوناق شاخلىرىنىڭ كەڭ ۋە قارا قۇلاقلىرى ئۇنىڭ ئاپتاپتىن قىلىنغان كۆزىنىڭ ئاجىز نۇرىنى توساپ قويدى. ئۇ كۆلچەكتىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ قوناقلقنىڭ رەت بېشى كۆرىنىدىغان تەرەپتىن نەزەر سالدى. يۈرىكى ئەنسىز سوقۇشقا باشلىدى: قوناق يەيدىغان ئاچكۆز ئىتلار كېچىسى كېلىدىغانىدى، كۈندۈزىمۇ كېلىدىكەندە! خۇدايىم بەرگەن كېچىككە قونقىمىزنىمۇ قويا ئەمدى جوھۇتلار، كېلىشە، توكۇر قىلىۋەتمەيدىغان بولسام، ئىلاھىم...

ئۇ ھويلىسىدىن ئۈچكە چېقىپ يەيدىغان تاشلارنى ئېلىپ، دوڭغاقلاپ يۈگرەپ قوناقلققا كەلدى ۋە قوناقلارنى شالدىرلىتىپ، ئېلىشىپ قالغان ئادەمدەك ئۇيان-بۇيان مېڭىشقا باشلىدى. كەينىدىنلا ئۇنىڭ غەزەپكە تولغان چىرايى ئۈشتۈمۈت ئۆزگىرىپ ھەيرانلىقتا قېتىپ قالدى. ۋۇجۇدى شۇرىدە ئېرىپ كەتكەندەك بولۇپ، يالىڭاچ پۇتى نەم، قاتتىق توپىغا پېتىپ كەتتى. ئاۋازى ئەسكى لاتىنى يىرتقان دەك سەت ھەم بۇغۇق چىقتى:

— تۇراق! ھۇئىپلاس، مەن سېنى كۆرۈپ قالدىم، ھۇ ئاتىنى دورىغان زەببىانە، توختا دەيمەن، كۆرۈڭگە خەقنىڭ قىزىنى بوزەك قىلىپ...
چىرايىدىن سەبىلىكى كەتمىگەن ئېگىز بوي بىرى ئىشتىننى قولتۇقلاپ بۆرىنىڭ ئالدىغا چۈشكەن توكۇر توشقان دەك بار كۈچى بىلەن يۈگرەپ قوناقلقتىن قېچىپ كەتتى. چۆنەك ئارىلىقىغا يېتىپ سېلىنغان يۆگمە چىنىڭ ئۈستىدە يۈزى قورقۇنچتىن تاتىرىپ كەتكەن بىر قىز كىيىملىرىنى كىيىشكەمۇ ئۈلگۈرمەي لاغىلداپ ئولتۇراتتى.
— قوپۇڭ، مەرۋانخان، سەت تۇرىدۇ، قىز بالا تۇرۇپ مۇشۇنداق قىلسا قاملىشامدۇ؟! — دېدى خەلچىخان.

قىز ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ غۇدۇڭشىدى:
— قوناقلقتىن ئوت ئالاي دەپ كەلسەم سەت ئۇزۇنبەل بېسىۋالدى، قارىسلا. چۈش دېسەم ئۇنمايدۇ، ھېلىمۇ ياخشى سىلى كەپقالدىلا.
— ماقۇل، مەنغۇ كۆرمىگەن بولاي، لېكىن مۇشۇ خۇدا ئالدىدا يالغان سۆزلەپ... قىزنىڭ چىرايى بىردىنلا ئوڭدى:

— ھە مەن نېمە قىپتىمەن خەلچىخان، تولا ئاغزىمنى ئاچمىسلا جۇمۇ. سىلە خەققە بۇنى دېسىلمۇ سىلىدەك ساراڭ خوتۇننىڭ گېپىگە ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ. ئاۋۋال ئۆزلىرىنىڭ شالتاقلارنى ئادالەت ئاندىن ماڭا گەپ قىلسلا جۇما، كۆرۈڭگە دېگەن گېپىنى...

خەلچىخان سەكرەپ كەتتى:
— ھوي، سەت داپشاق، كۈپكۈندۈزدە قىلغۇلۇقنى قىلىپ بولۇپ، ماڭا تىل تەگكۈزۈۋاتسەنغۇ تېخى... ھەي خۇدا، ھەي خالايق، كۆرۈڭلار ماۋۇ يۈزسىز جالاپنى، يوقال بۇزۇق، يوقال بۇ يەردىن، يەيدىغان قوناق، ئىچىدىغان سۈيىمىزنىمۇ ھارام قىلدىڭ، ۋۇي يۈزى قېلىن، پاسكىنا، ئايغاننى بىلمەيدىغان جالاپ...
خەلچىخان ۋارقىراپ-جارقىراپ قولغا چىققاننى ئېتىپ ئۇنى قوغلاپ كەتتى. بىردەمدىن كېيىن قايتىپ كۆلچەكنىڭ بېشىغا كەلدى ۋە سۈزۈلۈپ قالغان سۇغا قاراپ ھۆ قىلغۇسى كەلدى.

ئاپتاپ ئۇنىڭ تېنىنى يەنىلا قىزدۇرۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ غەشلىكى ئاستا-ئاستا تاراپ، يىراق-يىراقلارغا چېچىلىپ كېتىۋاتقان ئوي-خىيالى نامەلۇم بىر كۈچ تەرىپىدىن سېھرىلىنىپ قالغان دەك مەستخۇش ھالەتتە تەۋرىنىپ تۇراتتى. ئىسسىقداپ كېتىۋاتقان سېمىز بەدىنى قانداقتۇر بىر نەرسىدىن راھەتلىنىۋاتقان دەك، ھېسسىياتى يۇقىرى پەللىگە ئۆرلەۋاتقان ھالەتتە جىمىدە قېتىپ تۇرۇپ قالغانىدى. كۈن نۇرى شۇ تاپتا

ئۇنىڭ يالىڭاچ يەرلىرىنى قىزدۇرۇپ، غىدىقلاپ، ئۇ قاچانلاردۇر بىر ۋاقىتتا ھېس قىلغان نازۇك ھەم راھەتلىك تۇيغۇنى قايتا پەيدا قىلىۋاتاتتى.

ئۇ بىر ھازا خام خىيال دەرياسىغا چۆمۈپ، دولقۇنلىرىدا لەيلەپ، ئاخىرى يەنە قىرغاققا قايتىشقا مەجبۇر بولدى. چېلىكىنى تولىمۇ تەستە توشقۇزۇپ ئۆيىگە راۋان بولدى. بۇ قېتىم چىلەك ئۇنىڭغا نېمىشقىدۇر قۇم قاچىلانغاندەك ئېغىر ۋە نازايلىق تۇيۇلۇپ كەتتى.

ئۇ قازانغا سۇ قويۇپ، چامغۇر توغراپ ئۇماچ چېلىشقا تۇتۇش قىلدى. ئوتنى نەچچە پۈۋدەپ ياندۇرالمى كۆزىگە ياش تولدى. دۈمچىيىپ تۇرغان گەۋدىسى تېلىپ تۇرسىمۇ، كۆنۈپ كەتكەن جاھىللىقى بىلەن پاخالغا تۇتۇشاي دەپ قالغان چوغنى پۈۋدەۋەردى. ئوت تۇيۇقسىز گۈپ قىلىپ ياندى ۋە ئۇنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلۇپ، ئۇنى ئوڭدىسىغا ئۇچۇرئوتتۇ، ماڭلىيىغا چۈشۈپ قالغان سېرىق چاچلىرىدىن بىر نەچچە تېلى كۆيۈپ كەتتى.

— ھۇ بېشىڭنى يەيدىغان، قوپ تەمەچ تېرىپ كەل.

قىزى قوپماي تۇرىۋالدى.

— قوپ دەيمەن پاسكىنا، قورقما جىن يېمەيدۇ سېنى...

خەلچىخان قىزىنى ئۇنىتالمى تېمىنىڭ چۆرىسىدىكى تېرەكلىككە كىرىپ كەتتى ۋە بىر قۇچاق چاۋا-چاتقاللارنى تېرىپ قىزغا ئوت قالاڭنى بۇيرىدى. شۇ ئەسنادا ئۆيىنىڭ بىردىنبىر ئەتتۈرلىق مۈلكى-چار موزاي سوزۇپ مۆرەپ كەتتى.

— ئاپاڭ يوق بۇ يەردە، جوھۇتنىڭ موزىيى...

ئۇ غۇدۇراپ قويۇپ تام تۆشۈكىگە ئىلىپ قويغان ئورغاقنى ئېلىپ تامنى قورشاپ تۇرغان قويۇق چىتلىك تۈۋىدە ئۆسۈپ كەتكەن يۆگمەچ ۋە سۈتلۈك ئوتلارنى شارىتلىدىتىپ ئورۇشقا باشلىدى. نامازشام بولۇپ قالغاچقا، تېرەكلىك ۋە چىتنىڭ ئارىسى گۆردەك قاراڭغۇ ئىدى.

ئۇ تىمىسقىلاپ يۈرۈپ بىر قۇچاق ئوت ئورىدى، موزاي ئۈچۈن بۇ تېخى ئازلىق قىلاتتى. ئۇ يېڭىنى تېخىمۇ تۈرۈپ ئورغاقنى ئوت-چۆپلەرنىڭ غولىغا زەرب بىلەن سېلىۋەردى. ئورغاق ئۈشتۈمۈت كىچىك بىر تاشقا تېگىپ ۋاللىدە ئوت چىقىرىۋەتتى. ۋاي خۇدايىم، بۇ يەردە راستتىنلا جىن بار ئوخشىمامدۇ. ئۇنىڭ كۆزى چانقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچىيىپ ئۆز-ئۆزىگە ۋەھىملىك شىۋىرلىدى. ئورغاقنى تاشلاپ پايپاسلاپ قېچىشقا باشلىدى. پۈتتە كىرگەن خوخا، تىكەنلەرنىڭ ئاغرىقىمۇ پەرۋا قىلمىدى.

ئۇ ئاقئوت يەنە موزىيىغا چىدىيالمى، ئايتەلكۈرسى ئاپتىنى توختىماي ئوقۇپ ئوتنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئورغاقنى تىترەپ تۈرۈپ ئېلىپ، بىرى ھازىرلا كېلىپ ئورغاق بىلەن شارىت قىلىپ بېشىنى ئۈزۈپتۇتىدىغاندەك ياكى ئاتنىڭ قىلى بىلەن گېلىنى بۇغىدىغاندەك ۋەھىملىك ئوي-خىيالدا قەدەملىرىنى تېز-تېز يۆتكەپ، تامنىڭ بۇرجىكىگە بېرىپلا بىرى ئارقىسىدىن قوغلىغاندەك يۈگرەپ كەتتى.

ئۇماچ تولىمۇ تەستە قاينىدى. قىزى ئالدىغا قويۇلغان ئاشنىڭ ھورىغا يۈزىنى بىردەم تۇتۇپ ئۈشتۈمۈت: ئاپوي، ئاتام قېنى؟ دەپ يىغلاشقا تەمشەلدى. خەلچىخاننىڭ

خيالىغا بىردىنلا راخمان كەلدى، ئۆگۈپ كەتكەن چىپەرقۇت شىمىنى دائىم تىزغىچە تۇرىۋېلىپ، ئالدىغا دۈمچىيىپ تۆگىدەك لۆك-لۆك ماڭىدىغان پاكىر بىر ئادەم ئالدىغا تۈكۈرمەن دەپ تىكەندەك ئۇچلۇق قىزغۇچ ساقلىغا تۈكۈرۈپ گۈرسۈلدەپ كەتمەن چاپماقتا، لاي سۇ ئېچىقتىن شارقىراپ چۈشمەكتە، ئۇ ئېقىنغا ئەگىشىپ چىپىپ يۈرمەكتە... يۇقىرىقىدەك خىيال بىلەن جىنلار ۋەھىمىسى پەسلەپ ئۇ قىزنىڭ ئۈمچىيىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلىنى ياسىدى:

— ئاتاڭ شاللىقتا، سۇ قويۇپ بولۇپلا كېلىدۇ.

ئۇ قىزنىڭ ئاشىنى ئىچمەي يەنە بايقىدەك تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ جەھلى قاتتى:

— ئاتاڭنى ئىمەمتىڭ پاسكىنا، ھازىر كېلىدۇ دەۋاتمەنغۇ.

قىزى ئاپسىنىڭ كۆزلىرى ئۆزىگە مىقتەك قادالغانلىقىنى كۆرۈپ قوشۇققا قول ئۇزاتتى ۋە ئېشىغا چۈشۈپ قالغان قارا بىر نەرسىنى ئۇنىڭغا كۆرسەتتى. خەلچىخان قاچىنى ئوت يورۇقىغا يېقىن ئەكىلىپ ئۇنىڭ چۈشۈپ ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، چۈشۈشنى ئاشقا ئۈچ قېتىم چۆكتۈرۈۋېتىپ ئاندىن چىنىنى قىزغا بەردى. قىزى چىنىنى قولغا ئېلىپ بىر ھازا تۇرىپ كەتتى. قورسىقىنىڭ كوركراۋاتقان ئاۋازىنى بىردەم تىگشاپ تۇردى-دە، ئاشىنى پۈۋدىمەيلا ئىچىپ كەتتى. قىزىق ئاش ئۇنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرۈپ، بۇلاقتەك كۆزىدىن ياش تاراملاپ ئېقىپ چۈشتى.

خەلچىخاننىڭ ئىچى ۋىترىدە ئېچىشىپ رەڭگى ئۆزگىرىپ كەتتى:

— شالاپلاتماي ئاستىراق ئىچسەڭ بولمامدۇ، ئېشىڭنى ئىت ئىچىۋالغاندىكىن بىر.

قىزى ئاشىنى شۇ يوسۇندا ئىچىپ تۈگەتتى ۋە قولىنى يالاپ تۇرۇپ يەنە ئىچمەن دەپ غەلۋە قىلدى.

— ئاتاڭ كەلسۇن، بىللە ئىچمىز، — دېدى خەلچىخان، — ئاش قالمىسا ھېلى

كالتەكنى سەن يېمەيسەن.

قىزى يېرىم ئاچ ئۇخلاپ قالدى. خەلچىخان يوتقاننى تارتىپ يېپىپ قويۇپ كۆزىنى يۇمدى. ئەمما ھېچ ئۇيقۇسى كېلىدىغاندەك ئەمەس. سىرتتا بوران چىقىۋاتاتتى. دەرەخلەر غىرىس-غىرىس، شار-شۇر قىلىپ ئۆيىنى ھازىرلا بېسىپ چۈشىدىغاندەك سۈرەن سالاتتى. تېرەك ياپراقلىرىنىڭ ۋەھىمىلىك ئۇرۇلىشى، قوناق شاخلىرىنىڭ شالدىرلىشى، ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى، مۈشۈكلەرنىڭ تۇرۇپ-تۇرۇپ سەت ئاۋازدا مىياڭلىشى ئۆي ئىچىدە ئەسكى يوتقانغا پۈركىنىپ يېتىۋالغان خەلچىخانغا گويا بىر توپ جىن ئاسماندا، يەردە تەڭلا پەيدا بولۇپ ئۆيىنى قورشىۋالغاندەك، جۈلۈقى چىقىپ كېتەي دەپ قالغان ئىشكىنى ھازىرلا تېپىپ ئېچىپ كىرىپ ئۇنى تالاغا سۆرەپ چىقىپ بوغۇپ ئۆلتۈرىدىغاندەك بىلىنىپ، ئۇنى قورقۇنچتىن نەپەسسىنىمۇ چوڭراق ئالالمىغۇدەك ھالغا كەلتۈرۈپ قويدى. راخمان بولغان بولسىمۇ، بۇنچە بولمايتتى، ئۇ قورقمايتتى. خەلچىخاننى ئىللىق قۇچىقىغا سولاپ، ۋىجىك، ئەمما كۈچلۈك گەۋدىسى بىلەن پادىچى قوزنى ئاسرىغاندەك ئاسرىيالايتتى. شۇ مىنۇتتا خەلچىخان كۆكسىنىڭ تۇيۇقسىز تىترەپ-تىترەپ، كۆيۈپ چوڭىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئارقىدىنلا پۈتۈن بەدىنىنىڭ قىزىپ ھەۋەس ئوتىدا چاراسلاپ يېنىۋاتقانلىقىنى سەزدى.

ئۇ ئەسلىدە باي دېھقاننىڭ كەنجى قىزى ئىدى. بىراق سەت چوڭ بولۇپ قالدى. تۇنجى ئېرى قالايمىقانچىلىق يىللىرىدا بىراۋدىن پىچاق يەپ ئۆلدى. ۋەزىيەت ئوڭلانغاندىن كېيىن ئائىلىسىدە ئەمگەك كۈچى يېتىشمەي ئۇ قازان بېشىدىن ئېتىزلىققا چىقىپ قالدى. ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنىڭ قارا كۈچىدىن پايدىلانغان بىلەن ئۇنىڭ بارغانچە ھورۇنلىشىپ، كالاڭپايلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئائىلە يۈزىنى باشقىلار ئارىسىدا ئانچە قويمايۋاتقانلىقىنى بىلىپ، ئۇنى خۇدانىڭ بىر مۆمىن بەندىسىگە يانلىق قىلىپ پەرزىنى ئادا قىلىۋېتىش نىيىتىگە كەلدى. ئەنە شۇ ۋاقىتتا قوشنا كەنتتىن نامراتلىق تۈپەيلىدىن خوتۇن ئالالمىغان، ئوتتۇز بەش ياشقا كىرگۈچە ئۆيلىنەلمەي قالغان راخمىناخۇن باشقىلارنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن خەلچىخاننى قېيىن ئاتىسىغا بىر ئايغا يېقىن ئېشەكتەك ئىشلەپ بېرىش ۋە ئازغىنە بىساتى بەدىلىگە ئەل قاتارى توي قىلىپ نىكاھىغا ئالدى.

توي ئاخىسى ئۇ ھازىرقىدەكلا ھاياجانلانغان، راخمىنا بولسا نېمە قىلارنى بىلمەي ئۇنىڭ يېنىدا ھۇدۇقۇپ-تەمتىرەپ ئاخىرى قوپاللىق بىلەن ئۇنى قۇچاقلاپ كەتكەنىدى. ئۇ شۇلارنى ئەسلىپ، ئاشۇ سەزگۈنى خىيالەن پەيدا قىلىپ، شېرىن تەسەۋۋۇر ئارقىلىق كاللىسىدىكى قورقۇنچىنى يوقاتماقچى بولدى. يوتقاننى چىڭ قۇچاقلاپ سۈپىنىڭ ئۈستىدە يۇمىلاشقا باشلىدى. تاتلىق ئۇخلاۋاتقان قىزىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ چىرايىغا يەنە دىققەت قىلىپ قالدى. قىزى يا ئۆزىگە، يا راخمىناغا ئوخشمايتتى. مەھەللىدىكىلەر مۇ ئۇنى «بۇ قىزنى خەلچىخان ئەمەس، پەرى سۈرەتلىك جىن تۇغقان» دېيىشەتتى. خەلچىخان بۇ گەپلەردىن ئۆلگۈدەك تېرىكەتتى. لېكىن ئۆزىمۇ بەزىدە شۇنداق ئىشلارمۇ يۈز بېرەمدىغاندۇ دەپ گۇمان قىلاتتى. ئەمما قىزىنى تۇغقان چاغدىكى سەزگۈ ئەسلىمىلىرى ئۇنى بۇنىڭغا ئەسلا ئىشەندۈرمەيتتى. ئۇ تولغاق تۇتۇپ «راخمىناخۇن» دەپ پەرياد كۆتۈرۈپ بوسۇغىدىن ئاتلاپ بولغىچە بوۋاق ئاللىقاچان راخمىنانىڭ قولىغا چۈشۈپ بولغان، خەلچىخان تېنى ساغلام بولغاچقا، بىر ئايغا يەتمەيلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنىدى. قىزى بۇ ئۆيىنىڭ ئۆزىگە يېتەرلىك ئۆسۈش شارائىتى يارىتىپ بېرەلمىگەنلىكىگە قارىماي، ناھايىتى گۈزەل ھەم ساغلام چوڭ بولدى. بۇنىڭدىن راخمىنا ئاجايىپ خۇشال بولدى. باشقىلارنىڭ ھەر نېمە دېيىشىگە قارىماي «خۇدا بەردى، خۇدانىڭ بىزگە كۆزى چۈشۈپتۇ» دەپ كۆرگەنلا كىشىگە قىزىنى ماختاپ بەردى ھەم قولى قىسقىلىقىغا قارىماي مەھەللىدىكىلەرگە ئات چىپى بېرىپ قىزىنىڭ ئىسمىنى «پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئانىسىنىڭ ئىسمىگە ئوخشاش بولسۇن» دەپ ئامىنە قويدى.

خەلچىخان قىزىنىڭ شۇنچە كونا كىيىم ئىچىدىمۇ سەھەردىكى شەبنەمدەك چاقناپ تۇرىدىغانلىقىغا ئىلگىرىلا دىققەت قىلغانىدى. قىزىدىن تۇرۇپ سۆيۈنەتتى، تۇرۇپ چوڭ بولسا، بېشىمىزغا ئامەت ئورنىغا بالا تېرىپ بېرەمدىكىن دەپ غەممۇ قىلاتتى. قىزىنىڭ چىرايىدىن ئۆزىگە ئوخشايدىغان بىرەر ئالامەتلەرنى تاپالماي، ئۇنىڭغا پات-پات ئۈچ بولۇپمۇ قالاتتى، يات كۆز بىلەن قارايتتى. ئەمما قىزىغا ئىچ-ئىچىدىن بىر خىل ئانىلىق مېھرى تېشىپ تۇراتتى، كۆڭلىدىكى بەھۇدە، شۇم خىياللارنى يوقتاتتى. كېيىنچە ئۇ ھەممىگە كۆنۈپ كەتتى. قىزىنىڭ ئاپتاپتەك پارلاپ تۇرىدىغان چىرايىمۇ ئۇنچە ئالاھىدە تۇيۇلۇپ كەتمەيدىغان بولدى. لېكىن مەھەللىدىكىلەر تاسادىپىي ئۆز ئۆيى

تەرەپكە كېلىپ قالغۇدەك ياكى ئۆزى قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ ئېتىزلىققا چىقىپ قالغۇدەك بولسا، باشقىلارنىڭ ئۆز قىزى ھەققىدە قىلىشقان پاراڭلىرىدىن كونا خىياللىرى يەنە قوزغىلىپ قالاتتى.

ئۇ قىزىغا بىردەم سىنىچىلاپ قاراپ ئاندىن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ياتتى. قىزىنى قۇچاقلاپ ئۇنىڭ نۇرانە پىشانىسىگە يۈزىنى ياقىنىچە بىردەم خىيال سۈرۈپ، بورانىڭ شىدەتلىك ئاۋازىدىن، ئېرىنىڭ ئېتىزلىقتا نېمە ئىش قىلىپ يۈرگەنلىكىدىن بىر پەس ئەندىشىگە چۈشتى. بىر پەستىن كېيىن ئۇنىڭغا ھارغىنلىق يېتىپ ئۇخلاپ قالدى. تاڭغا يېقىن چۈش كۆردى. چۈشىدە راخمان چۈرگىلەپ كېتىۋاتقان قاينامغا تاش ئاتقۇدەك، قازاندەك-قازاندەك تاشلارنى توختىماي ئاتقۇدەك، سۇلار نالە قىلىپ شاۋقۇن كۆتۈرگىدەك...

2

قۇياش زېمىن، ئۆسۈملۈكلەر بىلەن دىدارلاشقاندا مەھەللىدىكىلەر مۇ ئۆزىنىڭ تىرىكچىلىكى بىلەن يوتقىنىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىدۇ. سالا ئېتىزلىقنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن ئېلىنغان توپىلىق يولدا ئاۋۋال كەتمەننى دولىسىغا سالغان قاتاڭغۇر دېھقانلار، ئاندىن ياغلىقنى چىكىسىگىچە تېڭىۋالغان جاپاكەش خوتۇنلىرى پىيادە ياكى ھارۋىلىق مېڭىشىدۇ. بالىلىرى ئارقىسىدىن قوزا-قوي، موزاي-توپاقلارنى ھەيدەپ كېلىشىدۇ. ئۇلار زىرائەتكە ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرىدۇ، ئۇلار قوغلاپ تۇرىدۇ، ئەمما زىرائەت ئىگىلىرىنىڭ تىل-ئاھاننى ئۇلار شۇ يەردىن يوقالغىچە ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ.

راخمان ئۇيقۇسىزلىقتىن قىزىرىپ كەتكەن كۆزىنى چىمچىقلىتىپ ھويلىسىدا پەيدا بولدى ۋە كەتمەننى تاشلاپ ئۆيىگە كىرىپ، قىزىنىڭ كىيىمىنى كىيىدۈرۈپ ئولتۇرغان خەلچىخاننى كۆرۈپ، تۈرۈپلا سەپرايى ئۆرلىدى ۋە گەپ-سۆزسىز بېرىپ ئۇنىڭ بىلىكىدىن تۈتۈپ ئىتتىرئۈتتى:

— بېرى تۈرۈڭلار، ئۆزۈم كىيىدۈرمەن. مېڭىڭلار، بېرىپ ئاش ئۇسۇڭلار، قورساق ئېچىپ جان ئاز قالدى.

راخمان سۆزلىسە، گېپى بىر-بىرىگە تەستە قولشاتتى، ئاۋازىمۇ چىرايىغا ماس يېقىمىسىز ۋە چىڭقىلىپ يۈۋىدسە چىقىدىغان سۇنايدەك ئالا تاغلى ئىدى.

خەلچىخاننىڭ ئەتىگەندە ھېچ سەۋەبسىزلا بۇنداق قوپاللىققا ئۇچرىغانلىقىغا لام-جىم دەپ تۇرغۇسى كەلمىدى. ئۇنىڭ ھەم ياڭراق، ھەم ئېزىلەڭگۈ زۇۋانى راخماننىڭ قۇلىقىغا مۇشت بولۇپ تېڭىشكە باشلىدى:

— ئىت يوق يېمەستە نېمە يوغانچىلىق قىلسەن، نېمە لەللەڭنى چاينايسەن، ئاخشام كاللاڭغا جىن تەپتىمۇ يا، مېڭىسىنى ئۆتنە بەرگەن ساراڭ. تېخى كۆيۈنۈپ ئاش ئېلىپ قويۇۋېتىمەن، ئاخشام قورققىنىم ئازمۇ مېنىڭ، ئۆلەي دەۋاتسا تېپەي دەۋاتقىنىنى...

— نېمە؟ ما ئاناڭنى پىتلىق، ياتە مەيەردە! — راخمان ئورنىدىن چاچراپ تۈرۈپ ئۇنى دەس كۆتۈرۈپ يىغىلىپ بولمىغان ئورۇننىڭ ئۈستىگە باستى ۋە قورسىقىغا

چىقۇپ بېگىز قولىنى ئۇنىڭ قورقۇپ چەكچىيىپ قالغان كۆزىگە تەڭلەپ يىغىلىپ قالغان ئاچچىقنى بىراقلا ئالماقچى بولغاندەك تۈكۈرۈكنى چاچرىتىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— قورقساڭ ئاشنا تاپ! ئەركەك جىن تاپ! تاپتىڭمۇ يا؟ باشقا خەقنىڭ خوتۇنى ئېرىگە ئېتىزدىمۇ ھەمراھ بولۇۋاتسا، ئاش ئېتىپ ئاپىرىۋاتسا، سەن جۇھۇت ئۆيدە ياتقىن! بالىنى ئەكەلگەچ بىردەم سۇ قويۇشۇپ بېرەمدىكىن دېسەم كۆرۈڭگا، يا ئۆزى يوق، يا بالا، يا بىر ئىسسىق ئاش، ئا مولىمىن دېگەن ئىنسابسىز سەن بارمىغاندىكىن مەن باشتىن باشلاپ ئەكەلگەن سۇنى شاللىققا باشلىۋاپتۇ. كۆردۈڭمۇ ئا ئالتۇنخان ئەتگەندىلا بىزنىڭ ئېگىزلىققا ئۇلاغ باغلىۋاپتۇ. ما موزاي تېخىچە ئاچ تۇرسا، خەق نېمە كويدا، سەن نېمە كويدا. كۆرۈڭگا تېخى يەنە ۋالاقلايدا، ئاغزىڭغا كەتمەن دەستىنى تىقۇپتەن ھېلى! چاچىڭنى ئادالاپ يۈر، ھۇ ئۆلمەيدىغان لومودى!

خەلچىخان تولغىنىپ ئىگراپ كەتتى:

— ۋاي بولدى، قوپسام قوپاي خۇش بولىدىغان ئىشنىڭ بولسا، سەت ساراڭ! راخمان ئورنىدىن تۇردى. ئايالنىڭ بەدىنىدىن ئۆتكەن ئىسسىق تۇرۇپلا ئۇنى باشقىچە قىلىپ قويدى. خەلچىخاننى بېرىپ يەنە بېسۋالماقچى بولۇپ بۇ نىيىتنىڭ ئەپسىزلىكىنى تۇيۇپ تۆشنى قاشلاپ:

— ئاش قېنى، ئاش، قورساق ئېچىپ كەتتى، — دېدى.

خەلچىخان ئۇنىڭ بىردىنلا مۇلايمىلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكىنى بىلىپ بولدى ۋە تازا تىللاپ تويغۇزۇپ قويغۇسى كەلدى. بىراق ئۇنىڭ يەنە تەلۋىلىكى تۇتۇپ ئۆزىنى ئۇرۇۋېتىشىدىن ئەنسىرەپ تىلىنى يىغىۋالدى. ئېسىگە تۇرۇپلا بىر ئىش كېلىپ:

— بايا نېمە دېدىڭلار، مولىمناخۇن مەن ئېچىپ كەلگەن سۇنى قويۇۋاپتۇ شۇ دېدىڭلار؟ — دېدى.

— قويۇۋاپتۇ شۇ، — دېدى ئۇ، — ئارقىدىن مەن يەنە بېرىپ ئاچتىم، غنىڭ قىلالىدى. ئۇ يەردىن سەللا نېرى بولسام يەنە ئېچىۋالدى، كېلىپ يەنە ئېتىمەن. نېمە قىتۇ دەڭلا، مېنىڭ يەنە كېلىپ ئېچىقنى ئېتىۋېلىشىمنى بىلگەچكە توپىنىڭ ئارىسىغا يوغان بىر تاشنى كۆمۈپ قويۇپتۇ، كەتمەننى بىر چېپىتىكەنمەن، خۇدا چىڭ ساقلىدى. ھېلىمۇ ئۆزۈمنى ئەپچىۋالدىم، بولمىسا كەتمەن قولۇمدىن چىقىپ ھوشۇقۇم ساق قالماسكەن.

— كەتمەنچۇ، كەتمەن نېمە بولدى؟

— بىسى ئۆلدى شۇ، مەھەممەت تۆمۈرچىگە يېرىم كۈن كۈرەك بېسىپ بەرسەم ئوڭلاپ بېرىدۇ.

— ئۆزىگە تاشلاپ بەرسەڭلە بولمامدۇ؟ قەستەن قىلغاندىكىن، ئۆزىگە دېدىڭلارمۇ؟

— ئۇ بوينىغا ئالامدا؟ ئالمايدۇ، بەكرەك دېسەم ئۇرۇشۇپ قالمەن. ئۇزاقى كۈن ئېچىق بېشىدا سۇ تالىشىپ جېدەللىشىپ قالغىلى تاس قالدۇم.

— ھە ئاڭلىدىم، ئالتۇنخان دادالاپ كەلدى.

— مۇنداق ئىش بولدى. سۇ نۆۋىتى ماڭا كەلدى دېدى، مەن ماڭا كەلدى دېسەم يەنە ئۇنىمايدۇ. تەڭ قويلنى دېسەم شېلىم قۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ دەيدۇ. ماقۇل دەپ قويسام ئەمدى سۇ نۆۋىتى ماڭا كەلگەندە ئېچىق بېشىغا تاش قويۇپ كەتمەننى كاردىن چىقاردى.

خەلچىخان قازاندىكى مۇزدەك ئاشنى ئۇسۇپ، چىنىنى راخماننىڭ ئالدىدىكى ئەمبەلگە دوققىدە قويدى ۋە قولنى سەگەز كۆڭلىكىگە ئېرتىپ ھويلىدا تۇرغان كەتمەننى كۆرۈپ قايناپ كەتتى:

— كىچىكمۇ ئەمەس، خېلى چوڭلا يېرى ناكى بوپتۇ. قاراڭلا راخمانخۇن، سىلە قول قوشتۇرۇپ تۇرغان بىلەن مەن ماۋۇ سىلنىڭ خوتۇنلىرى بولغان ئادەم چىداپ تۇرالمايمەن. ئۆتكەندە ماۋۇ بىچارە قىزىمىز قانداق بولۇپ ئۇلارنىڭ كېۋەزلىكىگە موزاي ئاپىرىپ قالغان، بالىسى روزى كېۋەزلىكتىن ئۈزۈپ يېگەن قوغۇن-تاۋۇزنىڭ شاپىقىنى موزايغا بەرگىلى تۇرۇپتىكەن. شۇنەزە قىزىڭ كېۋەزلىكىمىزدىن تاۋۇز ئوغرىلاپتۇ، ئۇنى ئاز دەپ كېۋەزنى يېگۈزۈپتۇ، سەن نېمىلەر كېۋەز تېرىغاندا يالتىراق ئېلىشىپ بەرگەنمىدىڭ، ئۇرۇق سېلىشىپ بەرگەنمىدىڭ، ئېرىڭ راخمان بولتۇر بالام تۇراقنى كالاڭغا مېشىمىزنى يېگۈزۈۋەتتىڭ، كالا باققۇچە مېدە باق دەپ تىلاپ تۇرغاندى، ئەمدى بۈگۈنگە كېلىپ ھەر قايسىڭنىڭمۇ تۈتۈلىدىغان كۈنلىرىڭ بار ئىكەن دەپ كونا خاماننى سورۇپ يەتمىش پۈشتىمىزغىچە قوشۇپ تىلاپ كەتتى. ئۇ چاغدا سىلە قوناققا سۇ قويىمەن دەپ چىقىپ كەتكەن، ئۆيدە يوق، بولغان ئەھۋالنى بىلمەيسىلە، بار ئىزا-ئاھانەتنى مەن ئىشتىتىم. ئالتۇنخان دېگەن ئاشۇ گۆرىدىن توڭگۇز قويدىغان سېرىق چىش جادۇگەرگە بولۇشۇپ ئاۋۇ مولىمىن دېگەن دارازىمۇ مېنى، سىلنى قوشۇپ تىللىدى، ھەتتا قىل قالدى بىزنى ئۇرغىلى. جىم تۇرۇپ بەرسە ئادەمنى چۈن، پاشىلارمۇ بوزەك قىلىدۇ راخمانخۇن. مانا سىلە بارمىساڭلا ئۆزۈم بارمەن، كەتمەننى كۆزىگە كۆرسىتىمەن، مۇشۇ كەتمەندە چانىلىپ كەتسەممۇ مەيلى، مېنى توسماڭلا، توسماڭلا دەيمەن...

راخمان ئۇنىڭ قولىدىن كەتمەننى تارتىۋېلىپ، مۆرىسىدىن تۇتۇپ ئارقىغا ئىتتىرۋەتمەك-چى بولدى، بىراق ئۇنىڭ غەزەپتىن قايناپ-تېشىپ كېتەي دەپ قالغان كۆز ياشلىرىغا قاراپ ئىختىيارسىز رەھىمى كەلدى-دە:

— ماڭە ئىشكىنى قىل، تولا كاسىلدىماي، - دېدى.

خەلچىخان يىغلاشنى ئەزەلدىن ياققۇرمايتتى. بۇ يەردىكى تۇرمۇش ئۇنىڭدىن كۆز يېشىنى ئىچىگە سىڭدۈرۈپتۇشنى ھەرۋاق تەلەپ قىلاتتى. مۇشەققەتلىك مۇھىت، قوپال گەپ-سۆزلەر ئۇنىڭغا تۇغۇلۇشىدىنلا ھەمراھ بولۇپ كەلدى. گويا ئۇنىڭ بويۇن-بەدەنلىرىگە قونغان توپا-چاڭ، كىر-قاسماقلاردەك ئۇنىڭدىن ئايرىلمىدى. ئۇمۇ بۇلارغا قوتاندىكى قوي-كالا جۇدۇن-چاپقۇنلارغا ۋە ئاستىدىكى قىغ، چىلەلەرگە كۆنۈپ كەتكەندەك كۆنۈپ كەتتى. مۇھىمى ئۇ راخماننىڭ ئالدىدا يىغلاشنى دېگەندەك ياققۇرۇپ كەتمەيتتى، ئۇنداق قىلىشنى ئارتۇقچە ھېسابلايتتى. بۇ ئۇنىڭ راخمان ئالدىدا ياش تۆكۈش ئەرزىمەيدۇ دەپ ئويلىغانلىقىدىنمۇ ئەمەس ياكى يىغلاشنى زادىلا

بىلمەيدىغانلىقىدىنمۇ ئەمەس، بەلكىم ئۇنىڭ كۆز يېشى تالاي ھەسرەتلەردىن ئىلگىرىلا قۇرۇپ تۈگىگەندۇ ياكى بۆشۈكتىكى ۋاقتىدىلا ئانىسى ئۇنىڭغا « يىغلىما، يىغلىما » دەپ ئۆگىتىپ كەتكەندۇ...

راخمان ئېشىنىڭ يېرىمىنى ئىچىپ، قالغىنىنى قىزىغا قويۇپ بەردى ۋە دۇئا قىلىۋەتكەندىن كېيىن كەتمەننى چوت بىلەن تۈزلىگەچ ئۇنىڭغا ئاستا سۆزلىگىلى تۈردى:

— ئىت چىشلىۋالسا بېرىپ چىشلىگىلى بولمايدۇ. پوقتا چالما ئاتسا ئۆزىگە چاچرايدۇ. مەن جېنىمدا خۇدادىن قورقۇپ جېدەلدىن نېرى قاچمەن-يۇ، خوتۇن كىشى تۈرۈپ سىلگە كىم قويۇپتۇ ئۇرۇشۇڭ دەپ.

— قورقمەن، قورقمەن دەپ سىلگە ئوخشاش كۈچۈكتەك تۈگۈلۈپ يېتىۋالسا بولامدېكەن. ئۇنداق بىشەملەردىن قورقۇپ قالمايدۇ كىشى، — غودۇڭشىدى خەلچىخان، راخمان مۇلايىملاشتى:

— مېڭىڭلار، ئەمەس بېرىپ ئۇرۇشۇڭلار، ئالتۇنخان ئاشۇ بەستى بىلەن سىلدىكە خوتۇننى بۇقىدەك بىر ئۇسۇپ، ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى ئېرىققا ئاپىرىپ تىقۇۋەتمەسە مانا مەن. نەچچە كۈن ۋاي بېلىم دەپ ياتسىلە شۇ، ئۇنىڭغا دوختۇر نەدە، پۇل نەدە. — مېنىڭ جېنىم پاشىمىكەن، چۈنمىكەن، — خەلچىخان سەل تېرىكتى. شۇنداقسىمۇ قاتتىق گەپ قىلىۋېتىشتىن ئۆزىنى تارتتى، — تولا چىشىمغا تەگمەڭلا جۈمۈ، ساراڭ...

راخمان قىزغۇچ چىش مىلىكىنى چىقىرىپ خەلچىخاننىڭ تېرىككىنىدىن خۇشال بولۇپ ھىجايىدى. قىزىنى سۆيۈپ ئەركىلەتتى ۋە كەتمەننى دولسىغا سېلىپ ئۇنىڭغا:

— شاللىق توشاي دېدى، مەن ھازىر كېلىمەن، ھېلىقى پۇلنى بىر يەرگە تىقماي تۇرۇڭلار، دادۇيىگە ئاق ئوغۇت كېلىپتىمىش، بىزمۇ ئەل قاتارى چىداپ، پۇل كەتسىمۇ ئاشۇ ئوغۇتتىن بىر خالتا ئەكىلىلى. خەق قۇيىدىكەن، بىزمۇ قويۇپ باقايلى، قانداقراق بولىدۇ، — دېدى.

— كۆكتاتلارغىچۇ؟ — خەلچىخان مەڭدەپ قالغاندەك سورىدى.

— ھە، ئۇنىڭغا كېيىنچە، شالغا قويۇپ ئېشىپ قالسا...

— كۆكتاتمۇ قىشچە قورساققا لازىم بولار؟

— ئاۋۋال ئاش يېمەي نېمە يەيسىلەر، ئوغۇتنى ئىسراپ قىلمايلى دەۋاتمەن.

راخمان يالىڭايىغا ھالدا گۈس-گۈس دەسسەپ توقايلىق تەرەپكە ماڭدى. قىزى ئارقىسىدىن ئەگەشتى. خەلچىخان ۋارقىرىدى:

— ئامىن، ھەي ئامىنەم نەگە بارسەن؟

قىزى ئارقىسىغا قاراپمۇ قويماي ئاتىسىغا ئەگىشىپ يۈگرەپ كەتتى.

كەنت قورۇسىغا بارىدىغان چوڭ يولغا تۇتاش ئۇزۇن بىر قاتار تام، تامنىڭ ئالدى-كەينىدە باراخسانلاپ كەتكەن تېرەك، سۆگەتلەر، مېۋىلىك كۆچەتلەر ۋە ئۈزۈم

تاللىرى بىلەن قاپلانغان كىچىك باغلار سوزۇلۇپ ياتىدۇ. يول بىلەن باغنى بىر كەڭ ئۆستەڭ ئايرىپ تۇرىدۇ. بۇ ئۆستەڭ ئاپەتلىك يىللاردىن ئىلگىرى چېپىلغان بولۇپ، مەھەللىنىڭ جان تومۇرى. توپىدا ئېغىناپ، ئېتىزدا مال بېقىپ يۈرگەن توپا تەرەت سەببىلەرنىڭ كۆڭۈللۈك جەننىتى ھېسابلىنىدۇ. ئۆستەڭگە يانداش باغ ھەم سوقما تاملىق ئۆيلەرنىڭ قارشىسىدا خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش شەكىلدىكى غېربانە ئۆيلەر كۆزگە تاشلىنىدۇ. يۈزمۇ يۈز قارشىپ تۇرغان بۇ قاتار تاملارنى ئۈچەيدەك تار، ئەگرى-بۈگرى بىر يول ئايرىپ تۇرىدۇ. بۇ يول ئەسلىدە تۈز ۋە كەڭ بولسىمۇ، كىشىلەر ئىشكىنىڭ ئالدىغا قىغ ۋە ياغاچ-تاشلىرىنى بەسلىشىپ دۆۋىلەپ يولنى ئاشۇنداق تارلاشتۇرۇپ قويغاندى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۆي سېلىش ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ھاشارلىرى ئۈچۈن زاپاس توپلانغان ياغاچ، تاشلار چاپسانلا تۈگەپ قالاتتى. دۆۋە-دۆۋە قىلار شۇ پىتى چوقچىيىپ، تۈگىسە يېڭىلىنىپ، ئۈستى-ئۈستىلەپ بېسىلىپ تۇرىۋېرەتتى. مەھەللىدىكىلەردىن كىمنىڭ توپلانغان قىغى ئەڭ كۆپ بولسا، شۇنىڭ ئات-ئۇلقى ئەڭ كۆپ ھەم باي ھېسابلىناتتى. ۋەزىيەت ياخشىلىنىپ، خىمىيىۋى ئوغۇت ۋە سۈلياۋ يوپۇق قاتارلىق يېڭى نەرسىلەر كىرگەندىن كېيىن ئۈنۈمنى كۆرگەن دېھقانلار ئاشلىقتىن مول ھوسۇل ئېلىش ئۈمىدىنى بىرلا يەرلىك ئوغۇتقا باغلىۋالمايدىغان بولدى.

راخماننىڭ بىر قاپ ئاق ئوغۇتنى يۈدۈپ خەلچىخاننى ۋە قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، چۈشلۈك غىزاسىنى يەپ، ئىشكىنىڭ ئالدىدىكى ئۈجمە سايسىدا تېرەككە يۆلىنىپ، موخۇركا تارتىپ خوتۇنلارنىڭ پارىڭىنى قىلىپ ئولتۇرغان بىر نەچچە يىلەننىڭ دىققىتى بۆلۈندى. كىر باسقان شەپكىسىنى بېشىغا دائىم سىڭايان قوندۇرۇپ يۈرۈدىغان پاكىر، چاقچاقچى بىرەيلەن ئۈچەي دەپ قالغان موخۇركىسىنى چىمدىپ كۈچەپ شوراپ يەرگە چىرتىدە تۈكۈرۈۋەتتى ۋە راخمانغا قاراپ قىزىقىنىپ كۈلدى:

— كۈن قاياقتىن چىقتىدۇ راخمانجان، باي بولۇپ قول خېلى ئۈزىراپ قايتۇ جۈمۈ.

يەنە بىرەيلەنمۇ گەپ قىستۇردى:

— گەپ خەلچىخاندا، مۇشۇ خەلچىخان ئۇنى باي قىلدى. قارىمامسىلە، تاپقان پۇلنى بۇزۇپ-چاچمىسۇن دەپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ يۈرۈدۇ. راخمان ئۇلار بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. خەلچىخان بىر چەتتىن گەپ قايتۇردى:

— ھەي، ئوسمىناخۇن، سىلنىڭ خوتۇنلىرىمۇ سىلنى شۇنداق باي قىلالدىمۇ. دەپ باقسىلا، ئەر خەق خوتۇن خەققە پۇل تۇتقۇزغاننى سىلە نەدە كۆرگەن، تاياق بېسە يەيدىكىن ئىلاھىم، كۆرۈڭ تېخى ما گەپنىڭ قىزىقلىقىنى!

— بىزنىڭ خوتۇننى تولا ئېغىزلىرىغا ئالمىسىلا خەلچىخان، ھەقىقلىرى يوق.

— خوتۇندىن قورقىدىغان سايماخۇنكە نىلدە، بوپتۇ گەپ قىلماي.

— خوتۇندىن قورقىدىغان ماۋۇ راخمانخۇن بىز ئەمەس جۈمۈ خەلچىخان، قانداق دېدىم راخمانجان.

راخمان كۈلۈپ، خەلچىخانغا ئەرلىك غۇرۇرى بىلەن بۇيرۇق سوقۇپ، تولا گەپ قىلماي ماڭ دەپ ئىشارەت قىلدى.

— قىزىڭىز بەك چىرايلىق جۈمۈ خەلچىخان، — دەپ گەپ باشلىدى يەنە بىرەيلەن، — ئۆزىڭىز تۇغقانمۇ يا؟

خەلچىخان سەل ئۆڭدى، ئاۋازىغا جان كىردى:

— ئۆزۈم تۇغماي ئەمەسە، تولا جېنىمغا تەگمىسە جۈمۈ.

— ئەمەسە نېمىشقا بىرەرسىڭلىگە ئوخشىمايدۇ؟

— ۋاي تاڭ، خۇدايىم مۇشۇنداق يارىتىپ قويۇپتۇ، ماڭا ئوخشىمىغان بىلەن ئاپامغا

ئوخشايدۇ، ئاپام ئاتامنىڭ ۋاقتىدا چىرايلىق خوتۇنلاردىن ئىكەندۇق.

قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ يىراقلاپ كېتىۋاتقان راخمان خەلچىخاننىڭ يەنە ئۆز جايىدىن

مت قىلماي تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ زەردىسى قاينىدى. بايقى گەپنى ئۇشتۇمۇت ئېسىگە

ئېلىپ، ئۆزىنىڭ خوتۇندىن قورقمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئارقىسىغا ئۈرۈلۈپ،

قاپ كۆتۈرگەن پىتى تۆگىدەك مېڭىپ ئۆزى بىلەن كارى يوق كاسىلداپ سۆزلەۋاتقان

خەلچىخاننىڭ قېشىغا كەلدى. خەلچىخاننىڭ قىيىق كۆزى ياندىكى ئالامەتكە خېلى سەزگۈر ئىدى. راخماننىڭ تۇيۇقسىز دېۋەيلەپ كېلىپ قېلىشى ئۇنىڭ ئىمانىنى قاجۇردى، يانغا بۇرۇلۇپ قاچماقچى بولدى، لېكىن ئۈلگۈرەلمىدى. ساغرىسىغا تەگكەن تىپىك ئۇنىڭ جۇدۇنىنى تېخىمۇ ئۆرلەتتى. خەقنىڭ ئالدىدا چىرايلىق گەپ قىلىۋېتىپ، تۇيۇقسىز زەربىگە ئۇچراش، قاراپ تۇرۇپ يەنە بوزەك بولۇش، ئۆيىدىغۇ مەيلى، كوچىدا مۇشۇنداق سەتلىشىش ئۇنىڭغا ھار كەلدى. ئاۋازى يىغلامسىرىغاندەك ھەم ئورمانلىقتىكى يۇلۇچى يىرتقۇچ ھايۋانلارغا توساتتىن ئۇچراپ قورقۇپ ئارقىدىن غەزەبلىنىپ ۋارقىراپ كەتكەندەك پەريادلىق چىقتى:

— ۋاي ساراڭ، ۋاي دەلتى، ئۈرە، ئۈرۈپ يىقتىۋەت مېنى، خەق نېمە دەپ قالا دېمەيدىغان، مېڭىنى سا چوقلاپ كەتكەن ساراڭ، يەنە ئۈرە قېنى...
خەلچىخان ۋارقىراپ كەلگىنىچە ئىككى قولىنى سوزۇپ قاپ يۈدۈپ ئېڭىشىپ تۇرغان راخماننىڭ ئىككى مۇرىسىدىن تۇتۇپ ئارقىغا ئىتتەردى. راخمان يەنە تېپىۋېدى، خەلچىخان دوڭغىيىۋالغاچقا پۈتى تەگمىدى. ئۇ ئاچچىقتىن بۇغۇلۇپ باشقىلار «ھەي-ھەي، راخمان» دەپ ھاي بېرىپ بولغىچە قاينى يەرگە ئىرغىتىپ تاشلاپ ئالدىغا يۈگەردى. يەرگە قاتتىق چۈشكەن ئوغۇت قېيىنىڭ تىكچى بۇسۇلۇپ، ئاپئاق دانچە ئوغۇتلار يەرگە شارىلداپ تۆكۈلۈپ چۈشتى. راخمان قاينىڭ يىرتىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچى سېرىلىپ كەتتى ۋە غەزىپىگە پايلىماي يول چىتىدىكى ئېرىق بويىدا قىغ دۆۋىلەنگەچكە ئۆسەلمەي قۇرۇپ قالغان جىرىمنى سۇندۇرۇپ خەلچىخاننى قوغلاشقا تەمشەلدى. باشقىلار ئۇنى توساپ قولىدىكى تاياقنى تارتىۋالدى.

خەلچىخان راخماننىڭ يەنە قاتتىق ئۇرۇشىدىن ئەنسىرەپ تۆكۈلۈپ كەتكەن ئوغۇتنى توپا بىلەن قوشۇپ ئۇچۇملاپ، چىمداپ دېگۈدەك خالىغا ئاران تەستە قۇيۇپ بولدى ۋە ئۆيىگە چېپىپ بېرىپ يىپ ئېلىپ كەلدى، كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىغا قانداق يىڭىسى بىلەن يىرتىلغان يەرنى تۇجۇپىلەپ تىكتى. راخماننىڭ تاپىلىشى بىلەن ئۈستىلەپ يەنە تىكتى. مۇشۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئىككىسى بىر ھازا تالىشىپ، چاچلىشىپ كەتكىلى تاس قالدى.

راخمان قاينى يۈدۈپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا ئوسمىناخۇن دەرھال بايقى تاياقنى ئۇنىڭ كۆزىگە تەڭلەپ چىرايىنى ئۆزگەرتىپ:

— بۇنى تارتىۋالسىغان بولسام خوتۇنىڭغا يەنە بىر مۇنچە دوختۇر پۇلى تۆلەيتتىڭلا ئاداش. بۇنى مەن جىرىمنىڭ بىر تېلى بەش مو ۋاقتىدا ئالغان. ھاي دەپ بولغىچە ئاچچىققا پايلىماي سۇندۇرۇۋەتتىڭلا. ئەي بولۇپ ئەمدى بوي تارتىۋاتقان نەرسە ئىدى، نېرى-بېرىسىنى دېيىشمەيلى، ئىزىغا پۇل بېرىپلا كېتىڭلا، ماۋۇ كۆرگەنلەر گۇۋاھ بولۇپ قالسۇن، — دېدى.

راخمان چەكچىپ قاراپ قالدى. يۈزى بىردىنلا ئېسىلىپ، تېرىسى بوشىشىپ، بېشى بېگىز تىققان دەك زىڭىلداپ كەتتى، ئاۋازى بۇغۇلۇپ، تىترەپ چىقىپ كەتتى:
— ئۇنداق بەك ئاشۇرۇۋەتمەڭلار ئوسمىناخۇن، ئۆزۈڭلا كۆردۈڭلا ئەينا ما قانجۇقنى ساۋايمەن دەپ... ئاچچىق دېگەننى بىلسىلە، قۇرۇپ قالغان نېمە ئوخشايدۇ دەپ... پۇل دەيسىلە، ئۆزۈمنى سىلىگە تەخەي قىلىپ ساتايىمۇ يا، تاپقانىنى ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا قورساققا تىقىپلا كۈن كۆرۈۋاتىمىز، ھەممىنى ئوقۇپ تۇرۇپ ئادەمنى بۇنداق تەتۈر قىيىنماڭلا، قىلىشىپ بەرگۈدەك باشقا ئىش بولسا دەڭلا قىلىشىپ بېرىلى. خەلچىخاننىڭمۇ ئاغزى ئېچىلدى:

— نېمە دەۋاتىلا ئوسمىناخۇن، ئۇلاغ غاجاپ قۇرۇپ قالغان كۆسەينىمۇ پۇلغا ساتىدىغان گەپما؟ ئۇنداق ئىش نەدە بار، ئادەمنى بوزەك چاغلىماڭ جۇمۇ ئۇنداق...
— ئەللىك كويلۇق ئوغۇتقا چىقىنغان ئادەم بەش موچەنگە چىقىنالمادۇ راخمانخۇن، كوپراتسىيە زامانى كەتتى. ئەمدى خېلى بېيىمۇ قالدىڭلار، بىر تەڭگىنى دەپ ئادەمگە

كۈچۈكتەك بۇنداق غىشىپ بەرمەڭلار، سەت تۇرىدۇ.
 راخمان باشقىلارنىڭ ئۆزىنى بېيىپ قالدى دېيىشىدىن كۆپ خۇرسەن بولاتتى ھەم
 باشقىلارنىڭ كۆزىگە شۇنداق كۆرۈنۈشكە تىرىشاتتى. بىراق ئىچ كۆڭلىكىدىن يۈيسىمۇ،
 ئۆلتۈرسىمۇ يوقالمايدىغان پىت-سىركىلەردەك مەھكەم يېپىشىپ ئالغان نامراتلىقتىن قانچە
 قىلىسىمۇ تېخىچە قۇتۇلۇپ كېتەلمەيۋاتاتتى. نېمە ئۈچۈنلىكىنى ئۆزى خىرە ھېس قىلاتتىمۇ،
 ئەمما ئۆزىگە كېلىۋاتقان تاشقى تەھدىتكە قايسى نىشانغا ئوق ئېتىشىنى بىلمەي قالغان
 ئەسكەردەك جان ساقلاش ئۈچۈن قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئاتا-بوۋىسىدىن مىراس قالغان
 قوش، سۆرەم ۋە ئاددىيغىنە تېرىقچىلىق ئادىتىگە تايىنىپلا تىرىكچىلىك قىلىشقا
 ئادەتلەنگەچكە، تېخىمۇ كەڭ ۋە يۈكسەك نەرسىلەرنى ھېس قىلىشقا چامى يەتمەيتتى.
 خەلپىخان راخماننىڭ جىم تۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئۆزىنى باسالماي يەنە
 سۆزلەپ كەتتى:

— كىم بېيىپ كېتىپتۇ ئوسمىناخۇن، تولا مازا قىلماڭ جۈمۇ ئادەمنى، بېيىساڭلا سىلە
 بېيىغانسىلە. ئوغۇت ئېلىپ كەلسىلا پۇلى جىق بولامدىكەن؟ بۇ ئوغۇتنى بانكىدىن ئالغان
 پۇلغا سېتىۋالدىق، گەدەندە مىڭ پاتمان قەرز ھازىر. راخمانخۇن ساڭغا قاچان ئاش
 ساتسا شۇ چاغدا تۆلەيدۇ، ئۆسۈملىرىچۇ تېخى، ۋاي-ۋوي، ئۇنى ھەرقايسىلىرى تۆلەپ
 بېرىشمەيلا غۇجام، گەپنى ئازراق قىلىشىلا ما يولنى بوشتىپ...
 ئوسمىناخۇن ئۇ گەپلەرگە پىسەنت قىلماي راخماننىڭ پۈكۈلۈپ تۇرغان قەددىگە
 باشتىن بوي سەپسالدى ۋە ئۇنىڭ يالڭاچ پۇتغا قاراپ:

— ئەمەسە راخمانخۇن ئىشلىشىپ بېرەمسىلە، بېغىمغا ئەتە سۇقما چۆرىمەكچى
 ئىدىم. يېرىم كۈن بولسىمۇ، لاي دەسسەپ بېرىڭلا، — دېدى.
 راخمان ئۈستىدىكى قاپنى سىلكىپ قويۇپ يېنىك تىندى. بۇنداق چاغدا ئۇنىڭ
 كۈندە دېگۈدەك ئۇچراپ تۇرىدىغان ھاجەتمەنلەرگە بېرىدىغان جاۋابى ھامان بىر
 خىل: بىر كۆزى سەل-پەل قىسىلىدۇ، ئاۋازى مۇلايىم ئاھاڭدا سوزۇلۇپ چىقىدۇ:
 — ماقۇل.

ئۇنىڭ ياق، دەپ بويۇن تولغاپ باققانلىقىنى مەھەللىدىكىلەردىن بىرەرى كۆرگەن
 ئەمەس. ئەمما خەلپىخان بۇنداق ئەھۋالنى ئۆز ئۆيىدە دائىم كۆرۈپ تۇرىدۇ،
 بۇنىڭدىن ئۇ ئۇزۇنغىچە تېرىكىپ، بۇغۇلۇپ ئاخىرى تاياق يەپ يەنە بەربىر كۆنۈپ
 كەتتى.

— ئادەمنى بەك پەس كۆرىدىكەن بۇ خەق، — دېدى خەلپىخان قىزىنىڭ
 قولىدىن يېتىلگەچ راخمانغا سوڭدېشىپ، — كۈنمۇ كەچ بولاي دەپتۇ، مۇشۇ خەق
 ئادەمگە كاشىلا قىلمىغان بولسا ئوغۇتنى بۇ كەمگە شالغا بېرىپ بولاتتۇق. سىلنىڭ
 لامزەللىلىكىڭلار خۇدايىم شۇ، بىكاردىن تاياق كۆتۈرەپ ئادەمگە...

خەلپىخان راخماننىڭ بېشىنى سېلىپ گەپ قىلماي كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ
 ھېلى بىكار مەن جۈمۇ دەپ قاپنى تاشلاپ يەنە كېلىپ ئۆزىنى ئۇرۇپ كېتىشىدىن
 ئەنسىرەپ ئۇنىنى ئىچىگە يۇتتى ۋە قىزىغا دوق قىلدى:

— ماڭە چاققان-چاققان.

4

كەڭ شاللىق تىرگەندىكى ماشلار بىلەن بىر تۇتاش قوشۇلۇپ كەتكەن. غايەت زور دائىرىدىكى يېشىل بوستانلىق قۇياش نۇرىدا يالتىراپ، يەڭگىل تەۋرىنىپ تۇراتتى. ئېتىزلىق بويىدىكى يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە باراقسانلاپ كەتكەن تېرەكلەرنىڭ مايلىق يوپۇرمىقى تەڭگىدەك پارقرايتتى. ساناقسىز نۇر ھالقىلىرى شۇ يەردىن ئۆتۈشۈپ كۆزنى قاماشتۇراتتى.

خەلچىخان شالغا ئوغۇت بېرىشتىن ئاۋۋال راخماننىڭ دېڭىنى بويىچە شال ئوتاشقا چۈشتى. بىردەمدىن كېيىن خالتىدىن بۆلۈپ كەلگەن بىر چىلەك ئوغۇتنى كۆتۈرۈپ راخمان كەلدى. ئۇلار ياندىشىپ بىر سولغا چۈشتى.

خەلچىخان بېلىنى رۇسلاپ ئۈستۈن بولدى ۋە قىزىنىڭ شاللىقنىڭ سۈزۈك ھەم ئىسسىق سۈيىگە پۈتىنى چىلاپ، قىرغا جەينىكىنى تىرەپ ئاسمانغا قاراپ ئاللىنىمىلەرنى غىڭشىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئىختىيارسىز ئامراقلىق تۈتتى. قىزىنىڭ قورچاقتەك كىچىك، نازۇك قامىتى، ئوماق رۇخسارى ئېتىزلىقنىڭ ئۆزىگە خاس خىلوۋەت، گۈزەل مەنزىرىسىگە خويىمۇ ياراشقاندى.

خەلچىخان يەنە قولىنى سايىۋەن قىلىپ يىراقلارغا نەزەر سالدى، ئۆزلىرىگە ئوخشاش شال ئوتاۋاتقان قىز-چوكانلارنىڭ رەت-رەت بىلەن سولغا كىرىپ، گاھ بىر-بىرى بىلەن چاقچاقلىشىپ، گاھ سۇ چېچىشىپ قىزغىن ھالدا ئىشقا كىرىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئېغىر تىندى. پەسكە ئېڭىشتى. لېۋەن چاغلرىدىكى شوخلۇقلىرى، گەرچە تۈزۈك چىرايى بولمىمۇ، ئەمما مۇڭلۇق ۋە ياڭراق ئاۋازى بىلەن توۋلاپ قويدىغان غەزەللىرى بىلەن بولسىمۇ ئۆز ۋاقتىدا سورۇننى خېلى قىزىتىپ، يالغۇز قالغانلىرىدا ئۆزىدىن قانائەت تاپىدىغان ئۈنۈملەس مەنۇتلىرى يادىغا كەلدى. مۇڭلۇق، تەسىرلىك، ئېزگۈ ئاھاڭلار ئىچ-ئىچىدىن ئۇرغۇپ ئېتىلىپ چىقىشقا باشلىدى. دەسلەپ راخمانغا قاراپ ئېيتقۇسى كەلمىدى، ئەمما تاشقىن بولۇپ يامراۋاتقان گۈزەل ھېسسىياتلار كەلمەي-كەلمەي ئەمدى بىر كەلگىنىدە ئۇنى توختىتىۋېلىشقا مۇمكىن بولماي قالدى. ئاۋازى باشتا قىسىلىپ چىقتى، كېيىن كارناي تۈسىمىسى بىردىنلا ئېچىلىپ، كاللىسىنى بېسىپ، ئۇنىنى بۇغۇپ تۇرغان خىياللار، ئارتۇقچە. چۈشەكلەر، غەللە-غەشلەر بارا-بارا يوقاپ، توسۇلۇپ، ئۆرلەپ، كۆپۈپ تۇرغان ئەڭ چوڭقۇر، تەسىرلىك ھېسسىياتلار بىراقلا پارتلاپ چىقتى:

يارىم تۇماق كىيىپتۇ

ماڭلىيىغا چۆكۈرمەي.

قاچانغىچە يۈرۈمىز

كۆيگەن ئوتنى ئۆچۈرمەي.

راخمان مۇشەققەت دەستىدىن ھېسسىياتى قېتىپ كەتكەن ئادەم بولسىمۇ، ئەمما ئاشۇنداق مۇڭلۇق غەزەللەرنى ئاڭلىسا ئىچ-ئىچىدىن يۇمشاپ ئېرىپ كېتەتتى. بازارغا

بېرىپ قالسا راۋاپ چېلىپ غەزەلخانلىق قىلىپ پۇل تاپىدىغان مەجرۇھلارنىڭ ئالدىدىن كەتمەيتتى. گاھىدا تەسەرلىنىپ كەتسە، ئىنتايىن سېخىلىشىپ قىزىل قەغەزلەرنى يانچۇقىدىن ئىككىلەنمەيلا سۇغۇرۇپ ئالاتتى.

ئۇ خەلچىخاننىڭ كەمدىن كەم كۆرۈلىدىغان بۇ ھالىتىگە ھەم ھەيران، ھەم خۇشال بولۇپ يالت قىلىپ قاراپ قويدى. كالىسىنى قاپلىۋالغان ئوغۇت، شال، مول ھوسۇل، پۇل توغرىسىدىكى خىيالى بىردىنلا يوقالدى. راخمان توي قىلغاندا بىر كىشى ئۇنىڭغا: «خەلچىخان غەزەلچى خوتۇن، زېرىكمەيسىلە» دېگەندى. خەلچىخاننى ئۆيىگە كۆچۈرۈپ كىرگەندىن كېيىن ئۇ خەلچىخاننى ناخشا ئېيتقۇزۇشقا ئۈرۈنۈپ كۆردى، ئۇنىڭداي كۆپ تىركەشتى. خەلچىخان ئۇنىڭدىن تىل-تاياق يېڭەنسىرى ئۆزىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك، گۈزەل نەرسىسىنى گويا نومۇسچان قىز ئۆز مەخپىيىتىنى باشقىلاردىن يوشۇرغاندەك يوشۇرۇپ راخمان ئۆيدە يوق چاغدا قىزغا ئوقۇپ بېرەتتى. قىزى خۇددى ئاپىسىنى تۇنجى كۆرىۋاتقاندەك تىنىق، غۇبارسىز كۆزىدىن ھەيرانلىق ئۇچقۇنلىرى چاقىتىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ ئاڭلايتتى. بىر قېتىم راخمان ئۇنىڭدىن: «ئاپىڭىزغا كۆيەمسىز، ماڭمۇ» دەپ سورىغاندا قىزى يېقىملىق ئاۋازى بىلەن: «سىز سۆيۈپ قويسىڭىز سىزگە، ئاپام غەزەل ئوقۇپ بەرسە ئاپامغا» دېگەندى. راخمان ئۆز خوتۇنىنىڭ مۇنچە كارامىتى بارلىقىدىن كۆڭلى خۇرسەنلىككە تولدى، ئۇنىڭدىن بۈگۈن قاتتىق رازى بولدى. دائىم شۇنداق قىلسا، مەنمۇ خۇش بولسام، ئۇمۇ بېقىنغا مۇش يېمەيتتى، دەپ ئويلىدى.

خەلچىخان ناخشىسىنى توختىتىپ تۇرۇۋىدى قىزى يۈگرەپ كەلدى. جاراڭلىق ئاۋازدا:

— ئاپوي، ئاپوي، يەنە ئوقۇپ بېرىڭ، — دېدى.

— ئوقۇڭلا خوتۇن، — دېدى راخمانمۇ گەردىنىنى قاشلاپ، خىجىل بولغاندەك

كۈلۈمسىرەپ، — ھېلىقى بىر چاغلاردا توۋلاپ يۈرۈدىغان «يارنىڭ ئۆيى خاماندا» دەيدىغان غەزەل يادىڭلىدا بارمۇ، شۇنى ئوقۇڭلا، مەنمۇ تەڭ ئوقۇشۇپ بېرەي.

خەلچىخان ئۇنىڭ شۇ گەپنى قىلىۋېتىپ يۈزى ھەم كۆزى كۈلكىدىن قورۇلۇپ باشقىچە بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كۆڭلى ۋاللىدە يورۇپ كەتتى. راخمان شۇ تاپتا ئۇنىڭغا تولمۇ سۆيۈملۈك، چىرايلىق كۆرۈنۈپ كەتتى. بىراق ئۇ بۇ خىل ھېسسىياتنىڭ يەنە بىردەملىك ئىكەنلىكىنى، نەچچە كۈنلەر ئۆتۈپ كۆڭۈلنىڭ يەنە ھاۋادەك تۇتۇلۇپ، ئارقىدىن قارلار ئۇچقۇنداپ، مۆلدۈرلەر يېغىپ كېتىدىغانلىقىنى خىيال قىلىپ ئىچى ئۆرتەندى. راخماننىڭ خەق ئالدىدا پۈكلىنىپ، ئۆزىگەلا كۈچى يېتىدىغان تەلۋە، مۆڭ ھالىتىگە بولغان ئۇزاقتىن بۇيانقى قارشىلىق ھېسسىياتى قايتىدىن پەيدا بولدى.

— سەن ساراڭغىمۇ ناخشا ئوقۇپ بېرەمدۇ كىشى، ئېشەكنىڭ قولىغا غىجەك چالغاندەك، ئىست ئاغزىم، ئىست زۇۋانىم، — دېدى.

راخمان كۈلۈپ مەيدىسىنى قاشلىدى:

— ئۇنداق دېمەڭلا خوتۇن، بىزدىمۇ خۇدا بەرگەن كۆڭۈل، قوش مۇشتەك يۈرەك

بار.

— ئۇل ساراڭ، — خەلچىخان شۇنداق دەپتەپ ئىختىيارسىز شادلاندى ۋە يىراقتىن

ئۆزىگە قارشىپ تۇرغان ئاياللارغا قاراپ ناخشا ئوقۇغۇسى كېلىپ كەتتى، — ئەمەسە تەڭ ئېيتىلى.

خەلچىخان گېلىنى قىرىپ، ئاۋازىنى ئەركىن-ئازادە قويۇپ بېرىپ ناخشا باشلىدى. ئاھاڭ بايقىدىنمۇ ياڭراق ۋە تەبىرىلىك چىقتى:

يارنىڭ ئۆيى خاماندا،
ئوت قالايدۇ ساماندا.

راخمان ئېگىشىپ تۇرۇپ پىزەكنى يۈلمەن دەپ ئېسىدە يوق شالنى يۈلۈۋەتتى، پۈتى لايدا چىڭ پېتىپ كەتتى. ئۇ شۇ مىنۇتتا گويا گۈزەل بالىلىقنى ئىزدەپ ماڭغاندەك، نۆۋەر چاغلارنى يېڭىباشتىن تاپقانداك ھاياجانغا چۆمۈپ، ئىچىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىپ، كاللىسىنى سۆيۈنۈش ئىچىدە قاتۇرۇپ قويغان تەبىرىلىك ھېسسىياتنى ئۆزىنىڭ يۈرەك ساداسىغا ئايلاندۇرىۋەتتى:

ئەركىن-ئازاد ياشايمىز
بۇ بەختىيار زاماندا.

يولدىن ئۆتسە ھېچكىممۇ تۈزۈك ئېتىبار قىلمايدىغان خۇدانىڭ بۇ مۆمىن بەندىلىرى تېپىلغۇسىز خۇرسەنلىك ۋە مۈڭلىنىش ئىچىدە ئەتراپتىكى ھەممە نەرسىنى تاڭ قالدۇرۇپ، بەخت ئىچىدە بىر گەۋدە بولۇپ قوشۇلۇپ كەتكەندى. ئىسسىق شامال ئەركىلەپ، كەچكى قۇياش خىجىل بولغاندەك قىزىرىپ ئۇلارنى ئالقىشلايتتى.

ناخشا بىلەن ئىشمۇ ئاۋۇدى. راخمان ئوغۇتنى چېچىپ بولۇپ شاللىققا كىرىۋاتقان سۇلىق بولغاندا توختىتىۋەتتى. مۇشۇ ئوغۇتنىڭ كۈچى بىلەن ئوغۇتنىڭ يۈلىنى نەچچە قاتلايدىغان خىيال ۋە كەلگۈسىدىكى مول ھوسۇل تەسەۋۋۇرلىرى بىرلىشىپ ئۇنى بارغانسېرى خۇشال قىلىۋەتتى. ئۇ بۈگۈنكىدەك تەبىرىلەنگەن، شادلانغان كۈنلىرىنى تۈزۈك بىلمەيدۇ. بەلكىم خەلچىخان شۇنداقتۇ، ئۇ ئەمدى ئالدىراپ تاياق يېمەيدىغان بولدى، يېنىدىن ئايرىلمايدىغان پەرىشتىدەك نۇرانە قىزىمۇ بۈگۈن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېتىۋاتىدۇ. قىزى چوڭ بولسا چوقۇم بەختلىك بولىدۇ، خۇدا ئۇنىڭغا ئوڭ كۆزى بىلەن قارايدۇ، بېشىنى سىلايدۇ. پۈتۈن ئائىلە شاد-خۇراملىققا تولىدۇ...

راخمان راھەتلىنىپ كېرىلدى. سۈپسۈزۈك سۇلار چايقىلىپ تۇرغان ئېتىزلىققا ھۈزۈرلىنىپ بىر قارىۋەتتى ۋە ئوتنى تاغارغا تىقىپ موزاي ئۈچۈن ئالدىراپ كېتىۋاتقان خەلچىخان ھەم قىزىنىڭ ئارقىسىدىن يۈرۈپ كەتتى.

ئىشنىڭ ئېپىنى ئوقمايدىغان، شاخنا ئىنەكنىڭ پوقىدەك سۇيۇق، شۇنچە كەتمەن چېچىمۇ پۇل تېپىپ پۇلۇ يېيەلمىگەن قوڭالتاقنىڭ قىلغان ئىشنى كۆرمەمدىغان. بەرىكىتى يوق شور تاڭ يەرگە ئاۋۋال قىغ تۆكمەي ئوغۇت چېچىپ، يەرنى تاشتەك قاتۇرۇپ غېمىدە يوق كېتىۋاتىدۇ يا ما تۈكباش. ئىست، مۇنداق پوققا پايدىسى يوق ئىشنى قىلغۇچە كەپسىگە بېرىپ، بارىغا شۈكرى قىلىپ، خوتۇنىنى قۇچاقلاپ ياتماي. راھەت دېگەن

شۇ ئەمەسمۇ، بۇ دەلتىگە خۇدا شۇڭا بەرمىگەن-دە! شېلىم سۇ ئىچىۋېرىپ ئوغۇت يېمەي ئۆسسە، تۈزۈك كۆكلىمەي كېيىن دان تۈتۈپ دانلىق گۈرۈچ بولماي ساپلا سۆك، كىرمەك چىقىپ قالسا، كۆرمەمدىغان ما ئىشىنى، قىشچە يولۇ يېپەلمەي ئاسمانغا قاراپ يۈرەرمىزمۇ، گۈرۈچ دېگەن بازاردىمۇ تولا، ئۇنىڭغا يەنلا يۈل كېرەك، يۈل. يۈل تېپىپ گۈرۈچ ئالغاندىن يەنلا ئۆزى ئىشلەپ تاپقان ياخشى، بەرىكىتى بولىدۇ، ئالتۇنخان نەزىر-چىراغ، توي-تۆكۈنلەرگە كۆپ بارىدۇ، تۇراقمۇ يولۇغا ئامراق، روزى دېگەن سويىمكىم گاگپەن دەپلا غەلۋە قىلىدۇ، مەنمۇ گۈرۈچ تامىقىغا قەۋەتلا ئامراق، يۈلسىز كەلگەن ئوغۇتنىڭ كۈچى! مايسام تېز ئۆسىدۇ، شال ئوبدان ئوخشايدۇ، گۈرۈچ دېگەن مۆلدۈردەك تۆكۈلىدۇ، كۆردۈڭلىمۇ ئالتۇنخان ما ئىشىنى، پۇرسەت، ئامەت دېگەن شۇنداقمۇ كېلەمدىغاندۇ دەپ قالسىلە. راخمان بۈگۈن ھالىغا بېقىپ ھال تارتماي شېلىغا ئوغۇت بەردى، خوتۇنى بىلەن تېخى ھازىرلا كەتتى، ئوغۇتنى بىردەمدىلا ئېرىتتۈۋەتكەن سۇ قىردىن تېشىپ بېزنىڭ شاللىققا چۈشەي دەپ قايتۇ، كەتمەن بىلەن ئوشۇق ئەمەس بىرلا چېپىۋەتسەم، بولدى، ئامەت دېگەن بېزنىڭ ئېتىزغا شارقىراپ ئېقىپ كېلىدۇ، بۇ ئامەتنى مانا ھازىر كەلتۈرىمەن! خوتۇن، بالام تۇراق، روزى قارى، ھەممىڭلار قاراپ تۇرۇڭلار، ئۆيدە بولساڭلارمۇ قاراپ تۇرۇڭلار، خۇدادىن مەدەت تىلەڭلار، نېمە؟ ياۋاش ئادەمنى كۈن ئالغىلى قويۇڭلا دېدىڭلىما. ياق خوتۇن، مەن ئۇنىڭغا، ئاشۇ ئاق ئوغۇت سىڭگەن سۈزۈك سۇنىڭ راخماننىڭ ئۆلەي دېگەن شاللىقىدا لىقمۇلىق تولۇپ تۇرۇشىغا ھەرگىز قاراپ تۇرالمايمەن، ئېچىۋېتىمەن، قاراڭلار. مانا ھازىرلا، زاۋال چۈشتى، نامازشاممۇ بولاي دېدى، ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيدۇ، ھەي ئۇلۇغ خۇدا، سەنمۇ ئېيتقان يارىلىش ئۈزۈڭدىن دەپ، جېنىم ئالتۇنخان، بېشىمنى قايمۇقتۇرۇۋەتمەڭلار، راخماننى بوزەك قىلمىساق قىيامەتتە سورىقى بار، ياق، ئەي ئاللا، بەندەڭنى ئەپۇ قىلىدىغىنىڭغا ئىشەنچىم كامىل، بۇنىڭ ھەممىسى تىرىكچىلىك، شۇنداق ئەمەسمۇ يا؟ قاراڭلار ئالتۇنخان، كالىڭلار مېنىڭدەكمۇ ئىشلىمەيدۇ سىلنىڭ، ئەقلىڭلار بولسا بىلىسىلەر، ئوغۇت ئالىدىغان يولغا كۆكتات ئۇرۇقى، ئىككى مېتر خەسە ئېلىۋالسام دەۋاتاتتىڭلار، ئەمدى ئۇ غەمدىن قۇتۇلىدىغان بولدۇڭلار. كاللام ئىشلەمدىكەن، پەمم بارمىكەن، ھەر ئىشقا پەم كېرەك، ئۆتۈككە چەم كېرەك دېگەننى ئەجەپ دەپتىكىنا. قولۇمدا كەتمەن، قورساققا پىلان بولسلا مانا مەن تاپالايمەن، ھەممە نەرسىنى تاپالايمەن، ئۆيىمىزگە ئەكىلەلەيمەن...

كەڭ ئېتىزنى ئوراپ تۇرغان دەرەخلىك يولدا مەھەللىگە قارايدىغان تېرەكنىڭ شاخلىرىنى چاتاپ ۋېلىسىپتىنىڭ ئارقىسىغا تېگىپ كېلىۋاتقان مولمىناخۇن راخماننىڭ قارىسى يېتىشى بىلەنلا شاللىق بويىغا كېلىپ راخماننىڭ شاللىقىدىكى چايقىلىپ تۇرغان «خاسىيەتلىك سۇ» لارغا قاراپ ھەممىنى ئىچىۋالغۇسى كەلدى ۋە يۇقىرىقىدەك خىياللاردىن ئۆزىنى تۇتالماي ئەتراپقا بىر چۆرۈلۈپ قارىۋېتىپ ھېچكىم كۆرۈنمىگەندىن كېيىن يېنىدىن دائىم ئايرىمايدىغان ئەپچىل، ئىتتىك كەتمىنى ئېلىپ تىرگەندىكى ماش قويۇق ئۆسكەن ھەم كۆزگە پات چېلىقمايدىغان يەردىن ئېچىق ئاچتى. دەسلەپ كىچىك ئاچتى، كېيىن ئۇنىڭدىن رازى بولماي تېخىمۇ چوڭ ئېچىۋەتتى، سۇلار شىرقىراپ،

ئارقىدىن شارقىراپ ئېقىپ چۈشۈشكە باشلىدى. مولمىناخۇننىڭ ئېتىزلىقى پەسرەك بولغاچقا سۇ ناھايىتى تېز ماڭدى، ئۇنىڭ بۇنداق ئىشقا خۇمار، يۈرەكلىرىمۇ تەشئاللىقى قانغاندەك يايىراپ، تېپىچەكلەپ كەتتى.

ئۇ قىزىل سۇلياۋ لېنتا بىلەن پۇختا قىلىپ يۆگەلگەن ۋېلسپىتتىنى ئالدىرىماي تېپىپ، قانداقتۇر بىر ئاھاڭغا غىڭشىپ كېلىۋاتاتتى. تېمىنىڭ كەينىگە كېلىپ توپىنى لەڭگۈڭ ئېتىپ ئويناۋاتقان كىچىك ئوغلى روزى بىلەن راخماننىڭ قىزىنى كۆرۈپ ئۆزىچە تېخىمۇ خۇرسەن بولۇپ، ئۇلارغا گەپ قىلغۇسى كەلدى. روزى ئاتىسىدىكى بىر ئالامەتلەرنى بايقاپ قېلىپ بوينىنى سىلكىپ، بېشىنى گىلدىڭلىتىپ غەلۋە قىلدى:

— ئاتوي، نەگە باردىڭىز، ماڭا پۇل بېرىڭا.

ئۇ ۋېلسپىتتىنى تېمىنىڭ ئارقىسىغا يۆلەپ قويۇپ بالىسىنىڭ ئالدىدا زوڭزايدى.

— ئاسلانئەك تولا مياڭلىما، — دېدى ئۇ بالىسىنىڭ كۆزىگە قاراپ، — پۇل بەرسەم نېمە قىلسەن؟

— ئامىنەم ئىككىمىز كەمپۈت ئېلىپ يەيتتۇق.

ئۇ بالىسىنىڭ سۆزىگە مەستلىكى كېلىپ ئۇنىڭ ئوماق تەلەتگە، تارتىنىشتىن قىلىنغان كۆزىگە بىر قاراپ قويدى، ئاندىن راخماننىڭ قىزىغا خەقنىڭ بېغىدا پىشاي دېگەن كۆك غورىلارغا كۆز سالغاندەك كۆز سالدى.

مولمىناخۇننىڭ ئىچى يەنە قىزىشقا باشلىدى: بۇرۇن ئەچەپ قارىماپتىكەنمىنا، راستتىنلا پاكىز چوڭ بوپتۇ بۇ ئالۋاستىنىڭ قىزى. خۇدانىڭمۇ راخمانغا رەھىمى كەلگەن بولسا كېرەك، شەيتانئەكلا ئۆسۈپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان، روزى بىلەن پاتراق چوڭ بولساڭ سېنى تېخى ئۆزۈمگە گۈلدەك كېلىن قىلىۋالامدىم، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ. گاداي خەقنىڭ ئىناۋىتىمۇ ئۆز يولىدا، تولىۋىقىمۇ ئەرزىن، ئەمما بۇ چىرايىڭ نېمىگە ئەسقاتىدۇ، روزىنى باي قىلالامدۇ. ئەڭ ياخشىسى، سەن ئىشچان خوتۇن بولغىن، مانا شۇ ئەۋزەل...

— راستمۇ ئامىنخان، — دېدى ئۇ، — بالام كەمپىت ئەپ بەرسە يەمسىز؟

— يەيمەن، — قىز شۇنداق دەپلا بارمىقىنى لېۋىگە تەگكۈزۈپ توپىغا كۆمۈپ قويغان پۈتتىنى تارتىۋالدى.

مولمىناخۇن كۈلۈپ يەنە سورىدى:

— ئاتىڭىز ئۆيدە نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟

— ئوتۇن يېرىۋاتىدۇ.

— ئاپىڭىزچۇ؟

— چامغۇر ئادالۋاتىدۇ.

— بېرىپ ئاتىڭىزغا دەڭ، بىز يېقىن قوشنا بولغاندىكىن بىرەر ۋاق تاماقنى بىزنىڭ ئۆيدە يېسە تۈزىمىز كاملاپ قالمايدۇ. كۈندە سۈيۈك-سەلەڭ، كولدۇر-كوپپاڭ ئاش ئىچىۋېرەمسىلەر دەيدۇ دەپ قويۇڭ.

قىز يەر تېگىدىن ئۇنىڭغا گۆدەكلەرگە خاس غەرەزسىز تەرزىدە تىكىلىپ، ئەمدى ئېچىلغان كېۋەز غوزىسىدەك ئاپئاق چىشلىرىنى چىقىرىپ كۈلدى، كىرىپىكلىرى جۈپلىشىپ،

نەملىكتىن كىرىشىپ كەتتى، روزىغا بىر قاراپ قويۇپ ئارقىسىغا ئورۇلۇپ ئىككى يانغا توپا چاچرىتىپ يۈگرەپ كەتتى.
شۇ ئەسنادا ئالتۇنخاننىڭ:

— روزى، ھەي روزاخۇن، — دەپ چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى.
— ماڭە ئاپاڭ چاقىرىدۇ، — دېدى مولسناخۇن ئورنىدىن تۇرىۋېتىپ، — ئاش پىشقان ئوخشايدۇ.

6

مولسناخۇننىڭ بەستىمۇ، سوقما قىلىنغان تېمىمۇ، تېرەكلىرىمۇ ئېگىز ئىدى. ئۇ يول ماڭسا ھەممە نەرسىگە چاشقاننىڭ كۆزىدەك غىلدىرلاپ تۇرىدىغان كۆزلىرى بىلەن نەزەر سېلىپ ماڭاتتى. مەھەللىدىكى بىرەرنىڭ ئوخشىغان زىرائىتى، چوڭايغان تېرەكلىرى، كۆپەيگەن ئۇلاقلىرى، ھەتتا كىيگەن كىيىم، يېگەن تاماق، تۇتقان ئىيىدىكى سەرەمجانلارنى بىلمەي قالسا، ئۇنىڭ كۆڭلى قاتتىق غەش بولاتتى. ئۆزىنى قارىغۇ ئادەم تام-توساق كۆپ يەردە كېتىۋاتقاندا بىئەپ ھېس قىلاتتى. ھەپنىدە بىر كېلىدىغان بازارغا كەچ بولسىمۇ، بارماي قويمايتتى. شۇنىسى قىزىقىكى، ئۇنىڭ قەددى ئالدىغا سەل-پەل ئېگىلىپ تۇرغاندا، يولغا كەينىچە قىلىپ سېلىنغان سوقما تاملىق ئۆيىنىڭ ئارقا تېمىمۇ، بېغىنىڭ شورسىمۇ ئۈستىگە يۇقىرىلىغانسىرى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن، ھەتتا تېرەكلىرىمۇ ئىچىگە قاراپ مايماق ئۆسكەندى. ھويلا ھەم باغلىرىدا سەرخىل دەرەخلەر، پۇختا قوتانلار، ئۆگزىسىدە كەپتەرخانا ۋە توخۇ كاتەكلىرى بىر-بىرىگە زىچ كىرىشىپ كەتكەن؛ رەڭدار مېۋىلەر، سېمىز ماللار، بۇقۇلداپ، قەقەسلەپ كېتىدىغان كەپتەر، توخۇلار ھەممە ياقتا تولۇپ تۇراتتى.

راخمان قىزىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خەلچىخاننى بېرىشقا ئۇنتالماي مولسناخۇننىڭ ئۆيىگە ئاخىرى ئۆزى كەلدى. دەرۋازىنىڭ تۈۋىگە كېلىشى بىلەنلا شادىغا باغلانغان سېرىق ئىت چىشىنى ھىڭگايىتىپ قاۋاپ كەتتى. راخمان بۇ ئۆيگە مۇندىن ئىككى يىل ئىلگىرى بىر كەلگەندى. ئۇ چاغدا مولسناخۇننىڭ بۇنداق كەڭ دەرۋازىسى يوق ئىدى. مولسناخۇن چوڭ يولغا يىراق ئورناتقان بۇ يېڭى دەرۋازا خېلى ھەيۋەتلىك ئىدى. ئۇ دەرۋازىنىڭ ئۈستىدىن تېرەككىچە خادا مىقلاپ ئۈستىگە باغ قىلىنغان قوناق پاسىرى ۋە شال پاخىلىنى قېلىن ئارتىۋەتكەچكە ھويلىدىكى باراخسان ئۈزۈم بارىڭى بىلەن قوشۇلۇپ پۈتۈن ھويلىنى كېچىدەك قاراڭغۇ قىلىۋەتكەندى. كەچ كىرىشى بىلەن بۇ قاراڭغۇلۇق زۈلمەتكە ئايلىناتتى. ئاسماندىن ھەتتا ئاي نۇرىمۇ شۇڭغۇپ ئۆتەلمەيتتى. راخمان گۆرستانلىق ئىچىدىن تەۋرەپ چىقۇۋاتقان ئەرۋاھتەك ئاستا قەدەم ئېلىپ كېلىۋاتقان مولسناخۇننى كۆرۈپ ئالدىغا ئىككى چامداپ بېرىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. يىرىك، قاتتىق قوللار بىر-بىرىگە تېگىشتى. مولسناخۇن راخماننىڭ دۈمبىسىدىن قەدىناسلارچە يېنىك ئىتتىرىپ:

— بۇ ئۆيگە پات كەلمەيتتىڭلار راخمانخۇن، دېمىسەم يەنە كەلمەستىڭلار، قېنى

ئۆيگە، - دېدى.

راخمان خۇشاللىق ۋە ئەيمىنىش ئىچىدە ئوي-دۆڭ بولسىمۇ ناھايىتى كەڭ ھويلىغا قەدەم باستى ۋە سۈپىدا ئولتۇرۇپ تامدىكى زەدىۋالغا يۆلەندى. كۆزىگە چۈشۈپ قالغان شەپكىسىنى ئېلىپ مايماق چېكىلىكىنى تۈزەشتۈرۈپ ئۇنى تىزىغا كەيدۈرۈپ قويدى ۋە بېشىنى قاشلاپ قاراڭغۇلۇقتا تېخىمۇ زور، ھەيۋەت كۆرىنىدىغان باغ-ۋارانلارغا ھەۋەس بىلەن سەپسالدى. مولمىناخۇننىڭ سەھەردىن كەچكىچە، قىش-ياز خوتۇنى ھەم ئىككى بالىسى بىلەن قىمىرلاپ يۈرۈپ زىرائەتنى ئەڭ باشتا تېرىپ، سۇنى ئەڭ باشتا قويۇپ، خاماننى ئەڭ بۇرۇن ئېلىپ، پاخال، سامان، ئوت-چۆپ، پاسارلارنى، ھەتتا تېرەكتىن چۈشكەن غازاڭلارنىمۇ قويماي ئۆيگە توشۇپ، ئۇلاڭلىرىنى سەمىرىتىپ، شۇنچىلىك مۇشەققەت تارتىپ بەرپا قىلغان تەئەللۇقاتىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. ئەمما ئۇ ئۆزىگە كەلگەندە بۇرۇنقىدىن ياخشى ئىكەنلىكىنىلا كۆرۈپ ئارتۇقچە تەرەپلەرنى ئويلىمايتتى. ئويلاشقا ھەم قۇربى يەتمەيتتى.

قازناق ئۆيدە مولمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان پەس ئاۋازدا بىر نېمىلەرنى دەپ تاللىشۋاتاتتى.

— ما خوتۇننى كۆرمەمدىغان، سۇيقاشتىن بىر چىنىمۇ يوقما؟ ئۇنى ئاتاين چاقىرىپ قۇرۇق چاي بىلەن يولغا سالمازما؟

— تۇراقجان كەلسە نېمە ئىچىدۇ، روزىمۇ ئاران تېخى بىر چىنە ئىچتى.

— ئەمەسە راخمان نېمە يەيدۇ. ئۆرۈك بىلەن نان يەمدۇ؟ قېتىق باردۇ؟ قوغۇن-تاۋۇز بولسىمۇ بولاتتى.

— ئوھوش قويۇڭلا، ئىشكاپتا پۇلۇ بار، ئەتكىلى ناھايىتى ئىككى كۈن بولدى. گۈرۈچنى سەل جىق سېلىپ قويۇپتىكەنمەن، تويدىن ئېشىپ ئازراق پۇراپ قايتىكەن، بالىلار يېڭىلى ئۈنىمدى، بەرسەك شۇنى بېرىلى، باشقا نەرسە يوق، راخمان پۇلۇنى كۆرسە دۈم چۈشىدۇ.

— قولۇڭلا بىر نەرسىگە خېلى چەن ئىدىغۇ، نەچچە دېدىم ئاشنى ئىسراپ قىلماڭلا دەپ، ئەمدى ئۇ پۇراپ قالغان نەرسىنى خەققە بەرسەك، ئاشقازىنى بىر نېمە بولسا، ئۇ كالۋانى ئۇششۇقلۇق قىلمايدۇ دەمسە؟ قويۇڭلا سىلنى.

— تويدىن ئېشىپ قالدى دەۋاتىمەنغۇ، نېمانداق گەپ ئوقمايسە. تويدا ئۇنى ئازدەپ داستىخانغا يەنە بىر لېگەن توڭ پۇلۇ ئوراپ بېرىشتى، ئىشكاپتا بارى شۇ، ئاۋۋال بېرىپ باقىلى، خۇش بولمىسا مانا مەن، ئۆزىمغۇ ئېغىزغا بىر كاپام سالىسلا گالدىن چاپسانلا ئۆتۈپ كەتكۈدەك ياغلىق ئاش بوپتىكەن، تۆكۈۋېتەي دېسەم خۇدانىڭ نېمىتىنى خارلىغانلىق بولۇپ قالار، ئۇلاڭغا بېرىۋېتەي دېسەم زىيان قىلارمىكىن دېدىم. ئىتقا تېخى بەرگىلى بولمايدۇ، توخۇلارغىمۇ زايە كېتىدۇ، دېگەن بىلەن ئۈنچىمۇ پۇراپ قالمىغان. راخماننى چاقىرىپ كەلگىنىڭلار بىساتتا ئوبدان ئىش بولدى، ئاشۇ بولسىمۇ يەۋالسۇن، كېيىنچە ئەسقىتىپمۇ قالار.

— ئەمەسە ئۈستىگە ئازراق قېتىق قويۇپ ئىلەشتۈرۈپ چانمغۇدەك قىلىپ بېرىۋېتىڭلا.

— ما ئەقلىڭلا جايدا، مەنمۇ شۇنداق قىلاي دەپ تۇراتتىم.

ئالتۇنخان ئىشكاپىدىكى پۈلۈننىڭ ھەممىسىنى بىر لېگەنگە ئېلىپ ئۈستىگە بىر چىنە قالغان قېتىقنىڭ يېرىمىنى كۆنەلگىگە ئېلىپ قويۇپ يېرىمىنى تۆكتى ۋە ئاشقا ئىلەشتۈرۈپ راخماننىڭ ئالدىدىكى داستىخانغا ئېلىپ چىقىپ ئىززەت-ئىكرام بىلەن قويدى. ياغدەك سىلىق گەپ بىلەن راخماننى تاماققا زورلىدى، چاي قويۇپ ھارمىدى.

راخمان ئايلاپ كۆرمەيدىغان بۇنداق ئاشقا ئېغىز تەگكىنىدىن تەسرىلىنىپ ئىلگىرى بۇلارغا بەزىدە كەتمەن كۆتۈرۈپ قويغىنىغا ھەم خەلچىخانغا قوشۇلۇپ تىللاپ كەتكىنىگە ئۆكۈندى. پىژىلداپ كەتكەن قورساق پەقەت گۈرۈچ ۋە قېتىق بىلەن تويۇنغانلىقىدىن يايىپ، تەم، پۇراق سەزگۈسىنى ئاللىقايلارغا ئۇچۇرئۆتتى.

ئۇ لېگەندىكى لىق ئاشنىڭ يېرىمىنى يەپ قورساق راۋرۇس تويغاندا ئاندىن ئاشنىڭ سەل پۇراپ قالغانلىقىنى سەزدى. بىراق ئاسان ئېرىشكىلى بولمايدىغان بۇ ئەزىز نېمەتكە كۆڭلىدە شەك كەلتۈرگىسى كەلمىدى. ئۆيىدە قالغان جاھىل خوتۇنى، ئوماق قىزىنى ئويلاپ قالغان ئاشنى ئۇلارغا ئاپىرىپ بەرگۈسى، پۈلۈننىڭ يېغى بىلەن خوتۇننىڭ گېلىنى مايلاپ، قىزىنىڭ لېۋىنى پارقىرتىپ قويغۇسى كەلدى. ئالتۇنخان گويا ئۇنىڭ ئىچىدىكىنى بىلىپ بولغاندەك لېگەندىكى قالغان ئاشنى ياغلىشىپ، ئىسلىشىپ كەتكەن ئاش كورسىغا تۆكۈپ ئۇنىڭغا كۆتەرتىپ قويدى. خەلچىخانغا دەيدىغان بىر مۇنچە گەپلەرنى تاپىلاپ دەرۋازىنىڭ تۈۋىگىچە ئۈزىتىپ كەلدى. مولمىناخۇن يەنە بىر مۇنچە ياغلىما سۆزلەرنى قىلىپ ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈپ ئاندىن ئۇنى ئۆيىگە يولغا سالىدى.

كۆپ ئۆتمەي تۇراق دەرۋازىنى ئېچىپ كىردى. مولمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان تەڭلا ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى.

— قانداق قىلدىڭ، شاللىق توشۇپتۇمۇ؟ — مولمىناخۇن تاقەتسىزلىنىپ سورىدى.

— شۇنداق يوغان ئېچىۋەتسەڭ توشماي قالامدۇ، — دېدى تۇراق كەتمەننى تاشلاپ، — ئېچىقنى ئېتىپ بولالماي نەچچە يىقىلىپ قوپتۇم، سۇغا پىشلىدىم، قارا ما ئىستاننى، ئۈزۈك ئېچىپ ئۈزۈك ئەتمەي ئەمدى مېنى يەنە راخماننىڭ تايىقى ئاستىغا قويغىلى تاس قالدىڭ، قولۇمدىكى كەتمەن تىترەپلا تۇرىدۇ، ھېلىمۇ ياخشى ئۇ بېرىپ قالمدى.

— تىرگەننى چانمغۇدەك قىلىپ تۈزلىۋەتكەن سەن؟

— تۈزلىۋەتتىم، سەن ئېچىق ئاچقاندا كېسىلىپ كەتكەن ماشلارنى تېخى ئورنىغا كەلتۈرۈپ تىكىپ قويدۇم، لاي بىلەن يىقىلماس قىلىپ قاتۇرئۆتتىم، ئۈستىگە ئازراق توپا تاشلاپ قويدۇم، ئاڭغىچە پاشا چىقىپ جېنىمنى ئاران قويدى.

— بولدى، ئېشىڭىزنى ئىچىڭ بالام، قورساقمۇ ئاچقاندۇ، — ئالتۇنخان ئاش ئېلىپ چىقتى، — شۇنداق قىلىپ بىزنىڭ شال توشتى، ئوغۇتلاندى دەڭ، راخماننىڭ شاللىقىدا ئازراقمۇ سۇ قالدىمما؟

— قالمدى، مانا شۇ يېرى چاتاق! راخمان شال تېرىغاندا ئېتىزلىقنى سۇ سىڭمەس قىلىپ لېيتىۋەتكەن، ئەمدى ئەتە قويۇپ سۇ يوقلۇقىنى كۆرسە بىزنى تۇتامدىكىن دەپ غېمىم شۇنىڭدا.

مولمىناخۇن سۇپىدا ئولتۇرۇۋېتىپ ئۇزۇن بىر ئەسنەك تارتتى ۋە:
 — راخمان زىيان تارتقان گۈرۈچنى بىز بەردۇق بالام، تېخى مايلىرى بىلەن
 قوشۇپ بەردۇق، ھەر قانچە بولسىمۇ ئۇ ئادەم بولغاندىكىن ئانچە-مۇنچە يۈزى قىزىرا،
 تەپ تارتا، ئىنساب قىلا، كۆزى كۆردىمۇ، نەق جايدا تۇتۇۋالدىمۇ، شۇنداق قىلالسا
 ھېساب، بولدى، بولدى، بۇ گەپنى ئاز قىلىپ ئېشىڭنى ئىچ، يۈرەكلىك بول! — دېدى.
 — سىلىمۇ مۇشۇ بالىنى خەقنى بوزەك قىلىشقا ئۆگىتىۋاتىسىلە، — دېدى ئالتۇنخان، —
 ئاشۇ بىچارە خەقنى كۈن ئالغىلى قويساق بولاتتى، راخمان سىلىدىن تەپ تارتقان
 بىلەن بۇ بالىنى ئېتىزلىقتەك بىر يەردە، كىشى كۆرمەستە ساراڭلىقى تۇتۇپ ئۈرۈپ
 كەتسە نېمە دېگىلى بولىدۇ، — ئالتۇنخان دائىم مۇشۇنداق گەپلەر بىلەن ئىچىدىكى
 خۇشاللىقنى يوشۇرۇپ ئادەتلەنگەندى، مولمىناخۇن گەپ-سۆز قىلماي ئۆيگە كىرىپ
 كەتتى.

7

— ئادەمنى پەس كۆرۈپ بەرمىگەن ئەمدى مۇشۇ ئېشى قايتۇمۇ، ئىتقا بەرسە
 ئىتمۇ يېمەيدۇ، ئاپىرىپ تۆكۈۋېتىمەن، نېرى تۇرۇڭلا دەيمەن كۆزۈمگە كىرىۋالماي.
 خەلچىخان كورنىنى كۆتۈرۈپ تالاغا ماڭدى.

راخمان خەلچىخاننىڭ بۇنداق دېيىشىنى كۈتمىگەن ئىدى. خەق شۇنچە ئىززەت
 قىلىپ چاقىرىپ ئاش بەرسە، بۇ خوتۇن تەتۈرلۈك قىلىپ تۆكۈۋېتىمەن دېسە... ئۇنىڭ
 غەزىپى يەنە قوزغالدى. شۇنداقتمۇ ئۆزىنى بېسىپ يالۋۇرغاندەك سۆزلەشكە باشلىدى:
 — ئۇنداق قىلماڭلا ئوبدان خوتۇن، مەن قورسىقىمنى تويغۇزمىساممۇ ھەر قايسىڭلىنى
 دەپ ئاتايتەن پۇلۇ ئەكەلسەم يېمەيمەن دېسەڭلا قاملاشمايدۇ، قورسىقىڭلۇمۇ ئاچقاندۇ؟
 — قورساققا ئاش ئېتىپ ئىچىپ بولدۇق.

— ئەمسە ئامىنەم يېسۇن.

— نېمە دەيدىغاندۇ ئەمدى. كۆكرىپ، پاختىلىشىپ قالاي دېگەن مۇشۇ ئاشنىزە
 بالغا بېرەمدۇق؟ ئامىنەم مېجەزى يوق بايا ئۇخلاپ قالدى، بىر ئاغرىقنى ئىككى قىلاي
 دەمسە نېمە.

— يالغان گەپ قىلماڭلا، — راخمان سەل تاتاردى، — بايا تېخى چاپراقىپ
 يۈرگەن بالا بىردەمدىلا ئاغرىپ قالمايدۇ.

— شۇنداقتمۇ يېمىسۇن، ئۆزۈڭللا يەپ ئارىلىشىپ كېتىڭلا، قورساق تويىمىغان
 بولسا، گالدىن قانداق ئۆتكەندۇ دەيمەن شۇ ئېچىپ قالغان ئاش. مەندەك ئادەم
 بولىدىغان بولسام بەرگەن ئېشىڭ شۇمۇ دەپ ئالتۇنخاننىڭ بېشىغا لېگەن بىلەنلا
 ئاتاتتىم.

— ئاش يېمەي يوق يەڭلا ئەمسە، — راخماننىڭ يۈزى ئاچچىقتىن چىڭقىلىپ،
 زاڭاقلىرى تىترەپ كەتتى، — كۆرۈڭگا، خەق ئادەم كۆرۈپ ئاش بەرسە گېلىنى. مايلاشنى
 ئۇقماي ۋالاقلاپ خەقنى قارغاپ يۈرۈدا!!؟

— ۋاي بولدى، يەي، كۆڭلۈمنى دەپ ئەكەپسە، يېمىسەم يەنە ئۇرىدىغان ئوخشاپسە، بالا ئويغىنىپ كەتمسۇن يەنە.

خەلچىخان قوشۇقنى ئاشقا سالاي دەپ راخماننىڭ ئۆزىگە يەنە چەكچىيىپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ دەررۇ قولىنى يۇيدى-دە، ئاشتىن بىر كاپام ئېلىپ يېيشكە تەمشەلدى، ئەمما پۇراقلاردىن كۆڭلى ئاينىپ يېپەلمەي تۇرۇپ قالدى.

— يەمسە - يېمەمسە؟

راخمان غەلتە بىر ئەلپازدا ھازىرلا ئۇرۇپ دەسسۈپتىدىغاندەك قىلاتتى. خەلچىخان ئۇنىڭ يوشۇرۇن غۇرۇرىغا تېگىپ كېتىشتىن بەك قورقاتتى، ئۇ ھازىر دەل مۇشۇنداق ھالەتتە تۇراتتى. يەي دېسە تېخى، يېمەي دېسە ئۇ خەقنىڭ كۆڭلىنى بەك چوڭ بىلىپ كېتىپ ئۆزىنى پاس-پۇس ئۇرۇپ بېرىشتىن يانمايدۇ. بۇ تەلۈنگە تەڭ كەلگىلى بولمايدۇ. قورساق قاتتىق ئېچىپ كەتكەن بولسا مەيلىدى، ئاش ئىچىپ بولغاندا سېسىق پۇلۇنى ئەمدى كىمىنىڭمۇ يېگۈسى كېلىدۇ؟

— قورسىقىم بەك تويۇپ كېتىپتىكەن، ئەمدى ھېچنېمە يېگۈم يوق، — دېدى ئۇ ۋە يەنە راخماننىڭ بايقىدەك تۇرغىنىنى كۆرۈپ، — بولمىسا ئەتە يەي، — دېدى. — ياق، — راخمان تەرسالق قىلىپ، — سۇيقاش دېگەن قورساققا تۇرمايدۇ، ماۋۇ دېگەن پۇلۇ، يەڭلا دېگەندىكىن يەڭلا، ئەتىگىچە پۇراپ تېخىمۇ يېگۈسىز بولىدۇ. سىلە يا كوپراتسىيەنى كۆرمىگەن كىچىك بالا بولمىساڭلا، ئاشنى قەتئىي زايە قىلمايلى، بولمىسا ئۆز ۋاقتىدىكىدەك ئۇۋالغا قالمىز.

خەلچىخان تەڭلىكتە قالدى. ئاخىرى قېتىققا چاپلاشقان گۈرۈچلەرنى تاللاپ يېگىلى تۇردى. راخمان تېرىكىپ ۋارقىراپ كەتتى:

— مېڭىڭلا، مېڭىڭلا، ئاتاڭلىنىڭ بەتتە پۇلۇسى ئەمەس بۇ چوقىلاپ يەيدىغان. ئاتاڭلا دېگەن باي دېھقاننىڭ ئۆيى قالغان ئاۋۇ بەش ئۆستەڭنىڭ نېرسىدا. ما دېگەن مېنىڭ ئۆيۈم، كەمبەغەل دېگەن مۇشۇنىڭغا، خۇدا بەرگەن مۇشۇ رىسىققا شۈكرى قىلماي نەگە بارىدۇ. خارلىقتا قالدىغان ئاش يوق بۇ يەردە، سىلە يېمىگەن پۇلۇنى خۇدالىق ئۈچۈن چار موزايغا بېرىۋېتىمەن، ئاشنىڭ قەدرىنى ھايۋان جېنىدا بىلىدۇ، ئوبدان ئولتۇرۇپ بىر يەمدىكىن دېسەم، ئەمدى پوقنى يەڭلا.

خەلچىخان ئورنىدىن سەكرەپ قوپۇپ:

— ھەي، ھەي، ئاتامنى تولا چىشلەپ تارتقۇچى بولما سەن، مەنمۇ سېنى دەپلا ئولتۇرۇۋاتمەن بۇ جىننىڭ كەپسىدە... — دېدى.

خەلچىخان راخماننىڭ تەلۈنلىكى يەنە تۇتمىسۇن دەپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئىچىگە يۇتۇۋەتتى ۋە بىر نېمىنى ئېسىگە ئېلىپ:

— موزايغا ئوتنىڭ ھەممىنى سېپ بەرگەن، قورسىقى گۈمبەزدەك چىقىپ كېتىپتۇ، ئېچىغان ئاش زىيان قىلامدىكىن دەيمەن، — دېدى.

— ئېچىپ قالغان نېمە نەدىكەن، — دېدى راخمان، — سىلە يېمىگەن بىلەن موزاي يەيدۇ، قاراپ تۇرسام گۈرۈچنى خارلاپ يېگىلى ئۈنمىدىڭلا، گۈرۈچ دېگەن نېمە، بىلەمسە، ئۇ دېگەن پەيغەمبىرنىڭ چىشى، جەننەتنىڭ ئېشى. سىلە شۇنى

بىلمە يىسە ، بىلمىگە ندىكىن ئاشۇنداق يېمە يىسە . موزاي يېسۇن ھالال بولغاندىكىن دېسەم يەنە ۋالاقلايسە . مېڭىلا يېشىغا كېلىپ رامزان ئېيتماي ھەلەپتىن ئاشقان ساماننى ئېلىۋېتىپ ئۇلاقنى ئادالاڭلا . موزاي يەپ بىر يايىراپ سەمىرئالسۇن . قاراپ ئىچىڭلا ئاداى كېتەر ئىلاھىم .

خەلچىخان گاڭگىراش ئىچىدە راخماننىڭ دېگىنىدەك قىلدى . ئاش ئۇلاققا تۆكۈلدى . موزاي يېشىدىكى نۇقتىنىڭ ھالقىلىرىنى تاراقشىتىپ ئۇلاققا تۇمشۇقنى تىقىپ ، پۇشۇلداپ تۇرۇپ ئۇنى ئىشتىھا بىلەن يېيشكە باشلىدى .

خەلچىخان ئىچىدە بىر نەرسە ئۆمىلەۋاتقاندا ئارامسىزلاندى . راخمان ئۇنىڭغا قاراپ گومۇشلارچە كۈلۈپ قويدى ۋە ئۇنىڭغا مۇھىم بىر قائىدىنى سۆزلەشكە چۈشتى : — خۇدانىڭ مەن ، سىلە ۋە باشقا خەقلەرگە بەرگەن مۇشۇ رىسقى تەڭ ئەمەس . لېكىن ئات-ئۇلاغدىن تارتىپ قۇشقاچلارغىچە ، ھەتتا چۈمۈللىلەرگىچە ئۇنىڭ خۇدا بەرگەن ئۆز نېسۋىسى ، يەيدىغان رىسقى بولىدۇ . خۇدا بۇغداينى ، گۈرۈچنى — ئاشۇ دانلارنى قارا يەردىن تېپىپ چىقىشنى ، ئۇچار قۇش ۋە مۇشۇ ھايۋانلارنى نېسۋىلىك قىلىشنى بىزگە تاپشۇرغان . سىلە يېمىگەندىكىن موزاي يېدى ، دېمەك ، ئۇنىڭ بۇنىڭدا بىر ئۆلۈش نېسۋىسى بارلىقىنى خۇدا دىلىمغا سالغان گەپ . قاراپ تۇرغىنىڭلار بىلەن ئۇنى يەۋالمايسىلەر ، مېڭىلا ، ئۆيگە كىرىپ ئۇيقۇڭلىنى ئۇخلاڭلار ، ئەتىڭنى قوپالمايدىكە نىسە .

خەلچىخان ئارقىسىغا قاراپ-قاراپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى . راخمان موزاينىڭ پۇلۇنى پاك-پاكىزە يەپ قۇيرۇقنى شىپاڭلىتىپ تۇرۇشنى بىردەم كۆزىتىپ گويا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ يايىراپ كەتكەندەك ھۇزۇرلاندى . موزاينى ئادىتى يويىچە قوتاندىن چىقىرىپ ئۇنى ئۆزلىرى ياتىدىغان ئۆينىڭ يېنىدىكى ئېغىلغا سولاپ ئىشكىنى ئەتتى .

8

خەلچىخان يېرىم كېچىدە بىر ئەنسىز چۈش كۆردى. چۈشىدە چار موزاينىڭ كۆزى گۆھەرگە ئايلىنىپ كېتىۋاتقۇدەك، تۇمانلىق ئاسماندىن سەل تۇرۇپ چېلەكلەپ قۇيغاندەك يامغۇر تۆكۈلۈپ ئۇنىڭدىن يىغىلغان سۇلار ئۈستىگە (مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىدىكى ئۈستەڭ دېگۈدەك) يامراپ ئېقىپ كەلگۈدەك. ئۈستەڭدىكى لاي سۇلار بىر-بىرىگە ئۈرۈلۈپ شاۋقۇن كۆتۈرگىدەك. شۇ ئەسنادا چار موزاي ئۈستەڭدە ئۈشتۈمۈت پەيدا بولۇپ، بۇ قاتتىن ئۇقاتقا پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۈزۈپ ئۆتمەكچى بولۇۋاتقۇدەك. ئۇ خۇددى مۈشۈكتەك يەڭگىل ئۈزۈپ قىرغاققا يېتەي دېگەندە شار-شۇر قىلغان بىر ئاۋاز بىلەن تەڭ سۇغا چۆكۈپ كەتكۈدەك. خەلچىخان موزاينىڭ بېشى كۆرۈنەر، گەۋدىسى كۆرۈنەر دەپ شۇنچە تەلەپپۇس، موزاي سۇ يۈزىگە ئىككىنچىلەپ چىقىمغۇدەك...

خەلچىخان ئىچى سىقىلىپ، بېشى چىڭقىلىپ ئاغرىپ، بىر پەس گۇگۇرلاپ جۆيلىگەندىن كېيىن مېڭىسى تۇيۇقسىز سەگەكلىشىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. پۈتۈن ئەت-ئەزايى يامغۇردا قالغاندەك ھۆل بولۇپ كەتكەندى. ئۇ پېشانە ۋە بويۇنلىرىدىكى تەرنى يوتقان ئەستىرى بىلەن سۈرتىۋېتىپ راخماننىڭ قوينىدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى. موزاي سولانغان ئېغىلغا يۈرەكلىرى دۈپۈلدەپ ئاران يېتىپ باردى ۋە كۆزنى ئۇۋىلىۋېتىپ ئوبدان بىر قارىدى. قاراڭغۇلۇق ئۇنىڭ كۆزىدە سەل سۇسلاشتى، بىر نەرسىلەرنى پەرق ئەتكۈدەك بولغانىدى. چار موزاي بىر بولۇڭدا تۈگۈلۈپ ياتاتتى. ئۇ تۇيۇقسىز بېشىنى بۇراپ خەلچىخان تەرەپكە قارىغاندەك قىلدى. كۆزلىرى پارقراۋاتقاندا كۆرۈندى. ھېچ ئىش بولماپتۇ، ۋاي يۈرىكىم، قېپىدىن چىقىپ كەتكىلى تاس قالدى... خەلچىخان قاراڭغۇلۇق قوينىدىن ئۆز-ئۆزىگە شۇنچە پايپاسلاپ چىقتى ۋە ئىسسىق يوتقانغا كىرىپ راخماننىڭ يېنىغا سۈرۈلۈپ ئۇنىڭغا چاپلاشتى. بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسىپ تۇرغان كۆكسى ئاخىرى پەسكويغا چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئۇيقۇ ھالەتتىكى نەپەس رېتىمىغا ماسلىشىپ كەتتى.

خەلچىخان تاڭغا يېقىن كىمدۇر بىرىنىڭ بىر نېمىلەرنى دەپ پەرياد چېكىۋاتقىنىنى، بوش ئاۋازدا يىغلاۋاتقىنىنى ئاڭلاپ چۈشمۇ، ئوڭمۇ ئاڭقىرالماي قالدى. قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن سۆڭىكىگە تەگكەن قاتتىق تېپىكتىن مېڭىسى پارتلاپ كەتكەندەك بولۇپ، جېنى سىرقىراپ، سۈپىدا يۈمىلىنىپ كەتتى. قاتتىق ئىگرىغان، ۋارقىرىغان ئاۋازدىن قىزىمۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۆي ئىچى يىغا-زارە، ۋارقىراش-جارقىراش، ئاللىكىمىلەرنى قارغاش ئاۋازى بىلەن تولدى.

— ۋاي نېمە، نېمە بولدى؟ — خەلچىخان ئېسىنى يىغىپ جان ئاچچىقىدا توۋلىدى.

— موزاي ئۆلۈپتۇ، ياتە چوشقا، سەنمۇ ئۆلۈكىڭنى سات... .

راخماننىڭ كارنىيىنى بىرى بوغقاندا تەستە چىقۇۋاتقان گېپى خەلچىخانغا بايقى تېپىكتىنمۇ

تۇيۇقسىز ۋە قاتتىق تۇيۇلدى. بېشىغا بىرى سوغۇق سۇ قۇيغاندەك ئەندىكىپ كەتتى.

— ماگە ساراڭ، — دېدى ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، — مەن تېخى يېرىم كېچىدە قارىغان تۇرسام، موزاي ساپمۇساق تۇراتتى.

— ئاپاڭنىڭ قېشىدا ساق تۇرامدۇ، ئاتاڭنىڭ قېشىدا ساق تۇرامدۇ پىتلىق، ماگە چىقىپ قاراپ باق، قورسىقىنى باداڭدەك قىلىپ ئۆلۈپ ياتسا.

خەلچىخان ئۇچقاندەك يۈگرەپ ئېغىلغا كىردى. چىلەگە بېشىنى قويۇپ يېنىچە سوزۇلۇپ ياتقان موزايىنى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قېتىپ قالدى؛ موزايىنىڭ يۈزى ئۆزىنىڭ پوقى بىلەن مېلەنگەن بولۇپ، ئاسمان تەرەپتىكى كۆزى يۈمۈلمىغان، قورسىقى ھازىرلا ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك پومپىيىپ چىققاندى. خەلچىخان چىداپ تۇرالماي ئۇنىڭ يېنىغا يۈكۈندى ۋە ئوچۇق كەتكەن كۆزىنى يۈمدۈرۈپ قويدى. ئورنىدىن تۇرۇپ كەينىگە ئۈشتۈمۈت ئۆرۈلۈپلا ئەقلىدىن ئازغان ئادەمدەك ئېتىلىپ بارغىنىچە بېشىنى چاڭگاللاپ ئولتۇرغان راخماننىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ ئەسەبىلەرچە ۋارقىراپ كەتتى:

— موزايىنى سەن ئۆلتۈردۈڭ پوكاللا، زىيان قىلدۇ دېسەم ئۇنىماي پەيغەمبىرىمنىڭ، جەننىتىمنىڭ ئېشى دەپ ئۇنى موزايغا يېگۈزۈۋەتتىڭ. ئېچىغان ئاشنى بەرمە دەپ تۇرسام گېپىمگە كۆنىمىدىڭ، يالغانمۇ، ھە پوقۇش يالغانمۇ، شۇنچە باقتىم، كۆيۈندۈم، ئاخىرى كېلىپ ئالتۇنخاننىڭ بىتەرەت ئەتكەن مىننەت ئېشىنى، ئاشۇ ئېچىپ كەتكەن سېسىق ئېشىنى سەن ئۆزۈڭ يېگەننى ئاز دەپ موزايغا بېرىپ ئۆلتۈردۈڭ. خوپ بولدىمۇ ئەمدى. ۋۇ ئەقلى يوق ساراڭ، ئىت پوقى يېگەن گالۋاڭ، ئۇخلاۋاتسام تېخى مېنى ئۇرۇپ-تېپىسنا جوھۇت، ئۈرە ئەمدى ئۈرە، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ يە...

راخمان يەرگە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. خەلچىخان ئۇنىڭ كونىراپ قالغان يەكتىكىنى ئىشتان بېغىغىچە تارتىپ يىرتىۋەتتى. مەيدە تۈكلىرىنى يۈلدى، بويىنىنى تىرىملاپ قان چىقىرىۋەتتى. راخمان شۇ تاپتا ئۇنىڭ مۇشۇنداق قىلىشى يوللۇقتەك ئاۋازسىز، ھەرىكەتسىز ھالەتتە تۇراتتى. كېيىن پۇتلىرى تىترەپ، قولى بوشاپ، ساڭگىلاپ، كۆزى موزايىنىڭ بۇرۇن تۆشۈكىگە تىكىلگىنىچە چېكىتتەك قېتىپ قالدى. ئۇ خەلچىخاننى ئىتتىرىۋېتىپ موزايىنىڭ يېنىغا ئاستا يۈكۈندى. ئۇنىڭ سالپىيىپ قالغان قۇلاقلىرىنى تۇتۇپ ئىسسىق تۇرغانلىقىنى بايقىدى. ئىچىدە چاقماق چىقىپ ئۆتكەندەك بىر ئۈمىد پەيدا بولدى. ئۇ موزايىنىڭ بۇرۇنغا قولىنى قويۇپ بىر پەس تۇردى، بارمىقىنى ئىچىگە كىرگۈزۈپ باقتى. بېشىنى سوزۇپ پۇراپ باقتى. موزايدا ھاياتلىقتىن ھېچقانداق نشان كۆرۈنمىگەندىن كېيىن ئۇنىڭ كاللىسىدا موزايغا مۇناسىۋەتلىك بارلىق شېرىن خىياللار بىر-بىرلەپ گۇمران بولدى. ئۇ چىداپ تۇرالماي ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى.

— خەلچەك، توختاپىتلىق، — دېدى ئۇ چىرقىراق ئاۋازدا، — موزايغا ئوتنى سەن سېلىپ بەرگەنغۇ؟

ئىچكىركى ئۆيگە ھالسىز قەدەم بىلەن كىرىپ كېتىۋاتقان خەلچىخان تۇيۇقسىز چىققان بۇ ئاۋازدىن چۆچۈپ ئارقىسىغا ئورۇلدى ۋە راخماننىڭ ئۆزىگە جان كىرگەن تەرزىدە باشقىچىلا ئۆگۈپ، ھۈرىيىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى ئاغدى.

— ھە، مەن سېلىپ بەرگەن، ئوت سېلىپ بەرگەن موزاي ئۆلمەيدۇ.

— نېمە سېلىپ بەرگەن؟

راخماننىڭ گويا ساقچى قاتلىنىڭ مەخپىيىتىنى ئوقۇۋېلىپ ئۇنىڭغا ھەيۋە قىلىپ كېلىۋاتقاندا ھالىتىنى كۆرۈپ خەلچىخان ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ كەتكىلى تاس قالدى، ئاۋازى چوڭىيىپ، گەپلىرى ئادەتتىن تاشقىرى تېزلىشىپ كەتتى:

— تولا دېۋەيلىمە ئادەمگە، ئۆزۈڭ كۆردۈڭ، شاللىقنى ئوتىغاندا ئېتىزلىقتا نېمە بولسا شۇنى ئالدۇق، مەنمۇ شۇنى سېلىپ بەردىم. قىزاق، پىزەك دېگەن موزايىنىڭ تامىقى، پۇراپ، ئىچىپ قالغان ئاشنى ئۆزۈڭ بېرىپ يەنە نېمە دەيسەن، يەنە ئۇراي دەمسەن ئادەمنى!

— ئوتنى ئاتاڭنىڭ بېشىدەك سېلىپ بەرگىچە ئازراق سېلىپ بەرسەڭ بولمامدۇ زادى، پىتىلىرىڭنى ئوتقا قوشۇپ موزايغا يېگۈزۋەتتىڭمۇ يا، — راخمان يەنە يېقىنلاپ كەلدى.

— پىتىلىق دېگەن سەن، تولا ئېغىزىمنى ئاچما يوغانباش! ئاپاڭ يېقىڭلا دەپ بەرگەندە قوزىدەكلا بىشلەم نەرسە ئىدى، يېقىپ مۇشۇنچىلىك بولغىچە كۆيۈنۈپ ئوتنى جىق سېلىپ بېرىۋاتسام ھېچنېمە بولماي كېلىپ، بىر كۈن كەچتىلا ئوتنى ئانچىكىم جىق سېلىپ قويغانغا بىساتتا ئۆلۈپ قالمايدۇ. خۇدايىم، ھەي ئۇلۇغ خۇدايىم، پۈلۈنى ئېچىپ قايتۇ دېسەم ئۇنىماي ئۆزى بېرىپ كېلىپ يەنە ھۆركىرەشكە يۈزى قانداق چىدايدىغاندۇ ماۋۇ سەت ساراڭنىڭ، ۋۇي يۈزىدە تۈكى بار سېرىق ئىت! كۆزۈمگە تولا كىرىۋالماي ماۋۇ ھارام نەرسەڭنى نېمە قىلساڭ قىل... ئۆلسە سېنىڭ ئۆلۈپتۇ ماڭا نېمىتى... خەلچىخان ئېغىزىدىن شۇ گەپلەرنى تۇيمايلا چىقىرىۋەتكىنىگە پۇشايمان قىلدى.

راخمان ئۇنىڭ چېچىدىن تولاپ سۇپىغا ئەكىلىپ باستى، خەلچىخاننىڭ ئاللا توۋىسىغا ئۇنىڭ بۇقا مۆرىگەندەك غەلتە، تەلۋە زۇۋانى قوشۇلۇپ كەتتى:

— ھۇ ئۆلۈكنى سېتىپ يەيدىغان قانجۇق، ھۇ ئۆلمەيدىغان چوشقا، ما موزاي يالغۇز مېنىڭمۇ يا سېنىڭمۇ. ئوتنى خۇدانىڭ قۇتۇق كۈنى مەنلا كۆرسەم شۇنداق جىق تاشلاپ بېرىسەن، بىشلەم موزايغا جانغا چۈشلۈق ئوت تاشلىساڭ بولمامدۇ-ھە؟! بېرىم كېچىدە سېيىپ كىرگەننىڭ ئورنىدا بىر قاراپ قويساڭ يامان كېتەمدۇ-ھە؟! ئەمدى ھارام بولغاندا نېمە كۈن بۇ ماڭا! خەلچىخان يۇلقۇنۇپ ۋارقىراپ كەتتى:

— قارىدىم، سىلە ئۇخلاۋاتقان چاغدا قارىسام ساپساق تۇراتتى... يالغانچىلىقنىڭ ئاتاڭغا دەپ بەر، ئاپاڭغا دەپ بەر، سەندەك ئۇيقۇغا تويماس ھورۇن چوشقىنى ئېغىلغا سولۇپتىمەن، سەنمۇ ئۆلسەڭ سېنىڭدىن بىراقلا قۇتۇلىمەن، ھۇ نانكور چوشقا. قىزىم ئامىنەم، مېڭىڭ، نېرى تۇرۇڭ، ئاپىڭىز دېگەن شوۋىچىغا يېقىن كەلمەڭ.

خەلچىخان راخماننىڭ قولىنى يۈزىگە تەگكۈزمەي، بېشىنىڭ ئۈستىدە نېمە قىلارنى بىلمەي تۇرۇپ قالغان قىزىغا قاراپ ئىچ-ئىچىدىن بىر خىل يىغا تۇتتى. ئەمما كۆزىدىن ياش چىقارماسلىققا تىرىشىپ ئىچىدىكى قورقۇنچ ۋە ئازابىنى غەزەپكە ئايلاندۇرىۋەتتى:

— شوۋىچى دېگەن سەن، ئىت پوقى يېگەن دەلتە، كاللىسى يوق مەتۇ. خۇدايىم سەندەك ساراڭغا ھېلىمۇ بېرىپتىكەن، ئەر كىشى بولساڭ بۇنداق قىلمايسەن ھەي، كاللىسىنىڭ سۈيى ئۆرلەپ كەتكەن قاسماق. توڭگۈزدەك پۇسۇلدىماي قوپ

ئورنۇڭدىن. قولۇمنى قويۇۋەت دەيمەن.

راخمان خەلچىخاننىڭ ئاغزىنى مۇتاپ ئۇنىڭ قارىداپ، چىڭقىلىپ كەتكەن زاڭقىغا تارىشىدەك قاتتىق قولى بىلەن تەستەكتىن بىرنى قويۇپ يەنە ئۇرماقچى بولۇۋېدى، قىزى كىشىنى ئەزگۈدەك مۇڭلۇق ئاۋازدا يىغلاپ كەتتى. ئۇ تاقەت قىلغۇسىز بىر كۈچنىڭ تۈرتكىسىدە ئورنىدىن تۇرۇپ قىزىنى بەزلەشكە چۈشتى. خەلچىخان ئورنىدىن قوپۇپ، راخماننى شۇ پۇرسەتتە يەنە تىللاپ ئىچىنى بوشتىۋالدى ۋە غوتۇلداپ سۆزلىگەچ تالاغا ھاجەتكە ماڭدى.

راخمان قىزىنى يىغدىن توختىتىپ موزاينىڭ يېنىغا كەلدى. ئەتۋالاپ باققان موزاي مۇشۇنداق ئۆلۈپ، كۆزى ئوچۇقلا كەتسە-ھە! شۇنچە گۆش، ياغ بىكاردىنلا ھارام بولۇپ كېتەرمۇ؟ ئۇ پەرىشان بولۇۋېتىپ خۇدانى ئېسىگە ئېلىپ كۆڭلى جايغا چۈشتى. ئىچىنى موزاينىڭ يەيدىغان رىسقى شۇنچىلىك ئوخشايدۇ، دېگەن بىر خىيال يورۇتۇۋەتتى، بىراق ئۆزىنىڭ ئۇنىڭدىن ھېچقانداق رىسقى، نېسۋە ئالالمىغىغا قورسىقى بىر ئاز كۆپتى.

ئۇ ئىچىدىكى غەشلىك تۇمانلىرىغا ئورۇلۇپ كۆڭلى تۇتۇق ھالدا موزاينىڭ ئەتراپىدا بىردەم چۆرگىلەپ تۇرغاندىن كېيىن ھېچ بولمىسا ئۇنىڭ تېرىسىنى سويۇۋېلىش نىيىتىگە كەلدى. قاسساپ ئىزدىگۈسى كەلمەي مەھەللە ئىچىدىن سوراپ يۈرۈپ بىر پىچاق تېپىپ كەلدى ۋە كەچكە موزاي سويۇش بىلەن ھەپلەشتى، پىچاقنى قولغا نەچچە سۈرۈۋالدى، كۆپ قىينالدى، تېرىگە چىڭ چاپلىشىپ تۇرغان ئاپئاق ياغلار كۆزلىرىنى چاقىتىپ، قان تولۇپ تۇرغان گۆشلەر ئىچىنى ئېچىشتۈرۈۋەتتى. ئۆزىگە مىڭ قېتىملاپ ئۆكۈندى. كېچىدىكى غاپىللىقنى ئادەمگە ئوخشىتىپ تىللىدى.

شۇنداق قىلىپ ئۇ ئاخىرى موزاينىڭ تېرىسىنى شىلىۋېلىپ، قالغانلىرىنى تېمىنىڭ ئارقىسىدىكى تېرەكلىكتىن ئۆرەك كولاپ كۆزى قىيمىغان ھالدا كۆمۈۋەتتى.

9

سەھرانىڭ سەھرى تولىمۇ گۈزەل. بۇ يەردە شاۋقۇن-سۈرەن، گۈدۈك ساداسى ياكى ئاللىنىمىلەرنىڭ تاراق-تۇرۇق ئاۋازى ئاڭلانمايدۇ. ئۆيلەرنىڭ مورىلىرىدىن كۆك ئۇسلار كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ يېشىللىق ئارىسىغا سىڭىپ كېتىدۇ. دەرەخلەر قوپال، ئاددىي ئۆيلەرنى ھەممە ياقىتىن چىرايلىق ئوراپ تۇرىدۇ. سەگەك قۇشقاچلار ۋىچىرلىشىدۇ، جاندارلار كەڭ ئېتىزلاردا بەزمە قىلىشىدۇ. تاڭ پەردىسى مېۋىلىك باغلارنى جەننەت لىباسىغا ئورايدۇ، شەبنەملەر ياپراقلاردا تەۋرىنىپ، جۇلالىنىپ تۇرىدۇ. خورازلار چىللىشى بىلەن مۈگدەۋاتقان مۈشۈكلەر كۆزىنى ئاستا ئېچىپ ھويلا-ئارام ۋە باغ-ۋارانلاردا تىمسىقلاپ يۈرۈشىدۇ. توخۇلار قونداقتىن چۈشۈشكە، ئادەملەر ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۈرۈشكە مەجبۇر بولىدۇ. ھەر جان ئۆز مۇھتاجلىقى ئۈچۈن يېڭى بىر مۇھىتقا سىلجىيدۇ.

راخمان قىزىنى قۇچاقلاپ لايدەك ياتقان خەلچىخاننىڭ بېشىدىن تۇرتۇپ ئويغاتتى. خەلچىخان چۆچۈپ ئويغاندى ۋە ئۆز ئىچىدە راخماننى يەنە بىر قېتىم تىللاپ بولدى. كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ، ئۇخلىماي چۈش كۆرۈۋاتقانداك جىمجىت خىيال سۈردى.

راخمان ئارقىدىنلا ھەر كۈنلۈك ئادىتى بويىچە تاتلىق ئۇخلاۋاتقان قىزغا زوقمەنلىك بىلەن قارىدى. قىزنىڭ قاشتېشىدەك ئاق، سۈزۈك مەڭزىنى تۈگۈلۈكتىن چۈشۈپ تۇرغان سۈبھى شولسى نۇرلاندۇرۇپ تۇراتتى. ئەگم قېشى، ئۈستىگە قايرىلىپ، جۈپلىشىپ، كىرىشىپ قاراقلىرىغا ئەگىشىپ بىلىنەر-بىلىنمەس تەۋرىنىپ تۇرغان كىرىپىكلىرى، گويا تاڭدا ئېچىلغان غۇنچىنىڭ بەرگى نەملىككە تويۇنۇپ ھىلىپىرلەپ كەتكەندەك ھىمىرىلىپ تۇرغان نېپىز لېۋى ئاجايىپ تەڭداشسىز بىر گۈزەللىكنى نامايەن قىلاتتى. قىش كۈنلىرى تۇغ بېشىدا سۇنىڭ پەسكە تامچىلاۋاتقان ھالىتىدە توڭلاپ قالىدىغان مۇز چوكسى سىياقىدىكى سۈزۈك ھەم پارقراق بۇرنى ئۇنىڭ تۇخۇم شەكلىدىكى چىرايلىق يۈزىگە ئېۋەنسز ماسلاشقان بولۇپ، چوڭ بولسا ھەممە كىشىنى تاڭ قالدۇرىدىغان ساھىبجاماللىقىدىن ئۈنسز بىشارەت بېرىپ تۇراتتى. بۇرنىنىڭ پەرىرەكلىرى نەپەس رېتىمىغا ئەگىشىپ بىر تارىيىپ، بىر كېڭىيەتتى. بۇدرۇققىنە قولىنى كۆكرىكىنىڭ ئۈستىگە قويىۋالغانىدى.

راخمان ھەممىنى ئۇنتۇپ بىردەم قاراپ تۇردى ۋە خەلچىخاننىڭ بىلىكىدىن تۇرتۇپ: — قاراڭلا ما بالغا، تېخى تۆنۈگۈن توپا تەرەت ئويناۋاتاتتى، ئەمدى بۈگۈن ئەتىگەندە يۈزى يەنە بوۋاق بالىنىڭكىدەك پاكىزە بولۇپ قاپتۇ يا؟ ئاخشام سىلە يۈزىنى يۇيۇپ قويىغانسىلە؟ — دېدى.

— تۆنۈگۈن كەچكە تاياق يەپ كۆڭلۈم ئارامىدا بولمىسا، ئۇنىڭغا نەدىكى چولا، — دېدى خەلچىخان، — كىچىك بالىنىڭ يۈزىنى كېچىسى شەيتان يالاپ قويىمىش، بۇنىڭ يۈزى مەنلا كۆرسەم شۇنداق پاكىز، سىلە بىلەن بىزلا قاسماق بولۇپ قالدۇق، شۇ تۇرقىدا ھېچكىم بۇ بالىنى راخمانخۇننىڭ يا خەلچىخاننىڭ بالىسى دېمەيدۇ.

— سىلنى دېمىگەن بىلەن مېنى دەيدۇ. قىزىمغا مەن جامائەتنى چاقىرىپ، ئەل قاتارى ئات چېپى بېرىپ، ئەزان چىلاپ ئىسىم قويغان.

— ۋاي يوغان ئىش قىپتىكەنلا غۇجام، ئەمەسە بۇ تام تۆشۈكىدىن چۈشۈپ قالغان بالىكەندە! چوڭچىلىقنى ئاز قىلىڭلا، بۇ گەپنى دېمىگەن ئەمدى سىلە قالدىڭلا قوۋۇرغامنى ئېگىپ.

— قوۋۇرغاڭلىنى ئېگىپ باقايمۇ...

راخماننىڭ چىرايىغا بىردىنلا كۈلكە تەپتى. زەپىرەڭ يۈزى تويۇقسىز پەيدا بولغان ھاياجاندىن قىزىرىپ، مەڭزى لىپىلداپ كەتتى. خەلچىخان ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن ھۇدۇقۇپ ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغىچە راخماننىڭ كولاپ تاشلانغان بۆرۈك كۆتىكىدەك تېنى ئاستىغا چۈشۈپ قالدى. ھەددىدىن ئارتۇق ھاياجاندىن راخماننىڭ ئېغىزى كېرىلىپ كەتتى.

رەتسىز سېرىق چىشى قىزىل چىش مىلىكى بىلەن قوشۇلۇپ چىقىپ قالدى. ئۇلار يۇقىرى-تۆۋەن ھەرىكەتلىنەتتى، توختاۋسىز ماكىلدايتتى. راخمان گەپ قىلماقچى بولۇپ گېپىنى تاپالمىدى. بۇنداق چاغدا گەپ قىلىشۇمۇ ئۇنىڭغا خۇشياقمايتتى. ئۇ ئۇلغىيىۋاتقان ھېسسىياتىنى ھەقىقەتەن باسالماي قالدى. شۆلگەيلەر جاۋغىيىدىن بىخىتتار ئېقىپ چۈشتى. خەلچىخان بەلدەم-بەلدەم كىر باغلاپ كەتكەن بويىغا چۈشۈۋاتقان ئىسسىق سۈيۈقلۈكتىن يىرگەنگۈسى كەلسمۇ، ئەمما دائىم شۇنداق بولغاچقا ئامالسىز ئىدى. راخمان تۆنۈگۈن دەل مۇشۇنداق ھالەتتە ئۇنى تاياققا باسۇرغان، بۈگۈنمۇ ئۇ خەلچىخاننىڭ مەيلىگە

باقمايلا ئىش باشلىماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئۇ پەقەت ئۆزى بىلەنلا كارى بولۇپ، خەلپىخاننى نېمىلا قىلسا بولىدىغان ھايۋاندىكى كۆرۈۋاتىدۇ. بۇنىڭغا ئۇ يەنە تاقەت قىلىپ جىم تۇرۇپ بەرسۇنمۇ؟ خەلپىخان ئىككى يانغا تولغىنىپ ئىگراپ كەتتى:

— قوپە، ھەي ساراڭ، بالا ئويغىنىپ كېتىدۇ. ئادەمنى نېمە چاغلاق قالدېڭ سەن. چۈش دەيمەن. تاڭ ئاتقاندا كىم مۇشۇنداق ئىشنى قىلىدۇ، تەرەت ئېلىپ مەسچىتكە چىقساڭ بولمامدۇ، ساۋاپ ئەمەسمۇ!

خەلپىخان سېرىلىپ كېتىۋاتقان كالتە ئىشتىنىنى يۇقىرىغا چىڭ تارتىپ راخماننى ئۈستىدىن ئاغدۇرۇۋەتمەكچى بولۇپ، جان-جەھلى بىلەن تىرەشتى. راخمانمۇ ئۇنىڭ بايقى سۆزىدىن سەل ئېسىگە كېلىپ بىر پەس شۈك تۇرۇپ قالدى. ئۆرلەۋاتقان ھېسسىياتى قايناۋاتقان قازانغا بىر نوگاي سۇ قويۇۋەتكەندەك پەسلەپ قالدى. بۇنىڭدىن پايدىلانغان خەلپىخان بار كۈچىنى يىغىپ ئۇنى بىر تۇرتۇپ ئۈستىدىن ئىرغىتىپ تاشلىدى.

راخمان تۈكۈرۈكىنى يۇتۇپ، ئىشتان بېغىنى چىڭىتىپ، يىرتىق يەكتىكىنىڭ ئۈستىگە كونىراپ، ئۆگۈپ كەتكەن شەمبىزە چاپىنىنى ئارتىپ ئېتىزلىققا ماڭغىلى تەمشەلدى. خەلپىخان ئالدىراپ سورىدى:

— نەگە ماڭدىڭلا؟

— ئاپئاق خوجامنىڭ ئۈمىچى بار يەرگە.

— تولا دوق قىلماڭلا ئادەمگە، قورساققا يېگۈدەك نەرسىنى تېپىپ قويدۇم. ئانام قوناق ناندىن ئىككىنى بەرگەنتى ئاخشام. بىر ناننى يېرىمدىن يەپ مېڭىپ تۇرۇڭلا ئەمدى، سىلە كەلگۈچە ئاشمۇ پىشىپ قالا.

— ئاپامنىڭ يېنىغا كۈندە دوقۇسلاپ بېرىۋالدىكەنسىلە، ئۇلارمۇ گالغا نان يېمەمدۇ، ئېتىزلىققا چىقامدۇ، جېنىمىزنى باقالمىغاندەك بېرىۋالماڭلا ئەمدى.

— بەرگەنگە خۇش بولۇپ يېسىلە غۇجام. ئالدىغا بارمىسا مانا دەپ بەرمەيدىكەن خەقمۇ، بىكارغا ئەمەس، بىزمۇ ئىشلەۋاتىمىز ئۆزىمىزگە چۈشلۈك.

راخمان خەلپىخان ئېلىپ چىققان يېرىم ناننى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ، ئۇۋاقلارنى بىر تالمۇ چۈشۈرۈپ قويماي، كالىدەك لومىشىپ يېڭىلى تۇردى. نان قورساقنىڭ ئاچقان يېرىگە بارغاندا ئۇ خەلپىخاندىن قەۋەت خۇرسەن بولدى، ئەمما بۇنى بىلىندۈرۈپ قويغۇسى كەلمىدى.

— شاللىققا بېرىپ كېلەي، — دېدى ئۇ ئېغىزىنىڭ چۆرىسىدىكى نان ئۇۋاقلارنى سېرىپ گېلىغا ئېتىۋەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرىۋېتىپ، — سىلە ئاشنى ئېتىپ بولغاندىن كېيىن بىكار يۈرمەي ئۇششاقلىقنى ئوتاڭلا، موزايىنى ئېگىزلىققا ئەچقىپ باغلاپ قويۇڭلا، ئوت سېلىپ بەرگۈچە ئاچ قالمسۇن...

— قايسى موزايىنى؟! — خەلپىخان ئىچىدىكى ئاچچىق مەسخىرىنى دەمال قانداق چىقىرىشنى بىلمەي كۈچەپ توۋلاپ كەتتى، — ئېسىڭلنى جىن ئەپقاچتىمۇ، كالاڭلىغا

جىن تەپتىمۇ، كۆزۈڭلىگە بىرەر جىن موزاي بولۇپ كۆرۈنۈۋاتامدۇ يا! راخمان تۇيۇقسىز ئېسىگە كېلىپ، خەلپىخانغا ناتونۇش بىرىگە قارىغاندەك چەكچىپ قارىدى.

ئارقىدىن گەردىنىنى قاشلاپ، كەتمەننى دولسىغا سالغىنىچە شاللىققا يۈرۈپ كەتتى.

تۇتاش كەتكەن شاللىقتىكى يېشىل مايسىلار سەھەردىكى ئىللىق ياز شامىلىغا ئەگىشىپ تەۋرىنەتتى. سۇ يۈزىدە پەيدا بولغان ھالقىسىمان دولقۇنلار تەرەپ-تەرەپكە يېيىلاتتى. راخمان ھەممە شاللىقتا سۈپسۈزۈك سۇلار چايقىلىپ تۇرۇقلۇق، ئۆزىنىڭ شاللىقتا بىر تېمىمۇ سۇ يوقلۇقىغا ھەيران بولۇپ، ئېتىزلىقنى جىددىيچىلىك ئىچىدە پىرقىراپ بىر ئايلىنىۋەتتى. ئادەتتە بىر قېتىم تولدۇرۇپ سۇ قويسا بەش، ئالتە كۈن سىڭمەي تۇرىدىغان ئېتىزلىقتا تېخى ئۈلۈشكۈن قويغان سۇ تۇرمىسا بۇ قانداق بولغىنى؟ «ئاق ئوغۇت» نىڭ سۇ سىڭدۈرۈۋېتىدىغان قۇدرىتى بارمۇ يا؟ ھەر قانچە بولسىمۇ ئىزناسى كۆرۈنگۈدەك سۇ قالار ئىدى. ھەتتا پۈتنىڭ كەچكەن ئىزىدىمۇ بىر تامچە سۇ يوق! مايسا بۇرۇنقىدەكلا تۇرىدۇ. نەملىكى يوقالماپتۇ، پىچاق بىسىدەك تىككىدە تۇرىدۇ. قارىغاندا ئوغۇت بەرىكەت قىلىۋاتقان ئوخشايدۇ، ئەمدى سۇ ئېچىش كېرەك. راخمان كۆپ يول مېڭىپ جىق جاپا تارتىپ سۇ باشلاپ كەلدى ۋە ئۇنى شاللىقتا باشلاپ قويۇپ، كۈن بېشىنى قىزدۇرۇپ ئاچلىقتىن ئايلاندۇرۇۋاتقان ھالەتتە، شېلىنىڭ سۇ ئېچىشىنى بىردەم كۆزىتىپ سۇ ئىزىغا چىققاندا ئاندىن ئۆيىگە قايتتى.

خەلىپخان راخماننىڭ ھېچ ئىش بولمىغاندەك دەۋاتقان گېپىگە بەكلا دىققەت قىلدى. خېرايى بىر نەرسىنى پەم قىلغاندەك تۇرۇلۇپ، راخمان گېپىنى تۈگىتىپ ئېشىنى ئېچىشكە باشلىغاندا شاللىقنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمەكچى بولۇپ ماڭدى. بىردەمدىن كېيىن قايتىپ كېلىپ راخمانغا:

— بۇنى بىرەر كىم قېيىشىپ قىلغان گەپ، بولمىسا شۇنچە لىق سۇ ئېتىزلىقتا تۇرماي نەگە بارىدۇ؟ — دېدى.

— كىم ئېچىۋالىدۇ، تىرگەندە بىرەر كەتمەن ئىزمۇ بولمىسا، — دېدى راخمان خاتىرجەم ھالدا، — بۇ چوقۇم ئاشۇ ئوغۇتنىڭ كۈچى.

— سىلە كۆرمىدىڭلىمۇ، مولمىناخۇننىڭ بىزنىڭ ئېتىز تەرەپتىكى قىرىنىڭ تۆۋەينىدە بىر سۇ يالاپ كەتكەن يەر تۇرىدۇ، مېنىڭ گۇمانىم ھازىر شۇ خەقتە قالدى، — دېدى خەلىپخان.

— خەققە قالايمىقان گۇمان ئاتماڭلا، — دېدى راخمان، — ئۇنداق يەر دېگەن بولىدۇ، بەزىدە يامغۇر كۆپ يېغىپ، يا شاللىقتىكى سۇ تېشىپ كېتىپ... —

— بولسا ھەممە يەردە بولامتى، كۆزى بار ئادەم ئۇ يەردىن سۇ قويۇلغانلىقىنى تەكشۈرۈپلا بىلىۋالالايدۇ. ئېچىقنىڭ ئىزى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرسا... —

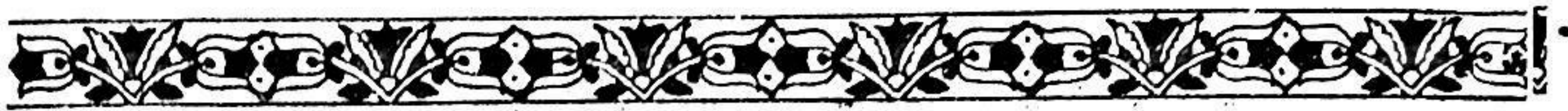
— ئەمەس ئوغۇتنىڭ كۈچى نەگە كېتىدۇ، — دېدى راخمان چېچىلىپ، — سىلە خۇدامۇ، ئەۋلىيامۇ كۆز كۆرمىگەننى بىلەلەيدىغان، قايسى شەيتان سىلگە خەققە تۆھمەت چاپلا دەپ ئۆگەتتى؟! —

— ھە ماقۇل غۇجام، سىلگە گەپ قىلمىساملا بولىدىغۇ زادى. گەپ ئوقمايدىغان كالىباش... — خەلىپخان ئىچىدىكى تېرىكشىنى غوتۇلداش بىلەن بېسىقتۇرۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

(ئاخىرى كېيىنكى ساندا)

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن

تۇرسۇنئاي ھۈسەيىن

شۇ ھامان گۈللەرگە يۈرگىنەر دۇنيا

سوغۇق نەشتە ئۇرۇپ ئازابلان،
گىياھلارغا بېرىدۇ جازا.
كېلىشنى يازنىڭ ئاخىرى
بىلىسۇ ئۇ تارتمايدۇ ئىزا.

كەلدىدە ياز، ھەيدىدى جۈتنى
ئېلىۋالدى ئاخىر ئەنتىنى.
زېمىن-ئاسمان سېلىشىپ گىرە،
مۇھەببەتنىڭ چاقتى قەنتىنى.

ئۇچار قۇشلار تۈزۈپ ئومۇمخور،
ئېيتتى خۇشال بەخت كۈيىنى.
تاغ يىغلىدى، كۈلدى دەريالار،
ئېيتتى خۇشال ھۆرلۈك كۈيىنى.

ھىجران

ئامرىقىم، كۆزۈمگە كۆرۈندۈڭ قاچان،
بولۇپ بىر ئالۋۇن يا تاڭدىكى تۇمان.
يۈرىكىم شادلىققا چۆكىدۇ شۈدەم
كۆيدۈرەر ۋۇجۇدنى ھەسرەت، پۇشايىمان.

كۆزلىرىڭ يالت قىلىپ ياندۇرار ئاتەش،
لېۋىڭنى خۇشاللىق كېزىدۇ گويىا.
ئالدى كۆڭلۈمنى شېرىن سۆزلىرىڭ،
شۇ ھامان گۈللەرگە يۈرگىنەر دۇنيا.

كېچىككەن باھار

قىرغاقلارنى كۈلدۈردى قىياق،
تال-سۆگەتلەر تاشلىدى جالا.
داللىلارنى قويدى غىدىقلاپ
گۈل كۆتۈرگەن ئوماق بىر بالا.

گېگانت تاغلار بۇزماي سۆلتىن
كېچەلمىدى لېچىكىدىن ئاق.
ئەزىم دەريا كۆۋرۈكنى بۇزۇپ،
يولۇچىغا سالدۇردى ئاياغ.

ھۇلۇققانچە يۈگۈرۈپ كەلدى تېز
ئۆز پەيتىدىن كېچىككەن باھار.
قۇملۇقلارغا ئۇسسۇلۇق تەڭلەپ،
چىن قەلبىنى ئەيلىدى ئىزھار.

ماي ئېيىدا ياغدى ئاپئاق قار

ماي ئېيىدا ياغدى ئاپئاق قار،
دېرىزىنى قاپلىدى مانان.
گۈزەل يازدىن ئاللاماي دېرەك
ئۇچار قۇشلار كۆتۈردى پىغان.

سەن گويا ئېزىتقۇ، گوياكى شەيتان،
 سەن بىلەن ئەگىشىپ كېتىدۇ ھوشۇم.
 كۈندۈزى بەنت ئېتەر سېنىڭ خىيالىڭ
 بەرمەيسەن ئاراملىق ئەپچىپ چۈشۈم.
 سېنىمۇ قىنامدۇ پىراقنىڭ دەردى،
 يا مېنى قىناشتىن تاپامسەن لەززەت.
 يۈز ئاچار كۆزلەرگە گىرىمسەن يوللار،
 دەقتىن قىسقىدۇر تەس كەلگەن پۇرسەت.

ھەشەمەتلىك ئۆيلىرى بەكمۇ،
 ئولتۇرىدۇ ئۆزلىرى پىنھان.
 بولسىمۇ گەر بىر ئەسىر قوشنا،
 تونۇشماستىن ياشايدۇ ھەر ئان.
 بۇ ئاشۇنداق شەھەردۇر كاتتا،
 كېلىپ قالساڭ كېلىدۇ قاچقۇڭ.
 كېلەر تازا نامرات بولسىمۇ،
 ئىللىق يەرگە قۇچاقلار ئاچقۇڭ.

گۈل ئارزۇ قىلىدۇ باھارنى قىشتا،
 باھاردا تۆكۈلۈپ بولىدۇ خازان.
 ئۆتكۈنچى نەرسىدۇر سۆيۈلۈش،
 ئاھ، ئۇنى مەڭگۈلۈك قىلىدۇ ھىجران.

قىز قوشقى

يۈرىكىمدە ئاقار كۈيلىرىم،
 دولقۇنلىغان دەرياغا ئوخشاش.
 ئوكياندەك تەگسىز ئويلىرىم،
 شۇنچە چەكسىز نەۋقران ھەم ياش.

مۇز شەھەر مۇز،
 ئۆيلىرى مۇز،
 دەرهخلىرى مۇز،
 كوچىسى مۇز،
 يەرلىرى ھەمدە.
 باغلىرى مۇز،
 تاغلىرى ھەم مۇز،
 ئاسمىنى مۇز،
 قۇياشى غەمدە.
 ھاۋاسى مۇز،
 گىياھى ھەم مۇز،
 مۇز بىلەنلا پۈتۈلگەن ھەرياق.
 گەپ سۆزى مۇز،
 يۈرىكى ھەم مۇز،
 ئادىمى مۇز بۇ شەھەر شۇنداق.

ئۇنىڭ «كۆزلەر» دېگەن قوشقى،
 ئاھاڭ بەرگەن مېنىڭ كۈيۈمگە.
 ئەمما راستىن سۆيەمدۇ ياكى
 دېگەن سوراق ھاكىم ئويۇمغا.
 كۆزلىرىدىن ياندۇرۇپ چاقماق،
 قاراشلىرى زادى نىچۈندۇر.
 بىلىۋېلىپ قەلبىم سىرتىنى،
 بەلكىم مەندىن كۈلمەك ئۈچۈندۇر.
 كۆيدۈرسىمۇ مېنى كۈل قىلىپ،
 چىن يۈرەكتىن سۆيسە ئىدى ئاھ.
 قوشمىسىمۇ بىزلەرنى تەقدىر،
 مەيلى ئىدى ئەسلەپ قويسا گاھ.

نۇرىيە ئېلاخۇن

ئالەم سىغار ياخشىلارنىڭ كۆڭلىگە

ئالەم سىغار ياخشىلارنىڭ كۆڭلىگە
 يۈزلىرىدە قۇياش نۇرى چاقنىغان.

كۆزلىرىدە جىلۋە قىلار مىڭ جەننەت
 سۆزلىرىدىن ئاپتاپ، كۆكلەم بالقىغان.

جاننى تىككەن ۋە تەن دېسە، ئەل دېسە،
خىسلەتلەرنى قارىچۇقىدەك ساقلىغان.

ئالەم سىغاز ياخشىلارنىڭ كۆڭلىگە،
ئۇلار بىلەن ھايات ھامان گۈللەيدۇ.
ئىزگۈلبىككە تەشنا بارچە مەۋجۇدات،
مەۋجۇداتلار يوقالمايدۇ، ئۆلمەيدۇ.

تۇتاشتۇرۇپ يۈرەك بىلەن يۈرەكنى،
ئارىسىغا مۇھەببەتنى تاشلىغان.
دوست يولىغا قىلىپ دىلنى پايانداز،
شېرىن-شەربەت باغلىرىغا باشلىغان.

مۈشكۈللەرگە باش ئەگمىگەن ھەمىشە
شۇ ياخشىلار ئىنسانلىقنى ئاقلانغان.

ساۋۇتجان تاھىر

غزەل ۋە رۇبائىلار

مەگەر باقسام كۆزۈڭ ئىچرە كۆرۈندى ئوت، زىيا سەندە،
قارار تاپتى ۋۇجۇدۇڭدىن يەنە پاكلىق، ھايا سەندە.
كۆرۈپ چېرىڭنى ئەي دىلبەر ئۆزۈمنى بۇندا لال قىلدىم،
خىجىل قىلدى تولۇن ئاينى، جىمى ئۈزلۈك، ئىبا سەندە.
سېنىڭ ئىشقىڭ بولۇپ ئاتەش دىلىمنى ئۆرتتى ھەر ئان
شىپا يوقتۇر جاھان ئىچرە، ئاڭا بار چىن داۋا سەندە.
سېنىڭ قەلبىڭ باھار ھەرچاغ مۇھەببەت ھەم ساداقەتتىن،
چىچەكلەپ ئاچقۇسى دىلدا شېرىن مېۋە - ۋاپا سەندە.
سېنىڭ ئۈچۈن جاپا چەكسەم بىلۈرمەن ئۇنى راھەت دەپ،
بىجا قىلسام ئۈمىدىڭنى بولۇر بۇرچۇم ئادا سەندە.
ياشاپ ئۆتسەم سېنىڭ بىلەن ئۆمۈر باغىن باھار ئەيلەپ،
ساداقەتتىن كۈلۈپ قەلبىم داۋام ئەتكەي ناۋا سەندە.
ھاياتنىڭ قىممىتى بىلسەڭ مۇھەببەتلىك ياشاپ ئۆتكىن،
تاپار ئادەم ئۇنىڭ بىلەن قەدىر-قىممەت، باھا سەندە.

* * *

ھاياتلىق نۇرچاچقان باھاسىز لەھەل،
ئۇنىڭسىز بولمايدۇ ئىنسان ئىشى ھەل.
بايلىقتا بولسەڭمۇ شاھى سۇلايمان،
بولمايدۇ جان ساڭا مەڭگۈ مۇئەككەل.

* * *

مەنسىز ياشاشنىڭ يوقتۇر لەززىتى،
ھەم بولماس ئەل ئىچرە قەدىر-قىممىتى،
ئىجادكار ئۆلمەيدۇ زاماندىن زامان،
يارىتار مۆجىزە ئىنسان ھىممىتى.

* * *

ھەممىمىز ھاياتتا قىلغاچقا كۈرەش،
زاماندا ئاجايىپ يۈكسىلىش-ئۆرلەش.
ئاجايىپ رەڭلىنىپ كۈلگەچكە ھايات،
بولماقتا كەلگۈسى بەختتىن سۆزلەش.

* * *

ھاياتلىق بېغدا قانات قاق، ياپرا،
ئىشقىۋاز بۇلبۇلدەك كۈنۈ تۈن سايرا.
ھاياتنىڭ قەدىرىگە يەتسەڭ ھەقىقىي،
سۆي ئۇنى ھەرقاچان ئۇلۇغلا، ھارما.

ئۆمەر قادىر

ئالبومغا سېلىنغان سۈرەت

(ھېكايە)

— قاسم، سىز مېنى ياخشى كۆرەمە-
سىز؟ — دېدى زاھىدە دېرىزىدىن سىرتقا
نەزەر تاشلاپ تۇرۇپ.
— ئەلۋەتتە ياخشى كۆرىمەن، —
قاسم كۆرۈۋاتقان ژۇرنالدىن بېشىنى
كۆتۈرۈپ تەئەججۈپ ئىلكىدە زاھىدەگە
قارىدى، — ئەجەب بۇنى سوراپ قايسىغۇ،
توي قىلغان سەككىز ئايدىن بۇيان سىزگە
ئۆزۈمنى قانچىلىك بېغىشلىغانلىقىمنى بەلكىم
بىلەرسىز؟

— ئۇنداقتا سۈرەتتىكى بۇ قىز كىم؟
بۇ سۈرەتنى نېمىشقا مەخپىي ساقلاپ
كەلدىڭىز؟

زاھىدە قولىدا چىڭ مىجىقلىۋالغان
سۈرەتنى زەردە بىلەن قاسمىنىڭ كۆزىگە
تەڭلىدى. قاسم سۈرەتنى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ
قالدى. ئۇنىڭ چىرايى بىردە قىزىرىپ،
بىردە تاتىرىپ كەتتى. بۇرۇنلىرىنىڭ
ئۈستىگە ئۇششاق تەر تامچىلىرى تىزىلدى.
پولتىيىپ چىققان يوغان كۆزلىرىدە ئەلەم
ۋە خورلۇق ئۇچقۇنلىرى چاقناشقا باشلىدى.
— جاۋاب بەرمەمسىز؟ — دېدى
زاھىدە بىردىنلا ئەسەبىيلىك بىلەن
ۋارقىراپ، — سۈرەتتىكى بۇ پاسكىنا كىم
زادى؟ مەن ئۇنىڭ چاچلىرىنى يۈلمەن،
سىزنى ئايلاندۇرۇپ يۈرگىنىگە، ئائىلىمىزگە
بۇزغۇنچىلىق سالغىنىغا تويغۇزمەن.
— ئۇنداق ئالتوپىلاڭ كۆتەرمەڭ،

زاھىدە، — دېدى قاسم بىردەم تېڭىرقاپ
تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، — مەن ئۇنى
تونۇمايمەن. بۇ سۈرەتنىمۇ كۆرۈپ باقمىغان.
— ھەي ئالدامچى، — زاھىدە
بوراندەك كەلگەن پىتى قاسمىنىڭ ياقىسىغا
قول سالدى، — مەنچۇ بۇ سۈرەتنى
سېنىڭ كىتاب ئىشكاپىڭدىن تاپتىم، يەنە
تېخى تېنىۋالماقچى بولۇۋاتامسەن؟ راستىڭنى
ئېيت، بولمىسا مەن سەن بىلەن ئادا-جۇدا
بولمەن!

— بۇ قىز مېنىڭ ئالىي مەكتەپتىكى
ساۋاقدىشىم، ئىسمى مەتلۇبە، ئەمدى
نېمە دەيسەن. سېنىڭ كۈندەشلىكىڭنى
بىلىپ ئۇنىڭ سۈرىتىنى ئالبومغا سالمىغان.
— ساۋاقدىشىم دەيسىنا تېخى، —
دېدى زاھىدە سۈرەتنى ئۆرۈپ تۇرۇپ، —
ئۇنداق بولسا بۇ خەتلەر قانداق يېزىلىپ
قالدى؟ بىز 2-ئاينىڭ 28-كۈنى توي

بىلەن تونۇشۇپ توي قىلدىم. ئىككىمىز بىر
ئىناق ئائىلە قۇرۇۋالدۇق!

— چۈشەندىم، ھەممىنى چۈشەندىم.
— دەدى زاھىدە ئۆزىنى كارىۋاتقا
تاشلاپ. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى ئىختىيارسىز
ھالدا مەڭزىنى بويلاپ ئېقىشقا باشلىدى، —
مەن ئالدىنقىتىمەن. ھەي قاسىم، مەن
ساڭا بېغىشلىغان ئەقىدەمگە ئۆكۈنمەن.
— يىغلىماڭ، زاھىدە! — دەدى
قاسىم، — مەتلۇبە مېنىڭ توي قىلغانلىقىمنى
بىلمەي بۇ سۈرەتنى ئەۋەتتىكەن. ئالبومغا
سېلىپ قويۇشتىن قورقتۇم. يىرتىۋېتەي
دېسەم تېخى كۆڭلۈم ئۈنىمدى. ھېلىقى
قاملاشمىغان گەپلەرنىمۇ سۈرەتنىڭ ئارقىسىغا
بىكار يېزىپتىمەن. مەن ئالدىڭىزدا ھەق-
قەتەن گۇناھكار!

— سىز ماڭا باشتىن ئاخىر يالغان
گەپ قىلىپ كەلدىڭىز، — دەدى زاھىدە
ئازابلانغان مەيۈس قىياپەتتە، — باشتا
ئۇ قىزنى تونۇمايمەن، بۇ سۈرەتنىمۇ كۆرۈپ
باقمىغان دەيدىڭىز. بىراق ئاخىرىدا ئۇ قىز
بىلەن سۆزلىشىپ يۈرگەنلىكىڭىز ئاشكارا
بولدى. ئەگەر بۇ سۈرەتنى مەخپىي
ساقلاپ يۈرمەي ساۋاقدىشىم دەپلا ئالبومغا
سېلىپ قويغان بولسىڭىز مەن ھەرگىزمۇ
گۇمان قىلىپ يۈرمەيتتىم. بۈگۈنكىدەك
ئىشەنمەسلىك، ماجرامۇ كېلىپ چىقمايتتى.
سىز مېنىڭ كۆڭلۈمگە كۈندەشلىك ھەم
گۇمان كۆلەڭگىسىنى تاشلاپ قويدىڭىز.
— مەن سىزدىن كەچۈرۈم سورايم.
مەن، — قاسىم شۇنداق دەپلا زاھىدەنى
چىڭ قۇچاقلدى. دە، لەۋلىرىگە ھايان
بىلەن سۆيۈپ كەتتى. بىراق زاھىدەنىڭ
ۋۇجۇدى ياغاچتەك قېتىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ
كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياشلار توختىماي
قۇيۇلماقتا ئىدى.

مۇراسىمى ئۆتكۈزدۈق. بىراق سەن بۇ
سۈرەتنىڭ ئارقىسىغا 4-ئاينىڭ 7-كۈنى
دەپ يېزىپسەن ھەم «قەدىرلىكىم مەن
سىزنى بىر ئۆمۈر ئەسلەيمەن» دەپ
ئەسكەرتىپ قويۇپسەن. توي قىلىپ ئىككى
ئايدىن كېيىن مۇشۇنداق ئاللىكۆڭۈللۈك
قىلىشقا قانداق ۋىجدانىڭ چىدىدى؟

— قەدىرلىكىم، جېنىم قەدىرلىكىم، —
دەدى قاسىم يېلىنغان ھالدا، — بىر پارچە
سۈرەتنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى. ئۇنداق
غەۋغا كۈتەرمەڭ! مەن سىزنى ياخشى
كۆرگەندىكىن بولمىدىمۇ؟ مەن بۇ سۈرەتنى
ئالىي مەكتەپتىكى چاغدا مەتلۇبەدىن
سوراپ ئېلىۋالغان. يېقىندا قولۇمغا چىقىپ
قىلىپ ئارقىسىغا قاملاشمىغان گەپلەرنى
يېزىپ قويۇپتىمەن. مېنىڭ بۇ گۇناھىمنى
كەچۈرۈڭ! مەن سىزنى بىر ئۆمۈر سۆي-
مەن، قەدىرلەيمەن!

— دېگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى يالغان! —
دەدى زاھىدە ئەلەم بىلەن خورسىنىپ
تۇرۇپ، — سەن بۇ سۈرەتنى توپىدىن كېيىن
تاپشۇرۇپ ئالغان. مېنى ئالدىغانلىقىڭ ئەمدى
ئاشكارا بولدى. سېنىڭ ئۇ پاسكىنا بىلەن
تېخىچە مۇناسىۋىتىڭ باركەن. ماڭا ئۇنىڭ
ئادرېسىنى ئېيتىپ بەر، خەت يېزىپ رەسۋا-
سىنى چىقىرىۋەتەيلىدەن بولسام...

— زاھىدە، مۇنداق ئۆكتەملىك
قىلماڭ، — قاسىم غەزەپ بىلەن
ھۈرىيەيدى، — توي قىلغان ھەرقانداق
ئەر-خوتۇن بۇرۇنقى كەچۈرمىشلىرىنى
بىر-بىرىگە سۆزلەپ بېرىشىدۇ. بۇرۇنقى
ئىشلار دېگەن بەربىر ئۆتمۈشكە مەنسۇپ.
راستىمنى ئېيتسام، مەن ئالىي مەكتەپتە
مەتلۇبە بىلەن يۈرگەن. بىراق قىسمەت
بىزنى ئايرىۋەتتى. ئۇ ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن
كېيىن يۇرتىغا كەتتى. مەن بولسام، سىز

— جېنىم زاھىدە، — دېدى قاسىم
ئۇنى سىلكىپ تۇرۇپ، — يەنە نەچچە
ئايدىن كېيىن ئانغا ئايلىنىسىز، كىچىككىنە
ئىشلارنى ئىچىڭىزگە ئالسىڭىز بالغا تەسىر
بولدۇ. ئەكىلىگە، سىزنى ئازابلانغان شۇ
سۈرەتنى يىرتىپلا تاشلىۋېتەي، مەتلۇبەنىمۇ
مەڭگۈگە ئۇنتۇپ كېتەي!

قاسىم زاھىدەنىڭ قولىدىن پۇرلىشىپ
كەتكەن سۈرەتنى تارتىپ ئالدى-دە،
يىرتىپ-يىرتىپ ئەخلەت چېلىكىگە تاشلىۋەت-
تى، بىراق نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ چىرايى
قەغەزدەك ئاقىرىپ كەتتى. لىققىدە ياشقا
تولغان كۆزلىرى چېلەكتىكى يۈنىدە لەيلەپ
يۈرگەن سۈرەت پارچىلىرىغا قادىلىپ قالدى.
ئۇنىڭ تومۇرىدىكى قانلار قىزىپ قايناشقا
باشلىدى.

— ئەمدى پۇخادىن چىققانىسىز، —
دېدى قاسىم كالىپۇكلارنى چىشلەپ تۇرۇپ.
ئۇنىڭ زەردە بىلەن ئېيتقان بۇ سۆزلىرى
زاھىدەنىڭ يۈزىگە خەنجەردەك ئۇرۇلدى.
— سىزنىڭ تىلىڭىز بىلەن دىلىڭىز
ئوخشىمايدىكەن، قاسىم، ئاشۇ سۈرەتنى
يىرتىۋەتكەنگە چىدىمايۋاتىسىز. قەلبىڭىزنىڭ
تەكتىدە مەتلۇبەگە بولغان سېغىنىش ھەم
قىيالماسلىق ھېسلىرى تاشقىنلاپ تۇرۇپتۇ، —
دېدى زاھىدە يەنە دېرىزە ئالدىغا كېلىپ
ئۇنىڭ چاچلىرىنى يازنىڭ سالقىن شاماللىرى
بوشقىنا يەلپۈشكە باشلىدى، — ئالبومغا
سېلىنمىغان ئاشۇ بىر پارچە سۈرەت سىزنىڭ
ئۇتۇپ كەتكەن مۇھەببەت تارىخىڭىزنى
نامايان قىلىپ تۇرۇپتۇ. ھازىر سىز بۇ
سۈرەتنى يىرتىۋەتتىڭىز. دېمەك، بىر قىز
سىزنىڭ قولىڭىزدا پۇچۇلاندى، مېجىلدى.
ئاخىر ۋەيران بولدى. سىز سېپى ئۆزىدىن
خىيانەتچىگە ئايلىنىپ قالدىڭىز!

— مېنى زادى نېمە قىل دەيسىز؟ —

قاسىم بىردىنلا غەزەپلىنىپ زاھىدەگە
چەكچەيدى، — ياخشى كۆرگەن قىزنىڭ
سۈرىتىنى يىرتىپ تاشلىۋەتتىم. ئۇنىمۇ
مەڭگۈ ئۇنتۇشقا ۋەدە بەردىم. بىراق
سىزنىڭ ماڭا بولغان ئۆچمەنلىكىڭىز ئازراقمۇ
پەسلەي دېمەيۋاتىدۇ. مەن ياكى سىزگە
يۈز كېلەلمىگۈدەك چوڭ گۇناھلارنى سادىر
قىلدىمۇ؟ ئېيتىپ بېقىڭە قېنى. مەن بىلەن
ئۆي تۇتامسىز-يوق؟!

— بەك پەسكەشكەنسىز، قاسىم.
مۇشۇ قىياپىتىڭىزگە ئىچىنمەن، — زاھىدە
شۇنداق دەپلا سومكىسىنى ئالدى-دە،
يىغلىغان يېتى ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى.
— زاھىدە!

قاسىمنىڭ ئاۋازى ئۆيىنى تىترىتىپ
ئۆزلىكىدىن غايىب بولدى. ئۇنىڭ بېشى
پىرقىراپ، كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى.
ئۇ ساقادا ئۆزىنى تاشلاپ بىر ھازا
ياتتى-دە، ئاندىن تىقىپ قويغان بىر
بوتۇلكا ھاراقنى چىقىرىپ ئېگىز قىرلىق
ئىستاكانغا تولدۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ تۇرۇپلا
لەۋلىرى ئۆمچىيىپ ئۆپكىسى ئۇرۇلدى.
قەلبىنى بېسىپ تۇرغان ئازابلۇق ھېسلا
داۋالغۇشقا باشلىدى. مەتلۇبەنىڭ سىمابىسى
بولسا گويا ئىستاكان ئىچىدە لەيلەپ
يۈرگەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ ھەرقانداق
قىلىشمۇ مەتلۇبەنى ئۇنتۇپ كېتەلمەيتتى.
زاھىدەنى بولسا، تېخىمۇ ياخشى كۆرەتتى.
بىراق مەتلۇبەنىڭ ھامان بىر كۈنى
ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىغا باستۇرۇپ كىرىدىغانلىقى-
نى، ھامان زاھىدە بىلەن ئۆزى ئوتتۇرىسىدا
مەڭگۈ ساقايمايدىغان جاراھەت پەيدا
قىلىدىغانلىقىنى ئويلىسا قورقۇنچتىن لاغ-لاغ
تېرەپ، چوڭقۇر خىياللارغا غەرق بولاتتى.
قاسىم ھاراقنى ئىككى ئىستاكان
ئىچىپلا بولدى قىلدى. ئۇ شىر-شىر

مەست بولۇپ بارلىق پىغانلىرىنى تولۇقى بىلەن زاھىدەگە تۆكۈش ئۈچۈن ئۇنى ساقلاپ ئولتۇردى.

زاھىدە كەچكە يېقىن ئىشتىن چۈشۈپ ئۆگى ئۆچكەن ھالدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى ۋە ئاغزى ئېچىلغان بىر پارچە كونۇپرتنى قاسمىنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. قاسم كونۇپرت ئۈستىدىكى مەتلۇبەنىڭ تونۇش پوچۇركىسىنى كۆرۈپ ئەندىككەن ھالدا:

— ساڭا كىم يەتكۈزۈپ بەردى بۇ خەتنى؟ — دېدى ئېغىر تىنىپ قويۇپ، — ھەرقانچە بولسىمۇ كونۇپرتنىڭ ئاغزىنى ئاچماسلىقىڭ كېرەك ئىدى. بۇ سېنىڭ ماڭا ھاقارەت قىلغىنىڭ، مېنى كەمستىكىنىڭ. مەن ئىدارەمدىكى ساڭا خالىس خىزمەت قىلىپ خەت يەتكۈزۈپ بەرگەن مۇناپىقىنى تاپماي قويمايمەن!

— سەن تولا قۇرۇق تېرە تاراقىشماي ئالدى بىلەن خەتنى ئوقۇپ باق! — دېدى زاھىدە قولىنى ئېشىلىپ تۇرۇپ، — ئاندىن ئۆزۈڭنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىڭنى بىلىپ قالسەن.

قاسم خەتنى چاقماق تېزلىكىدە ئوقۇپ چىقتى-دە، پېشانىسىگە پاققىدە بىرنى قويدى ۋە يېلى چىققان توپتەك بوشاپ ئۆزىنى ساقاغا تاشلىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قورقۇنچ-تىن چەكچىيىپ قالغانىدى.

— سەن ئۆتكەن يىلى چىنىقىشقا چۈشكەندە ئۇ قىزنى ئېغىر ئاياغ قېلىپ قويۇپتىكەن سەن-دە! دېدى زاھىدە، — مەتلۇبە سېنىڭ يالغان-ياۋىداق گەپلىرىڭگە

ئىشىنىپ، سېنى كۈتۈپ، ئاخىر سېنىڭ مەن بىلەن توي قىلغانلىقىڭنى ئاڭلاپ دەرياغا ئۆزىنى تاشلىۋاپتۇ. بۇ ئۇنىڭ ئۆلۈۋېلىش ئالدىدىكى ساڭا قالدۇرغان خېتى ئىكەن. دېمەك، سەن يىز توي قىلغاندىن كېيىنمۇ مەتلۇبە بىلەن ئالاقىنى ئۈزمەپسەن. بەلكى ئۇ قىزنىڭ قەلبىنى جاراھەتلەندۈرگىنىدىكى، ئۇنى نابۇت قىلغانلىقىڭنى يوشۇرۇپ كەپسەن. مەن سەندەك بىر پەسكەش مەخلۇقنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانلىقىمغا قاتتىق ئۆكۈنمەن. مەن مەتلۇبەنى بىكار ئەيىبلەپتىمەن. ئۇ ئەسلىدە ئالدىغان، دەپسەندە قىلىنغان بىر سەبىي غۇنچە ئىكەن ئەمەسمۇ. ئۇ سېنىڭ زۇلۇمىڭدىن ئۆزىنىڭ ياشلىق ھاياتىنى ھالاك قىلىشقا مەجبۇر بوپتۇ. مەن ئۇنىڭ سۈرىتىنى تېپىۋالغان بولسام، بۇ قانلىق پاجىئە مەڭگۈلۈك سىرغا ئايلىنىپ قالاتتىكەن.

— بولدى، سۆزلىمە! — قاسم جۈزىنى قاتتىق بىرنى مۇشتلىدى. قاتتىق ئاۋازدىن ئۆيدىكى ھەممە نەرسە يېنىك سىلكىنىپ كەتتى. ئۇ دەلدەڭشىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىستاكانغا تولدۇرۇپ ھاراق قويدى - دە، لېۋىگە تەگكۈزدى. ئۇنىڭ ئىستاكانى قاماللاپ تۇتقان قوللىرى ئىختىيارسىز ھالدا تىترەشكە باشلىدى. قەلبىنى بولسا ئېغىر مۇڭ ۋە پىغان قاپسۇۋالدى. ئۇنىڭ خىيالىدا مەتلۇبەنىڭ دەريادا دولقۇنلارغا ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ ئېقىپ كېتىۋاتقان بىچارە قىياپىتى لەيلەپ يۈرەتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

تۈردىھاجى ئابدۇغۇپۇر

يامغۇرلۇق بوران

(ھېكايە)

پۈتكۈل ناھىيە بازىرىنى گۆردەك قاراڭغۇلۇق باسقاندى، يوتقان-چاپانلىرىنى باشلىرىغا ئارتىۋالغان بىر توپ ھارۋىلىق دېھقان ئاشۇ قاراڭغۇلۇقتا مۆجىزىدەكلا يۈرۈپ تۇرغان يوغان دەرۋازىلىق قورۇغا يوپۇرۇلۇپ كىرىپ كېلىشتى.

— ھاي، ھاي تۇغقانلار، ئۈزۈڭلارنى تۈتۈۋېلىڭلار. بۇ ئۇلاغ يېتىلەپ كىرىدىغان دەك ئەمەس، مېھمانخانا.

يامغۇرلۇق تۇتقان، قورساقلىق، شاپ بۇرۇت خوجايىن ئۇلارنىڭ ئالدىنى توستى. بوران ھۇشقىتماقتا، سانسىزلىغان يامغۇر تامچىلىرى ھارۋىلىقلارغا زەرىپ بىلەن ئۈرۈلماقتا. — بىزنى... بوران بىلەن يامغۇر باشلاپ كىردى، ئاكا. بىر... بىر كېچە دالدىلىنىۋالساق... — نۈرەك ئوغرى ياداڭغۇ يۈزلىرىدىكى يامغۇر سۈلىرىنى كىرلەشكەن شاپاق دوپپىسى بىلەن سۈرتۈپ، چىشلىرىنى چاقىلداقنىچە كۈلدى.

— بىر... كېچە تۈنۈۋالساق... ئاشۇ بۈلۈڭدىلا... — كونا كۆرپىسىنى بېشىغا ئارتىۋالغان قاسىم ھۆل بولۇپ شۇمىشىپ كەتكەن ئېشىكىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ، يېلىنغان. دەك لاپاس ئاستىنى كۆرسەتتى.

— بولمايدۇ، چىقىپ كېتىڭلار، — شاپ بۇرۇت خوجايىن ئارقىسىغا يېنىپ، لاپاس ئاستىدىكى تۈۋرۈككە ئېسىپ قويۇلغان گاز لامپىنى قولغا ئېلىۋالدى، — سىلەر دەڭگە بېرىڭلار، دەڭگە. بۇ دېگەن مېھمانخانا. — ئۇنداق دېمىگەن، ئاكا، مۇشۇ

قاراڭغۇدا نەگىمۇ بارارمىز؟ ساۋابلىق ئۈچۈن بولسىمۇ ئاشۇ بۈلۈڭنى بىزدىن ئايما، — دېدىمغۇ، بۇ دەك ئەمەس دەپ... —

شاپ بۇرۇت خوجايىن دېۋەيلەپ قولىدىكى يامغۇرلۇقنى شىلتىدى، — چىقىمامسەن! قاسىمنىڭ ھارۋىسى ئۈستىدىكى كۈرەك جۇۋا ئاستىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىققان ساقاللىق بوۋاي ھاسىرغىنىچە ھارۋىنىڭ چوققىسىغا ئېسىلىپ ئاستا ئۆرە بولدى.

— دەك ئەمەسلىكىنى بىلدۈرۈپ، بالام، ئەمما، مانا كۆرۈپ تۇرۇپسەن. شۇ تۇرقىمىزدا يەنە نەدە تېنەپ، نەدە توختارمىز؟ سېنىڭمۇ ئاتا-ئاناڭ دېھقاندى. بىزگە ئوخشىغان جاپا كەشلەرگە بىر ياخشىلىق قىلىپ قوي، ساۋاب تاپسەن.

تېنىسىز ئۈرۈلۈۋاتقان سوغۇق تامچىلار-دىن شۈركەنگەن بوۋاي يۆتەلگىنىچە شەپقەت تىلەپ خوجايىنغا قارىدى.

خوجايىن قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، ئۇلارنىڭ بىچارە قىياپىتىگە قاراپ قويدى. لامپا ھەممەي-لەننى يورۇتۇپ تۇراتتى. يىرتىقلىرىدىن

— دۇئا دەمەسەن؟ — خوجايىن يامغۇرلۇقنى تاشلاپ قويۇپ تۈكلۈك قولى بىلەن قورسىقىنى قاشلاپ كۈلدى، — ماڭا دۇئا ئەمەس، پۇل كېرەك.

— بىزدە پۇل يوق، ئاكا، ئۈزۈك كۆرۈپ تۇرۇپسەن، بىزدە ساڭا بەرگۈدەك ھېچنەرسە يوق، — دۈگدەيگىنىچە قوشۇپ قويدى نۇرەك ئوغرى.

— نەچچە قېتىم دېدىمغۇ تۇغقانلار، پۈلۈڭلار بارلار مانا ماۋۇ ئازادە ئۆيدە پاناھلىنىڭلار ياكى بولمىسا ئۆتنە-يېرىم قىلماسلەر. ھە، شۇنداق قىلىڭلار.

— قارا بالام، بار بولسغۇ شۇنداق قىلاتتۇق، شۇ تاپتا بىزدىن پۇل ئالغىنىڭغا سەن باي بولۇپ كەتمەسەن.

— پۈلۈڭلار مېنى باي قىلىۋېتەلمىسۇ ئۇنى ئالمىسام بولمايدۇ، ساقال، — خوجايىن گاز لامپىنى تۈۋرۈككە ئېسىپ قويۇپ، بۇرۇتنى ئوينىغىنىچە يامغۇرغىمۇ قارىماستىن لاپاس ئاستىدىن چىقتى، — ئۆيدە ياتساڭلار ئالتە كوي تۆلەيسلەر. لاپاس ئاستىدا... لاپاس ئاستىدا ئىككى كوي تۆلەپ پاناھلىنىڭلار. ئەمدى ئىختىيار ئۈزۈڭلاردا. تېز بولۇڭلار.

ھاشارچىلار شاپ بۇرۇتنىڭ كۆرەڭلەر-چە تىكىلىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قارىيالماي جىم بولۇپ قېلىشتى.

— ھىم، نېمە بولدى؟ ئۇمۇ بولمىسا چىقىپ كېتىڭلار.

— پۇل بولغىنىدا بەرمە يىتتۇقمۇ، بالام؟ — بايقى ساقاللىق بوۋاي سۆز قاتتى، — شۇنىڭ يوقلۇقىدىن، يوتغا چىققۇدەك زەي سۇدا ئىشلەپ يۈرۈپمۇ تۆت سەر گۆش ئېلىپ يېيەلمىدۇق. دېھقاننىڭ تاپقىنى سېلىقتىن ئاشمايدىغان بولۇپ كەتتى. سەن بولساڭمۇ بىزگە سېخىي قولۇڭنى بىر سۈنۈپ شەپقەت

مازلىرى ساڭگىلاپ قالغان ھۆل يوتقان-چاپان-لار، كىرىپاسقان ساقاللىق يۈزلەر، لايدا بولغان كونا كىيىملەر، ئۇشۇقىغىچە پاتقاق كېچىپ تۇرغان يالاڭ پۇتلار...

خوجايىن شارقىراپ يېغىۋاتقان تۆكمە يامغۇرغا، ھېچنەرسىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان چەكسىز قاراڭغۇلۇققا قارىدى، كېيىن ئۇلارغا بۇرۇلدى، ئۇ سەل يۈمشىغاندەك قىلاتتى.

— ھىم، سىلەرنىمۇ بىر ئامال قىلىپ جايلاشتۇرارمەن، ئۇلارنى نىچۇ؟ ئۇلار سېيدۇ، تېزەكلەيدۇ.

بايدىن بېرى قاراپ تۇرغان زۇلۇن باخشى ئىتتىك ئالدىغا سۈرۈلدى.

— ئوبدان گەپ قىلدىڭ، بالام. دۇرۇس، ھايۋان ھايۋانلىقنى قىلىدۇ. بالىلار ئۇلارنى تام بويلىتىپ تىزىپ ھارۋىلىرى بىلەن دالدىلسۇن. خۇدا ئۆمرىمىزنى بەرسە سۈبھىگە ئورنىمىزدىن تۇرۇپ مەخلۇقلارنىڭ ئايىغىنى. سەن رازى بولغۇدەك تازىلاپ بېرەيلى، — ئۇ جۇۋىسى ئۈستىدىن باغلىۋالغان ياغلىقنىڭ بىر ئۈچىنى يېشىپ يۈز-كۆزىنى سۈرتتى، ساقلىدىكى سۈنى سېرىپ چۈشۈردى، كېيىن خوجايىننىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى.

— ماقۇل، ساقال، — خوجايىن يامغۇر-لۇقنى كۈچەپ-كۈچەپ سىلكىدى، — سېنىڭ لەۋزىڭنى ئالدىم، ئەمەسە ئازراق-تىن پۇل چىقىرىڭلار.

ھارۋىلىقلار ئۈنسز تۇرۇپ قېلىشتى. بوران يەنە بىر قېتىم سوغۇق تامچىلارنى نەشتەردەك سانچىپ ئۆتۈپ كەتتى.

— جېنىم بالام... — زۇلۇن باخشىنىڭ ئاۋازى سوغۇقتىنمۇ ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ ئەيتاۋۇر تىترەپ چىقىۋاتاتتى، — بىزدە پۇل بار دەمەسەن؟ شۇ تاپتا ھاشاردىن يېنىشىمىز. بىز ساڭا دۇئا قىلايلى.

قىلىپ قويغىن .

— شۇنداق قىلغىن ، ئاكا . بىزنىڭ

ھاشاردىن كېلىۋاتقانلىقىمىزنى كۆرۈپ تۇرۇپسەن .

— قەيەردىن كېلىشىڭ بىلەن چاتقىم

يوق ! — چىڭقىلىپ ۋارقىردى خوجاين

بىردىنلا كۆزلىرىنى چەكچە يىتىپ ، — مېنى

تولا گەپكە سېلىشماي كۆزۈمدىن يوقىلىش .

مەن بۇ يەردە پۇل تاپمەن ، پۇل ...

— دېھقاننىڭ قولى قاچانمۇ ئۇزىرار ؟! ھەممە

قىيىنچىلىقنى بىزگىلا بەرگە نىمىڭ پەرۋەردىگاھ !؟

— ئاكا ...

— تىلىڭنى چايناشماي يوقىلىش .

ھاشارچىلار مەڭدەپ قېلىشتى .

— بوش ۋارقىرا خۇمىسى ، — باياتىن

بېرى سوغۇقتىن شۇمشىپ تىترەپ تۇرغان

قاسىم تۇيۇقسىز ئۈستىدىكى لاي كۆرپىنى

ئۇنىڭ بېشىغا ئېتىپ ئالدىغا دېۋە يىلدى ، —

چاتقىم يوق دەيسىنا ؟ كۈن-تۈن ھاشار

چاپىساق بىزگە بىركىم بىرەر نان ، بىرەر

تاۋلىق سۇ بېرىپتىمۇ ، خوتۇن تالاق غالچا ؟

بىز ئۆيۈڭدە ئەمەس ، ھويلاڭدا ياتلى

دېدىققۇ ؟ يۈرۈڭلار ، بۇ ئەبگارغا يېلىنىۋەر .

مەي چىقىپ كېتىلى . يەرنى كۆرپە ،

ئاسماننى يېپىنچا قىلىپ ياتقاندىمۇ بوران

بىلەن يامغۇرغا ئۆلىدۇققۇ بىز .

— مېنىڭ ھاشىرىمنى چىپىشقانمىدىڭ

قەلەندەرلەر ، — شاپ بۇرۇت لاپاس

ئاستىدا تۇرۇپ ۋارقىردى .

— بىز ئاناڭنىڭ ھاشىرىنى چاپتۇق .

— خەير ، يۈرۈڭلار . بىزگىمۇ پاناھ .

لانغۇدەك يەر تېپىلار .

بوران گاھ كۈچىيىپ ، گاھ پەسەيمەكتە .

يامغۇر ئاۋۋالقىدە كلاچىلەكلەپ تۆكۈلمەكتە .

— تۇرۇپ تۇرۇڭلار ، — نۇرەك ئوغرىنىڭ

ئۇنىنى يامغۇرلۇق بوران بىر ھازا ئۈزۈپ

قويدى . ئۇ كونا كىيىملىرى قېتىدىن بىر

تۇتام پۇلنى ئېلىپ ، ئىككى تاقلاپ خوجاينى .

نىڭ ئالدىغا باردى ، — مانا پۇل ، مەن

ئۇلارغا قەرزگە بەرمىدىم ، ھەممىسى

ماڭا ھېساب . ھېسابلا ...

ئۇن نەچچە ھاشارچى لاپاس ئاستىدا

سوزۇلۇشۇپ ، خوجاينىنىڭ ئارقىسىدىن ياتاق

ئۆيگە كىرىپ كېتىۋاتقان نۇرەك ئوغرىنىڭ

مەغرۇر تۇرقىغا قاراپ قېلىشتى .

— بىر نوچىلىق قىلدى-دە ، بۇ ئوغرى .

— ھاشار بېشىدا ھەممىمىزنى ئۇتقان

ئەمەسمۇ بۇ تاز ...

— قارا ، بىزگە قىز ئېلىپ بەرگەندەك

غادىيىشىنى بۇ ئوغرىنىڭ ...

— ھەي ... ھەي ، ئاڭلاۋاتامىنلەر ،

خوتۇن خەقنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتىدۇ .

— ۋاي ، يېتىشماسەن ئەمدى .

— كاساپەت يامغۇر ...

بورانمۇ ، يامغۇرمۇ توختىدى . سەھەردە

خوجاين ھويلىغا چىقىپ لاپاس ئاستىدىكىلەرنى

كۆرەلمىدى . پەقەت تام بويلاپ ھويلىنىڭ

يېرىمىدا دېگۈدەك يېيىلىپ تۇرغان بېدە-سامان

ئۇۋاقللىرى ، سۇنغان ھاراق بوتۇلكىلىرى ،

ئۇلارغا ئارىلىشىپ تۇرغان تېزەك ، سۈيدۈك

ۋە يامغۇر سۇلىرىغا قاراپ يەرنى تەپتى .

— بىر توپ كاززاپلار ، ئوغرىلار ...

چىڭقىلىپ ۋارقىردى ئۇ سېسىقچىلىققا چىدىماي .

ئۇ ، نۇرەك ئوغرى ياتقان ئۆينىڭ

ئىشىكىنى كۈچەپ ئىتتىردى . ئۇنىڭ كۆزىگە

يىرتىلغان ، لايدا مىلەنگەن يوتقان-كۆرپە ،

كىرلىكلەر ، لۆڭگە-ياستۇقلار ، پەردىلەر ؛

چىقىلغان چايدان ، ئىستاكان-پىياللەردىن

باشقا ھېچنېمە كۆرۈنمىدى .

مەسئۇل مۇھەررىر روزىمە ھەممەت جۈمە

ئەمەت نىياز

ئالتۇن بېزەكلىك ئايال

(ھېكايە)

مەكتەپتە بېرىل بىرگە ئوقۇغان ساۋاقدى-
شى گۈلشات تۇتاتتى.

— ھەي گۈلشات، بارمۇسەن؟ ئۇزۇن
بولدى كۆرۈنمە يلا كەتتىغۇ؟

ئۇلار قىزغىن ھال-ئەھۋال سۆزلاشتى.

رىزۋان گۈلشاتنىڭ ئۈستىشىغا سەپسال-
دى. گۈلشاتنىڭ ئەسلىدىكى سارغۇچ،

يۇمران چاچلىرى قاپقارا بويىلىپ بۇدرە
قىلىنغان؛ ئىنچىكە قاشلىرى قاش قەلەم

بىلەن توملاشتۇرۇلغان، قۇلقىدا ياقۇت
كۆزلۈك ئالتۇن ھالقا، بىلىكىدە ئالتۇن

بىلە يىزۈك پارقىراپ تۇراتتى. تىرناق ھەم
لەۋلىرى قىپقىزىل بويالغان بولۇپ، كىيگەن

كىيىملىرىمۇ ئۆزىگە ناھايىتى ياراشقاندى.
— ئاداش، بەك چىرايلىق بولۇپ

كېتىپسەن، — دېدى رىزۋان ئۇنىڭغا
ھەۋەس بىلەن قاراپ، — ئابدۇرېشىت

بىلەن ئوبدان ئۆتۈۋاتقانلىرىمۇ؟
— قايسى ئابدۇرېشىت بىلەن؟ —

گۈلشاتنىڭ چىرايىدا ھەيرانلىق ئالامىتى
ئەكس ئەتتى.

— ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمىزدا سەن ماڭا
دائىم گېپىنى قىلىپ بېرىدىغان ھېلىقى

ۋالبۇلچى ئابدۇرېشىتچۇ؟

رىزۋاننىڭ ئانىسى بۇلتۇر كېسەل بىلەن
قازا قىلىپ كەتكەنىدى. ئىككى ئۈكسى

تېخى كىچى، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر
ئالدىغان ئادەم بولمىغاچقا، رىزۋان كۈندە

كېلىپ ئۈكىلىرىغا تاماق ئېتىپ بېرەتتى ۋە
دادىسىغا تاماق ئاپىرىپ بېرەتتى. بۈگۈنمۇ

ئۇ ئادىتى بويىچە دادىسىغا تاماق ئېلىپ
كەلدى. ئۇنىڭ دادىسى شەھەرنىڭ ئاۋات

بازىرىدا زەرگەرچىلىك دۈكىنى ئېچىۋالغان-
دى. دۈكاننىڭ خېرىدارى كۆپ، كىرىمىمۇ

ئوبدان ئىدى. رىزۋاننىڭ دادىسى تاماق
يەپ بولغاندىن كېيىن، رىزۋانغا دۈكانغا

قاراپ تۇرۇشنى تاپىلاپ قويۇپ پېشىن
ئۆتۈۋېلىش ئۈچۈن مەسچىتكە ماڭدى.

رىزۋان ئارقا-ئارقىدىن ئۇلىشىپ
كەلگەن بىر نەچچە خېرىداردىن دادىسى

كەلگۈچە كۈتۈپ تۇرۇشنى ئېيتىپ ئۆزرە
سورىدى. ئاندىن ئەينەك قاپقاللىق

ئەۋرىشكە ساندۇقىدىكى زىرە، ئۈزۈك،
بىلە يىزۈكلەرگە قارىغىنىچە خىيال سۈرۈپ

ئولتۇرۇپ قالدى.
— ھوي، رىزۋان!

رىزۋان بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى.
ئۇنىڭدىن بىرنەچچە قەدەملا نېرىدا ئوتتۇرا

ئالتۇن ھالقىنى، ماۋۇ ئۈزۈكنى بىرنەچچە كىيىملىق رەخت بىلەن بىللە ئەۋەتىپتۇ. تويۇلۇقنىمۇ دېگىنىم بويىچە ئالدىكەن.

— قوشۇلدىڭمۇ؟

— ھە ئە، ئە تە-ئۆگۈن ئىچىدە توي

خېتى ئالىمىز.

— بوپتۇ، ئەرلەرنىڭ ئەللىك ياشلىق

دەۋرى تازا ئۆزىنى توختاتقان چېغى. ئۇنداقلار ئايالغا ۋاپادار كېلىدۇ، سەن ئەمدى ۋاپاسزلىق قىلما.

— ئەخمەق ئىكەنسەن ئاداش، ئۇ

قېرىنىڭ قانچىلىك ئۆمرى قالدى دەيسەن، ئە تە-ئۆگۈن ئۆلسە ئۇنىڭ ھەممە دۇنياسى ماڭا قالىدۇ. مەن شۇنى ئويلاپ ماقۇل دېدىم دېگىنە.

— ئۇ كىشى بىلەن ئىلگىرى تونۇ-

شامتىڭ؟

— ياق، ئەلچىنىڭ دېيىشىچە، ئۇ

قېرى كۆچىدا كېتىۋاتقىنىمى كۆرۈپ ماڭا ئاشىق بولۇپ قاپتىكەن. تەكتىمنى سۈرۈش-تۈرۈپ كۆرۈپ، كۆڭلىدە مېنى «نىكاھتا بېشى تاشقا تەگكەن» ھېسابلاپ، نىكاھقا ئالغۇسى كېلىپ قاپتۇ. ئەلچى بىزنى بىرقېتىملا يۈز كۆرۈشتۈرگەن. ئۇنىڭ ئۆيى نەدە، دۈكىنى نەدە، ھېچنېمى بىلمەي-مەن. بەلكى دۈكىنى مۇشۇ ئەتراپتا بولسا كېرەك.

— شۇ تاپتا ئۇنى ئىزدەپ كەپسەن--

دە!

— ياقەي، ئۇنىڭ ئەۋەتكەن سوۋغات-

لىرىنىڭ راست-يالغانلىقىنى بىرەر زەرگەرگە كۆرسىتىپ باقاي دەپ كېلىشىم.

— ئەكىلە، مەن كۆرۈپ باقاي.

رىزۋان ھالقا، ئۈزۈك، بىلە يۈزۈكلەرنى قولغا ئالدى. ئۇياق-بۇياققا ئۆرۈپ دىققەت بىلەن كۆزەتتى، كۆزەتكەنسىرى ئۇنىڭ

— ھە... نېمىدەيدىكىن دەپتىمەن.

ئەخمەق، ئۇ دېگەن كونا گەپ. شۇ چاغدىكى كىنو بېلىتى بىلەن گازىر-پۇرچاق-نىڭ، كوچا سەيلىسىدىكى ماروژنا بىلەن تاماقنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈنلا ئۇنىڭ بىلەن بىرىپ يۈرۈپ قويغان.

— ئۇنى ئالداپسەن-دە، كېيىن كىم

بىلەن توي قىلدىڭ؟

— تونۇماسلىقنىڭ مۇمكىن. پىزا نوپۇسىم-

نى شەھەر نوپۇسىغا ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن بىر ئاگرانوم بىلەن توي قىلدىم.

— ھە، ھازىر شۇنىڭ بىلەن ئۆتۈ-

ۋاتىمەن دە.

— ياقەي، ۋايجان، دېھقانچىلىق

تېخنىكى دېگەن يېزىلاردا بىلەن يۈرىدىكەن. شەھەر نوپۇسىغا ئۆتۈۋېلىپ ئالتە ئاي ئۆتمەيلا قەستەن چېدەللىشىپ، يامانلاپ ئولتۇرۇۋېلىپ خېتىمنى ئالدىم.

— شۇنىڭدىن كېيىن قايتا توي

قىلىدىڭمۇ؟

— كېيىن شەھەردىكى بىر مېھمانخانا-

نىڭ جىڭلىسى بىلەن توي قىلدىم. تويىدىن كېيىن مېھمانخانا ئاشخانىسىنىڭ كاسسىرلىقىغا ئورۇنلىشىۋالدىم. ھازىر شۇ يەردە ئىشلە-ۋاتىمەن. كېيىن ئۇ جىڭلى خىش زاۋۇتىنىڭ باشلىقلىقىغا يۆتكىلىپ كېتىۋېدى، خېتىمنى ئېلىۋالدىم.

— ئاداش گۈلشات، بۇ قىلىقنىڭ بەكمۇ

قاملاشماپتۇ. ۋاقتىدىراق بىر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتۇۋالغان بولساڭ ياخشى بولاتتى.

— مەنمۇ شۇنى ئويلاۋاتىمەن، يېقىندا

بىر كىشى ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. ئەلچىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ئىككى-ئۈچ بالىسى بار،

ئەللىك ياشلاردىكى ئادەم ئىكەن، ئەمما ئۆزى ناھايىتى باي زەرگەرمىش. قولۇمدىكى ماۋۇ ئالتۇن بىلە يۈزۈكنى، قۇلقىمدىكى

يۈرەك ھەرىكىتى جىددىيلىشىش-
كە باشلىدى.
— ئۇ كىشىنىڭ ئىسمى
نېمكەن؟

— غۇپۇراخۇن ئۇستام.
رىزۋاننىڭ يۈرىكى جىغغىدە
قىلىپ كەتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ
تېنى شۈركىنىپ، ۋۇجۇدى
ياپراقتەك تىترىمەكتە ئىدى.
— بۇ نەرسىلەرنىڭ
ھەممىسى جانىكەن، — دېدى
ئۇ ئۆزىنى تەستە پېستۈپلپ
بوغۇق ئاۋازدا.
— نېمە؟! — گۈلشاتنىڭ
كۆزلىرى غەزەپتىن چەكچىپ

— نېمىشقا؟
— قارا، ئۇ كىشى كېلىۋاتىدۇ، —
رىزۋان كوچىنىڭ ئۇ چېتىدە كېلىۋاتقان
كىشىنى كۆرسەتتى، — ئۇ مېنىڭ دادام.
— ھە؟! ئۇ... ئۇ... سېنىڭ
داداڭ؟! —

كەتتى، — ھۇ ساختىپەز قېرى! مېنى
ئالداپتۇ-دە! خەپ!...
— ئاداش، يالغان مۇھەببەتكە
مۇشۇنداق يالغان سوۋغا تازا باب كېلىدۇ.
بۇ نەرسىلەر مۇشۇ دۇكاندا قالسۇن.
سەن بۇ يەردىن ئاستا كېتىۋال.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

هاجى مرزاھىد كېرىمى

كەچكۈزدىكى ۋىسال

« ئادەم قېرىسىمۇ مۇھەببەت قېرىمايدۇ »

(دانالار سۆزىدىن)

3

يۇلتۇزۇم پەلەكتىن ئېقىپ ئىزىڭغا،
تاپتىممەن، تاپتىممەن سېنى دىلرەبا،
بولدۇم نە چاقنىغان زۆھرەگە ئۈلپەت،
كۆردۈم نە بىر گۈلنى يەلپۈگەن سابا؟
ئالدىمدا مايسىراپ ئۆچكەن بىر چىراغ،
بەرگىلىرى تۈكۈلگەن قاقشال بىر قوراي،
سەنمۇ بۇ ئوت كۆڭلۈم تارتقان ئىشتىياق،
بوۋاينىڭ ئالدىدا ياش تۆككەن موماي؟
ياق، سەن شۇ بوستان چاچ، قارا كۆز جانان،
ئاي تۇتۇپ تۇرۇپتۇ ھۆسنۈڭنى پىنھان.

4

مەشۇقۇم كۆزۈڭنى كۆردۈم، دېدىم ئاھا!
قېنى ئۇ مۇھەببەت يورۇتقان چىراغ؟
قېنى ئۇ مەرگە نلەر سەپ تۈزگەن جەڭگاھ،
زۈلمەتلىك بىر قۇدۇق-ھىجرانۇ پىراق؟
كۆرۈنمەس ئالمىسى نازۇك شېخىڭنىڭ،
تارتىلدى شور باسقان ئېرىقلار نىچۈن؟
قالماپتۇ سۈلكتى گۈلگۈن چېغىڭنىڭ،
ياپىرىقنىڭ شىلدىرلار، بىراق چىقماس ئۇن،
مەن ئۈچۈن سەن ھامان پەرىنا بىر شېرىن،
پەرھاد بوپ ئۇشتۇدۇم تاغلارنىڭ بېلىن.

1

تەلمۈرگەن كۆزۈمگە غەرق ئاسمان-زېمىن،
ئوتتى يار ئاي-يىللار سېنىلا ئىزدەپ،
تېلىستە براۋلار بايلىق تەڭرىدىن،
سورىدىم قايدا ئۇ گۈلجامال قىز؟ دەپ،
بولدۇم ھەر ئۆتەڭدە ساڭا ئىنتىزار،
كۆكسىنى ئاچقانغا مەن تەتۈر قاراپ،
ياشىدىم ئىشقىمنى قىلىپ چىن ئەشتار،
ھېلىرىم كېتىشتى ئۇيۇققا تاراپ،
تولدى پاك قانلارغا سەبىرىم قاچىسى،
قالدى قۇم ئاستىدا سۆيگۈم دالىسى.

2

ھىدىڭنى ھىدىلدىم غۇر-غۇر شامالدىن،
ئىشىك قېقىپ چاقىردىم، بولمىدى جاۋاب،
گۈللەردىن سورىسام سېنى نازىنىن،
بۇلۇتلار كۆكسىدىن تۆكۈلدى شاراب،
ئارزۇغا ئايلىنىپ كەتكەن دىدارنىڭ
بولدى چۆل، سەھرادا يېگانە ھەمراھ،
بېغىشلاپ جاسارەت چۈشۈمدە نازنىڭ،
كۆز چاناقلىرىمغا يازدى مۇئەمما،
تەزلىرىم تاراملاپ ئۇرغاندا دولقۇن،
چىچەكلەپ دەشتلەردە يەلپۈندى يۇلغۇن.

5

مەشۇقۇم قەلبىڭنى كۆردۈم، سۆيۈندۈم،
 شۇ يېتى ۋاللىداپ تۇرۇپتۇ گۆھەر.
 بۇ ئوڭلۇق قىسمەتتىن كۈلدۈم، ئۆكۈندۈم
 سۆيگۈنىڭ ۋاقتى ئۆتمەس، كى ئۆمۈر ئۆتەر،
 بىلەمسەن، دىدارىڭ تاپالماي ئۆكسۈپ،
 كوچىلار قالمىغان ئاھ، مەن ئۆتمىگەن.
 تۇرىمەن ئالدىڭدا شۇدەم ئۆرتىنىپ،
 ھەر تۈن چۈش كۆرسەممۇ بۇنى كۆرمىگەن.
 ئارىلىق بىر قەدەم - شۇنچىمۇ يېقىن،
 ھەم يىراق، توسۇدۇ تاغ، دەريا، ئېقىن.

6

مەشۇقۇم، ئەزىزىم كۆردۈم مەن سېنى،
 پارلىدى مېھرىمدە تەڭلا ئاي، قۇياش.
 ۋە لېكىن باغرىڭغا باسالماي مېنى،
 تۇرسەن تەلپۈنۈپ، كۆزلىرىڭدە ياش.
 شۇ بەدبەخت كېسەلكەن بىزنى ئايرىغان،
 بېشىدا ئولتۇرۇپ قاراۋېتىپسەن.
 ئاچ قويغان نامەردكە بېرىپ ئاشۇ نان
 ئۇيۇلغان چېچىڭنى تاراۋېتىپسەن.
 كۈلپە تىلىك ئۆتمۈشنى ئەسلىمە زىنھار،
 يىللاردىن گۈزەل بىر ئەسلىمە قالار.

كۆز تەرىپى

ئانام بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئۆيىمىزگە
 سايە تاشلاپ تۇرار ئالما كۆزىمىزدە.

ئىغاڭشىسا دەرەخ، ياپراق شىلدىرلايدۇ،
 چۈشۈپ يەرگە ئۇچۇپ گاھى پىلدىرلايدۇ،

شاخلىرىدا قالماپتۇ ھەي بىرمۇ ئالما،
 ئالماپتىمەن ھەي، بەزىلەر دېگەچ ئالما!

ئانام ئويغا چۆمگىنىمنى ئېلىپ دېدى:
 ھەممىدىنمۇ شېرىن مېۋە-كۆپىنىڭ غېمى.

بىلسەڭ بالام ئالما شۇنداق تۈگەپ كېتەر،
 كۆپىنىڭ غېمى تۈگىمەس ھېچ ئەلگە يېتەر.

كۆپ غېمىنى يېگەن ئېزىز، بولمايدۇ خار،
 كۆپىنىڭ غېمى كۆپتە بولغان ئەل بەختىيار.

— ئانا، — دېدىم ماڭا قارلىق تاغ كۆرۈندى،
 — بالام، — دېدى ئالما توشقان باغ كۆرۈندى.

كۆز ئاخشىمىدىكى ھېكايە

ئېسىلىپ تۇرىدۇ تاش كاۋا، قاپاق،
 پىلىكى ياماشقان چەللە-باراڭغا.
 يېرىمى سارغايغان مۇڭلۇق يوپۇرماق
 شىلدىرلار چۆمۈلۈپ كۈمۈش توزانغا.

خۇش پۇراق تارايدۇ چۆنەك-چۆنەكتىن،
 جەلپ ئېتەر كىشىنى بۇ ئايدىڭ ئاخشىم.
 سۆز ئېچىپ مۇشۇ دەم ياخشى تىلەكتىن،
 ھېكايە ئېيتىدۇ يانپاشلاپ دادام:

بار ئىكەن بۇرۇندا بالام بىر ئەما،
 ياشاركەن سەھرادا ئۇ قىلىپ نالە.
 تايىنىپ ماڭاركەن ئۇچلۇق ھاسىغا،
 يىقىلىپ چۈشمەي دەپ غەم يەپ بىچارە.

قاراڭغۇ-يورۇقنى ئېتەلمەي ھېچ پەرق،
 قاقشاركەن سوقۇلۇپ، چەتكە قېقىلىپ.
 ئۇ بولۇپ زۇلمەتنىڭ دېڭىزىغا غەرق،
 ئۆتەر كەن مەھبۇستەك ئىچى سىقىلىپ.

تىلەركەن: كۆزۈمنى ئاچقىن. ئىلاھا،
 يوللارنى بىر كۆرەي ئەل ئاياغ باسقان.
 كۈندۈز-تۈن ئاھ ئۇرۇپ قىلغاچ ئىلتىجا،
 لەرزىگە كېلىپتۇ يەر بىلەن ئاسمان.

بىر كۈنى شەھەردىن قايتار چاغدا ئۇ،
ئېچىلىپ كېتىپتۇ كۆزى پاللىدە.
خۇدانىڭ رەھىمىتى، قالماي داغدا ئۇ،
كۆرۈپتۇ ھەممىنى ئارقا-ئالدىدا.

ھالبۇكى، تەمتىرەپ قايتۇ تاپالماي،
ئۇ ئەمما چېغدا ماڭغان يولىنى،
ئادىشىپ كېتىپتۇ ئۆيگە بارالماي،
ئۈزىتىپ تۆت يانغا ھاسا-قولنى.

ئۈسۈپ ھەر نەرسىگە سوقۇلۇپ، ئاندىن
جاندىنمۇ تويۇپتۇ،
يىغلاپتۇ زار-زار.
بۇ دىتسىز،

ئادىل تۇنياز

چاشقان بولۇپ كەلگەندەك يار

ئىككىنچى يولۇچى

مەست شائىرنىڭ مىسالىرىدەك
قالايمىقان شۇقەدەر
كوچىدىكى قەدەملىرىمىز
غالىجرانە ھاياجانلانغان،
ئالتە پۈتلۈك بىر توپ ئادەمدەك
قالايمىقان سائەتلىرىمىز،
قالايمىقان ھەممە نەرسىمىز.

تام سائىتى ئايلانماقتا
تۆت بىلەن بەش ئارىلىقىدا،
بىر يولۇچى كېتىۋاتقاندەك
ئۆزى بىلمەس كوچىدا گويما.

بىر يولۇچى ئۈچۈنلا
تەنھا مەۋجۇت بولغان بۇ كوچا،
ئۇلۇغ، تىمتاس، چەكسىز بۇ كوچا.

چاشقان دېگۈم كەلمىدى سېنى،
ئايال دېگۈم كەلمىدى سېنى،
قۇش دېگۈممۇ كەلمىدى سېنى،
— قۇش دېگەن نېمە؟
— بىلمەيمەن.

ئادىل، مەن ۋە خۇدا ئۈچىمىز
بىر ئادەمدەك كېتىۋاتىمىز،
قارنىڭ ئۈستىدە.
سان-ساناقسىز پاكاز ئاق قۇلار
قاتات يېپىپ كېلىۋاتقاندەك،
كېلىۋاتقان قارنىڭ ئۈستىدە.

ھەممە نەرسە بۈگۈن ھېچنېمە.

بىلجىرلىشىڭ ياڭرار ئە تراپتا
چىچىلىۋاتقان ئاينىڭ نۇرىدەك.
خۇدا، ئادىل، سەن بۇ ئۈچىمىز
بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قالدۇق
ئادەم مەۋجۇد ئەمەس كوچىدا.

سانەت

مېڭىۋاتامدىكىن؟

مەن ھېچ يەرگە بارمىدىم،
ئىشخانىدا تۇرۇپتىمەن جىم.

ئىچىمدىكى باشقا بىر كوچا.

مەن ئىككىنچى يولۇچى،
دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان
ئۇ كوچىدىن باشقا كوچىغا...

يېشىل چاشقان

قار ياغماقتا روجەكتىن يىراق.
12-ئاي توڭلاپ تالادا
ئۆرۈلگەچكە تۈكلىرى ئاپئاق
تۇرغانىدۇ تۈگۈلۈپ ئوماق.

توڭۇپ كەتتىم،

سوغۇق ۋىترىلداپ

ۋارقىرايدۇ قۇلقىمىزغا.

ياتاقتىكى ئىللىق سوغۇقنىڭ

ئە تراپىدا پىرقىرايدۇ نۇر.

يېشىل رەڭگە ئامراقلىقىمدىن

قىلالىمدىم قىشنى تەسەۋۋۇر.

يېشىل چاشقان، ئاھ يېشىل چاشقان

يوقلاپ كېلىپ بويتاق شائىرنى

مەمتىمەن بارى

چىقىۋالدىڭ كارىۋاتقا قاچان؟
مەن مۈشۈكتەك ئۇيقۇدا ياتسام،
غىل-پال ئۆتۈپ كەتتىڭ بېشىمدىن.
چۈشۈمىدىكى دەپتىمەن تېخى،
يا ئايالىم بولمىساڭ جانۋار،
ئورنۇمغا چىقىشقا
يېتىدىڭ قانداق؟

گۈزەل چاشقان، ئۇياتچان چاشقان
بىر كۆرۈپلا بولۇپ قالدىم ئامراق.
شىپىرلىشىڭ ئاڭلانغاندا پەس
سەزدىم غۇۋا نۇر چاچقىنىڭنى.
ئويغانغاندا يىراق ئۇيقۇدىن
قانداق ئاتاي بۇ قاچقىنىڭنى؟
گەپ قىلغانسەن ئۇيغۇر تىلىدا
ئوقۇغانسەن ياكى بىر مىسرا
قانداق ئاتاي،
قانداق ئاتاي يار!؟

كېچە

ئۆز-ئۆزىدىن لەززەتلەنمەكتە.
بويتاقلقنىڭ لەززەتتەن بار،
يالغۇز ئۇخلاش، يالغۇز چاي ئىچىش
بۇ كۈنلەردە كەلدى ئەجەب ھار.
ياستۇقۇمدىن ئۆتتى بىر چاشقان
چاشقان بولۇپ كەلگەنمىدىڭ يار!؟
چاشقان
چاينىماقتا نۇر،
بىر ئادەمنىڭ تەنھالىقىدەك،
بىر خەلقنىڭ تەنھالىقىدەك،
چاشقان
يۈتۈپ كەتتى غېرىپلىقىمنى...

ئۈچ شېئىر

شائىر

پىچىرلايدۇ قەلەمگە ئۈنسىز،
كۆز ئالدىدا كۈلىدۇ جەننەت.

تاسقاپ چىقار زېمىنىنى شائىرنى
ئىزدىگىنى نۇر ۋە مۇھەببەت.

مۇرەككەپ

سىرىنى بىلىش تەس، ئالەم مۇرەككەپ، ئادەملەر سىرىنى بىلىپ بولالماي،
ئالەمدىن مىڭ ھەسسە ئادەم مۇرەككەپ. قوللانغان خىلمۇ خىل چارەم مۇرەككەپ.

ئوغلۇمغا

تۆكۈپ تەر ئەل ئۈچۈن تىنماي بولۇپسەن ئۈلگە دوستلۇقتا،
شەرەپ شائىبىڭنى مەن ئاڭلاپ چۆمۈلدۈم بەكمۇ خۇشلۇققا.

ئۈمىد شامىمنى ياندۇردۇڭ تۇرۇپ لەۋزىڭدە سەن ئوغلۇم،
بېرىلمە ئەمدى ھەرگىزمۇ يەنە توقلۇقتا شوخلۇققا.

قىلىپ روھىڭنى سەن جارى چېكىنمەي ئۆرلىگىن ئالغا،
يېڭىپ توسقۇننى مەردلەرچە قانات قاق كۆكتە-بوشلۇقتا.

چىقار ھەرخىل يامان ئىللەت جاھالەتتىن، نادانلىقتىن،
بىلىم ئال، سەن بىنا قىلغىن گۈلستان دەشتى-قۇملۇقتا.

گۆھەرلەر كانىدۇر مەكتەپ قازىۋەر بەلنى چىڭ باغلاپ،
ياراتقىن كەشپىيات، گۈللە، مۇقەددەس بۇ دىيار - يۇرتتا.

ئەسقەر ياسىن

ئىككى شېئىر

سۆيگۈ

بۇلۇتلار ھەريانغا تارقالدى شۇئان،
قانتىم سىلكىندى، ئۈچتۈم پەر قېقىپ.
دېدىمكى: مەردلىكىڭ تۇتقاي ئىلاھىم،
كىرىۋەر قەلبىمگە دەريادەك ئېقىپ.

قەلبىمدىن ئۆتتۈڭسەن ئوتقاش كۆتۈرۈپ،
تىقلىدى كۆزۈمگە بىرپارچە مانان.
بەرھەقىكى، زېمىندا پەقەت سەن بولساڭ،
گۈللەرمۇ، باغلارمۇ بولمايدۇ خازان.

مەن، شېئىر، ھايات

دېدىمكى:

شېئىرىمنى قۇچاقلا ھايات،
قۇچاقلىغىن مېنىمۇ بىر پەس.

شاد. كۈلكە ئاقسۇن دولقۇنلاپ،
مەردانە تۇرقۇڭدىن بولسۇن ھەممە لال.
دېدىڭكى: چىقىندەك ۋاللىداپ تۇرۇپ،
بارمىدۇ قەلبىڭگە كىرمەككە ئامال.

شېئىر - مەن
پېقىردۇر - شېئىر،
دىلىم ھامان ھېكمەتكە پەۋەس.

ئىلھامىدىن ياسىدىم قەسر،
ئۇنىڭ نۇرلۇق روجەكلىرىدىن
ياغلىقتى سىلكەر مۇھەببەت،
بىلمەيمەن،
قىش كېچىسى بولامدۇ سوغۇق،
ياز ئاپتىپى بولامدۇ ئوتلۇق،
بالقىنىلا بىلمەن پەقەت.

شېئىر - ھايات، توسۇن ھاياجان،
تەسەۋۋۇرۇم، چۈشۈم، خىيالىم.
ئىشكىنى چەكسەم ئالەمنىڭ
ئېچىپ بەردى گۈلبۈزلۈك يارىم.
شېئىرىمنى قۇچاقلا ھايات،
شېئىر - مەن،
پىقىردۇر - شېئىر،
كۈيلەر تەڭرىم، كۈيلەر دىلدارىم.

دولقۇن روزى

ئىككى شېئىر

ئارمان جىلۋىسى

سەپىرىمگە كۈشەندە خۇنۇك ھېسلار قارىمىقى،
تەمشىلىدۇ كۈلكەمنى ھەردەم ھالاك قىلىشقا.
ئارمانلاردىن تەزگۈچى غەيبۇرلۇقۇم بەرباتتۇر،
ھازىر ھەرتان يۈرىكىم تەقدىر بىلەن چېلىشقا.

مېنىڭ ئويغاق كۆز نۇرۇم چەكسىزلىككە چېچىلغان،
كۈتەر ئۇندا مىڭ يۇلتۇز ۋىسالمنى بىتاقەت.
بايراق چاك-چاك زوھمغا سۇلماس ئۈمىد سۆيگۈسى،
يالمار ئۈسىز بەختىمنى نەپسى دوزاخ قىيامەت.

ئالار سۈرلۈك ئىمتىھان مەغرۇر ھايات سوتچىسى،
ئۆمۈرنامەم زېمىنغا كەشتىلىگەن ھەر ئىزدىن.
نۇرلىنىدۇ جاۋابەن كۈلۈپ ياشاش لوگىكام
ئادەملىكىم كۆز ئاچقان مەڭگۈ ئۆلمەس يىلتىزدىن.

يوللار

يوللار، بىلسەڭ، لىلا سودىيە،
يوللارنىڭمۇ باردۇر ۋىجدانى.
پىلسىراتتىن ئۆتكۈزەر بىر-بىر،
مەيلى شەيتان، مەيلى ئىنساننى.

سەن ۋە بىزگە ئوخشايدۇ يوللار،
ئۇمۇ بىزگە ئوخشاشلا ئادەم.
يوللار بىزدەك ئاڭلىيالايدۇ،
بىلەر بىزدەك سۆزلەشنىمۇ ھەم.

ئابدۇللا مە تقۇربان

« ئوربتا » ھەققىدە

« تارىم » ژۇرنىلىنىڭ 1994-يىللىق 4-سانغا يازغۇچى خالىدە ئسرائىلنىڭ « ئوربتا » ناملىق پوۋېستى بېسىلدى. مەن خالىدە ئسرائىلنىڭ ئەسەرلىرىنى خېلىدىن بۇيان ياخشى كۆرەتتىم. خۇددى مەمتىمىن ھوشۇر ئەسەرلىرىگە ئوخشاش خالىدە ئسرائىلنىڭ ئەسەرلىرىمۇ مېنى شېئىرىي پۇرىقىنىڭ كۈچلۈكلىكى، تراگېدىيىلىك تۈسىنىڭ رۇشەنلىكى، كەيپىياتنىڭ تاغ سۈيىدەك راۋانلىقى، چوپان ناخشىسىدەك يېنىكلىكى بىلەن ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. ئەختەم ئۆمەرنىڭ ئەسەرلىرىمۇ مەمتىمىن ھوشۇر ۋە خالىدە ئسرائىل ئەسەرلىرىدىن ھەرگىز قېلىشمايدۇ، ئەمما ئەختەم ئۆمەر ئەسەرلىرىدىكى تراگېدىيىلىك كەيپىيات خالىدە ئسرائىل ئەسەرلىرىدىكىدىن خېلىلا ئېغىر. مېنىڭچە، بۇ دەل ئەختەم ئۆمەر ئىجادىيىتىدىكى بىر خاسلىقتىن ئىبارەت. بەزىدە بۇ ئۈچ يازغۇچىنىڭ مېجەز، ئادىتى ھەققىدە ئۈزۈمچە خىيال قىلىپ كېتىمەن: مەمتىمىن ھوشۇر نەزەرىدە بىز ئۇيغۇرلارنىڭ، جۈملىدىن ئىلىقلىقلارنىڭ بارلىق خۇش چاقچاقلىق تەبىئىتىنى ۋۇجۇدىغا تولۇق مۇجەسسەم قىلغان كىشى سۈپىتىدە، ئەختەم ئۆمەر بولسا يېشىنىڭ كىچىكلىكىگە قارىماي، مىللىتىمىزنىڭ ھازىرقى قايغۇ-ھەسرەتلىرىنى قەلبىگە سىغدۇرغان بىر دەردمەن سۈپىتىدە، خالىدە ئسرائىل بېشىدىن نى-نى ئىسسىق-سوغۇقلارنى ئۆتكۈزگەن، بىر نەرسىگە نەزەرىنى سالسا، نەزەرىنى ئاسان يۆتكىمەيدىغان، چىرايىدا تۇلاراق خاپىلىق ئەكس ئېتىدىغان، ئەمما بۇ خاپىلىقنى يوشۇرۇشقا ئاجايىپ ماھىر، بەكمۇ مېھرىبان بىر ئايال سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ. « ئوربتا » مېنىڭ خالىدە ئسرائىل ھەققىدىكى بۇ خىيالىي چۈشەنچەمنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى. خالىدە ئسرائىل بۇ پوۋېستىدا تراگېدىيىلىك خاراكتېرى ناھايىتى كۈچلۈك بولغان ئاسىيە ئوبرازى ئارقىلىق ئاياللارنىڭ ھازىرقى ۋاقتتا جەمئىيەتتە، جۈملىدىن ئائىلىدە تۇتقان ئورنى ھەققىدە، نىكاھ، مۇھەببەت، مەسئۇلىيەت ۋە پەرزەنتلەرنىڭ كېلىچىكى ھەققىدە ئۆزىنىڭ مول ئىچكى كەچۈرمىشلىرىنى بايان قىلىدۇ.

ئاسىيە پۈتكۈل جەمئىيەت ئومۇميۈزلۈك يۇقىرى ئىستېمالغا قاراپ يۈزلەنگەن ھازىرقى ۋاقتتا ئارىمىزدا بىز بىلەن بىرگە ياشايدۇ. ئۇنىڭ تۇرمۇشتىن تەلەپ قىلىدىغان پەۋقۇلئاددە ماددىي تەلپى يوق، ئالدى بىلەن ئۇنىڭ خىزمەت ئورنى، ماددىي

تۇرمۇشى ھەرھالدا كاپالەتكە ئىگە بولىدىغان تۇراقلىق ئىش ھەققى، زامانغا لايىق بېزەلگەن ئۈچ ئېغىزلىق ئۆيى بار. ئۇنىڭ يەنە يولدىشى، پەرزەنتلىرى بار، ئەسلى ئاسىيە ئۆزىنىڭ ئاشۇ ھالەتتىكى تۇرمۇشىدىن قانائەت قىلىشى كېرەك ئىدى، سىرتىدىن قارىماققا ئاسىيەلەر ئائىلىسى ئۆلچەملىك بەختلىك ئائىلە بولۇشى كېرەك ئىدى، ئەمما ئاسىيە ئۆزىنىڭ ھازىرقى ھالىتىدىن قانائەت قىلمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭغا يۇقىرىقى ماددىي نەرسىلەردىنمۇ مۇھىم بولغان مۇھەببەت كەملىك قىلىدۇ. ئۇ يولدىشى ئابلىكىمنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆزى تەلەپ قىلغان مۇھەببەتكە ئېرىشەلمەيدۇ، ئائىلىسىدىن كۆڭلى سۇ ئىچمەيدۇ. بۇ، ئاسىيە قەلبىدىكى بارلىق روھىي ئازابىلارنىڭ ئوق يىلتىزىدىن ئىبارەت.

ئاسىيە ئابلىكىم بىلەن باشقىلارنىڭ ۋاسىتىسى، مەجبۇرلىشى بىلەن ئەمەس، بەلكى تامامەن ئۆز ئىختىيارى بىلەن توي قىلغان. ئاسىيە بۇ توي ئارقىلىق ئابلىكىمنىڭ ماھىنۇر بىلەن توي قىلالمىغانلىقىغا بولغان ئېچىنىشىنى ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن ئىپادىلەپ، ئابلىكىمنى ماھىنۇرنىڭ ئورنىدا بەختلىك قىلماقچى بولغان. چۈنكى ئاسىيە ماھىنۇرنىڭ يېقىن دوستى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئابلىكىمنىڭ قەلبىدە بەلگىلىك ئورنۇم بار دەپ خاتا چۈشەنگەن، ئابلىكىمنىڭ ھەسرەتلىرى بىلەن كۆز ياشلىرىغا تەسلىم بولغان. قىسقىسى، ئاسىيەنىڭ ئابلىكىم بىلەن قىلغان تويى ئاسىيەدىكى قىلچە رېئال ئاساسىي بولمىغان، خاتا چۈشەنچىنىڭ نەتىجىسى ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئاسىيەنى بىز بىر تراگېدىيىلىك ئوبراز، بۇ ئوبرازنىڭ تراگېدىيىلىك خاراكتېرىغا ئىگە بولۇشىغا مەلۇم مەنىدىن ئاسىيە ئۆزى سادىر قىلغان بىرنەچچە قېتىملىق خاتالىق سەۋەب بولغان دەپ قارىساق، ئۇنداقتا ئاسىيەنىڭ بۇ تويغا ماقۇل بولۇشىنى ئاسىيە سادىر قىلغان ئاشۇ خاتالىقلارنىڭ تۇنجىسى ۋە ئەڭ ئېغىرى دەپ قاراشقا بولىدۇ. بىز بەلكىم ئاسىيەگە كېيىنكى تەقدىرىڭىزنىڭ بۇنداق شورلۇق بولىدىغانلىقىنى، بۇنچىلىك بەختسىزلىككە دۇچ كېلىدىغىنىڭىزنى بىلگىنىڭىزدە، بۇ تويىنى قىلمىغان بولاتتىڭىز دەپ تەسەللى بېرەلىشىمىزلا مۇمكىن. ئەمما بۇ تەسەللى ئاسىيەنىڭ تەقدىرىنى قىلچە ئۆزگەرتەلمەيدۇ، چۈنكى، بىز بەلكىم كېچىكتۇق، ئاسىيە بولسا تېخىمۇ كېچىكتى. بىزنىڭ ئېچىنىشىمىز ئاسىيە شۇ بىر قېتىملىق خاتالىق بىلەن توختاپ قالدى، ئۇ ماھىنۇر كۆز ئالدىدىلا ئۆلۈۋالغاندا، «ئۆيىنى، ئابلىكىمنى تاشلاپ، بېشى قايعان ياقىلارغا» تامامەن كېتىشى مۇمكىن ئىدى. ئاسىيە ماھىنۇرنىڭ ئۆلۈشى بىلەن ئابلىكىمنىڭ ئاسىيەگە بولغان مۇئامىلىسىدە تۈپتىن ئۆزگىرىش يۈز بەرگەنلىكىنى شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا ھېس قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆيىدىن چىقىپ كەتمىدى. بەلكى ئابلىكىمنىڭ ماھىنۇرنى ئۇنتۇپ رېئاللىققا قايتىشىنى ئۈمىد قىلدى. پاجىئە شۇ يەردە ئىدىكى، ئابلىكىم ئاسىيەنى سۆيىمىگىنى بىلەن ئاسىيە ئابلىكىمنى چىن قەلبىدىن سۆيەتتى. كېيىنكى ۋاقىتتا ئاسىيەنىڭ ئابلىكىمگە بولغان مۇھەببىتى كۆپۈككە ئايلانغاندا، ئاسىيەنىڭ قەلبىدىكى مۇھەببەتنىڭ ئورنىنى ئائىلە قارشى ئىگىلەيدۇ. ئائىلىدىن ئىبارەت بۇ «ئوربىتا» ئاسىيەنى ئۆزىگە مەھكەم باغلىۋالىدۇ. ئاسىيە ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇيغۇر ئاياللىرىدىكى سەۋرى-قانائەت ئەقىدىسى، ئاياللىق مەجبۇرىيىتى ۋە ئەنئەنىۋى قاراشلاردىن ھاسىل بولغان بۇ «ئوربىتا» نىڭ

تارتىش كۈچىدىن قۇتۇلالمايدۇ. « كۆزگە كۆرۈنمەس چەمبىرەككە ئوخشاپ كېتىدىغان ئۇ نەرسە (ئوربىتا) ئاسىيەنى مومىلىرى ۋە ئانىسىغا، ھېلىغىچە ئۆزىنىڭ ئادەملىك ئورنى ۋە ھەققىنى چۈشەنمەيدىغان، كالا ئورنىدا ئىشلەپ ئۆلۈپ كېتىدىغان مىليونلىغان ئاچا-سىڭىللارغا باغلاپ تۇرىدۇ. » ئاسىيە ئىلگىرىكى خاتالىقلىرى بەدىلىگە جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن خورلىنىۋەرگەندە، ئاندىن ئۆزىنىڭ خاتالاشقانلىقىنى، بۇ خاتالىقلارنى تۈزەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ناھايىتى كېچىكىپ ھېس قىلىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئابلىكىمنىڭ پەقەت جىسمانىي تەلەپ تۈپەيلىدىنلا ئاسىيەنى ئەمرىگە ئالغانلىقىنى، ئاسىيەنىڭ شۇندىن تارتىپ بىر ئوربىتاغا باغلىنىپ قالغانلىقىنى، ھايات ۋاقتىدا مۇھەببەتسىز بۇ ئوربىتادىن قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېتىراپ قىلىدۇ. « سۈنئىي گۈللەر، دەبدەبىلىك سۆزلەر، چاۋاكىلار ئارىسىدا، تەسىرلىك شېئىرىي مىسرالاردا مەدھىيلىنىۋاتقان چېغىمىزدا ئىچىمىزدە ئاچچىق كۈلىمىز، چۈنكى ھەممىلا يەردە بىزدىن تەلەپ قىلىنىدىغانى جاپاكەش ئانا بولۇش، ئېرىمىز، پەرزەنتلىرىمىز ئۈچۈن قۇربان بېرىش - تاكى ئۆلۈپ كەتكۈچە بىز قۇربان بېرىشكىلا يارالغان »، « مۇنداق چاغلاردا مەن كىشىلەرنىڭ نەزەرىدىكى ئەخلاق ئۆلچەملىرىدىن گۇمانلانماي تۇرالمىتتىم. بىز نېمە ئۈچۈن ئۆزىمىزنى ھەم بىر-بىرىمىزنى قىينايمىز؟ بىزنىڭ نەزەرىمىزدە گۈزەل پەزىلەت ھېسابلىنىدىغان قۇربان بېرىشلەر راستتىنلا ئالىيجانابلىقمۇ ياكى قورقۇنچلۇقمۇ؟ بىز كىشىلەر نەزەرىدىكى (ئەخلاقلىق)، (ۋاپادار) ئوبرازىمىزغا داغ تېگىپ قېلىشىدىن، ئاۋۇ ئەرزان باھالىق دىۋان، سۇلياۋ پالاس، سۈنئىي تالالىق گېلەم، فار-فۇر، ئەمما ساختا ماللار بىلەن توشقان، ئىللىقلىقتىن ئەسەر يوق ئۆيلىرىمىزنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىدىن ئۆلگۈدەك قورقىمىز. ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ئىچىدە پەرزەنتلەرگە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقمۇ يوق ئەمەس. ئەمما ئىش-ھەرىكىتىمىزدە، بالىلارنى ناھايىتى ئاز ئويلايمىز، ئۇلارنىڭ كۆزىچە ئۇرۇشۇپ-تىللىشىمىز، بىر-بىرىمىزنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يېيىشىمىز، ئالدامچىلىق، ساختىلىق قىلىشىمىز... » دەپ شىكايەت قىلىدۇ. ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئەسلەپ، ئابلىكىمنىڭ ئۇنى « ھېچقاچان چىن كۆڭلىدىن سۆيىمگەنلىكىنى، ئازراق بولسىمۇ قەدىرلىمەيدىغانلىقىنى، ھەتتا ھېچقاچان ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىپ باقمىغانلىقىنى ھېس قىلىپ » ئابلىكىمدىن پۈتۈنلەي كۆڭلى قالغاندا، بىردىنلا مۆجىزە يۈز بەرگەندەك، ئابلىكىم ئاسىيەنىڭ كۆز ئالدىلا ئۆزگىرىدۇ. خۇش خۇي ۋە مۇلايىملىشىپ كېتىدۇ. لېكىن ئابلىكىمدىكى بۇ خۇش خۇيلۇق ۋە مۇلايىملىق قەلبىدە ئاسىيەگە نىسبەتەن مۇھەببەت ئويغانغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى تالادا كۆڭۈل ئېچىپ يۈرگىنىدىن پەيدا بولىدۇ. بۇ گەرچە ئاسىيەنىڭ ئازابلىرىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرىدىغان ئىش بولسىمۇ، ئەمما ئاسىيە يەنىلا ئابلىكىمنىڭ قەلبىدىكى بۇ ئۆزگىرىشنىڭ مۇھەببەتنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قەلبىدە باشقىلارغا بولسىمۇ مۇھەببەت ئويغانغانلىقىنى ھېس قىلىپ سۆيىنىدۇ. ئەپسۇسكى، ئاسىيەدە دەل ئاشۇنداق سۆيۈنۈش پەيدا بولۇۋاتقاندا، ئاسىيە تەقدىرنىڭ يەنە بىر قېتىملىق ئېغىر چاقچىقىغا دۇچ كېلىدۇ: ئاسىيە ناھايىتى ئېغىر نېرۋا كېسىلىگە گىرىپتار بولىدۇ. دېمەك، ئاسىيە بۇ ئەسەردە باشتىن ئاخىر مەغلۇپ بولغۇچى سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ.

يۇقىرىقىلارغا ئاساسلانغاندا، ئاسىيە - تراگېدىيىلىك مەزمۇن ئىپادىلىگەن ئوبراز، ئۇ مەنپەئەتپەرەسلىك ۋە مودا قاپلاپ كەتكەن جەمئىيىتىمىزدە ماددىي پاراغەتكە بېرىلمەي، مۇھەببەتلىك ياشاشقا تەلپۈنۈپ، ھاياتىنى يولدىشىنىڭ كۆيۈنۈشى ۋە مېھرىبانلىقى، ئائىلىسىنىڭ ئىللىقلىقى ئارقىلىق مەزمۇنلۇق، ئەھمىيەتلىك ئۆتكۈزۈمەكچى بولىدۇ، مۇشۇ مەقسەتتە ۋۇجۇدىدىكى بارلىق ئىسسىقلىقنى سەرپ قىلىپ تىرىشىدۇ. ئۇنىڭ تۇرمۇشتىن تەلپ قىلغىنى ھەرگىز ئارتۇقچە نەرسە بولمىسىمۇ، ئۇمۇ نورمال بىر ئادەم بولۇش سۈپىتى بىلەن يولدىشىدىن مۇھەببەت تەلپ قىلىشقا، ئۆمرىنى بۇ مۇھەببەتنىڭ ھارارىتى بىلەن بەختلىك ئۆتكۈزۈشكە تامامەن ھەقىقەت بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تىرىشچانلىقلىرى كۈتكىنىنىڭ ئەكسىچە نەتىجە بېرىدۇ. ئائىلىسىدىن ئېرىشەلمىگەن مۇھەببەتكە جەمئىيەتتىن، جۈملىدىن باشقىلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئېرىشىشكە ھەم ھەقىقەت بولسىمۇ، لېكىن «ئوربىتا» نىڭ تەسىر كۈچى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭغا جۈرئەت قىلالمايدۇ، بۇنىڭدىن كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالدىغان ئاسىيە تراگېدىيىسى شەكىللىنىدۇ. ئاسىيە «بىز ئەزلەپكە ھەۋەس قىلىمىز، بىزنىڭمۇ ھاياتىمىزدا بىرەر قېتىم بولسىمۇ ئاچچىق ھاراقىتىن قانغۇچە ئىچىپ، بۇ تەڭسىز دۇنيانى، دۇنيادىكى ھەممە نەرسىنى تىللاپ بىر تىيىنغا ئەرزىمەس قىلىۋەتكۈمىز كېلىدۇ. ئەزلىرىمىز خۇپپىيانە ئاشنا ئوينىغاندەك، بىزنىڭمۇ مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى تېتىپ باققۇمىز، كىملىرى بىلەندۇر خەت يېزىشقىمىز، تېلېفوندا سۆزلەشكىمىز كېلىدۇ. شۇنداق قىلالغان ئاياللارنى ئاغزىمىزدا تىللىساقمۇ، كۆڭلىمىزدە ئۇلارغا ھەۋەس قىلىمىز، بىراق نېمىدۇر بىر نەرسە بىزنى توسۇپ تۇرىدۇ» دەيدۇ. ئۇنى توسۇپ تۇرغان بۇ نەرسە - دەل «ئوربىتا». ئاسىيە دەل شۇ «ئوربىتا» نىڭ تارتىش كۈچىنىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلالماغانلىقتىن، تراگېدىيىلىك ئاقىۋەتكە دۇچ كېلىدۇ. مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى قارشىغا ئاساسلانغاندا، ئائىلە ناھايىتى مۇقەددەس جاي، ئائىلە قارشى ئەڭ ئىپتىدائىي ۋە ئەڭ زامانىۋى قاراش، ئائىلىگە دەخلى-تەرۈز يەتكۈزۈشكە، شەك كەلتۈرۈشكە بولمايدۇ، ئائىلىنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنىمۇ سەل قاراشقا بولمايدۇ، چۈنكى ئائىلە جەمئىيەتتىكى ئەڭ ئەمەلىي، ئەڭ كونكرېت بولغان كىچىك بىر ئىجتىمائىي گەۋدە، لېكىن بۇ قاراشتا «سۆيگۈ-مۇھەببەت ئاللىقاچان يوقالغان، ئۇنىڭ ئورنىنى بۇرچ، مەجبۇرىيەت، نەپرەت، ئۆچمەنلىك - ئۇزۇن يىل ساقلانغان زەھەردەك كۈچلۈك ئۆچمەنلىك» ئىگىلىگەن ئائىلىنىمۇ ساقلاپ قېلىش، داۋاملاشتۇرۇش تەشەببۇس قىلىنمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئاسىيە دەل مۇشۇ نۇقتىنى چۈشىنىپ كېتەلمىگەچكە، ئاخىر تراگېدىيىلىك تەقدىرگە دۇچ كېلىدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، ئاسىيەنىڭ تراگېدىيىسى ماھىيەتتە ئابلىكىمىدىن ئىبارەت شەخسىيەتچىنىڭ مۇقەددەس نىكاھ ۋە ئائىلىنى دەپسەندە قىلىشىدىن كېلىپ چىققان تراگېدىيە، ئائىلە ھەققىدە ئاسىيەدەك ساددا چۈشەنچىدە بولۇپ كېلىۋاتقان مىللىتىمىز ئىچىدىكى بەختسىز ئاسىيەلەرنىڭ تراگېدىيىسى، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە ئەخلاق قارشىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان، مۇشۇ مەنىدىن مىللىي خاراكتېرى كۈچلۈك بولغان تراگېدىيىدىن ئىبارەت.

ئاپتور ئەسەردە ئاسىيەنىڭ ئوي-خىيالى ئارقىلىق ئابلىكىمىمۇ چوڭقۇر ئوپىراتسىيە قىلىدۇ. ئەسەردە ئابلىكىمىمۇ مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولغۇچى شەخس سۈپىتىدە

تەسۋىرلىنىدۇ. ئۇ ماھىنۇرنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئارىلىشىۋېلىشى تۈپەيلىدىن ماھىنۇر بىلەن بولىدىغان تويى ۋۇجۇدقا چىقىمىغاندا، ئاسىيە بىلەن توي قىلىدۇ. ئويلىمىغان يەردىن ماھىنۇرنىڭ توي كۈنى ئۆلۈۋېلىشى ئابلىكىمنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ساقايمايدىغان جاراھەت پەيدا قىلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇنىڭ ئاسىيەگە بولغان مۇئامىلىسىدە تۈپ ئۆزگىرىش بولىدۇ. ئۇ ئاسىيەنىڭ ۋۇجۇدىدىن ماھىنۇرغا خاس نەرسىلەرنى تاپالمايدۇ (خۇددى ئاسىيە ئابلىكىمنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئىسكەندەرگە خاس نەرسىلەرنى تاپالمىغىنىغا ئوخشاش)، رېئال پاكىتتى قوبۇل قىلغۇسى كەلمەي، توي قىلىپ 16-17 يىلدىن كېيىنمۇ ئاسىيەنى ئازابلایدۇ، ئۆزىنىمۇ قىينايدۇ. رېئاللىقنى قوبۇل قىلىش دېگەنلىك، ئابلىكىمگە نىسبەتەن مۇرەسسە قىلىش، ئېتىقادتىن ۋاز كېچىشتىن باشقا يەنە، مۇھىمى، ئۇ دۇنيا بىلەن بۇ دۇنيانىڭ پەرقىنى ئايرىش مەنىسىگە ئىگە ئىدى، مۇشۇ نۇقتىدا كىتابخاننىڭ ئابلىكىمنى مەغلۇپ بولغۇچى ھېسابلاپ ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلغۇسى كەلسمۇ، بىراق ئابلىكىم بارا-بارا بىر ئائىلە زومىگىرىگە ئايلىنىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئوبرازنىڭ كىتابخانلار قەلبىدە تۇتقان سالمىقى بارا-بارا تۆۋەنلەپ كېتىدۇ. ھېسداشلىق ئويىقتى ئوخشاشلا ھايات تەرىپىدىن، جۈملىدىن ئابلىكىم تەرىپىدىن ئالدىنغان، ئائىلىدە خورلانغان ئاسىيەگە ئالمىشىدۇ. ئابلىكىمنىڭ ئەينى ۋاقىتتا ماھىنۇرغا بولغان مۇھەببەت ئەقىدىسىدىن شۇنچە تېز ۋاز كېچىپ، باشقا بىرىگە ئەمەس، دەل ماھىنۇرنىڭ يېقىن دوستى ئاسىيەگە ئۆيلەنگەنلىكى، ئابلىكىمنىڭ قەلبىدە ماھىنۇرغا نىسبەتەن ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ مەۋجۇت ياكى ئەمەسلىكى ھەققىدە كىتابخاندا كۈچلۈك گۇمان پەيدا قىلىدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، ئابلىكىم ئاسىيە بەختسىزلىكىنىڭ، شۇنداقلا ماھىنۇر ئۆلۈمىنىڭ بىۋاسىتە جاۋابكارى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئاسىيەلا ئەمەس، ھەتتا ماھىنۇرمۇ ئابلىكىم تەرىپىدىن ئالدىنغان ۋە زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان شەخس. ئابلىكىم ئاسىيەنى ئالداپ نىكاھقا ئالىدۇ-يۇ، ئۇنىڭغا مۇھەببەت بەرمەيدۇ. ئۇ ئاسىيەنىڭمۇ ئادەم ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ جىسمانىي تەلەپتىن باشقا يەنە مۇھەببەتكىمۇ مۇھتاجلىقىنى، مۇھەببەتنىڭ گۈلگە ئوخشايدىغانلىقىنى، مۇھەببەت گۈلىنىڭ قۇياش نۇرىغا، ساپ ھاۋاغا، كۆيۈنۈش ۋە پەرۋىشكە مۇھتاج ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيدۇ ياكى چۈشىنىشى خالىمايدۇ. ئەتىدىن-كەچكىچە ھاراقلا ئىچىدۇ، ئۆزىگە ئوخشاش ھاراقكەشلەر بىلەن بىرگە «كەچ كىرىشى بىلەنلا قىزىۋېلىپ، ئۆزلىرىنى پۈتۈن جاھاننىڭ خوجاينىدەك سېزىشىدۇ، دۇنيانىڭ، مىللەتنىڭ ئۈستىدىن قايغۇرىشىدۇ، يىغلىشىدۇ، تىللىشىدۇ، دۇنيانى باشقىدىن قۇرماقچى بولۇشىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇلار ھېچقانداق ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدۇ.» ئابلىكىم ئاسىيەنى دۇمبالاپ يۈرۈپ، ئاخىر ئاسىيەنىڭ پەقەت جىسمىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. ئاسىيەنى مەنئى جەھەتتىن قايىل قىلالمايدۇ. شۇڭا كىچىك قىزى ئۇنى بالكۇندىن تاشلىۋېتىشى ئېيتسا، ئوغلى ئۇنىڭ ئۆز دادىسى بولۇپ قالغىنىغا پىسۇنلىنىدۇ. بۇ جەھەتتىن ئالغاندا، ئابلىكىم ئىنتايىن ئاجىز، بىچارە، ھەتتا ھەقىقىي بەختسىز بىر ئادەم. ئۇنىڭ بەختسىزلىكى ئاسىيەنىڭكىدىن ئېشىپ چۈشىدۇ. ئاسىيەنىڭ بەختسىزلىكى كۈچلۈك تراگېدىيىلىك مۇھىت، تراگېدىيىلىك كەيپىيات، تراگېدىيىلىك ئاقىۋەت پەيدا قىلىپ، كىتابخان قەلبىدە چوڭقۇر ھېسداشلىق پەيدا قىلىدۇ.

پىراق ئابلىكىمنىڭ بەختسىزلىكى بولسا، ئۇنىڭ مەككەر ۋە زالىملىقىنىڭ تېگىشلىك ئاقىۋىتى بولۇپ، كىتابخان بۇنداق بەختسىزلىكنى ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ، دەپ قارايدۇ. بۇ شەخس گەرچە ئەسەردە بەدىئىي سەھنىگە بىۋاسىتە چىقىسىمۇ، لېكىن ئاسىيەنىڭ بۇ ئوبراز ھەققىدىكى ئوي-خىياللىرىدىن ئۇنىڭ ئاسىيە بەختسىزلىكىنىڭ جاۋابكارى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. ئەمما ئۇ ئىرادە جەھەتتىن ئاجىز بولغىنى بىلەن كىتابخانغا خېلىلا يۇقىرى ئىستېتىك زوق بېغىشلايدۇ، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئابلىكىم ئوبرازىدىكى ئىرادە جەھەتتىكى ئاجىزلىق دەل ئۇنىڭ ئىستېتىكا جەھەتتىكى گۈزەللىكى ھېسابلىنىدۇ، خالىدە ئىسرائىل ئىجادىيەتكە كىرىشكىلى ئون يىل بولاي دەپ قالدى، بۇ ئون يىلدا ئۇ كۆپ دېگەندە ئون پارچە ئەسەر ئېلان قىلدۇرغاندۇ (بەلكىم مېنىڭ خالىدەنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئوقۇغىنىم شۇنچىلىكتۇر). بۇ، ماخمۇت مۇھەممەتنىڭ شۇ ئون يىلدەك ۋاقىتتا ئون پارچىدەك كىتاب چىقارغىنى بىلەن سان جەھەتتىن ناھايىتى كۈچلۈك سېلىشتۇرما ھاسىل قىلىدۇ. بۇ، ماخمۇت مۇھەممەت ئىجادىيىتىدە ساندىن باشقا مەسىلە مەۋجۇت ئەمەس دېگەنلىك ئەمەس، ماخمۇت مۇھەممەتتۇمۇ بىر تامچە سۇدا قۇياش نۇرىنى ئەكس ئەتتۈرۈشتىن ئىبارەت ئىجادىيەت ئالاھىدىلىكىگە ئىگە. لېكىن زامانداش، ھەتتا قۇرداش بولغان بۇ ئىككى يازغۇچىدىن خالىدەنىڭ ئىجادىيىتى شەيئىنىڭ ماھىيىتىگە ئىچكىرىلەپ كىرىش، بولۇپمۇ پېرسوناژلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى چوڭقۇر قېزىشتىن ئىبارەت رۇشەن ئالاھىدىلىككە ئىگە. بۇ ئالاھىدىلىك ئۇنىڭ «قۇملۇقنىڭ چۈشى» توپلىمىدىكى ھەربىر ئەسىرىدە ئايرىم-ئايرىم ئىپادىلىنىدۇ. «ئوربىتا» دېمۇ ئاپتور بارلىق ماھارىتى ۋە تالانتىنى ئاسىيەنىڭ روھىي دۇنياسىنى قېزىشقا قاراتقاچقا، ئاسىيە بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا بولۇپمۇ پىسخولوگىيە نۇقتىسىدىن ھەقىقىي جانلىق بىر ئادەم سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ. ئاسىيە ھەركۈنى ھەرسائەتتە تالاي ئىشلارغا دۇچ كېلىدۇ، دۇچ كەلگەن ھەربىر ھادىسىگە قارىتا ئۇنىڭ ئېڭىدا بەلگىلىك ئىنكاس پەيدا بولىدۇ، ئاپتور ئەسەردە ھەممە نەرسىگە ئاسىيەنىڭ كۆزى بىلەن قارايدۇ، ئۇنىڭ ئېڭى بىلەن ئىنكاس قايتۇرىدۇ، ئۇنىڭ شەيئىلەرگە بولغان قىممەت ئۆلچىمى بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ ۋە باھا بېرىدۇ. ئاسىيەنىڭ مەنئىي دۇنياسى ئىنتايىن مول، ئۇنىڭ خىيالىدا ھامان ئۆتمۈش، ھازىر ۋە كېلىچەك؛ ئوي، ئىشخانا ۋە ساناتورىيە ئارىلىشىپ كېتىدۇ، ئىسكەندەرنىڭ سىماسى بىلەن ئابلىكىم ئورۇن تالاشىدۇ. بىر تال پوچتا ئاتكىرتكىسىنى كۆرۈش بىلەن ئاسىيەنىڭ خىيالى 20 نەچچە يىل ئىلگىرىكى ۋاقىتقا كېتىدۇ؛ كەچتە ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە كەلگىنىدە، تېلېۋىزور ئالدىدا سۇنايلىنىپ ياتقىنى ياتقان، ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان بالىلىرىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ جاپادا ئۆتكەن، لېكىن تاتلىق ئەسلىمىلەر بىلەن تولغان بالىلىق ۋاقىتلىرىنى ئويلايدۇ، ئۆز بالىلىرىنىڭ كېلىچىكىنى ئويلاپ باش قاتۇرىدۇ؛ ئۇخلاۋاتقان ئوغلىغا قاراپ، ئۇنى تۇغدىغان چاغدىكى ھايات-ماماتلىق جىسمانىي ئېلىشىشى، ئابلىكىمنىڭ شۇ چاغدىمۇ ئاسىيە بىلەن قىلچە كارى بولمىغانلىقىنى يادىغا كەلتۈرىدۇ؛ كېيىنەك قوغلاۋاتقان قىزنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆز ھاياتىنىڭ داۋامىنى، ئۆز ۋۇجۇدىدىن قىزنىڭ كېلىچىكىنى كۆرگەندەك بولىدۇ؛ ئابلىكىم بىلەن بولغان مەنئىي ئارىلىقى يىراقلاشقانسېرى، ئىسكەندەرنى شۇنچە

سېغىنىدۇ... دېمەك، ئۇنىڭ ئاڭ ئېكرانىنى ئاپتور ھېچ ۋاقىت سۈرەتسىز قويمىدۇ. بارلىق ئىقتىدارىنى قەھرىماتىنىڭ ئاشۇ مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىنى قېزىشقا سەرپ قىلغاچقا، ئەسلىدە ئىنتايىن مۇرەككەپ بولغان ئاسىيەدىكى ئاڭ ھەرىكىتى كىتابخانغا ھەرگىزمۇ قالايمىقانچىلىق ۋە چۇۋالچاقلىق تۇيغۇسى بەرمەيدۇ، ئەكسىچە، ئۇششاق-چۈششەك ئاڭ ھادىسىلىرى بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلىنىپ، خېلىلا تولۇق مەنئى پۈتۈنلۈك ھاسىل قىلىدۇ. ئاسىيە مەنئى دۇنياسىنىڭ چوڭقۇر قېزىلغانلىقى، ئۇنىڭ مەنئى تراگېدىيىسىنىڭ ئاساسەن روھىي دۇنيا تەسۋىرى ئارقىلىق گەۋدىلەندۈرۈلگەنلىكى «ئوربىتا» نىڭ مۇۋەپپەقىيىتى، خالىدە ئىسرائىلنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى، زامانىمىز ئۇيغۇر پىروپوزىسىنىڭ، شۇنداقلا بىر پۈتۈن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيىتى ھېسابلىنىدۇ. ئاپتور بۇ ئەسەردە ئاسىيەنىڭ مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىنى قېزىشنى مەقسەت قىلغاچقا، روھىي كەچۈرمىشنىڭ مەھسۇلى ھېسابلىنىدىغان خاتىرە شەكلىدىن پايدىلىنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئەسەرنىڭ بېشىدىن تارتىپلا كىتابخانلارنى ئاسىيەنىڭ سىرتقى دۇنيا بىلەن بولغان بىۋاسىتە ئالاقە جەريانىغا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ مەنئى دۇنياسىغا باشلاپ كىرىدۇ، كۆنكرېت ۋە قەلىك بىلەن ئەمەس، كۆنكرېت ۋە قەلىكلەرنىڭ ئاسىيە قەلبىدە پەيدا قىلغان تۈرلۈك ئىنكاسلىرى بىلەن، قىسقىسى، ئاسىيەنىڭ مول ئىچكى كەچۈرمىشلىرى بىلەن ئۇچراشتۇرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كىتابخان ئاسىيەنىڭ سىرتقى قەلب قەسىرىگە كىرىپ، بۇ ئوبراز ھەققىدە بىۋاسىتە چۈشەنچىگە ئىگە بولالايدۇ.

خالىدە ئىسرائىل بىر ئايال يازغۇچى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەسەرلىرىدە نۇقتىلىق ھالدا ئاياللار تۇرمۇشىنى، ئاياللار مەسىلىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ كەلدى، ئۇ ئاياللارنىڭ جەمئىيەتتىكى ۋە ئائىلىدىكى ئورنى ھەققىدە، نىكاھ ۋە مۇھەببەتتىكى ھەققىدە چوڭقۇر بەدىئىي نېكىر يۈرگۈزدى، ئاياللارنىڭ نازۇك ھېس-تۇيغۇلىرىنى، مول ئىچكى كەچۈرمىشلىرىنى، ئاياللار قەلبىدىكى ئۆزگىرىشچانلىقنى ماھىرلىق بىلەن تەسۋىرلەپ، كىتابخان ئاسان ئۇنتۇپ كېتەلمەيدىغان ھەۋزىخان («قۇملۇقنىڭ چۈشى») ، رسالەت («باھاردا ياغقان قار») قاتارلىق يارقىن ئوبرازلارنى ياراتتى. مۇشۇ ئوبرازلار ۋاسىتىسى ئارقىلىق ئاياللارغا مۇناسىۋەتلىك ۋە ئۇلار ئەڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان نۇرغۇن ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئاياللارنىڭ يۈرەك سۆزلىرىنى قىلدى، ھازىرقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئاياللارغا بېغىشلانغان ئەسەرلەر خېلىلا كۆپ بولسىمۇ، ئۇنداق ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورلىرى كۆپىنچە ئەرلەر بولغاچقىمىكىن، ئەيتاۋۇر ئۇلاردا ئاياللارنىڭ روھىي دۇنياسىغا تازا ئىچكىرىلەپ كىرەلمەسلىكتىن ئىبارەت بىر ئاجىزلىق مەۋجۇت ئىدى. ئەگەر بۇنى بىر بوشلۇق دېيىشكە بولسا، خالىدە ئىسرائىل ئاشۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشتى، «ئوربىتا» پوۋېستى ئۇنىڭ مۇشۇ تىرىشچانلىقلىرىنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيىتى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، خالىدە ئىسرائىل ياراتقان ئايال ئوبرازلار ئومۇمەن تراگېدىيىلىك خاراكتېرگە ئىگە، بۇ بەلكى، خالىدە ئىسرائىلنىڭ بۈگۈنكى جەمئىيەتمىزدىكى ئاياللارنىڭ ئەمەلىي ئىجتىمائىي ئورنىغا بولغان تونۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

تۇرسۇن ئەرشىدىن

ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنىڭ ئەسلى بىلەن نەشر قىلىنغان نۇسخىسىدىكى ئوخشاشما سلىقلار

— « لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى » ناملىق توپلام توغرىسىدا

1993-يىلى 8-ئاينىڭ 20-كۈنى نىلقا ناھىيىسىدە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى لۇتپۇللا مۇتەللىپ ھەققىدىكى تەتقىقاتنىڭ يېڭى بىر بالداققا كۆتۈرۈلگەنلىكىدىن دېرەك بەردى. ئەڭ ئەھمىيەتلىك بولغىنى شۇكى، يىغىندا تارىخىي خاراكتېرلىك مۇھىم ھۆججەت — 1956-يىلى 6-ئاينىڭ 8-كۈنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ماۋزېدۇڭ ئىمزا قويغان، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى چۈشۈرگەن ل. مۇتەللىپكە ئىنقىلابىي قۇربان دەپ نام بېرىلگەنلىكى ھەققىدىكى شەرەپنامە تۇنجى قېتىم ئاشكارە ئېلان قىلىندى. مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن ۋەييۈەنجاڭى تۆمۈر داۋامەت، دۆلەت ئىشلىرى كومىسسارى، دۆلەت مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇدىرى ئىسمايىل ئەھمەد بۇ يىغىنغا ئاتاپ بېغىشلىما يېزىپ بەردى. يىغىندا ل. مۇتەللىپنىڭ ئەدەبىي مىراسلىرىنىڭ تارىخىي ۋە بەدىئىي قىممىتى، ئۇنىڭ رېئال ئەھمىيىتى توغرىسىدا ھەرخىل نۇقتىلاردىن چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ل. مۇتەللىپ ھەققىدىكى تەتقىقاتنى تېخىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلىندى.

ل. مۇتەللىپ يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ نادىر باشلامچىلىرى ۋە ئاساسچىلىرىدىن بىرى سۈپىتىدە ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدىغان، كەڭ تەسىرگە ئىگە يالقۇنلۇق شائىر، ۋەتەنپەرۋەر جەڭچى، ئىنقىلابىي قۇربان. ئۇ يالت قىلىپ چاقىنغان يۇلتۇزدەك، قىسقىغىنە ھاياتىدا بىزگە نۇرغۇنلىغان قىممەتلىك ئەدەبىي مىراسلارنى قالدۇرۇپ كەتتى.

ئازادلىقتىن كېيىن ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنى توپلاش، رەتلەش، نەشر قىلىش، تەرجىمە قىلىش ئىشلىرى ئېتىبار بىلەن قولغا ئېلىنىپ، بۇ ھەقتە نۇرغۇن ئىشلار قىلىندى ۋە قىلىنماقتا. 1956-يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۇنجى بولۇپ « مۇھەببەت ھەم

نەپرەت» دېگەن شېئىرلار توپلىمىنى نەشر قىلدى. شۇ يىلى يازغۇچىلار نەشرىياتى «مۇتەللىپ شېئىرلىرىدىن تاللانمىلار» نى خەنزۇ تىلىدا نەشر قىلىپ، پۈتۈن مەملىكەتكە تارقىتى. 1981-يىلى مىللەتلەر نەشرىياتى ئەل قەم نەختەم نەشرىگە تەييارلىغان «ل.مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» نى نەشر قىلدى. 1981-يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى خەنزۇ تىلىدا «ل.مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» نى نەشر قىلدى. 1983-يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسى لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنى نەشرىگە تەييارلاش گۇرۇپپىسى نەشرىگە تەييارلىغان «لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» نى نەشر قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا چەت ئەللەردىمۇ لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى بىر نەچچە خىل تىلدا ئارقا-ئارقىدىن نەشر قىلىندى. «يىللارغا جاۋاب» 1951-يىلى ئالمۇتدا «قازاق ئىلى» نەشرىياتى تەرىپىدىن ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىندى (ئەدەبىياتشۇناس قادىر ھەسەن ئوۋ نەشرىگە تەييارلىغان). «يىللارغا جاۋاب» 1962-يىلى ئالمۇتا شەھىرىدە «قازاق ئىلى» نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى (قادىر ھەسەن ئوۋ نەشرىگە تەييارلىغان). «لۇتپۇللا مۇتەللىپ» (تاللانما ئەسەرلەر) 1975-يىلى ئالمۇتا شەھىرىدە «جازوشى» نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. (دوكتور مۇرات ھەمراي ئوۋ نەشرىگە تەييارلىغان) «ياشلىق خۇددى چاقماق» 1976-يىلى مۇسكۇادا «ھەقىقەت» نەشرىياتى تەرىپىدىن رۇس تىلىدا نەشر قىلىندى (ئا. كورنىئوۋ بىلەن مۇرات ھەمراي ئوۋ روس تىلىغا تەرجىمە قىلغان). «ياشلىق خۇددى چاقماق» 1976-يىلى تاشكەنت شەھىرىدە غاپۇر غولام نامىدىكى نەشرىيات تەرىپىدىن ئۆزبېك تىلىدا نەشر قىلىندى (خەمەت غولام بىلەن روزى قادىرى تەرجىمە قىلغان). «ماي ناخشىسى» 1982-يىلى تاشكەنت شەھىرىدە رۇس تىلىدا نەشر قىلىندى («ياش گۇاردىيە» نەشرىياتى نەشرىگە تەييارلىغان). «يىللارغا جاۋاب» 1983-يىلى تاشكەنت شەھىرىدە ئۆزبېك تىلىدا نەشر قىلىندى (مۇرات ھەمراي ئوۋ نەشرىگە تەييارلىغان). شۇنداق قىلىپ، ل.مۇتەللىپ ئەسەرلىرى ھەر خىل تىل ۋە ناملاردا 12 قېتىم نەشر قىلىندى.

ل.مۇتەللىپ شېئىرلىرى 1959-يىلى مەملىكەت بويىچە تارقىتىلغان خەنزۇ تىلىدىكى «ئىنقىلابىي قۇربانلار شېئىرلىرى توپلىمى» غا كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن، ئېنگلىز، فرانسۇز تىللىرىغىمۇ تەرجىمە قىلىندى. ئاپتونوم رايونىمىز ۋە بېيجىڭدا ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنغان كۆپلىگەن توپلام ۋە دەرسلىكلەرگە كىرگۈزۈلدى. بۇ ئۆز نۆۋىتىدە ل.مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنىڭ تارقىلىش دائىرىسىنىڭ قانچىلىك كەڭلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. ل.مۇتەللىپ ئەسەرلىرى مۇشۇنداق كەڭ تارقىلىپ، ئۇ ھەقتىكى تەتقىقات پارغانىپىرى چوڭقۇرلىشىۋاتقان پەيتتە، ل.مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنىڭ ئەينەن، توغرا، ئەينى زاماندىكى تارىخىي چىنلىققا ئۇيغۇن ھالدا ئېلان قىلىنىشى تولىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇنداق قىلىش كەڭ كىتابخانلارغا، دەۋرگە، تارىخقا مەسئۇل بولغانلىق؛ ل.مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنىڭ ئۆزىنىڭ تارىخىي قىممىتىنى يوقىتىپ قويۇشىنىڭ، ل.مۇتەللىپتىن ئىبارەت بۇ تارىخىي شەخسنىڭ ئورنىنىڭ خۇنۇكلشىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى

ئالغانلىق، يېقىنقى يىللاردا نەشر قىلىنغان ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرىدە كۆپلىگەن سەۋەنلىك، خاتالىق ۋە مەسئۇلىيەتسىزلىكلەر ئارقا-ئارقىدىن سادىر بولدى. مەسىلىنىڭ ئۆزىگە كەلسەك، يۇقىرىدا ئىسمى ئاتاپ ئۆتۈلگەن ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرى ئىچىدە جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شۇ ئارقا-ئارقىدىن شۆبىسى لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنى نەشرگە تەييارلاش گۇرۇپپىسى 1982-يىلى نەشرگە تەييارلىغان، 1983-يىلى 8-ئايدا «ئىنجاڭ خەلق نەشرىياتى» تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» سۈپەت جەھەتتىن خېلى نوپۇزلۇق توپلام بولۇپ، ل. مۇتەللىپنىڭ ھازىرغىچە تېپىلغان ئەسەرلىرىنىڭ خېلى كۆپ قىسمىنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقى بىلەنمۇ بۇرۇنقى توپلاملاردىن ئالاھىدە پەرقلىنىدۇ. شۇڭا مەن ئاشۇ توپلامدا سادىر قىلىنغان مەسىلىلەر ئۈستىدىلا تەپسىلىرەك توختىلىمەن:

1. توپلامنىڭ ماۋزۇسى توغرىسىدا

توپلامغا «لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» دەپ نام قويۇلغان. بۇ نام ئۆز مەنىسىدىن ل. مۇتەللىپنىڭ بارلىق ئەسەرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. لېكىن توپلامنىڭ بېشىغا بېرىلگەن «كىرىش سۆز» نىڭ ئاخىرقى قىسمىدا مۇنداق ئىزاھات بېرىلگەن: «بۇ توپلامغا شائىرنىڭ جەمئىي 54 پارچە شېئىرى، ئۈچ فېلىيەتونى، ئىككى سەھنە ئەسىرى ۋە ئۈچ پارچە ماقالىسى تاللاپ كىرگۈزۈلدى.» كىتاب نامى بىلەن ئىزاھات مەزمۇن جەھەتتىن بىر-بىرىگە زىت، شۇڭا ئۇ ھە دېگەندىلا كىشىنى گۇمانلاندىرىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ توپلامغا ل. مۇتەللىپنىڭ ھازىرغىچە تېپىلغان ئەسەرلىرى تولۇق كىرگۈزۈلۈش ئۇيىقتا تۇرسۇن ل. مۇتەللىپنىڭ كۆپ قىسىم ئېلان قىلىنغان، كىشىلەرگە ئاللىقاچانلا تونۇشلۇق بولغان «ھورۇن دېھقانغا» (1938-يىلى ماي، غۇلجا)، «قۇرۇمىز» (1939-يىلى يانۋار، غۇلجا)، «ئازادلىق ئۇرۇشىمىزغا» (1938-يىلى ئۆكتەبىر، غۇلجا)، «بىزنىڭ ئۇتۇقلار» (1939-يىلى ئاۋغۇست، غۇلجا)، «تاڭ» (1939-يىلى، ئۈرۈمچى)، «مىشچان قىز» (1941-يىلى مارت، ئۈرۈمچى)، «ئازاد گۈلىستانى ياسار» (1941-يىلى مارت، ئۈرۈمچى)، «تاڭ يورۇپ ئاتىغان چاغدا» (1942-يىلى، قەشقەر)، «تالماي كۈرەشتۈق» (1942-يىلى ئاپرىل)، «ۋەتەن ئەلا، خەلق ئەلا» (1943-يىلى، ئۈرۈمچى)، «مەيلىمۇ» (1945-يىلى ئاقسۇ)، «مۇھەببەتكە لەنەت» (1944-يىلى، ئاقسۇ)، «كۈرەش قىزى» (1940-يىلى ئاۋغۇست، غۇلجا)، «سازىڭنى جانىم» (1945-يىلى، ئاقسۇ)، «بۈيۈك ماياك» (1942-يىلى، ئۈرۈمچى)، «ماياكوۋسكى سوۋېت ئەدەبىياتىنىڭ تۇغى» (1942-يىلى، ئۈرۈمچى)، «رۇس خەلقىنىڭ سادىق ئوغلى ئاس. پۇشكىن» (1942-يىلى، ئۈرۈمچى)، «بوراندىن كېيىنكى ئاپتاپ» (1943-يىلى، ئۈرۈمچى) قاتارلىق ئەسەرلىرىمۇ ئۇ توپلامنىڭ سىرتىدا قالدۇرۇلغان. بۇ ئەسەرلەر خېلى زور سالماقنى ئىگىلەپلا قالماي، مەزمۇن جەھەتتىن 1938-يىلىدىن 1940-يىلىغىچە بولغان تارىخىي دەۋرنى مەلۇم دەرىجىدە يورۇتۇپ بېرىدىغان ئەسەرلەر ئىدى. ئەنە شۇنداق

بىر تۈركۈم ئەسەرلەرنى چەتتە قالدۇرغان توپلامغا « لۈتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى » دەپ نام بېرىش تىل نۇقتىسىدىن ئالغاندا ئانچە مۇۋاپىق ئەمەس.

2. ئەسەرلەردىكى ۋاقىت، ئورۇن جەھەتتىكى ئوخشاشلىقلار توغرىسىدا

شۇنىسى ئېنىقكى، مەلۇم بىر ئەسەرنىڭ مەزمۇنى ئۇنىڭ يېزىلغان ۋاقتى، شۇ ئەسەر مەيدانغا كەلگەن تارىخىي شارائىت، باشقىچە ئېيتقاندا، ماكان، زامان بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان بولىدۇ. ئۇ مەلۇم مەنىدە شۇ ئەسەر مۇتەللىپنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ئىجتىمائىي كۆز قارىشى، تەپەككۈرى، بىلىم سەۋىيىسى ۋە بەدىئىي ماھارىتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشتا مۇھىم رول ئوينايدۇ. شۇڭا، ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنىڭ يېزىلغان ۋاقتىنى ئېنىق بىلىش، ۋاقتى كۆرسىتىلمىگەن ئەسەرلەرنىڭ ۋاقتىنى ئىلمىي ئاساستا، تارىخىي پاكىتلارغا ئۇيغۇن ھالدا بېكىتىش تولمۇ ئەمەلىي ئەھمىيەتكە ئىگە. ئۇ ل. مۇتەللىپ ئەدەبىي پائالىيىتىنىڭ تەرەققىيات جەريانىنى، شۇنداقلا ئۇنىڭ دۇنيا قارىشى، كىشىلىك قارىشىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى بىلىش ۋە ئۆگىنىشتە بىۋاسىتە رول ئوينايدۇ. بىراق يۇقىرىقى توپلامدىكى ئەسەرلەرنىڭ ۋاقتى ۋە ئورنىنى ئىلگىرىكى توپلاملار ۋە قول يازمىلارغا سېلىشتۇرۇپ كۆرسەك ۋاقىت ۋە ئورۇنلاردا ئوخشاشلىقلارنىڭ خېلىلا كۆپ ئىكەنلىكىنى كۆرىمىز. تۆۋەندە « لۈتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى » دە كۆرسىتىلگەن ۋاقىت، ئورۇن بىلەن 1980-يىلىدىن ئىلگىرى نەشر قىلىنغان توپلاملاردىكى ۋاقىت، ئورۇننى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ باقايلى:

« ئەپەندى بولماق » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1937-يىلى نوپا، غۇلجا » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1938-يىلى نوپا، غۇلجا » دېيىلگەن، « كۈرەشچان جۇڭگو خوتۇن-قىزلىرى » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1938-يىلى مارت، غۇلجا » دېيىلگەن، ئەمما ئىلگىرىكى توپلاملاردا ۋاقتى كۆرسىتىلمىگەن؛ « كۆكلەم ئىشى » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1938-يىلى ئاپرېل، غۇلجا » دېيىلگەن، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1938-يىلى » دېيىلگەن؛ « چىمەن » ناملىق شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1938-يىلى ماي، غۇلجا » دېيىلگەن بولسا ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1938-يىلى، غۇلجا » دېيىلگەن؛ « جۇڭگو » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1938-يىلى سېنتەبر، غۇلجا » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1938-يىلى ئۆكتەبر » دېيىلگەن؛ « چوڭ كۈرەش قوپىندا » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1938-يىلى ئۆكتەبر، غۇلجا » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1938-يىلى ئۆكتەبر » دېيىلگەن؛ « كۈرەش ئىلھامى » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1938-يىلى نوپا، غۇلجا » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1938-يىلى دېكابىر » دېيىلگەن؛ « ئىشلە دېھقان ئاكا » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1939-يىلى ئاپرېل، غۇلجا » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1939-يىلى ئاپرېل » دېيىلگەن؛ « جۇڭگو قىزى رەيھاننىڭ مارت شامىلىغا بۇيرۇقى » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1940-يىلى مارت، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1939-يىلى مارت » دېيىلگەن؛ « لېنىن شۇنداق ئۆگەتكەن » شېئىرى

يۇقىرىقى توپلامدا « 1942-يىل ئاپرېل، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا ۋاقتى، ئورنى كۆرسىتىلمىگەن؛ « ماي - كۈرەشچان ئاي » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1942-يىل 1-ماي، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1942-يىل 18-سېنتەبىر، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن؛ « تۈن يېرىپ ئىزلار باسقاندا » شېئىرى يۇقىرىقى توپلامدا « 1943-يىل يانۋار، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن بولسا، ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1941-يىل يانۋار، ئۈرۈمچى »، « 1942-يىل، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن. « ياشلىق ئۆگەن » شېئىرىدە ئىلگىرىكى توپلاملاردا ۋاقتى كۆرسىتىلمىگەن ياكى « 1942-يىل، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا « 1943-يىل ئاۋغۇست، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن؛ « پەرياد » شېئىرى ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 43-يىل ئىيۇن، ئاقسۇ » « 1945-يىل، ئاقسۇ » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا بېرىلگەن نىزاھاتتا « 1943-يىل 12-ئايدا ئاقسۇدا يازغان » دېيىلگەن؛ « ئىككى شېئىر » ماۋزۇسى ئاستىدىكى « دوستۇم...غا » شېئىرى ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1943-يىل ئاپرېل، ئاقسۇ » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا « 1944-يىل مارت، ئاقسۇ » دېيىلگەن؛ يەنە بىر « دوستۇمغا » شېئىرى ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1942-يىل، قەشقەر » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا « 1941-يىل، قەشقەر » دېيىلگەن؛ « باھار ھەققىدە مۇۋەششەھ » شېئىرى ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1944-يىل، ئاقسۇ » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا « 1945-يىل ماي، ئاقسۇ » دېيىلگەن؛ « يىللارغا جاۋاب » شېئىرى ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1944-يىل، ئاقسۇ » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا « 1944-يىل يانۋار، ئاقسۇ » دەپ كۆرسىتىلگەن.

توپلامغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلاردىن باشقا نەسرىي ئەسەرلەرنىڭ ۋاقتى، ئورۇنلىرىدىمۇ ئوخشاشماسلىقلار بار. مەسىلەن: « ئەجەل ھۇدۇقۇشىدا » ناملىق فېلىيە تون ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1943-يىل ماي، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا « 1942-يىل 28-ماي، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن؛ « پادشاھ سامۇرايلىرى ئېغىر ھالسىرايدۇ » ناملىق فېلىيە تون ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1942-يىل دېكابىر، ئۈرۈمچى » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا « 1942-يىل ئۈرۈمچى » دېيىلگەن؛ « ئۇنىڭ كەلگۈسى زور ھەم پارلاق » ئىلگىرىكى توپلاملاردا « 1943-يىل » دېيىلگەن بولسا، يۇقىرىقى توپلامدا « 1943-يىل ئۈرۈمچى » دېيىلگەن...

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، « لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى » توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر ۋاقتى، ئورۇن جەھەتتىن بەزىلىرى ئاي، بەزىلىرى يىل پەرق قىلىدۇ. بەزىلىرىنىڭ ئورۇنلىرى ئوخشاشمايدۇ.

ئۇنداقتا « لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى » نى نەشرگە تەييارلاشتا ئەسەرلەرنىڭ ۋاقتى، ئورنى نېمىگە ئاساسەن بېكىتىلگەن؟

يۇقىرىقى توپلامغا بېرىلگەن كىرىش سۆزدە مۇنداق دېيىلگەن: « بۇ قېتىم لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنى نەشرگە تەييارلاشتا 1956-يىلدىكى (مۇھەببەت ھەم نەپرەت) توپلىمى، 1981-يىلى نەشىر قىلىنغان (ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرى) گە كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر ئاساسىي گەۋدە قىلىنىپ، شائىرنىڭ يېڭىدىن تېپىلغان بىر

قىسىم ئەسەرلىرى قوشۇپ نەشر قىلىندى. « بۇ ئىزاھاتتىن مەلۇمكى، يۇقىرىقى توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر ئەسلى قول يازمىلار. ئەينى زاماندىكى گېزىت-ژۇرناللارغا باشتىن-ئاياغ قايتا سېلىشتۇرۇش ئاساسىدا ئەمەس، بەلكى 1956-ۋە 1981-يىلى نەشر قىلىنغان توپلام ئاساسىدا تەييارلانغان. ئەمەس بۇ ئىككى توپلام ئەسلى نۇسخىلار، ئەسلى كۆپىيىلەر ئاساسىدا تەييارلانغانىدى؟

بۇنىڭغا 1956-يىلدىكى توپلامغا كىرىش سۆز يازغان مەرھۇم شائىر تىيىپجان ئېلىيېۋ مۇنداق جاۋاب بېرىدۇ: « بىز تالانتلىق شائىرىمىز ل. مۇتەللىپ ۋاپاتىنىڭ 10 يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭ قولمىزدا ھازىرغا بار بولغان شېئىرلىرىنىلا مۇشۇ (مۇھەببەت ھەم نەپرەت) توپلىمىغا كىرگۈزۈپ كىتابخانلىرىمىزغا سۇنماقتىمىز. » 1981-يىلى نەشر قىلىنغان توپلامغا پېشقەدەم شائىر ئەلقەم ئەختەم كىرىش سۆز يازغان، ئۇ كىرىش سۆزدىن يۇقىرىقى سوئالغا جاۋاب تېپىلمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇ ئىككى توپلامدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ئەسلى كۆپىيە ۋە قول يازمىلارغا بىر-بىرلەپ تەپسىلىي سېلىشتۇرۇپ چىقىلغانلىقىغا ھۆددە قىلغىلى بولمايدۇ. تېخىمۇ ئېنىقراق ئېيتساق، 56-يىلدىكى توپلام « ل. مۇتەللىپ ۋاپاتىنىڭ 10 يىللىقىنى خاتىرىلەش » قىستاپ كەلگەن پەيتتە نەشر قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئەسلى كۆپىيە ۋە نۇسخىلىرىنى ئاڭتۇرۇپ يۈرمەي « ھازىرغا بار بولغان شېئىرلىرىنىلا... » كىتابخانلارغا سۇنۇش ئاساسىدا چىقىرىلغانىدى. 81-يىلدىكى توپلام ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرى « 10 يىللىق بالايى ئاپەت » ئىچىدە زور بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىغاندىن كېيىن چىقىرىلغان بولغاچقا، ئۇ چاغدا ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنىڭ ئەسلى كۆپىيىلىرىنى تېپىش مۇمكىنچىلىكى يوق ئىدى. شۇڭا ئەسلى نۇسخىلارغا تەپسىلىي سېلىشتۇرۇشتىن سۆز ئاچقىلى بولمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرىقى ئىككى توپلام شەخسىي تىرىشچانلىققا تايىنىپ توپلانغان ۋە نەشرگە تەييارلانغان بولغاچقا، جايلارغا تارقىلىپ كەتكەن قول يازما ۋە كۆپىيىلەرنى تېپىش، ئەينى يىللاردىكى گېزىت-ژۇرناللار ئارخىپىنى كۆرۈش شەخسنىڭ قولىدىن كەلمەيتتى. « لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرىنى نەشرگە تەييارلاش گۇرۇپپىسى » بولسا زور بىر ئورگانىك ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن پائالىيەت ئېلىپ بارغاچقا ھەممە ئىمكانىيەتلەر تولۇق ئىدى!

3. ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇنىدىكى مەسىلىلەر توغرىسىدا

ل. مۇتەللىپ تەتقىقاتى بارغانسېرى چوڭقۇرلىشىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە ل. مۇتەللىپنىڭ ئەسەرلىرىنى تېخىمۇ ئىلمىي ئاساستا ئەستايىدىل رەتلەشمىز، ئۇنىڭ مەزمۇنىنىڭ ئەينەنلىكىنى ساقلىشىمىز، ھەتتا ل. مۇتەللىپ تەرىپىدىن سادىر قىلىنغان خاتالىقلارنىمۇ يەڭگىللىك بىلەن « توغرىلاشقا »، « تۈزەشكە » ئالدىرىماسلىقىمىز لازىم. چۈنكى ئۇلار ئۆتكەن، مەڭگۈ تەكرارلانمايدىغان تارىخنىڭ ئىزناسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۆز ئەينەنلىكى بىلەنلا قىممەتلىك، ھالبۇكى « لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى » توپلىمىدا بۇ تۈپ مەسىلىلەرگە بەكمۇ سەل قارالغان. نەتىجىدە ل. مۇتەللىپ

ئەسەرلىرىنىڭ تىلى، ئۇسلۇبى، قۇرۇلمىسى بۇزۇلۇپ، ئەينەنلىكىگە زور نۇقسان يەتكەن. ئەسەرنىڭ مەزمۇنىمۇ ل. مۇتەللىپ ئەسلى ئىپادىلىمەكچى بولغان مەزمۇندىن يىراقلاپ كەتكەن. تۆۋەندە بىر نەچچە مىسالنى كۆرۈپ ئۆتەيلى:

«خەلقىگە» شېئىرىنىڭ ئاخىرقى مىراسى يۇقىرىقى توپلامدا «سۆيۈملۈك خەلقىم، قۇۋۋەتلىك ساپ نۇر بول» دەپ ئېلىنغان، ئەمما ئىلگىرىكى توپلاملاردا «ھەي، جېنىم خەلقىم، قۇۋۋەتلىك ساپ نۇر بول» دېيىلگەن. «سۆيۈملۈك خەلقىم» بىلەن «ھەي، جېنىم خەلقىم» نىڭ مەنە جەھەتتە روشەن پەرقى يوقتەك كۆرۈنىمۇ، ئەمما «سۆيۈملۈك خەلقىم» گە قارىغاندا «ھەي، جېنىم خەلقىم» دە تەبئىي ھېسسىيات، كۈچلۈك ئىنتۇناتسىيە ئىپادىلەنگەن، ئەينى زاماندىكى خەلق تىلىنىڭ پۇرىقى چىقىپ تۇرىدۇ ھەمدە ئۇنىڭدىن ل. مۇتەللىپنىڭ ساددا، ئوقۇشلۇق خەلق تىلى ئارقىلىق شېئىرىنى يېقىملىق، جاراڭلىق تۈسكە كىرگۈزۈش ماھارىتى ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ.

«ئەپەندى بولماق» شېئىرىنى ئالساق، ئۇ يۇقىرىقى توپلامدا:

«— بۇ يىل ئون ئىككى يىل بولۇپ قالدى ئۇكام،

بۇ ئەپەندى بولماق مېنى بىر بالاغا سالدى ئۇكام.

شۇ ئون ئىككى يىل ئىچىدە ساقلىمنى قىرىپ يۈردۈم،

كەينى يېرىق چاپانلارنىمۇ كىيىپ يۈردۈم.

لېكىن (ئەپەندى) دېگۈچىلەرنى ھېچ كۆرمىدىم ئۇكام.

بىر جاۋاب بەرسىڭىزچۇ (ئەپەندى) دېمەسكە يەنە نېمەم كەم؟

— غەم يېمەك ئاكا، ئۇنىڭ ئىشى بۇ زاماندا بەك ئاسان،

ھازىر توپ-توغرا ماڭىزىغا بارسىز،

ئازىراق پۈلگىزىغا كاستىيۇمدىن بىرنى ئالسىز،

يەنە (كازىپك) تىن يانچۇققا بىرنى سالىسىز،

يەنە ئالسىز ئاق كۆڭلەك ۋە ئۈزۈن گالىستۇك،

بىر سېرىق شىبىلت كىيىسىز ئاندىن ئۇنى موك.

تاماكىڭىزنى قىڭغىر چىشلەپ يۈرۈۋېرىڭ،

سىزنى (ئەپەندى) دېگۈچىلەرنى كۆرۈۋېرىڭ.»

دەپ ئېلىنغان. بۇنى ئىلگىرىكى نۇسخىلارغا سېلىشتۇرۇپ كۆرسەك، يىگىرمىدىن ئۇشۇق

سۆزنىڭ ئۆزگەرتىلگىنىنى كۆرىمىز. كۆپ ئۆزگەرتىلگەنلىكتىن ئەينى زاماندىكى تىل

ئادىتىدىكى ئۆزگىچىلىك يوقتىن ئۆپتىلگەن. ئەسلىگە قاراپ باقايلى (ئاستى سىزىپ

قويۇلغان جايلار ئەسلىسىنى كۆرسىتىدۇ):

بۇ يىل دەل ئون يىل بولۇپ قالدى ئۇكام،

بۇ ئەپەندى بولماق مېنى بىر بالاغا سالدى ئۇكام.

شۇ ئون يىل ئىچىدە ساقلىمنى قىرىپ يۈردۈم،

كەينى يېرىق چاپانلارنىمۇ كىيىپ كۆردۈم،

لېكىن «ئەپەندىم» دېگۈچىلەرنى ھېچ كۆرمىدىم ئۇكام.

بىر جاۋاب بەرسەڭچۇ دېمەسكە نېمە سەۋەب بار؟
 — غەم يېمە ئاكا، ئۇنىڭ ئىشى بۇ زاماندا بەك ئاسان،
 ھازىر توپتوغرا چوڭ ماڭزىغا بارسەن،
 ئازىراق پۇلۇڭغا كاستىيۇمدىن بىرنى ئالسەن،
 «كازىپىك» تىن يانچۇققا بىرنى سالىسەن،
 يەنە ئالسەن ئاق كۆڭلەك ھەم ئۈزۈن گالىستوك،
 بىر سېرىق شىبىلت كىيسەن مېڭىپ توك-توك،
 تاماكنى قىڭغىر چىشلەپ ئاندىن يۈرۈۋەر،
 سېنى «ئەپەندىم» دېگۈچىلەرنى ئاندىن كۆرۈۋەر.
 «دېھقىنىمغا» دېگەن شېئىرنىڭ بىرىنچى كۈپلېتى يۇقىرىقى توپلامدا:

«قىشلار كەتتى،

كۆكلەم يەتتى،

كۈننىڭ نۇرى

چىچىلدى»

دەپ ئېلىنغان. بۇ كۈپلېتتىكى «چىچىلدى» سۆزىگە نەزەر ئاغدۇرۇپ باقايلى. كۈن نۇرى قانداق ۋاقىتتا «چىچىلدۇ»؟ بۇ يەردىكى «چىچىلدى» سۆزى كۈن نۇرىنىڭ ئەتراپقا سېپىلىۋاتقانلىقى، چۈشۈۋاتقانلىقى، تارقىلىۋاتقانلىقى، قىسقىسى، يەر يۈزىنى يورىتىۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنداقتا يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ سوراپ كۆرەيلى، كۈن نۇرى يەر يۈزىنى زادى قانداق چاغدا يورىتىدۇ؟

يۇقىرىقى كۈپلېتتىكى سۆزلەردىن كۈن نۇرى پەقەت قىشلار كېتىپ، كۆكلەم كەلگەندىلا ئاندىن يەر يۈزىنى يورىتىدىغاندەك، باشقا چاغلاردا يورۇتمايدىغاندەك كۈلكىلىك مەنە چىقىدۇ. ل. مۇتەللىپنىڭ ئەسلى شېئىرىگە قارايلى:

«قىشلار كەتتى،

كۆكلەم يەتتى.

كۈننىڭ نۇرى

كۈچەيدى.»

دېمەك ل. مۇتەللىپ ئەسلىدە «چىچىلدى» سۆزىنى ئەمەس، «كۈچەيدى» سۆزىنى ئىشلەتكەن! كۆرۈپ تۇرۇپتىمىزكى، ئاشۇ «كۈچەيدى» سۆزىنىڭ «چىچىلدى» دەپ ئۆزگەرتىلىشى مەزمۇن، مەنتىق جەھەتتىن تامامەن ئورۇنسىز بولغان.
 «كۈرەشچان جۇڭگو خوتۇن-قىزلىرى» شېئىرىنىڭ ئاخىرقى ئىككى مىراسى ئەسلىدە مۇنداق ئىدى:

«ئۆتمۈشنىڭ تار يوللىرى قالغاچقا ئارقىدا،

ماڭمىز، ئېچىلدى

ئالدىمىزدىن مەڭگۈلۈك ئىز.»

ئەمما ئۇ يۇقىرىقى توپلامدا:

«ئۆتمۈشنىڭ تار يوللىرى قالدى ئارقىسىدا،

ماڭسىز، ئېچىلدى

ئالدىمىزدا داغدام يول، ئىز.»

دەپ ئۆزگەرتىلگەن.

بۇ، 1938-يىلى غۇلجىدا يېزىلغان شېئىر بولۇپ، ئەينى چاغدا يېڭىلا تەختكە چىققان شىڭ شىسەي ئۆز ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەش كويىدا بەزى ئىلغار سىياسەتلەرنى يولغا قويغاچقا، ئۇنىڭدىن مەدەنىيەت، مەرىپەت مەنزىلىگە قاراپ قەدەم تاشلاشنىڭ ئىزلىرىنى بايقىغان ل. مۇتەللىپ ئۇنى ئۆز شېئىرىدا يۇقىرىقىدەك ئىپادىلىگەندى. مۇنداق ئىپادىلەش بىر جەھەتتىن، ئەينى چاغدىكى ئەمدىلا بىخ سۈرۈۋاتقان يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ تارىخى ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇن بولسا، يەنە بىر جەھەتتىن، ل. مۇتەللىپنىڭ سۆز تاللاش ۋە ئىشلىتىش ئادىتىگە ماس كېلەتتى. ئەمما ئۇنى كېيىنكىدەك «ئالدىمىزدا داغدام يول، ئىز» دەپ ئۆزگەرتىش تارىخى رېئاللىققا ئۇيغۇن ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، «داغدام يول» ئاتالغۇسى يېقىنقى يىللاردا ياسالغان سۆزلەرگە تەۋە بولۇپ، ئۇ سۆزنى 30-يىللار مەتبۇئاتىدىن تېپىش تەس. «بۇ مېنىڭ ياش غۇنچە گۈلۈم ئېچىلاتتى» شېئىرىدىكى 1-كۆپلەت 3-مىسرا ئەسلىدە «ھەر قەدەمدە كونا تۇرمۇش بىلەن قېرىشىپ تۇرساق» بولۇپ، ئۇنىڭدىكى «قېرىشىپ» سۆزى «ئېلىشىپ» دەپ؛ 8-كۆپلەت 2-مىسرا نىڭ يېشىدىكى «بۇنى كۆرۈپ ئىستىباتچىلار» سۆزى «ئىستىباتچى قارا كۈچلەر» دەپ؛ 9-كۆپلەت 2-مىسرا نىڭ ئاخىرىدىكى «... ئىشلاردا قىلمىسا مىننەت» سۆزى «... ئىشلارغا قىلسا جۈرئەت» دەپ؛ 10-كۆپلەت 1-مىسرا دىكى «بۇرۇق نىيەت مىللەتچىلەرنى قىرىپ تۇرساق» سۆزلىرى «مىللەتچىلىك يىلتىزنى يۇلۇپ تۇرساق» دەپ؛ 12-كۆپلەت 3-مىسرا دىكى «قۇۋۋەتلىك» سۆزى «ھەيۋەتلىك» دەپ ئۆزگەرتىلگەن. شۇنداق قىلىپ بۇ شېئىرنىڭ يەتتە جايغا چوڭ-كىچىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلۈپ، بۈگۈنكى دەۋرگە ناھايىتى ياخشى لايىقلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ تەتقىقاتچىلارنىڭ ل. مۇتەللىپنىڭ دۇنيا قارىشى، كىشىلىك قارىشى، سىياسىي، ئىجتىمائىي بىلىم سەۋىيىسى قاتارلىقلارنى كۆزىتىشىگە ناھايىتى زور توسالغۇ پەيدا قىلغان. چۈنكى ل. مۇتەللىپ ئۇ شېئىرنى يازغان چاغدا تېخى 16 ياشقا تولىمىغان بولۇپ، سىياسىي، ئىجتىمائىي بىلىمى يۈزە ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ «سېنىپ»، «مىللەت» توغرىسىدىكى چۈشەنچىسى چوڭقۇر بولمىغاچقا، «سېنىپى كۈرەش» بىلەن «مىللىي كۈرەش»، «مىللىي ئىنقىلاب» نىڭ پەرقىنى روشەن ئاڭقىرىپ كېتەلمىگەندى. شۇڭا مىللەتچىلىك تەرەققىي قىلىپ ئەزگۈچى سېنىپلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن كەتمەن چاپىدىغان ھەمدە تېخىمۇ غالىبلارلىشىپ خەلق بىلەن دۈشمەنلىشىدىغان ھالەتكە يەتكەندىلا، ئاندىن ئۇنىڭ خاراكتېرىدە تۈپتىن ئۆزگىرىش ھاسىل بولۇپ، دۈشمەن قاتارىدا يوقىتىلىدىغانلىقى، ل. مۇتەللىپنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، «قىرىپ تۇرۇش» دەرىجىسىگە بېرىپ يېتىدىغانلىقى، بۇ جەرياندىكى مۇرەككەپ ئۆزگىرىش باسقۇچلىرىنى ئاڭقىرالمايدى. شۇڭلاشقا ئۇ «بۇرۇق نىيەت مىللەتچىلەرنى قىرىپ تۇرساق» دېگەن پىكىرنى ساددا ھېسسىيات بىلەن ئوتتۇرىغا ئاتقاندى. مانا بۇ ئۇنىڭ ئىدىيىۋى ئۆزگىرىشى،

دۇنيا قارشى، كىشىلىك قارشىنىڭ ئۆز ئەسەرلىرىدىكى ئىپادىسى. ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرىدىكى ئەنە شۇنداق قىممەتلىك ئەينەنلىكلەر ئۆزگەرتىلىپ، «مىللەتچىلىك يىلتىزىنى يۈلۈپ تۇرساق» دېگەندەك سىپايە ۋە بۈگۈنكى پىشقان سىياسەتچىلەرنىڭ يوليۇرۇقلىرى ھالىتىگە كەلتۈرۈلسە، ئۇ چاغدا ل. مۇتەللىپنىڭ ھازىرقى زاماندىكى كىشىلەردىن نېمە پەرقى قالىدۇ؟

«چىمەن» ناملىق شېئىرنىڭ 1-مىراسىنىڭ ئاخىرىدىكى «تىنمايدۇ» دېگەن سۆز «ھارمايدۇ» دەپ ئۆزگەرتىلگەن. ھەرقانچە ئىشچان ئادەمنىڭمۇ ھارماسلىقى مۇمكىن ئەمەس، ئەمما تىنىم تاپماسلىقى مۇمكىن.

شۇ شېئىرنىڭ «ئىشلاردا ئۈزۈپ، مولجا قامدايدۇ» دېگەن مىراسى «ئىشلاردا ئۈزۈپ، مولچەر قامدايدۇ» دەپ، ئۆزگەرتىلگەن. «مولجا» سۆزى نىشان، مەنزىل، پەلە، دېگەن مەنىدە، «مولچەر» بولسا دەڭسەش، دىتلاش، پەرەز قىلىش دېگەن مەنىدە، بۇلارنى ئۆزگەرتىلگەن مىراسدىكى ئورۇنلارغا قويساق، بۇنىڭدىن نېمە مەنە چىقىدۇ؟!

بۇ شېئىرنىڭ ئاخىرقى ئىككى كۈپلېتى ئەسلىدە:

«مەكتىپى تۈگسە، ئاتا-ئانىسى كۆنسە،

كىرىپ گېمنازىيىگە، ئوقۇشنى ئويلايدۇ.

ئىلىم ئوقۇپ نىيەتكە، چۈشىنىپ سىياسەتكە،

ئەل-ئارا خىزمەتكە بىر يوللا بويلايدۇ.

چىمەننىڭ مەقسىتى شۇ — ئاگا يەتمەكچى ئۇ،

ئېيتىپ ناخشىلار خۇشال ئوينايدۇ.

دەۋر چىمەنلىرىگە، بەرىگە سالام،

مۇتەللىپ يۈرىكىگە ئىلھام قادايدۇ.»

دەپ يېزىلغان. ئەمما ئۇ يۇقىرىقى توپلامدا:

«ئوقۇش تۈگسە، ئاتا-ئانىسى كۆنسە،

يەنە مەكتەپتە ئوقۇشنى ئويلايدۇ.

ئىلىم ئوقۇپ نىيەتكە، چۈشىنىپ سىياسەتكە،

ئەل ئارا خىزمەتكە بىر يوللا بويلايدۇ.

چىمەننىڭ مەقسىتى شۇ — ئاگا يەتمەكچى ئۇ،

ئېيتىپ «قوزغال» نى خۇشال ئوينايدۇ.

دەۋر چىمەنلىرى بەرگەندە سالام

مۇتەللىپ يۈرىكىدە ئىلھام قاينايدۇ.»

دەپ ئۆزگەرتىلىپ، ئەسلىدىكى شېئىر ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇندىن يەنە يىراقلاپ

كەتكەن، بولۇپمۇ «ئېيتىپ (قوزغال) نى خۇشال ئوينايدۇ» دەپ ئۆزگەرتىلگەن

تېخىمۇ چانغان.

شۇنىمۇ كۆرسىتىپ ئۆتۈش ھاجەتكى، بۇ شېئىرنىڭ 5-كۈپلېت 1-مىراسىنىڭ

«تېخى چىمەنگۈل بەشىنچى بۇ يىل» دېگەنگە بېرىلگەن «شائىر بۇ يەردە

باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 5-يىللىقىنى كۆزدە تۇتىدۇ» دېگەن ئىزاھاتىمۇ خاتا، چۈنكى، ل. مۇتەللىپ ياشىغان 30-يىللاردىن تارتىپ 70-يىللارغا قەدەر باشلانغۇچ مەكتەپلەر بەش يىللىق بولغان ئەمەس.

ئەمدى ئەسلى ئەسەر بىلەن ئۆزگەرتىلگىنىنى سېلىشتۇرۇپ يەنە بەزى مىساللارنى كۆرۈپ ئۆتەيلى:

«جۇڭگو» شېئىرىگە مۇنداق ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلگەن.

4-مىسرانىڭ ئەسلىسى:

«سېنىڭ ئوماق

ئۆزگەرتىلگىنى:

ئۆزىچە «دانشمەنلەر»

ئۆزگەرتىلگىنى:

ھەم تەييارتاپ جاھانگىرلار

53-، 54-مىسرانىڭ ئەسلىسى:

بىز ئاچتۇق،

ئازادلىق كۈرەشلەر قىلدۇق.

ئۆزگەرتىلگىنى:

بىز ئاچتۇق يېڭى يول،

ئازادلىق ئۈچۈن كۈرەشلەر قىلدۇق.

يۇقىرىقىلاردىن سىرت 56-مىسرادىن كېيىن

«مانا ئەمدى كونا تارىخ،

بولدۇ ئاق يېڭى تارىخ»

سېنىڭ ئوماق قوينۇڭدا

12-مىسرانىڭ ئەسلىسى:

ئۇ توغرىلۇق جېنىمىز پىدا

ئۆزگەرتىلگىنى:

بۇ يولدا جېنىمىز پىدا

26-مىسرانىڭ ئەسلىسى:

گۆشىڭنى ئۇشتىلگەن ئىدى.

ئۆزگەرتىلگىنى

گۆشىڭنى شۈلگەن ئىدى

27-مىسرانىڭ ئەسلىسى:

ھەم تەييارتاپ

دېگەن ئىككى مىسرا چۈشۈپ قالغان.

«كەل يېڭى يىل» شېئىرىنىڭ ئەسلىسى مۇنداق ئىدى:

خوش، كونا يىل، بىز بىلەن سەن خېلى زامان يۈرۈپ كەلدىڭ،

كەل يېڭى يىل، بىزگە شەرەپلىك شانلار ئېلىپ كەلدىڭ.

كونا يىلنىڭ چالسىنى تۈگىتىپ، يېڭى ئىش باشلا دەپ كەلدىڭ،

يېڭى ئۇتۇق مەيدانىدىن خۇش خەۋەرلەر ئېلىپ كەلدىڭ.

تىركىشىشتىن ئاتاڭغا كۆكرەك كىرىپ ئۆتكەندە بىز،

شەك-شۈبھىسىز ئاداققى كۈرەش سازىنى چېلىپ كەلدىڭ.

نەس ھاياتى گۈم بولۇپ، تۈگەۋاتقان جاھانگىرلارغا

كۆزىگە ئوق، كۆكرىكىگە نەيزىلەر سېلىپ كەلدىڭ.

لەنەت ئوقۇپ جاھانگىر باشلىغان قانلىق ئۇرۇشقا،

مەزلۇملارغا كۆز ئوينىتىپ خۇشال جىلۋىلەر قىلىپ كەلدىڭ.

ساپ كۈچنى دات باسمايدۇ، ئۇ ھەردەم شوخ جاراڭلايدۇ،

ھەقىقەت سەن، ئەزگۈچىلەرنىڭ كۆكسىنى تىلىپ كەلدىڭ.

كەل يېڭى يىل، ئۇتۇق گۈللىرىگە پۈركەيلى بىز سېنى،

بىز ئۈچۈن شان-ئوتۇقنىڭ كان يوللىرىنى ئېچىپ كەلدىڭ.
 بۇ شېئىر يۇقىرىقى توپلامدا مۇنداق ئۆزگەرتىلگەن:
 خوش، كونا يىل، بىز بىلەن سەن خېلى زامان يۈرۈپ كەلدىڭ،
 كەل يېڭى يىل، بىزلەرگە سەن شەرەپ-شانلار ئېلىپ كەلدىڭ.
 كونا يىلغا قويۇپ چېكىت، باشلا يېڭى ئىشلارنى دەپ،
 يېڭى ئوتۇق مەيداندىن خوش خەۋەرلەر ئېلىپ كەلدىڭ.
 تىرىشىشىڭنى ئاتاڭغا كۆكرەك كېرىپ ئۆتكەندە بىز،
 شەك-شۈبھىسىز، قەتئىي كۈرەش سازىنى سەن چېلىپ كەلدىڭ.
 نەس ھاياتى ئاخىرلىشىپ جان تالاشقان جاھانگىرلارنىڭ
 كۆزىگە ئوق، كۆكرىكىگە نەيزىلەرنى ئېتىپ كەلدىڭ.
 بېرىپ زەربە جاھانگىرلىك باشلىغان شۇم ئۇرۇشلارغا،
 مەزلۇملارنىڭ قەلبىگە شاد-خۇشاللىقنى سېلىپ كەلدىڭ.
 يېڭىلىمەيدۇ ھەق-ئادالەت، سازى ھەردەم جاراڭلايدۇ،
 ھەقىقەتنىڭ گۈزىلىسىدە دۈشمەن كۆكسىن تىلىپ كەلدىڭ.
 كەل يېڭى يىل، سېنى ئوتۇق گۈللىرىگە يۈرگەيلى بىز،
 سەن بىز ئۈچۈن شان-ئوتۇقنىڭ يوللىرىنى ئېچىپ كەلدىڭ.

14 مىسرالىق بۇ شېئىرنىڭ 12 مىسراسىدىكى ئوتتۇزدىن ئوشۇق سۆزگە ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلگەن.

«چوڭ قەھرىمان ئويغاندى» شېئىرنىڭ 1-مىسراسىدىن باشقا مىسرالاردىكى 70 تىن ئوشۇق سۆزگە ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلگەن، شۇڭا بۇ يەردىمۇ ئەسلى شېئىر بىلەن ئۆزگەرتىلگەن شېئىرنى كۆرسىتىپ ئۆتمەن:
 ئەسلى:

شۇنداق، بۇ زور كىشى-بۈيۈك كىشى ئۈزۈن يىللار ئۇخلاپ ياتتى،
 سوزۇلۇپ دۇنيانىڭ ئون ئىككىدىن بىرىگە كۈچلۈك پۈتلىرىنى ئۇزاتتى.
 «ئۇخلىسۇن، ئويغانمىسۇن» دەپ قېرى قانخور، غالجىر،
 تىرىك قىرغۇچ ئەيۈننى بىرىنچى قېتىم ئۇنىڭغا ساتتى.
 دۇنيا ئۆمۈچۈكلىرى شورا شىقا بىر-بىرىدىن قىزغىنىشىپ،
 تىرىك تاپلىق تورلىرىنى ئۈستىگە قويۇپ توقۇپ تارتتى.
 بۇ شورا شىلارغا چىدالماي نەچچە قېتىم تېپىرلىسىمۇ،
 ئۆمۈچۈك مالايلىرى، شېرىن سۆزلەپ، ياۋاشلاتتى.
 غالجىر ئۆمۈچۈكلەر تىكەنلىك پۈتى بىلەن ئۈستىدە ماڭسىمۇ،
 ئۇنىڭ تارىختا ئادەمگەرچىلىك نامى مەغرۇر جاراڭلايتتى.
 ساپ قاننى شوراپ قورساق سالغان پاكىر، سېرىق غالجىرلار،
 بۇ زور كىشىنىڭ يۈرەك باغرىن سۇغۇرۇشقا كۆز ئالايىتى.
 ھەر بىر ئىپلاس تۈكىگە ئوق، بومبا گازلارنى چېچىپ،

تەكەنلىك پۈتىنى بۇ ئادەمنىڭ كۆكرىكىگە ئۇزاتتى. لوگۇچياۋدا شۇنىڭدىن چۈشۈپ يارتىلغان توپ ئاۋازلىرى ئۇخلاپ ياتقان زور كىشىنى ئورنىدىن دەسسە ئويغاتتى. قانغا بوياپ «پات ھەل قىلىمەن» دەپ ۋارقىرىغان پاكىر ئىتلار، ئويغانغان زور قەھرىماننىڭ يۈرىكىدە ئوتلۇق غەزەپ قوزغاتتى. «قۇللۇقنى خالىمايمەن، قەتئىي مىراس ئەمەس ماڭا» دەپ، كۈرەش كەمىرىنى باغلاپ مەيداندا قىلىچ ئويناتتى. ئۆلۈم يا كۆرۈم دەپ كۈرەشكە قەدەم باسقاندا، ئۇنىڭ رېئال خىيالىدا ئازادلىقنىڭ چوغ تېكى ئاتتى. چوڭ پۈت، يوغان گاڭ قوللاردا مېچىقلانغان ئىپلاسار چۈشۈن جېنى بىلەن تاغ كۆتۈرىمەن دەپ پاتقاقتا پاتتى. ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەپ ئىسكىلىتقا ئايلانغان يىلانلار، ياڭزىچياڭ قاينىمغا سەكرەشنى ئويلاپ پېشى قاتتى. چوڭ قەھرىمان ئۈچىنچى سېگىنالىنى چالدى ئەمدى، دېمەك جۇڭخۇا تۇغىنى ئازاد مەيدانغا ئورناتتى.

ئۆزگەرتىلگىنى:

شۇنداق، بۇ زور بۈيۈك كىشى ئۇزۇن يىللار ئۇخلاپ ياتتى، دۇنيانىڭ ئون ئىككىدىن بىرىگە پۈتلىرىنى ئۇزاتتى. «ئۇخلاۋەرسۇن، ئويغانمىسۇن» دېدى قېرى قانخور، غالجىر، تىرىك قىرغۇچ ئەپپۇنىنى زورلاپ ئۇنىڭغا ساتتى. ئۆمۈچۈكلەر قان شوراشقا بىر-بىرىدىن قىزغىنىشىپ، تىرىكتاپلىق تورلىرىنى ھەر تەرەپكە توقۇپ تارتتى. بۇ شوراشقا چىدىماستىن تىپىرلىسا نەچچە قېتىم، ئۆمۈچۈكنىڭ مالايلىرى «شېرىن» سۆزلەپ ياۋاشلاتتى. ئۆمۈچۈكلەر تەكەنلىك پۈت بىلەن چەيلەپ يۈرسىمۇ گەر، لېكىن ئۇنىڭ چىن ئىنسانلىق نامى مەغرۇر جاراڭلايتتى. ساپ قان شوراپ قورساق سالغان ياپۇن پاكىر غالجىرلىرى، بۇ زور كىشىنىڭ يۈرەك باغرىن سۇغارماق بوپ كۆز ئالايىتى. ھەر بىر ئىپلاس تۈكىگە، زەھەرلىك گاز بومبا ئېسىپ، بۇ ئادەمنىڭ كۆكرىكىگە شۇم تەكەنلىك قول ئۇزاتتى. لوگۇچياۋغا دۈشمەن ئاتقان توپ زەمبىرەك ئاۋازلىرى ئۇخلاپ ياتقان زور كىشىنى ئۇيقۇسىدىن دەل ئويغاتتى، قانغا بوياپ «پات ھەل قىلىش» دېگەن پىلان-ۋارقىراشلار چوڭ قەھرىمان يۈرىكىدە ئوتلۇق غەزەپلەر قوزغاتتى. «قۇللۇق نومۇس... ئۇخلاۋىرىش مىراس ئەمەس ماڭا» دەپ ئۇ، باغلاپ كۈرەش كەمىرىنى مەيدان ئارا ئات ئويناتتى.

« ئۆلۈم يا كۆرۈم » دەپ ئۇ چوڭ كۈرەشكە باستى قەدەم،
 شۇ چاغ گويا كۆز ئالدىدا ئازادلىقنىڭ تېڭى ئاتتى.
 كۈچلۈك بىلەك، گاڭ قوللاردا مېچىقلاندى شۇم چۈنلەر،
 تاغ كۆتەرمەك بولغان چۈن شۇ چاغ پاتقاق ئىچرە پاتتى.
 ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەپ، ئىسكىلىتكە ئايلانغان يىلانلار
 يالۇجياڭ قاينىمىدا يول تاپالماي بېشى قاتتى.
 چوڭ قەھرىمان چالدى مانا ئاتاكنىڭ سېگنالىنى،
 غالىپ جۇڭخۇا تۇغىنى ئۇ ئازاد مەيدانغا ئورناتتى.

« ماي، كۈرەشچان ئاي » شېئىرنىڭ 3-كۆپلىتىدىن تارتىپ ئۆزگەرتىلگەن جايلار
 يىگىرىمىدىن ئوشۇق. ئۇلارنىڭ سېلىشتۇرمىسى مۇنداق:
 ئەسلىسى:

جاندىن ئەزىز ئۇلۇغ ۋەتەننى
 قەھرىمانلارچە كۆرسىتىپ،
 ئازاد قىلىپ ساقلايدۇ.
 كۆپچىلىكنىڭ ئازادلىقىنى
 ئەبەدىي ياقلايدۇ.
 بىرىنچى ماي، كۈرەشچان ئاي، چېلىشقا باي،
 چېلىشىمىز ھۈرلۈك يولىدا ھارماي.

توپلامدا ئۆزگەرتىلگىنى:

جاھانگىرلارنىڭ قانلىق قامچىسىدىن
 قان تامغان ھەربىر ماكاندا،
 كەسكىن كۈرەش
 ئۇلۇغ تەۋرەشلەر
 تىرتىتىدۇ ئۆلۈمگە يۈزلەنگەن چىرىك دۇنيانى.
 دولقۇنلۇق نامايىشلار...
 ئېگىز كۆتۈرۈلگەن مىليون مۇشتلار،
 تەلەپ قىلىدۇ بىر ئېغىزدىن
 ھۈر، سانادەت، ئەركىنلىكنى.
 بىرىنچى ماي، كۈرەشچان ئاي، چېلىشقا باي...
 ئازادلىق ئۈچۈن كۈرىشىدۇ ھارماي...
 جۇڭگودا بۇ كۈرەشچان مايدا
 نومۇسلۇق ھەم پاجىئەلەر،
 قايغۇلۇق ۋەقەلەر
 تىزىلىپ ئۆتكەن،

.....
 ئىمپېرىيالىستلارنىڭ قانلىق قامچىسىدىن،
 قان تامغان ھەربىر ماكاندا،
 كەسكىن كۈرەش-ئۇلۇغ كۈرەشلەر
 تىرتىتىدۇ ئۆلۈمگە يول ئالغان چىرىك دۇنيانى.
 دولقۇنلۇق نامايىشلار...
 ئېگىز كۆتۈرۈلگەن مىليون مۇشتۇملار.
 تەلەپ قىلىدۇ قەتئىي بىر ئېغىزدىن،
 ھۈر-سانادەت، ئەركىنلىك، ئازادلىقنى.
 بىرىنچى ماي، كۈرەشچان ئاي، چېلىشقا باي
 ئازادلىق ئۈچۈن چېلىشىدۇ ھارماي.
 ئۆتمۈشتە بۇ كۈرەشچان مايدا
 نومۇسلۇق ھەم پاجىئەلەر،
 قايغۇلۇق ۋەقەلەر،
 تىزىلىپ ئۆتكەن،
 كوچا-كوچىلارغا تولغان سانلار،
 بېھۋەدە تۆكۈلگەن قىپقىزىل قانلار،
 دۇنيا تارىخىغا يېزىلىپ ئۆتكەن.
 بىكار ئاقمىدى،
 ئۇ قانلاردىن گۈلستان ئۈندى،
 ماي پۇراقلىرى دۇنيا ئەھلىگە شۇنى تاپشۇردى:
 بۇندىن كېيىن مەزلۇملار
 شۇ دەسسەلگەن نومۇسنى،
 قارا داغلارنى ئاقلايدۇ.

جىنەن كوچىلىرىغا تولغان قانلار،
 جۇڭخۇا تارىخىغا
 يېزىلىپ ئۆتكەن.
 بىكار ئاقىمىدى قانلار،
 ئۇ قانلاردىن گۈلستان ئۈندى،
 ماي پۇراقلىرى بىزگە شۇنى تاپشۇردى:
 بۇندىن كېيىن بىز جۇڭخۇا
 شۇ دەسسەلگەن نومۇسنى،

قارا داغلارنى ئاقلايمىز،
 جاندىن ئەزىز بۇ ۋەتەننى
 قەھرىمانلارچە كۈرىشىپ
 ئازاد قىلىمىز، ساقلايمىز،
 كۆپچىلىكنىڭ ئازادلىقىنى
 ئەبەدىي ياقلايمىز.
 بىرىنچى ماي، كۈرەشچان ئاي، چېلىشقا باي،
 چېلىشىمىز بىز ۋەتەننى ئازاد قىلىش يولىدا ھارماي.

« تۈن يېرىپ ئىزلار باسقاندا » شېئىرىنىڭ 12-كوبلىتىدىن كېيىن كېلىدىغان مۇنۇ بەش كوبلىت چۈشۈپ قالغان:

قەسەم شۇ - تۆمۈر قەسەم،
 ئەزىز ۋەتەن ئانىغا.
 چېكىنمەيمىز بىر قەدەم،
 بويالساقمۇ بىز قانغا.

تاڭغا چۆمۈلۈپ، نۇرغا كۆمۈلۈپ،
 يېڭىش قارشىلار سېنى بالدۇر.

چولپان ئەنە، تاڭمۇ يېقىن،
 كۆرۈندى يورۇقلۇق ئارىسى.
 بىراق مۇشەققەت، مەنزىل قىيىن،
 بولغاچقا تۈننىڭ قارىسى.

قاراڭغۇلۇقنى يېرىپ ئۆتكىن،
 تىتىلسۇن زۇلمەت پەنجىسى.
 يېڭىشنىڭ پارلاق يېرىگە يەتكىن،
 ئېچىلسۇن سائادەت پەردىسى.

كۆكرەك كېرىپ، تۈننى يېرىپ،
 ئاكوپ يىمىرىپ ئىز قالدۇر.

كۈرەش-تاتلىق، نومۇس-ئاچچىق،
 يېڭىش قايناق كۈرەشتە.
 كۈرەش قاينىمىدا ئۆركەشلە،
 يېڭىش ئالدىدا تەۋرەشتە.

.....

ل. مۇتەللىپنىڭ « مۇخەممەس » نامىدا ھازىرغىچە ئىككى شېئىرى مەلۇم. ئۇنىڭ بىرى 1940-يىلى ئايرىلدا، يەنە بىرى 1943-يىلى ئايرىلدا ھەر ئىككىلىسى ئۈرۈمچىدە يېزىلغان. ئۇلارنى ئەسلى نۇسخىلارغا سېلىشتۇرۇپ كۆرگىنىمىدە، 1943-يىلى ئايرىلدا ئۈرۈمچىدە يېزىلغان مۇخەممەسنىڭ تولۇق نامى « ئايرىل ئىنقىلابىنىڭ شەرەپلىك تارىخىنى ساقلاش توغرىسىدا مۇخەممەس » بولۇپ، ئۇ شېئىر 1933-يىلدىكى 12-ئايرىل سىياسىي ئۆزگىرىشنىڭ ئون يىللىقىغا ئاتاپ يېزىلغانلىقى مەلۇم بولدى. ئارىدىن ئون يىل ئۆتۈپ، 1943-يىلىغا كەلگەندە شىنجاڭدا يەنە بىر دەۋر، يەنى گومىنداڭنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقى دەۋرى باشلاندى. بۇ دەۋردە « ئايرىل ئۆزگىرىشى » دىن كېيىن بارلىققا كەلگەن شىنجاڭدىكى دېموكراتىك ئېقىم ۋە شۇ ئېقىمنىڭ مەھسۇلى بولغان يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتى توسقۇنلۇققا، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى. شۇنداقلا

ئاشۇ يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ چەۋەندازلىرىدىن بىرى بولغان ل. مۇتەللىپ قاتتىق ئىسكەنجىگە ئېلىنغانىدى. شۇڭا ئۇ يۇقىرىقى ماۋزۇدا شېئىر يېزىپ، « ئايرىپل ئۆزگىرىشى » ئېلىپ كەلگەن ئىقتىساد، مەدەنىيەت جەھەتتىكى يۈكسىلىشى مەدەنىيلىشى، شۇ ئۆزگىرىشتە بىر مەھەل رول ئوينىغان شىڭ شىسە يىنىمۇ ئاز-تولا ماختىشى ئۆز نۆۋىتىدە گومىنداڭنىڭ مۇستەبىتلىكىگە قارىتىلغان شىكايەت ئىدى. ئەنە شۇ شېئىرنىڭ ماۋزۇسىدىن تارتىپ ئاخىرىغا قەدەر 15 تىن ئوشۇق جايى ئۆزگەرتىلگەن بولۇپلا قالماي 6-كوبلىتىنى كېيىن كېلىدىغان:

« قاراپ تۇرماي ئەل، ھۆرلۈكنى قىلىپ ياد،
ئىنقىلاب تۇغى ئاستىدا زۇلۇمغا قارشى سالدى ئات.
مۇستەبىتنىڭ قارا ئوۋىسىنى قىلىپ بەرباد،
بىزگە بەردى ئەركىن ھايات، مەڭگۈ پارلاق نىجات.
ئاداشقان ئۆتمۈش، ئىپلاس تۇرمۇش قالدى زىندان ئىچىدە،
ئايرىپل تېڭىدا تىرىلىپ ۋە ھايات ئوتىنى ياقىتۇق بىز،
قورال قىسىپ كۆكرەككە، كۈرەش يولىغا باستۇق بىز،
چۆللەر قالدى، ئۆتكەل ئۆتتۇق، داۋانلارنى ئاشتۇق بىز،
ئەسىرلەر ئىزدىگەن بەخت گۆھىرىنى تاپتۇق بىز،
ئەمدى كۆرۈڭ، بىز تەلەپلىك ئىلىم-ئىرپان ئىچىدە،
ۋەتەن ئۈچۈن كۆرسەتتىڭ بۈيۈك ئىنىئام-ئىپادە،
ئېلىڭ ئۈچۈن تىكىپ قويدۇڭ قۇدرەتلىك غايە،
ئازادلىق ئۈچۈن سەرپ قىلدىڭ كۈچنى ناھايە،
بولغاچقا سەندە تۆمۈردىن قاتتىق ۋەتەن سۆيەر غايە،
قەبە دۈشمىنىڭ قالدۇ چوقۇم ئەجەللىك بوھران ئىچىدە »

دېگەن كۈپلەتلەر شاللاپ چىقىرىۋېتىلگەن ياكى چۈشۈپ قالغان. بۇ شېئىرنىڭ 8-كۈپلەت (ئەسلىدە 10 كۈپلەت) 1-مىراسى ئەسلىدە:

« لاۋجاڭ بۈگۈن سازلىسا غىجەككە يېڭى ياڭگار » دېيىلگەن بولۇپ، بۇ مىرادىكى « ياڭگار » خەنزۇچە « ياڭگار ئۇسسۇلى » يەنى بەل دۈمبىقى ئۇسسۇلىغا ئىشارە قىلىنغانىدى. چۈنكى شىمالىي شەنشى خەلقىنىڭ ياغاچ ئاياغ بىلەن كۈللېكتىپ ئوينايدىغان ئۇسسۇلى پۈتكۈل مەملىكەتكە ئومۇملاشقان شۇنداقلا ئۇ، ئەينى چاغدىكى شىنجاڭ خەلقىگىمۇ ناھايىتى تونۇشلۇق بولغاچقا، ل. مۇتەللىپ ئۇنى خەنزۇ خەلقىگە سىمۋول سۈپىتىدە ئىشلەتكەن، ئەمما ئۇ سۆز يۇقىرىقى توپلامدا « چاڭگار » دەپ ئۆزگەرتىلىپ، « غەزەل، ناخشا مەنسىدە » دەپ ئىزاھات بېرىلگەن.

« ياشلىق ئۆگەن » شېئىرى ئەسلىدە چاچما شېئىر شەكلىدە ئىدى. ئەمما ئۇ توپلامدا تۆت مىسالىق شېئىر قىلىپ تۈزۈلگەن ھەمدە ئاخىرىدىكى:

« ياشلىق ئۆمۈرۈڭنى ئۆگىنىشكە تامام بېغىشلا،

ۋىجدانىمنىڭ ساڭا مۇشۇ بۇيرۇقى.

دۈمچەك ئاق بوۋاي تۇتالماس ئەسلا،

ئالدىدا تۇرغان بىلەن ئۆمۈر قۇيرۇقى»

دېگەن تۆت مىسرا شېئىر چۈشۈپ قالغان.

« شائىر توغرىسىدا مۇۋەششەھ» شېئىرنىڭ 3-كۆپلەپ 1-مىسراسىغا قوشۇلغان « شائىر» سۆزى ئەسلىدە يوق ئىدى، 4-كۆپلەپ 1-مىسراسىدىكى « چالماي» سۆزى « ئىپتىماي» دەپ، 8-كۆپلەپنىڭ 2-مىسراسىدىكى « جان» سۆزى « كان» دەپ، 9-كۆپلەپنىڭ 2-مىسراسىدىكى « خەلق» سۆزى « مىليون» دەپ ئۆزگەرتىلگەن. بۇ شېئىر توغرىسىدا يەنە شۇنى ئالاھىدە ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، « مۇۋەششەھ» شەكلىدە يېزىلغان شېئىرلارنىڭ ھەر بىر بېيتىنىڭ باش ھەرىپىنى قوشقاندا مەلۇم مەنىگە ئىگە سۆز چىقىدۇ. ل. مۇتەللىپنىڭ بۇ شېئىرنىڭ ئەسلى نۇسخىسىدىن « ياشاش ئۈچۈن كۈرەش» دېگەن چاقىرىق چىقىدۇ. ئەمما توپلامدا 7-كۆپلەپنىڭ 1-مىسراسىدىكى « چۆرگىلەي» سۆزى ئورنىغا « ئۆرگىلەي» سۆزى قويۇلغاچقا ھەمدە « ئە» ھەرىپى بىلەن باشلىنىدىغان:

« ئە دەپ، ئىنساب، دىيانەت، نامۇسنى دىلىڭغا سىڭدۇر،

ئىنسانىيەت دۇنياسى ئۈچۈن ۋاپادار مېھرىبان بول» دېگەن ئىككى مىسرا چۈشۈپ قالغاچقا، يۇقىرىقى مەنە چىقمايدۇ.

يۇقىرىقىلاردىن باشقا ل. مۇتەللىپنىڭ نەسرىي ئەسەرلىرىمۇ ئۆزگەرتىلىش، قىسقارتىلىش، چۈشۈرۈپ قويۇشلاردىن خالىي ئەمەس. مەسىلەن، « ئۇنىڭ كەلگۈسى زور ھەم پارلاق» ناملىق ئالتە بەتكىمۇ توشمايدىغان ئەسەرنىڭ ئاتمىشتىن ئوشۇق جايى ئۆزگەرتىلگەن. « پادىشاھ سامۇرايلىرى ئېغىر ھالسىرايدۇ» ناملىق ئۈچ بەتكە توشمايدىغان ئەسەرنىڭ 19 جايى، « ئەجەل ھۇدۇقۇشىدا» ناملىق ئەسەرنىڭ يىگىرمىدىن ئوشۇق جايى ئۆزگەرتىلگەن. سەھنە ئەسەرلىرىدىكى مەسىلىلەر تېخىمۇ كۆپ، ئۇلارنى بىر-بىرلەپ كۆرسىتىپ ئۆتمەسەكمۇ كۇپايە.

يۇقىرىدا نۇقتىلىق مۇلاھىزە قىلىنغان « ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» گە كىرگۈزۈلگەن 54 پارچە شېئىرىي ئەسەرنىڭ 41 گە چوڭ-كىچىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈلگەن، 14 كۆپلەپتىن ئوشۇق 63 مىسرا شېئىر چۈشۈپ قالغان. نەسرىي ئەسەر، سەھنە ئەسەر ۋە ماقالىلەرنىڭ ھېچقايسىسى بۇنىڭ سىرتىدا قالمىغان.

« لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» ناملىق توپلامدىكى بۇ مەسىلىلەر بىزگە ئاشۇ قىممەتلىك مىراسلارنىڭ ئەسلىسىنى قىدىرىش، ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئەسلىگە سادىق بولۇش، ئەسلىسىنى ئېلان قىلىش لۇتپۇللا مۇتەللىپنى تەتقىق قىلىشتىكى تولىمۇ زۆرۈر مەسىلىلەرنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى كۆرسەتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

قاھار جېلىل

ئات ئايلىخانىغا

(ھېكايە)

بازغۇچى قاھار جېلىل ھازىر ئارغىزدا يوق. ئۇنىڭ قەلەم تۇتىدىغان قوللىرى قارا تۇيراققا كۆمۈلۈپ كەتتى. بىز قاغۇمىزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا يازغان ھېكايىسىنى كىتابخانلارغا سۈندۈدۈك.

— مۇھەررىردىن

A تېنى ساغلام، يۈرۈش-تۈرۈشلىرى تېتىك، مېجەز-خۇلقىمۇ سالاھىيىتىگە خېلى ماسلاشقان ئادەم. ئۇ تۆت يىلدىن بېرى يۈز يىگىرمە مىڭ نوپۇسقا ئىگە مۇشۇ ناھىيىنى سوراپ كېلىۋاتىدۇ. يېشى ئەمدىلا قىرىقتىن ئاشقان بولسىمۇ، مەنەپدارلىق بابىدا خېلى مول تەجرىبە-ساۋاق توپلاشقا ئۈلگۈردى. ۋەزىيەتكە بەكمۇ تېز ماسلىشىپ شالايدۇ، كۈنكۈپت ئىشلارغا ئوڭايلىقچە ئارىلاشمايدۇ، ئەمما ئارىلاشسا چوقۇم باشقا ئېلىپ چىقماي قويمايدۇ؛ ئۆزى يارىتىپ قالغان كىشىلەرنى قەتئىي قوللاپ-قۇۋۋەتلەيدۇ، يامان كۆرۈنۈپ قالغان كىشىلەر بولسا، ئۇنىڭ ئىلتىپاتىغا ئوڭايلىقچە ئېرىشەلمەيدۇ. شۇڭا ناھىيىدىكى كادىرلار A غا چىتىلىدىغان مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەندە، بەكمۇ ئېھتىيات بىلەن ئىش تۇتىدۇ. ئۆزىدىن چوڭ باشلىقلارنى، باشقا يەرلەردىن كەلگەن مېھمانلارنى ۋە مۇخبىرلارنى كۈتۈۋالغاندا، ئۇنىڭ چىرايى شۇرپىنىڭ

يۈزىدەك ئېچىلىپ، بەللىرى خېلىلا ئەۋرىشىم بولۇپ قالىدۇ. ئەكسىچە قول ئاستىدىكىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا ياكى خىزمەت تەكشۈرۈپ تۆۋەنلەرنى ئايلانغاندا، كۆپىنچە چاپىنىنىڭ يەڭلىرىنى ساپمايدۇ، چىرايىدىن ئۇلۇغۋارلىق ئىپادىسى يوقالمايدۇ، گەۋدىسىنى كېرىپ، بېشىنى غادايتىۋالىدۇ. ئولتۇرغاندا گەۋدىسىنى ساقاننىڭ يۆلەنچۈكىگە تاشلاپ، پۇتلىرىنى مىنگە شتۇر ئۆلىدۇ. A نىڭ گەپ-سۆزلىرىمۇ قويۇق پىرىنسىپاللىققا ئىگە، ئۇنىڭ بىلەن بىرەر قېتىم ھەمسۆھبەت بولۇپ قالساڭ، بەئەينى سىياسىي-نەزەرىيەۋى خاراكتېرلىق بىرەر پارچە ماقالىنى ئوقۇپ چىققاندا بولسىن، ئۇ يەنە چوڭ-كىچىك يىغىنلاردا نۇتۇق سۆزلەشكە ئامراق. ئۇنىڭ نۇتۇقلىرىمۇ بىزدىكى باشقا باشلىقلارنىڭكىگە ئوخشاش كاتىپلار تەرىپىدىن ئالدىنلا يېزىپ تەييارلانغان بولىدۇ، لېكىن ئۇ ئوربىگىنالىنى سۆزمۇ سۆز ئوقۇپ بەرمەيدۇ. ئەكسىچە،

پىچىرلىشىشتى. بەزىلەرنىڭ چىرايلىرى تاتىرىپ، بەدىنىگە تىترەك ئولشىپ كەتتى. پەقەت A بىلەن ئالاھىدە يېقىن ئۆتىدىغان بىر نەچچە كىشىلا يېتىنى بۇزماي ئولتۇ-رۇۋېرىشتى ۋە نۇتۇق ئاخىرلاشقاندا، ھەر قېتىمقىغا ئوخشاش چاۋاك چېلىشنى باشلاپ بېرىشتى.

* * *

A شۇ كۈنى كەچتە ئۆيىدە يالغۇز تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرغاندا، كىمدۇر بىرى ئىشىكىنى چەكتى. خوتۇنى قانداقتۇ بىر ئىش بىلەن قوشنىلىرىدىن بىرىنىڭ ئۆيىگە چىقىپ كەتكەن، ئوغلى بولسا تېخى كەچلىك تاماشىسىدىن قايتىمىغاندى، شۇڭا A ئىشىكىنى ئۆزى ئاچتى. ئىشىك چەككۈچى ناھىيىدىكى مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقلىرىدىن بىرى ئىكەن، ئۇنىڭمۇ ئەلۋەتتە رەسمىي ئىسمى بار، ئەمما بۇ ھېكايىدە A غا ماسلىشىپ كېلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭمۇ B دېگەن ۋاقىتلىق ئىسمىنى قويۇپ تۇرىمىز. ئۇلار مېھمانخانىغا كىرگەندىن كېيىن، A تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈپ قويدى. ئاندىن ئىككىيلەن ھەم چېكىشكە چ ھەم ئاز-تول-دىن ئىچىشكە چ (A نىڭ ئۆيىدە ئېسىل ھاراق ۋە تەييار زاكوسكىلار زادى ئۆكسۈپ قالمايتتى) پاراڭغا چۈشتى. B يېقىندا ناھىيە تەرەپتىن ئۇيۇشتۇرۇلغان ئۆمەك تەركىبىدە ئىچكى ئۆلكىلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ ئۈچ كۈن ئىلگىرى قايتىپ كەلگەن ئىدى. شۇڭا ئۇ A نىڭ تەلپى بويىچە ئېكسكۇرسىيە تەسىراتلىرىنى ناھايىتى ھاياجانلىنىپ سۆزلەپ بەردى. بولۇپمۇ دېڭىز بويى شەھەرلىرىدىكى ئاۋاتچىلىق ھەققىدە قايتا-قايتا توختالدى.

— نېمىسىنى دەيسىز، توخۇ سۈتىدىن باشقا جىمى نەرسە تېپىلىدىكەن ئۇ يەرلەردىن. بىزمۇ قاچان شۇلاردەك بولارمىز؟ — دېدى ئۇ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇ-رۇپ.

يىغىندىن بۇرۇن ئۇنى تەكرار ئوقۇپ، پىششىق ئۆزلەشتۈرۈۋالدى، قەيەرگە يەنە نېمىلەرنى قوشۇش لازىملىقىنىمۇ كۆڭلىدە پىشۇرۋالدى. شۇڭا سۆزلەۋاتقاندا، ئوربىگىنالغا ئاساسەن قارىمايدۇ. لېكىن زادى تۆتۈتلەپ قالمايدۇ سۆزلىرى مەزمۇن-لۇق، رەتلىك بولۇپ، ئەينى مەزگىلدە مودىغا ئايلىنىپ قالغان ئىبارىلەرنى بەكمۇ ماھىرلىق بىلەن ئىشلىتەلەيدۇ. تەلەپپۇزىمۇ ناھايىتى ئۆلچەملىك، جاراڭلىق ۋە جەلپ قىلارلىق. مانا A بۈگۈنمۇ ناھىيىدىكى بۆلۈم باشلىقىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىدا ھاياجانلانغان ھالدا سۆزلىمەكتە: — ... يولداشلار، ئىسلاھات، ئېچىۋې-تىش يولغا قويۇلغان ئون نەچچە يىلدىن بۇيان، بىز غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈردۈق... — ئۇ ئۇتۇقلارنى بايان قىلىشقا تولۇق بىر سائەت ۋاقىت سەرپ قىلدى، بولۇپمۇ ھەر قايسى سەپلەردە قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەرنى بىرمۇ بىر ساناپ كۆرسەتتى، — لېكىن بىز شۇنىمۇ كۆرۈشىمىز كېرەككى، — دېدى ئۇ نۇتقىنىڭ ئىككىنچى قىسمىغا ئۆتۈپ، — مۇشۇ مەزگىل ئىچىدە بۇرژۇئازىيە ئىدىيىسى-نىڭ چىرىتىشى تۈپەيلىدىن قوشۇنىمىز ئىچىدە چىرىكىلىشىش خاھىشى يۈز بەردى... A سۆزىنىڭ بۇ قىسمى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ ۋاقىت—ئالاھەزەل ئىككى سائەتكە يېقىن ۋاقىت ئاجراتتى. چىرىكىلىكنىڭ ئىپادىلىرى، ماھىيىتى، زىيانلىرى، تارىخى ۋە رېئال مەنبەسى ھەمدە ئۇنىڭغا قارشى كۈرەش قىلىش توغرىسىدا بىر-بىرلەپ توختالدى. گەرچە مەسىلىلەرنى بەك كۈنكەرتىپ ئېيتىمىغان بولسىمۇ، ئوتتۇرىغا چىقارغان بىر قانچە يىپ ئۇچلىرى ۋە «بۇ زادى نېمە ئۈچۈن» دېگەن سوئاللار ئاڭلىغۇچىلار ئارىسىدا چوڭقۇر تەسىرات قوزغىدى. بەزىلەر رازىمەنلىك بىلەن باشلىرىنى لىڭشىتىشتى، ئۆز ئارا

— ھەي، بىزنىڭ ئۇلارغا يېتىشىۋېلىشىمىز يوق گەپ، — دەپ قويدى A ئېچىنغاندەك بولۇپ.

B ئالدىدىكى رومكىنى بوشاتقاندىن

كېيىن، كاستيۇمنىڭ ئىچ يانچۇقىدىن بىرىنىڭ سىرتى قىزىل، يەنە بىرىنىڭ تېشى يېشىل دۇخاۋا بىلەن قاپلانغان ئىككى قۇتا چىقىرىپ، ئاغزىنى ئاچتى-دە، شىرە ئۈستىگە قويدى. يۈرەك شەكلىدىكى زۇننار بېكىتىلگەن ئالتۇن زەنجىر بىلەن ناھايىتى نەپىس ئىشلەنگەن قول سائىتى چىراغ نۇرىدا ئۆزگىچە جۇلالىنىپ تۇراتتى، — زەنجىرنى يەڭگىمىزگە، سائەتنى سىزگە ئاتاڭمۇ، ئەكەلدەم. زەنجىر شاڭگاڭ-نىڭ، سائەت شۋېتسارىيىنىڭ ئەڭ يېڭى مەھسۇلاتلىرى ئىكەن، گۋاڭجۇ، شېنجېنلاردىن مۇ چاپ-چاپ ماللار كەن.

A زەنجىر بىلەن سائەتنى بىر-بىرلەپ قولغا ئېلىپ، زور قىزىقىش ئىلكىدە كۆرۈپ چىقتى. نېمە دېگەن ئېسىل نەرسىلەر-ھە! ھاياجان ۋە زوقلىنىشتىن ئۇنىڭ كۆڭلى يايىراپ كەتتى. بىراق A ھە دېگەندىلا «قاسقانغا دۈم چۈشىدىغان» لاردىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھازىر سەل چاتاق مەزگىل، B غۇ يېقىن ئادەم، شۇنداقسىمۇ «يەتتە ئۆلچەپ بىر كەس» دېگەن گەپ بىكار ئېيتىلمىغان، ئېھتىيات

بىلەن قەدەم باسقىنى تۈزۈك. — بۇلارغۇ ھەقىقەتەن ئېسىل نەرسىلەر ئىكەن، — دېدى ئۇ ئىلاجى بار ئۆزىنى سالماق، پەرۋاسىز تۇتۇشقا تىرىشىپ، — بىراق، سىز ماڭغاندا بۇنداق نەرسىلەرنى ئالغۇچ كېلىشىنى تاپشۇرغانلىقىمىنى ھېچ ئەسلىيەلمىدىم. خوتۇنمۇ ماڭا بۇ ھەقتە بىرەر گەپ قىلمىغان.

بۇ ناھايىتى ئۈستىلىق بىلەن ئېيتىلغان سۆز ئىدى. B مۇ ئۇنىڭ دالدىسىدا قانداق مەنىنىڭ يوشۇرۇنۇپ تۇرغانلىقىنى قىيىنلاپلا پەملىيەلمىدى.

— راست، ئۇ چاغدا سىزمۇ، يەڭگە-مىزمۇ بۇ ھەقتە ھېچ نەرسە دېمىگەنتىڭلار، لېكىن مەن ئويلىدىم، — دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، — سىزنىڭ ۋاقتىڭىز ھەمىشە چوڭ-چوڭ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش بىلەن بەنت بولۇۋاتقان تۇرسا، مۇنداق ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارغا باش قاتۇرۇشقا قانداقمۇ چولىڭىز تەگسۇن؟! ئۇلار توغرىلىق بىزدەك يېقىن-يورۇقلار ئويلىشىمىز كېرەكتە، قانداق دېدىم؟

— ئۇغۇ شۇنداق، بىراق... ھە راست، بۇلار خېلى پۇللۇق نەرسىلەردەك قىلىدۇ، قولىمىزدا ھازىر... — سۆز شۇ يەرگە كەلگەندە A قەستەن قىلدىمۇ ياكى ئىختىيارسىز شۇنداق بولۇپ قالدىمۇ، ئېيتاۋۇر گېپىنى ئۈزۈپ قويۇپ، قولىدا تۈتەپ تۇرغان تاماكنى قاتتىق بىر شورىدى. ئاۋۋال قاقلىپ، كېيىن ئارقا-ئارقىدىن يۆتىلىپ كەتتى. B دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ تارغاقلىرىنىڭ ئارىسىغا بوشقىنا بىر نەچچىنى ئۇردى. A نىڭ يۆتلى تەستە توختاپ، ئېغىر-ئېغىر نەپەس ئالدى. B ئۆزىچە سۇسقىنا كۈلۈپ قويدى، ئاندىن ئاۋازىغا زورلاپ ھاياجانلىق تۈس بېرىشكە تىرىشىپ، كۆڭلىنى ئىزھار قىلىشقا باشلىدى:

— ئىككىمىز ئۇرۇق-تۇغقان ياكى بىر

يۇرتلۇق ئەمەس، ساۋاقداشلىق تارىخىمىزمۇ يوق...

B نىڭ ئېيتىشىچە، A ئۇنىڭغا ناھايىتى كۆپ غەمخورلۇقلارنى قىپتۇ. B مۇ ياخشىلىق-نىڭ قەدىرىگە يېتىدىغان ئادەم ئىكەن، لېكىن شۇ كەمگىچە A نى قەتئىي قوللاپ، يوليورۇقلىرىنى بىجاندىل ئىجرا قىلىپ كەلگەن بولسىمۇ، بىرەر قېتىم «كۆڭلىنى ئىزھار قىلىش» پۇرسىتىگە ئېرىشەلمەپتۇ. ھازىرقىسى دەل شۇ خىل «كۆڭۈل بىلدۈرۈش» ئىكەن، يەنە ئۇ چىن كۆڭلىدىن چىقىرىپ قىلىنغان خالىس سوۋغات-لىرى ئىكەن. شۇڭا A بۇ نەرسىلەر ئۈچۈن پۇل تۆلەيمەن دەپ ئويلىماسلىقى لازىم ئىكەن.

— لايىقىدا بولمىسىمۇ، قوبۇل قىلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن، — ئۇ نۇتقىنى تۈگىتىپ، چېكىسى ۋە بۇرنى ئۈستىدىكى چېكىم-چېكىم تەرلەرنى قولى بىلەنلا سۈزۈۋەتتى. نېمە دېگەن شېرىن سۆزلەر! A نىڭ تەنلىرى يەنە بىر قېتىم ھاياجاندىن يايىراپ كەتتى. بىراق ھازىر سەل چاتاق ۋاقىت بولۇپ قالدى-دە، ئۇنىڭ ئۈستىگە، A نىڭ B بىلەن مۇشۇ خىلدىكى مۇئامىلىگە دۇچ كېلىشى تۇنجى قېتىم، كېيىن ساتقىنلىق قىلىپ قويماسمىكىن... ئەستا، قانداق قىلسا بولار زادى؟ قېنى يەنە بىر چېكىپ باقسۇن.

— ئۇنداق قىلساق بولماسمىكىن، چۈشتىن بۇرۇنقى يىغىندا. سىزمۇ بار. مۇشۇنداق ئىشلارغا قارشى تۇرۇش توغرىسى-دا ئۆزۈم سۆزلەپ، يەنە ئۆزۈم... ھەي... — A يەنە سۆزىنى ئۈزۈپ قويۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆي ئىچىدە ئۇياقتىن-بۇياققا ماڭغىلى تۇردى. B بۇ يەرگە كېلىشتىن ئىلگىرىلا مۇشۇنداق سۆزنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ قېلىشى مۇمكىنلىك-نى پەرەز قىلىپ، ئۇ ھەقتە نېمە دېيىش لازىملىقىنىمۇ كۆڭلىدە پىشۇرۇۋالغانىدى.

— ھەي، سىز پىرىنسىپال رەھبەر بولغىنىڭىز ئۈچۈن بۇ ئىشنى بەك چوڭقۇر ئويلاپ كېتىۋاتسىز، — دېدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، — بۇ ئالدى بىلەن نورمال ئادىسگەرچىلىككە ياتىدىغان ئىش. مېنىڭچە، يېقىن كىشىلەرنىڭ نورمال شارائىتىدا ئۆز ئارا سوۋغا-سالام قىلىشلىرىنى پارتىيىمىزمۇ يامان ئىش دېمەيدۇ. ئىككىنچىدىن، بۇ نەرسىلەرنى ئېلىپ كەلگىنىمنى ھەتتا ئايالىمغىمۇ ئۇقتۇرمىدىم. ماڭا بولسا، ئۆزىڭىزگە ئىشەنگەندەك ئىشەنسىڭىز بولىدۇ. B نىڭ دېگىنىغۇ راست، «چىراغ تۈۋى قاراڭغۇ» دېگەننى A مۇ ئوبدان بىلىدۇ. ئۇنداق چاغلاردا كىشىلەر كۆپىنچە ئۆز غېمى بىلەن بولۇپ كېتىدۇ، A غا ئوخشاش ئادەملەرنىڭ چىرىكىلىككە ياتىدىغان ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋالغانلىقى ھەققىدە كۆڭۈللىرىدە گۇمان قىلىشىمۇ، ئاغزىدىن چىقىرىشقا يېتىنالمىدا. بىراق بىر ناھىيىنى سوراۋاتقان ئادەم باشقا بىراق ئالدىدا ئۇنداق دېسە بولمايدۇ-دە، ئەكسىچە مۇنداق گەپلەرنى قىلغىنى تۈزۈك: «ھەر ھال-دا ھازىر بىزدەك كىشىلەر تېخىمۇ دىققەت قىلىشىمىز لازىم.»

B ئىچىدە A نى بىر تىللىۋالدى: مەن ئويلىغاندىنمۇ بەكرەك قوۋ ئىكەن بۇ گۇي، ئاتتىن چۈشىشىمۇ ئۈزەڭگىدىن چۈشمەيۋاتقىنى-نى كۆرمەيدىغان، ھەي ئاشۇ ئىشنى دېمىسەم شۇ تاپتا، خەير...

— ئەمەس مۇنداق قىلساق بولارمۇ؟ — B ئاخىرقى كۆزىرىنى ئوتتۇرىغا چىقاردى، — بوپتۇ، بۇ نەرسىلەرنى مەن سىزگە ساتقان بولاي. لېكىن سىز پۇلنى كېيىنچە ئاستا-ئاستا تۆلەيدىغان بولۇڭ، قانداق؟

A ئەمدى قانائەتلىنمەن ھالدا كۈلۈمسىرىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ شۇ تاپتا مۇشۇ چارە ئۈستىدە ئويلىنىپ، ئۇنى خېلى مۇۋاپىق كۆرگەن، بىراق ئاغزىدىن چىقىرىشقا سەل قىلىپ تۇرغانىدى. ئەمدى

ياخشى بولدى، بۇ ھالدا كاۋاپمۇ، زىخمۇ كۆيمەيدۇ.

— ماقۇل، بۇ قېتىم سىزنىڭ دېگىنىڭىز-چە بولسۇن، — دېدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ، ئەمما يەنىلا سالاپىتىنى ساقلاپ قېلىشنى ئۈنتۈمدى، — شۇنچە يىراق يەردىن ئاتاپ ئېلىپ كەپسىز، كۆڭلىڭىزنى قايتۇرسام بولمىغىدەك. ئەمما مۇنداق ئىش قايتا تەكرارلانمىسۇن-ھە!

B كۈلۈپ تۇرۇپ ۋەدە بەردى، بىراق ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى كۈلكىسىنىڭ ئارقىسىغا ئاچچىق كىنايە يوشۇرۇنغانىدى.

A قۇتىلارنى ئىشكاپنىڭ ئۆزىگىلا مەنسۇپ بولغان تارتىمىغا سېلىپ قويۇپ، يەنە جايغا كېلىپ ئولتۇردى. ئىككىيلەن يەنە بىر قېتىم رومكا سوقۇشتۇردى. ئەمدىكى پاراڭ ناھىيىنىڭ ئىسلاھات، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش جەھەتتىكى ئىشلىرى ئۈستىگە كۆچتى:

— ھە راست، — گويا تاسادىپىيلا ئېسىگە كېلىپ قالغاندەك سورىدى B، — ئىقتىسادىي تەرەققىيات باش شىركىتىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرىنى بېكىتىش ئەجەپ كېچىكىپ كەتتىغۇ؟

A ئۇنىڭغا مەنلىك تەبەسسۇم ئېلىكىدە قاراپ قويدى. چۈنكى B مۇ باش مۇدىر نامزاتلىرىنىڭ بىرى ئىدى.

— يېقىندا بېكىتىلىدۇ، — قىسقىلا جاۋاب بەردى A.

B باش مۇدىرنىڭ كىم بولۇش مۇمكىن-لىكى ھەققىدە سوراپ باقايمۇ-يوق، دەپ جىنىدەك ئويلىنىۋالدى-دە، ئاخىرى بۇ سوئالدىن ۋاز كېچىپ مۇنداق دېدى:

— بۇ شىركەت بۇنىڭدىن كېيىن ناھىيىمىزنىڭ ئىچكى-تاشقى سودا، مۇلازىمەت ۋە مەبلەغ سېلىش ئىشلىرىنى بىر تۇتاش باشقۇرىدىغان ئىنتايىن مۇھىم ئورگان ئىكەن، شۇڭا سەل كېچىكىسىمۇ كېرەك يوق، مۇھىمى مۇۋاپىق ئادەمنى تاللاش.

— ئەمدى يەنە كېچىكتۈرمەيمىز، كۆڭلىمىزدىمۇ سان تۇرغۇزۇلۇپ بولۇندى. قېنى كېلىڭ، بۇندىن كېيىن ئۆز ئارا بىر-بىرىمىزنى تېخىمۇ قىزغىن قوللاپ قۇۋۋەتلىشىمىز ئۈچۈن كۆتۈرەيلى!

ئەمدى ياپراش نۆۋىتى B گە كەلدى، چۈنكى ئۇ ئۆزى تەشنا بولغان بىشارەتكە ئېرىشكەندى.

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى يەنە ئون-ئوبەش مەنۇتقىچە داۋاملاشتى، ئەمما B ھېلىقى ئىش توغرىسىدا قايتا سورىمىدى، A مۇ ھېچقانداق كونكرېت ۋەدە بەرمىدى. ئەمما بۇ ھال ئۇلارنىڭ بىر-بىرىنىڭ كۆڭلىدە يوشۇرۇن ساقلاپ تۇرغان مۇددى-ئاللىرىنى چۈشىنىۋېلىشقا توسقۇن بولالمىدى. بىر ھەپتىدىن كېيىن ناھىيىدە يېڭىدىن تەسىس قىلىنغان ئىقتىسادىي تەرەققىيات باش شىركىتىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرى جاكارلاندى. باش مۇدىرلىق تاجى B نىڭ بېشىغا كىيىدۈرۈلگەندى. A شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن ئېچىلغان باش شىركەتنىڭ ئىش باشلاش مۇراسىمىدا قىلغان سۆزىدە، پاك-دىيانەتلىك بولۇش، چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش توغرىسىدا تېخىمۇ قاتتىق تەلەپپۇزدا سۆزلىدى.

(« يېڭى قاشتېشى » ژۇرنىلىنىڭ 1994-يىللىق 5-سانىدىن)

مەسئۇل مۇھەررىر روزىمە ھەممەت جۈمە

چەت ئەل ئەدەبىياتىدىن

س. ئا. ۋورونىن (سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى)

سۆيگۈ ئارىلى

(ھېكايە)

قالغانىدى. بۇ ئىش لىۋدىمىلانى خۇش قىلاتتى. ئۇ، يىگىتنى خۇددى ئىشقىۋاز قاقباش خوتۇنلار ساددا يىگىتلەرنى مەھلىيا قىلغاندەك مەھلىيا قىلىۋالغانىدى. گاھىدا ئۇنىڭغا ناھايىتى توڭلۇق قىلاتتى، بىر نېمىلەرنى غۇدۇراپ ئالىپ قوياتتى؛ گاھىدا بىلىنەر-بىلىنمەس تەبەسسۇم قىلىپ قوياتتى، مۆلدۈرلەپ تۇرغان قاپقارا يوغان كۆزلىرىنىڭ قۇيرۇقىدا دەممۇ دەم قاراپ قويۇپ، زىل ئاۋازدا «ياخشىمۇ سەن ئاليۇشا!» دەپ قوياتتى. بۇ زىل ئاۋازنى ئاڭلاپ ئاليۇشانىڭ قانلىرى ئۇرغۇپ، ۋۇجۇدى ئاشۇ ئارالدىكى يىلىنجايتتى، خىجىل بولغىنىدىن كۆز ياشلىرىمۇ چاناقلىرىدىن ئېتىلىپ چىقاتتى.

— كىمنى ئىزدەيسەن؟ — دەپ سورىدى لىۋدىمىلا يېقىنچىلىق بىلەن خۇددى ئۇ ئىزدەيدىغان كىشىنى تېپىشىپ بېرىدىغاندەك. ئەمما ئاليۇشانىڭ باشقا بىرىنى ئىزدەپ كەلمىگەنلىكى ئۇنىڭغا ئايان ئىدى. ئاليۇشا شۇ تاپتا ئىشخانىمۇ ئىشخانا قاتراپ يۈرمەي، رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ تۆۋەنگە يولىو-رۇق-ھۆججەتلەرنى تارقىتىشى كېرەك ئىدى.

سەھەردە كۆل بېتىنى نېپىز كۈلرەڭ تۇمان قاپلاپ كېتەتتى، ئەتىگەنكى قۇياش جاھاننى يورۇتقاندا ئارال خۇددى بوشلۇق-نىڭ يېرىمىدا ئېسىلىپ تۇرغاندەك ئاجايىپ گۈزەل كۆرۈنەتتى. كەچقۇرۇنلىقى ئالتۇن رەڭلىك شەپەق نۇرى بۇ ئارالدا جىلۋ-لەنگەندە ئارال گويا ئوتقاش كەبى يېلىنجايتتى، كېيىن شەپەق ئاستا-ئاستا غايىب بولۇپ، ئارالنى قويۇق بىر قەۋەت تۇمان قاپلاپ كېتەتتى. شۇنداق چاغلاردا ئارالغا نەزەر سالىسىڭىز، بىر خىل شېرىن ھەسرەت سىزنى ئىختىيارسىز ئۆز ئىلكىگە ئېلىۋالاتتى. ئارال سىزنى چىلايتتى، يالغۇز سىزنىلا ئەمەس، بەلكى ئىشقى ئوتىدا ئۆرتىنىۋاتقان ئاشىقىڭىزنىمۇ چىلايتتى...

— ياخشىمۇسىز لىۋدىمىلا ۋىكتوروۋنا! ئۇ، لىۋدىمىلانىڭ ئىشخانىسىغا ئادەم ئىزدىگەن بولۇپ كىرىپ ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدى، ئۇ لىۋدىمىلانىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشقا خۇشتار ئىدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى لىۋدىمىلانىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسىلا، مەيىن شامالدىكى يوپۇرماقتەك تىترەيتتى.

ئۇنداقتا لىۋدىمىلاچۇ؟ ئۇنىڭ قەلبى پاك بولۇپ، يىگىت ئۇنىڭغا مەپتۇن بولۇپ

تىللاپ ئىتتىن چۈشكەندەك قىلىۋېتەتتىم،
ئېرى بار ئاياللار ئۇنداق نېمىلەرنى يېنىغا
يولاتماسلىقى كېرەكتە...

— نېمە دەپ بۇنچىۋالا باغرى قاتتىقلىق
قىلغۇدەكمەن، ئۇنىڭ ئاشۇ خىجىل بولۇپ
تۇرغان ھالىتىنى كۆرۈپ تۇرۇپسىزغۇ، مۇنداقچە
ئېيتقاندا، كىمنىڭ كىمنى ياخشى كۆرۈپ
قىلىشىنى توسۇۋالغىلى بولمايدىغان تۇرسا،
— ئۇنىڭغا چاپان ياپماي، ئېھتىياتچانراق
بولسىڭىز بولارمىكىن... ئەگەر مەن
سىزنىڭ ئورنىڭىزدا بولۇپ قالسام، ئۇنى
تىللاپ رەسۋاسنى چىقىرىۋېتىپ، بوسۇغامغا
قارىغۇسىز قىلىۋېتەتتىم.

ئوھۇ، ئۇنداق قىلىش بەكمۇ ئەخمەق-
لىققۇ، دەپ ئويلىدى ليۇدىمىلا.

— نېمە دەپ ئۇنداق قىلغۇدەكمەن؟
ئۇ كەلسە كېلىۋەرسۇن، ئۇ كەلسە يۈرەك-
لىرىم ئويىناپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە،
ئېرىم ماڭا ئىلگىرىكىدەك قىزغىن ئەمەس
ياكى مەن ئۇنىڭ كۆزىگە بۇرۇنقىدىن
باشقىچە كۆرۈنۈۋاتامدەنمىكىن تاڭ؟

— ھىم، ئۇنىڭغا ئۆزۈمنىڭمۇ كۆڭلى
بارلا دەڭا، — دېدى نادېردا تېمىدېلىيۇنا
ئەيىبلەش تەلەپپۇزىدا.

— بۇنىڭغا نېمە پاكىتىڭىز بار؟ —
دېدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا كۈلۈپ تۇرۇپ.
— بۇنىڭغا يەنە پاكىت كېرەكمىدى،
كۆزىڭىزدىن مانا مەن دەپ چىقىپلا
تۇرمامدۇ. ئەسلى گەپكە كەلسەك، بۇ
يىگىتمۇ مال تونۇيدىكەن. سىزنىڭ ئاشۇ
بىر جۈپ جەزىبىدار كۆزىڭىزلا كىشىنى
ئۆزىگە مەھلىيا قىلىدۇ. خۇدا ماڭا ئاشۇند-
داق بىر جۈپ جەزىبىكار كۆزنى بەرمەپتە-
كەن. بىراق سىزنىڭ بۇ بىر جۈپ كۆزىڭىز
خۇددى ئىككى قاينامغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭغا

— مەن بىرىنى...

— كىمنى ئىزدىمە كىچىدىڭىز، بۇ
مەخپىيەت ياكى؟

ئەسلى «سىزنى ئىزدەيمەن»
دېسلا ئىش پۈتتەتتى. كەينىدىن نېمىشقا
ئۇنى ئىزدەيدىغانلىقىنى، باشقا ھېچكىمنى
ئىزدىمەي پەقەت ئۇنىلا ئىزدەيدىغانلىقىنى
چۈشەندۈرسە بولىدىغان گەپ ئىدى،
ئەمما ئۇ تىلنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان
گەپنى بۇغۇزغا يۈتۈۋەتتى...
— نېكۇلايېۋنى ئىزدەيمەن، — دېدى
ئالىۇشا.

— ئۇ بۇ يەردە نېمىش قىلىدۇ؟
نېكۇلايېۋ رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ
بىرىنچى سېكرىتارى بولۇپ، ئۇنىڭ رايونلۇق
ئۆي باشقۇرۇش باشقارمىسى بىلەن ئالاقىسى
يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ليۇدىمىلا
ۋىكتوروۋنا ئاللىبۇرۇن ئىتتىپاقتىن چىكىنگەندى.
— كەچۈرۈڭ، مەن ئۇنى مۇشۇ
يەردىمىكىن دەپتەمەن.

ئالىۇشا پەرىشان ھالدا ئىشخانىدىن
چىقىپ كەتتى.

ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا ئالىۇشادىن نەش
ياش چوڭ ئىدى. ئۇنىڭ ئىشخانىسىدا يەنە
پېنسىيە يېشىغا توشقان نادېردا تېمىدېلىيۇنا
ئىسىملىك بىر بوغالتىرمۇ بار ئىدى. بۇ
ئايالمۇ ياشلىق دەۋرىنى باشتىن كەچۈر-
گەن، ئەمما ئۇ تولىمۇ بۇرۇنقى ئىشلار
بولغاچقا، ئۇلارنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكە-
ندى، بولمىسا ئۇ ئالىۇشانى مەسخىرە
قىلماس ئىدى.

— دەپ بېقىڭچۇ، ئۇ سىزگە نېمە
دەپ بۇنچىۋالا يالاقچىلىق قىلىدۇ؟ — دېدى
بوغالتىر غۇدۇراپ، — مىلاشكا ①، ئەگەر
ئورنىڭىزدا مەن بولىدىغان بولسام، ئۇنى

① ليۇدىمىلاننىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

چۈشۈپ كەتكەن ئادەم ئىچەللىك ئاپەتكە دۇچار بولىدۇ. ئەرلەر سىزگە مەھلىيا بولماي قانداق تۇرالىسۇن. يەنە كېلىپ باشقا يەرلىرىڭىزمۇ خېلى قاملاشقان، شۇغىنىسى بويىڭىز پاكاردراق، ئەگەر يەنە سەل ئېڭىزىڭىز بولغان بولىسىڭىز...

— ھەر كىمنىڭ ئۆز ئالدىغا گۈزەللىك قارشى بولىدۇ، بەزىلەر ئېڭىزىڭىزگە ئامراق، بەزىلەر مەندەك چەبدەس-چىرايلىقلارنى ياخشى كۆرىدۇ.

ئىككىلەن دەل ئاشۇنداق كۈلكە-پاراڭ-لار بىلەن بولۇۋاتقاندا، ئالىۇشا كۆل بويىدا غەمكىن ھالدا ئايلىنىپ يۈرەتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ جۈرئەتسىزلىكىدىن قاتتىق ئاغرىنىماقتا ئىدى، ئۇ، ئارالغا خۇشياقا-خۇشياق-ماس نەزەر سالاتتى، بۇ ئېھتىمال كۈندۈزى ئاراننىڭ ئادەمنى جەلپ قىلغۇدەك يېرى بولمىغانلىقتىن بولسا كېرەك.

شۇ تاپتا ئۇ ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشنى زىنھار خىيالغا كەلتۈر-مىگەندى.

ۋاقىت ئۆز قۇدىرىتىنى نامايان قىلا-لايدۇ، ئالىۇشا ليۇدىمىلاغا بارغانسېرى مەھلىيا بولۇپ قېلىۋاتاتتى، ئەمما ليۇدىمىلا-چۇ، ئۇ ئالىۇشا بىلەن ئۇچرىشىشنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ ئۇنى ئۆزىگە تېخىمۇ ئوچۇق-ئاشكارا مەپتۇن قىلغىلى تۇردى. — ئالىۇشا، نېمە بولىدىڭىز؟ يامان جىمغۇر بولۇپ كەتتىڭىزغۇ؟ سىز ھەممە ئادەمگە مۇشۇنداقمۇ ياكى يالغۇز ماڭىلا شۇنداقمۇ؟

— مېنى قانداقچە جىمغۇر دېگىلى بولىسۇن؟

— ئۇنداقتا يالغۇز ماڭىلا شۇنداقكە نىسزىدە؟ ئۇ غايەت زور ئىرادە بىلەن بېشىنى كۆتۈرۈپ ليۇدىمىلاغا قارىدى، ئۇنىڭ كۆزلى-

رىدىن ئىشقى-مۇھەببەت ئازابلىرى يېغىپ تۇراتتى، ئۇ ئەسلى «مەن سىزنى سۆيىمەن» دېمەكچى ئىدى، ئەمما تىلىنىڭ ئۇچىغا كېلىپ قالغان بۇ گەپنى بوغۇزىغا يۇتقۇۋەتتى، ئۇ بۇلارنى ليۇدىمىلادىن يوشۇرالمىدى، ئۇ ئالىۇشانى ئۆزلۈكسىز جەلپ قىلماقتا ئىدى.

— دېمەك، ماڭىلا شۇنداقكە نىسەن-دە، مەندىن رەنجىپ قالغاندەك گەپمۇ قىلماي يۈرۈپسەنغۇ؟

— قاراڭ گېپىڭىزنى، مەن سىزگە... خالايتتىم.

ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا بىر نەچچە ئېغىز گەپ بىلەنلا ئالىۇشانى ھەممە-ئەم-ئەز-دېشىدىن خالاس قىلىۋەتتى. ئۇ ئىككىسى كۈندە دېگۈدەك ئۇچرىشىپ تۇردى، ليۇدىمىلا مۇھەببەت پاراڭلىرىنى قېلىشنى خىيالغىمۇ كەلتۈرمىگەندى، ئېرى بار ئاياللار ئۆزىگە ئەرلەر بىلەن يەنە نېمە دەپ مۇھەببەت پاراڭلىرىنى سېلىشىپ، دەروۋەقە ئۇنىڭ ئېرى ئۆزىدىن سەككىز ياش چوڭ، ئەمما ئۇ تاماكا چەكمەيدىغان، تەربىيە كۆرگەن كىشى بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپ مۇدىرى ئىدى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ئېنىشكا ئىسىملىك قىزى بار ئىدى... شۇڭا ليۇدىمىلا ئېرىگە نىسبەتەن ھەقىقىي ھېسسىيات ئورنىتىشنى ئويلايتتى، ئەمما ئۇ يەنە تۇرۇپ بىرى ئەتراپىمدا پەرۋانە بولۇپ يۈرىدۇ، مۇھەببەت دېڭىزىدا بەھۇزۇر ئۈزۈپ باقمايمۇ، نېمە دەپ مۇھەببەت ھاۋاسىدىن نەپەس ئالمىغۇدەكمەن؟ بۇنداق پۇرسەت ھەمىشە بولۇۋەرمەيدۇ، ۋاقىت رەھىمسىز، بىر نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا مەن تېخى يىگىرمە ياشلىق قىز ئىدىم، ئالىۇشا بىلەن تەڭ دېمەتلىك ئىدىم، ھەش-پەش دېگۈچە ئاشۇ قېرى بوغالتىردەك كۆرۈمىسىزلا

بىر خوتۇن بولۇپ قالدىم، شۇڭا كىشىلەر نېمىلا دېمىسۇن ئاشۇ بىچارە ئاليۇشانى «تىللاپ ئىتتىن چۈشكەندەك قىلىۋېتىش» - كە بولمايدۇ، بۇنىڭ ئەكسىچە ھەر ئامال بىلەن ئۇنىڭ يالقۇنلۇق ھېسسىياتىغا ئىلھام بېرىشىم كېرەك، دەپ ئويلىدى.

شۇنىڭ بىلەن ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا ئاليۇشانى ئىلھاملاندۇرۇشقا باشلىدى، ئۇنىڭ ئىلھامى بىلەن ئاليۇشا بۇرۇنقىدەك ئېغىز ئېچىشتىن ئويلىپ ئولتۇرمايدىغان بولدى، ئۇ ئاخىر ليۇدىمىلا بىلەن ئارالغا بىللە بېرىشقا كېلىشتى. ليۇدىمىلا ئاليۇشانىڭ ئۆزىنى ئارالغا بىللە بارايلى دېيىشتىكى مەقسىتىنى شۇ ھامان چۈشەندى: ئۇ خالىسى، خىلۋەت جاي، ئۇلارغا كاشىلا قىلىدىغانلار يوق، بىراق ئۇ ھەرخىل تاسادىپىي ھادىسىلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەقسىتىدە ھېچنېمىنى بىلمىگەن قىياپەتتە ئۇنى داۋاملىق قىزىقتۇرماقتا ئىدى، ئۇ تەنە جۈپلەنگەن قىياپەتتە:

— ئۇ يەرگە نېمىشقا بارىمىز؟ — دېدى.

— ئۇ يەرنىڭ مەنزىرىسى بەك ياخشى، قۇشلار بار، دەل - دەرەخلەر... — دېدى ئاليۇشا.

— بۇ يەردىمۇ قۇشلار ۋە دەل - دەرەخلەر بارغۇ، — دېدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا كۆككە تاقاشقان تېرەكلەرنى ۋە يولدا دىكىلداپ يۈرگەن بىر نەچچە قۇشقاچنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ،

— سىز نەدىن بىلىسىز، ئۇ يەر بىلەن بۇ يەر تامامەن ئوخشىمايدۇ. ئۇ يەر ئاجايىپ گۈزەل دۇنيا، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئىنتايىن خىلۋەت...

— بولدى قىلىڭ يىگىت، شېرىن - سۇ - خەن گەپلەرنى ئاز قىلىڭ، — دېدى

ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا ئۇنىڭغا بارماقلىرىنى شىلتىپ پويۇزا قىلىپ. ئۇنىڭ بۇ قىلىقى ئاليۇشانى سەل ئوڭايىسىز لاندۇرۇپ قويدى، — ياق، دېگەنلىرىم راست، — دېدى ئۇ ئىككى قولىنى كۆكرىكىگە قويۇپ تۇرۇپ، بۇ ئۇنىڭ گېپىنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلايدىغان ھەرىكىتى ئىدى، — ئۇ يەردە يەنە لاندىشگۈلمۈ بار.

— لېكىن گۈل پەسلى ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ كەتتى ئەمەسمۇ.

— گۈل پەسلى ئۆتۈپ كەتتى، لېكىن مەن لاندىشگۈل ئىنتايىن جىق ئېچىلغان بىر جايىنى بىلىمەن، كېلەر يىلى...

— بولىدۇ، بۇ ياخشى گەپ بولدى، مەن لاندىشگۈلنى بەك ياخشى كۆرىمەن، — ئۇ يەردە لاندىشگۈل بەك جىق، ئويمانلىقنىڭ ھەممىسى لاندىشگۈل، — دېدى ئاليۇشا ئىچ - ئىچىدىن خۇشاللىنىپ.

— شۇنچە جىق؟ — سورىدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا تەنە جۈپلىنىپ.

— راست جىق، مەن سىزنى ئالدىمايمەن، — ئەمما بىز قانداق بارىمىز؟

خەقلەر كۆرسە قانداق ئويلايدۇ؟ مەن ئارالغا نېمىشقا بارىمەن، يەنە كېلىپ سەن بىلەن؟ — ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا ئارالغا بېرىشنى لايىق كۆرمىگەندەك قىلىپ بېشىنى چايقاپ قويدى، — ياق، ياق، مەن بارالمايمەن.

— نېمە دەۋاتىسىز؟ — دېدى ئاليۇشا ئۈمىدىسىزلىككەن ھالدا ۋارقىراپ، — مەن سىزنى قېيىق بىلەن ئارالنىڭ ئارقىسىغا ئېلىپ بارىمەن، ئۇ تەرەپتە ئائىلە يوق، ئۇ يەرگە بېرىپ ئوينىسىڭىز بولمامدىكەن؟ — بولۇشىغۇ بولىدۇ، شۇغىنىسى...

— ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا مەن ھۆددە قىلىمەنكى، ھېچقانداق ئىش چىقمايدۇ.

ئۆرە تۈرۈپ دەل-دەرەخلەرگە ، دەرەخ بېشىدىكى شاخ-يوپۇرماقلارغا ، كەچكى شەپەقتىن قىزارغان ئاسمانغا نەزەر سالاتتى .

--لاندىشگۈل قەيەردە؟ -- سورىدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا . ئۇ قولىنى تېخىچە ئاليۇشانىڭ قولىدىن ئاجرىتىۋالغانىدى ، ئۇلار شۇ يېتى ئاراننىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى .

ئاراننىڭ مەنزىرىسى ناھايىتى گۈزەل ئىدى ، تىكەن-چاۋار دېگەنلەر يوق ئىدى ، بوران-چاپقۇندا ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ چىرىپ كەتكەن دەل-دەرەخلەرمۇ يوق ئىدى . دەل-دەرەخلەر پاك-پاكىز ۋە رەتلىك ئىدى ، مەيلى ئاسمانپەلەك دەرەخلەر بولسۇن ياكى چاتقاللار بولسۇن ، ئۇلارنى خەقلەر قايرىپ سۈندۈرۈۋەتمىگەن ۋە كەسمىگە ئىدى . ئاق قېيىن ۋە چوڭ يوپۇرماقلىق ئەرىمدۈنلەر تەكشى ھەم چىرايلىق ئۆسكە ئىدى . بوش يەرلەرگە بۈك-باراقسان گۈللەر ئۆسكەن-دى . ئەتراپ پاك-پاكىز بولۇپ ، ئەسكى قەغەز پارچىلىرى ، كونسېرۋا قۇتىلىرى ۋە ھاراق بوتۇلكىلىرى كۆرۈنمەيتتى .

ئاليۇشا ئۇنى ھېلىقى ئويمانلىقتا باشلاپ باردى . دەرۋەقە لاندىشگۈل يوق ئىدى . چۈنكى بۇ چاغ ئىيۇلنىڭ كېيىنكى يېرىمى ئىدى ، ئەمما بۇ يەرلەردىكى بۈك-باراق-سان ، يالتىراپ تۇرغان يايپىشىل يوپۇرماقلار بۇ يەردە ئالتىنچى ئايلاردا لاندىشگۈلنىڭ بەس-بەس بىلەن ئېچىلىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى .

-- كېلەر يىلى چوقۇم كېلىمەن ، -- دېدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا .

ئىككىيلەن يەنىلا قول تۇتۇشۇپ تۇراتتى . ئاليۇشا ليۇدىمىلا بۇ لاندىشگۈلزارلىقنى كۆرگەندىن كېيىن ئۆيىگە كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرىگەچكە ، ئۇنىڭ قولىنى تېخىمۇ

قارا يىگىت ، ئالدىراڭغۇلىقىڭنى ! ھەي ، مەن بېرىش-بارماسلىقىمنى تازا بىلەلمەيۋاتىمەن جۈمۈ ، -- دېدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا يەرگە قاراپ .

-- ھەي ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا ! -- ئاليۇشانىڭ شۇ تاپتا ليۇدىمىلاغا تىزلىنىپ يېلىنغۇسى كەلدى .

-- ئاھ ، پەرۋەردىگارىم... -- ئۇ ئاغزىدا شۇنداق دېسىمۇ ، ئەمما ئاليۇشاغا قاراپ پىسىڭىدە كۈلۈپ قويدى ، بۇ كۈلكە ناھايىتى چوڭقۇر مەنلەرگە ئىگە ئىدى . ئاليۇشا ئۇنىڭ ئارالغا بېرىشقا قوشۇلغانلىقىنى چۈشەندى .

شۇ كۈنى ئۇ ليۇدىمىلانى ئارالغا ئېلىپ باردى . بۇ دەل كەچكى قۇياش غەربكە پىتتۈۋاتقان پەيت بولۇپ ، ئالتۇن رەڭلىك ، قىزغۇچ كەچكى شەپەق يايپىشىل باراقسان ئورمانلىققا چۈشۈپ ، ئۇنىڭ قىزغۇچ ئەكس نۇرى يەردە جىلۋىلىنىۋاتقان ، ئارال گويا يالقۇنتاغ كەبى يېلىنجاۋاتقان ، ھەتتا شاخ-يوپۇرماقلار ئارىسىدىكى ھاۋامۇ يورۇپ گويا گۈلسۈرۈخ رەڭگىدىكى يالقۇنغا ئوخشاپ قالغان پەيت ئىدى .

-- ياھ ، بۇ يەر ھەقىقەتەن گۈزەل-كەن ئەمەسمۇ! -- دېدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا ئەتراپىغا توپىماي قاراپ .

-- مەن دېمىدىمۇ ، -- دېدى ئاليۇشا ماختىنىپ كۆرەڭلىگەن ھالدا . ئۇ قېيىق بېشىنى قىرغاققا قارىتىپ باغلاي دەپ تۇرغاندا ، ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا قولىنى ئۇنىڭغا ئۇراتتى . ئاليۇشا قېيىقنى باغلىماستىن ، ليۇدىمىلانى قېيىققا چىقاردى ۋە ليۇدىمىلانىڭ قولىنى تۇتۇپ قويۇپ بەرمىدى . ليۇدىمىلا ئاليۇشانىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇشنىڭ ھاجىتى قالمىغانلىقىنى ئۇنتۇغان ئىدى . ئىككىيلەن قېيىقتا ئاشۇنداق قول تۇتۇشۇپ

— سەن مېنى نېمىشقا سىزلەيسەن؟
مېرا دېسەڭلا بولمىدىمۇ، مەن راستتىنلا
شۇنچە قېرىپ كېتىشىمەنمۇ يا؟
— ياق، ياق، نەدىكى گەپلەرنى
قىلىپ يۈرۈپسىز...

— «سىز» لىمىگىن... بولامدۇ؟
ليۇدىمىلا توساتتىن كەينىگە داچىپ
كۆزلىرىنى ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكتى،
لەۋلىرىگە سۆيدى، بىردەمنىڭ ئارىلىقىدا
ئاليۇشاغا كەچكى شەپەقتىن ئوتقاشتەك
قىزارغان دەرەخلەر تەۋرەۋاتقاندەك تويۇل-
دى. ئۇ دەرەخقە يۆلىنىۋالدى... ئۇ
ليۇدىمىلانىڭ لەۋلىرىگە، كۆزلىرىگە، بويۇن-
لىرىغا مەجبۇنلارچە سۆيمەكتە ئىدى.

— قارا، چىلبۆرىدەك قىلىپ كەتكىنىڭ-
نى، پەرۋەردىگارىم، بوپكە تىكىنىڭنى
قارىمامدىغان، — دېدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا
ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ پىچىرلىغان ھالدا
كۆلۈپ تۇرۇپ. كېيىن ئۇ كۆزىنى يۇمۇۋالدى،
ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا ئورمانلىققا گۈگۈم
چۈشكەن بولۇپ، پەقەت ئاق قېيىنلارنىڭ
ئۇچى كەچكى شەپەقنىڭ ئاداقى نۇرلىرى-
دا جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ بوغۇق ئاۋازدا:
— سەن، ئەسكى... — دېدى-دە،
ئۇشتۇمتۇت ئاليۇشانى يەنە قۇچاقلاپ
سۆيۈپ كەتتى.

ئاخىرى ليۇدىمىلا ئورنىدىن تۇرۇپ
كۆينەكلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ سائىتىگە قارىدى.
— ئايلا، بۇ چاقىچە كېتىشىم كېرەكتى
ئەمەسمۇ؟ — ئۇ قېيىننى توختىتىپ قويغان
يەرگە قاراپ تېز يۈرۈپ كەتتى. ئاليۇشا
ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى.

قېيىق كۆرۈنمەيتتى، ئىزغىرىن شامال
سۈپىتىگە ئۇرۇلۇپ قاتمۇ-قات مەيىن
دولقۇن ھاسىل قىلاتتى، دولقۇنلار ئاليۇشا-
نىڭ ئايىغىغا سېرىلىپ كەتتى. قىرغاق

چىڭ تۇتۇۋالدى. ئۇ، ليۇدىمىلا بىلەن
ئۇزاقراق بىرگە بولۇشنى شۇ قەدەر ئارزۇ
قىلاتتى. ليۇدىمىلا ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى
بىلىۋالغاندەك:

— نېمىشقا گۈلخان ياقمايسەن؟ گۈلخان
ياقساڭ نېمىدېگەن پەيزە بولاتتى... —
دېدى.

— ھازىرلا ياقاي، — ئاليۇشا قالتىس
خۇش بولۇپ كەتتى-دە، ئالدىراپ-تېنەپ
ئوتۇن تەرگىلى ماڭدى.

بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن گۈلخان
يېقىلدى. ئىككىلەن يالقۇنغا قاراشتى،
يالقۇننىڭ قۇرۇق-قاقشال ئوتۇنلارنى قانداق
كۆيدۈرىدىغانلىقىغا، ئوتۇنلارنىڭ يېلىنچاپ
كۆبۈشلىرىگە، ئوتۇنلارنىڭ كۈلگە ئايلىنىپ
كېتىۋاتقانلىقىغا قاراپ تۇرۇشتى.

— سەن ئوتنى ياخشى كۆرەمسەن؟ —
سوردى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا.

— بىلمەيمەن، بۇنى ئويلاپ باقماپتە-
مەن.

— ھەي، سەن، ئويلاپ باقماپتەمەن
دە، — ئۇ ئاليۇشانىڭ چېچىنى ئاستا
سىلىدى.

ئاليۇشانىڭ ئۆسكىلەك خورمارەك قويۇق
چاچلىرى يەلكىسىگە چۈشۈپ تۇراتتى.
ليۇدىمىلا تويۇقسىز بېشىنى ئۇنىڭ مۇرىسىگە
قويدى.

ئاليۇشا ئۇنى قۇچاقلىدى، ئۇ بۇنىڭغا
جۈرئەت قىلغان بولسىمۇ، ئەمما لاغىلداپ
تتىرەپ كەتتى. ئۇ ليۇدىمىلانىڭ گويى
سوغۇقتىن قورققاندەك ئۆزىگە مەھكەم
چاپلىشىۋالغانلىقىنى سەزدى. ئۇنىڭ يۈرىكى
قاتتىق سوقۇپ كەتتى. ئاليۇشا چاڭقىغان
لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ:

— مەن سىزنى سۆيمەن، ليۇدىمىلا
ۋىكتوروۋنا، — دېدى پىچىرلاپ تۇرۇپ.

بويلرىدىكى سۇنىڭ يۈزى قاپقارا ئىدى،
 سۇ ئاستىغا سۇ ئوتلىرى ۋە شاخلاپ
 كەتكەن يىلتىزلار ئۆسكەندى.
 — قىيىق يوققۇ؟ — سورىدى ليۇدىمىلا
 ۋىكتوروۋنا ئالاقزادە بولۇپ.
 — تاڭھەي، — دېدى ئاليۇشا نېمە
 قىلىشنى بىلەلمەي، — مەن ئىزدەپ
 باقاي، — ئۇ كۆل بويىنى بويلاپ تېز-تېز
 ماڭماقتا ئىدى. قىيىق قىرغاقنىڭ بىرەر
 يېرىدە توختاپ قالغان بولسەن دەپ
 ئويلايتتى. ئۇ ئارالنى بىر ئايلاندى،
 قىيىقنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.
 — ئەمەسە قىيىق نەگە كەتكەندۇ؟ —
 سورىدى ليۇدىمىلا تىت-تىت بولۇپ.
 — ۋاي تاڭھەي... شامال ئەكەتتىمىكىن،
 يا سۇغا چۆكۈپ كەتتىمىكىن، ئابىيام ئۇنى
 قىرغاققا تېخىمۇ يېقىن قويساق بوپتىكەن.
 — ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ مەن
 مۇشۇ تاپتا نېمە قىلىشمنى بىلمەيۋاتىمەن،
 ھەي، سەن بېرىپ بىرەر ئامال قىلماي
 بۇ يەردە نېمىگە ھاڭۋېقىپ تۇرسەن.
 بۇ يەرنىڭ چاتاق يەر ئىكەنلىكىنى
 بىلمەمسەن. بىلىشنىڭ كېرەككى، ناۋادا
 كىشىلەر ئىككىمىزنىڭ بۇ يەردە يۈرگەنلىك-
 نى كۆرۈپ قالسا قانداق ئويلىشىدۇ... ئۇ
 قارشى قىرغاققا قارىدى، قارشى قىرغاق
 ئۇلار تۇرىۋاتقان يەرگە ئاز دېگەندىمۇ
 بىر كىلومېتر كېلەتتى، قاراڭغۇدا ئۇياقنى
 ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى. قاتار-قاتار ئۆيلەر
 خىرە-خىرە كۆرۈنۈپ تۇراتتى، پەقەت
 تۆپىلىكتىكى بىر ئۆينىڭ دېرىزىسى يەنىلا
 كەچكى شەپقەتنىڭ ئاداققى نۇرىدا
 ۋالىلداپ تۇراتتى.

— مەن تۈگىشىدىغان بولدۇم... —
 دېدى ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا پەس ئاۋازدا،
 ئۇ قورققۇپ يىغلىغىلى تۇردى.
 — يىغلىما، يىغلىما، تۇر، — ئاليۇشا
 ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈزلىرىنى توسىۋالغان
 قولىنى چۈشۈرۈۋەتمەكچى بولدى، ئەمما
 ليۇدىمىلا يۈزىنى تېخىمۇ چىڭ توسىۋالدى.
 بۇ چاغدا ئاليۇشا:
 — مەن ھازىرلا باراي... مەن چاپسان
 ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ بىر قىيىق ئەكىلەي، —
 دېدى ئۇنلۇك قىلىپ. ئۇ گېپىنى تۈگىتىپلا
 يولتۇڭىدە قىلىپ كۆلگە سەكرىدى.
 ليۇدىمىلا ۋىكتوروۋنا ۋارقىرىدى، ئۇ
 ئاليۇشانى تۇتۇۋالماقچى ئىدى، ئەمما ئۇ
 بۇنىڭ بىردىنبىر ئامال ئىكەنلىكىنى، بۇ
 يەردە ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم يوقلىقىنى
 ھېس قىلدى. ئۇ يۈرىكى يۈكۈلدىغان،
 ئازابلانغان ھالدا ئۇنىڭ گۈڭۈمدە قانداق
 غايىب بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىغا قازاپ قالدى.
 ... ئۇ توپتوغرا بىر كۈن ساقلىدى.
 ئەتىسى ئەتىگەن قىرغاققا يەنە بىر
 ئەتىگەن ساقلىدى، قاق چۈشتە يەلكەنلىك
 كېمە بىلەن تاماشا قىلغىلى كەلگەن بىر
 توپ يىگىت ئۇنى قارشى قىرغاققا چىقىرىپ
 قويدى. ئىككى كۈندىن كېيىن بازاردىكى
 ھەممە كىشى ئاليۇشانىڭ تۇنجۇقۇپ
 ئۆلگەنلىكىدىن، كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭ جەسىد-
 ىنى قىرغاقتىن تېپىۋالغانلىقىدىن خەۋەر
 تېپىشتى. ئەمما ئۇنىڭ قانداق تۇنجۇقۇپ
 ئۆلگەنلىكىنى، نېمىشقا تۇنجۇقۇپ ئۆلگەنلىكىنى
 ھېچكىم بىلمەيتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ تېپىلىپ
 سۇغا چۈشۈپ ئۆلگەنلىكىنى ئېھتىمالغا بەك
 يېقىن دەپ ئويلاشتى.

(يازغۇچىنىڭ «ھەقىقى مۇھەببەت قەيەردە؟» ناملىق كىتابىدىن ئېلىندى)

خەنزۇچىدىن ئابدۇسالام ئابلىز تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

ئاسىيە داۋۇت

قەلب رىشتىسى

(ھېكايە)

دەسلەپكى يىللاردا بالا قەدرى ئانچە ئۆتۈلمىگەن ئىدى. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى ھەر ئىككىلىمىز ھاياتىمىزدا بىر نەرسە كەمدەك تۇيغۇغا كېلىپ، بىر-بىرىمىزگە ئۈنسۈز تىكىلىپ قالدىغان چاغلىرىمىز كۆپەيگىلى تۇردى. مەن بارا-بارا ئۆزۈمنى كەمستىدىغان، ئېرىمنىڭ ئالدىدا خۇددى كەچۈرگىسىز گۇناھىم باردەك ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. دەسلەپتە ئۇنى ھەقىقىي ياخشى كۆرگەنلىكىمدىن كۆيۈنۈپ، ئاسرىغان بولسام، بارا-بارا ئۇنىڭ مېنى قويۇۋېتىشىدىن، ئۈچ ئېغىزلىق ياسىداق ئۆيۈمنىڭ خوجايىنلىق ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ ئۇنى تېخىمۇ بەكرەك ئاسرايدىغان، كۈتۈدىغان بولدۇم. بەزى ئىشلاردا مېنىڭ ئويلىغىنىم توغرا بولغان تەقدىردىمۇ ئېرىم تەرەپتە تۇرۇشقا كۆنۈكمەن. ئاچچىقىم كەلگەن مىنۇتلاردا يالغاندىن جىلمىيىپ، ئاچچىقنى ئىچىمگە يۈتۈۋېتىشكە مەجبۇرمەن. ئىشقىلىپ بارلىق ھەرىكىتىمدە ئېرىمنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇش، ئۇنى رەنجىتمەسلىكىنى مىزان قىلىمەن. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۇنى مەندىن ئايرىلىپ كېتىشكە شۇنچە زورلاش-لىرىغا قوشۇلماي كېلىۋاتىدۇ. شۇ كۈنلەردە

ئۇلار قۇچاقلىشىپ تۇراتتى. قىزىمنىڭ يۇمۇلغان كىرىپىكلىرى ئارىسىدىن تاراملاپ تۆكۈلۈۋاتقان ياشلارنى كۆرۈپ ئىچىم لازا قويغاندەك ئېچىشىپ كەتتى. ئۇ ئايال ماڭا ئارقىسىنى قىلىپ تۇرغاچقا مەن ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرەلمەيتتىم. ئون سەككىز يىل ئىلگىرى تېخى ئىككى ئايلىقمۇ بولمىغان كىچىككىنە جاننى ماڭا تاشلاپ قويۇپ يۇرتتىن چىقىپ كەتكەن بۇ ئايال ئەمدى-لىكتە ئۇنى-مېنىڭ قىزىمنى باغرىغا بېسىپ ئۆكسۈپ يىغلىماقتا ئىدى.

توي قىلىپ ئالتە يىلغىچە بالا يۈزى كۆرمىدۇق. بارمىغان مازار، ئىزلىمىگەن داخان، يېمىگەن دورا قالمدى. ئېرىم ئائىلىسىنىڭ يالغۇز بالىسى بولغاچقىمىكىن ئاتا-ئانا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بىزنىڭ بالا يۈزى كۆرۈپ قېلىشىمىز ئۈچۈن ھەر تەرەپكە قاتراپ ئامال-چارە ئىزلەشتى. ئەپسۇس... ئايال دېمەك-ئانا دېمەك، ئۇ ئاشۇ ئانا دېگەن ئۇلۇغ نامغا ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈنلا قەدىرلىك. لېكىن مەنچۇ؟ خۇددى قېيىن ئانام يۈزۈمدىن-يۈزۈمگە ئېيتقاندەك «يارد-ماس قېچىر». ئېرىم بىلەن تۆت يىل يۈرۈپ توي قىلغان. ئىدۇق. بىزنىڭ مۇھەببەت-بىتىمىزگە قىل سىغمايتتى. توي قىلغان

يېتىلگەن بىر ھاياتلىقنى بۇ دۇنياغا قالدۇ-
رۇپ كەتتى. مانا ئۇ ھەقىقىي ئايال،
ئاشۇ ئايالنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسام
نەقەدەر ئارمانسىز ئۆلگەن بولار ئىدىم--
ھە! مەن شۇ كۈنى ھاياتىمدا ئەڭ
ھەسرەتلىك، ئەڭ پىغانلىق ياش تۆكتۈم،
بۇنى تونۇشۇمنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىگە
دېگەندىن كۆرە، ئۆزۈمنىڭ ئايال جىنىسى
تۈرۈپ، ئانا بولالمىغىنىغا ئېچىنىپ يىغلىدىم
دېسەم مۇۋاپىقراق.

ئېرىم گامىدا خۇيلىنىپ قالىدۇ،
گامىدا پۇرفىرتىپ تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇپ،
خىرە يۈمۈلغان كۆزلىرىنى ماڭا تىككىنچە
خىيالغا چۆكىدۇ. بۇنداق چاغلاردا قويغان--
تۇتىشىمنى بىلمەي، قىلىدىغان ئىش تاپالماي
قالمەن. بەلكىم ئۇ مەن بىلەن ئايرىلىپ
كېتىشى، ئالا تۇغالايدىغان ئايالغا ئۆيلىنىشى
پىلانلاۋاتىدىغاندۇ. ئەۋلاد قالدۇرۇشىنى
خالىمايدىغان نەر بولامدۇ؟ مەيلى ئوتتۇرىدا
ھېسسىيات بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئۇلار
پەرزەنت كۆرۈشىنى ياشاشنىڭ بىر باسقۇچى
دەپ بىلىدۇ. كىممۇ تۇغماس ئايالنى ئۆزىگە
ئۆمۈرلۈك ھەمراھ قىلىشى خالىسۇن؟
ئۇنداق بەختسىز ئاياللارنىڭ پاناھلىنىدىغان
جايى پەقەت ياشقا چوڭىيىپ قالغان ياكى
ئايالى ئۆلۈپ كېتىپ بالىلىرى يېتىم قالغان
ئەرلەرنىڭ ئۆيى، خالاس. كۈنلەرنىڭ
بىرىدە ئاشۇنداق تەقدىرگە قېلىش
ۋەسۋەسىسى مېنى بىر مەنۇتتۇم ئارام
تاپقۇزمايدۇ. دوست-يارەنلىرىمىزنىڭ ئالدى
ئىككى بالىلىق، كەينى بىر بالىلىق بولۇپ
قالدى. كىمدۇر بىرىنىڭ ئايالى تۇغۇپتۇ
دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان ھامان ھەسەت-
تىن ئىچىم ئېچىشىپ كېتىدۇ. مەنمۇ تۇغالغان
بولسام، ئېرىم پات-پات دۇمباقتەك كۆيۈپ
چىققان قورسىقىمنى تىگىشاپ باققان، بالىنىڭ

پەقەت ئۇلا مېنىڭ دەردىمنى چۈشىنىدىغان
بىردىن بىر روھىي يۈلەنجۈكۈمدەك سېزدى-
لىدۇ. بىراق ھەر قېتىم قېيىن ئانامنىڭ
كۆزلىرىدىكى غەزەپ ئۇچقۇنلىرىنى كۆرگىنىم-
دە ھاياتتىن بىراقلا ۋىدالىشىپ، ئوغلىنىڭ
قايتا ئۆيلىنىپ پەرزەنت كۆرۈشى ئۈچۈن
پۇرسەت يارىتىپ بەرگۈم كېلىدۇ. ئەمما
ئۆلۈشمۇ ئانچە ئوڭاي ئەمەس ئىكەن.
ئائىلەمگە ئۆي سايىمانلىرى ئېلىپ قالسام
دوستلىرىم، نېمە ئانچە قىلىپ كېتىدىغان-
سەن، بۇ ئۆي مەڭگۈ ساڭا تەئەللۇق
بولالارمۇ؟ دېيىشىدۇ. بۇنداق گەپلەرنى
ئاڭلىغاندا پۈت-قولۇم بوشتىشىپ، بېھوش
ئادەمدەك بولۇپ قالمەن. نېمىشقىكىن،
بەزى ئاياللار قۇچقىدىكى ئوماق بوۋىقىنى
كۆرۈۋېلىشىمنىمۇ خالىمايدۇ. تەبىئارلىق
سېنىقا مەسئۇل بولغاندا، بىر ئوقۇغۇچىمنى
تەنقىدلەپ قويۇپ، ئۇ بالىنىڭ ئاپىسىدىن
يەتكىچە دەشنام بېگە ئىدىم:

— ئۆزلىرىمچۇ توققۇز ئاي، توققۇز
كۈن قورساق كۆتۈرۈپ، ئۈچ كېچە-كۈندۈز
ئاچچىق تولغاقنىڭ ئازابىنى تارتىپ بالا
تۇغۇپ، ئاندىن تىللىسىلا، ئايال تۇرۇپ
تۇغالماي، خەقنىڭ بالىسىنى نوقۇشلاپ
كېتىشىنى يارىماس بايتالنىڭ...

بۇ سۆزلەر ھەر ۋاقىت قۇلاق تۈۋىمىدە
جاراڭلايدۇ. باشقىلارنىڭ بالىلىرىنى قولۇمغا
ئېلىپ ئەركىلىتىشىمنىمۇ، سۆز قېتىپ كۈلدۈ-
رۈشتىنىمۇ، بىردەم-يىرىمدەم چۈچۈك گەپلە-
رنى ئاڭلاشتىنىمۇ قورۇنمەن ھەتتا ئۆزۈم-
نىڭ سىڭلىسىمۇ بالىسىنى بىزنىڭ ئۆيدە
ئۈچ-تۆت كۈن تۇرغۇزمايدۇ. ئۇنىڭ دېيىشىچە
مەن تۇغمىغاچقا بالىنىڭ قەدرىگە يەتمەس-
مىشەن. بىر كۈنى تۇغۇتتا ئۆلۈپ كەتكەن
بىر تونۇشۇمنىڭ ئۆلۈم پەتسىگە باردىم،
ئۇ ئۆلۈپ كەتتى، لېكىن ئۇ ئۆز باغرىدا

ئىسمىنى قويۇش توغرىلىق مەن بىلەن بەس-مۇنازىرە قىلىشقان، ئاياللار ئۈچۈن گۆر ئاغزىغا بېرىپ قايتىپ كېلىدىغان تۇغۇت ئۆتكىلىدە ماڭا ھەمەنەپەس بولغان بولاتتى. بالىمىزنىڭ تۇنجى كۈلكىسى، تىلى چىقىپ ئېيتقان بىرىنچى سۆزى، ئۆمىلىگەن، دۈم بولغان، ئولتۇرغان ھەم ماڭغاندىكى مەسۇم قىلىقلىرى ئائىلىمىزگە شاد-خۇراملىق ئېلىپ كەلگەن بولاتتى. يازنىڭ سالقىن كەچلىرىدە ھازىرقىدەك بىر-بىرىمىزگە ھومىيىپ قارىشىپ ئولتۇرماي، بالىمىزنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ كۈچىدا سەيلە قىلىشىپ كېتىۋاتقان ئاشۇ بەختلىك كىشىلەرنىڭ توپىغا بىزمۇ قېتىلغان بولاتتۇق. ئاھ خۇدا، ئالدىڭدا نېمە گۇناھ قىلغان بولغىدەم؟ ماڭا باشقىلاردىن قېلىشمىغۇدەك چىرايىنى، بوي-بەستىنى، ئەقىل-پاراسەتنى بېرىپ-سەن-يۇ، نېمىشقا تۇغۇش ئىقتىدارىنى بەرمىگەنسەن. قوشنىلىرىم بالىلىرىنىڭ كەيسىزلىكى توغرىلىق ۋايسىسا ياكى ئائىلىمىزنىڭ جىمجىت مۇھىتىنى ماختىسا، بەكمۇ ئازابلىنىپ كېتىمەن. ئىككىنچىمۇ ئەمەس، پەقەت بىرنىلا تۇغقان بولسام-- ھە! مەيلى ئۇ دۇنيادىكى ئەڭ كەپسىز بالا بولسىمۇ رازىدەم. ئاخىرى چوڭلارنىڭ بالا بېقىۋالسا تۇغۇپ قالارمىكىن دېگەن تەكلىپىگە ئاساسەن بالا بېقىۋېلىش قارارىغا كەلدۇق. شۇ كۈنلەردە ئېرىمنىڭ نەۋرە سىڭلىسىنىڭ ئاي-كۈنى توشۇپ قالغان ئىدى. ئۇ پات ئارىدا يولدىشىدىن ئاجرىشىپ كەتمەكچى بولۇۋاتاتتى. دادا تەرەپتىكىلەرنىڭ رازىلىق بېرىشى بىلەن بىز ئۇنىڭ بالىسىنى بېقىۋالماقچى بولدۇق. ئىككى يېرىم كىلو كېلىدىغان بۇ كىچىككىنە جاننى قولۇمغا ئالغىنىمدا ئىچ-ئىچىمدىن ئۇرغۇپ چىققان بەخت تۇيغۇسى پۈتۈن

جىسمىمنى چۇلغىۋالدى. مەڭزىمنى بويلاپ تۆكۈلۈۋاتقان كۆز ياشلىرىم قۇچقىمدىكى بوۋاققا چۈشەتتى. ئۇنىڭ ئەتراپقا تاراۋات-قان قىرغىراق يىغىسى خۇددى كىشىلەرگە مېنىڭ ئۇنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىمنى جاكار-لاۋاتقاندەك، سۆيۈنۈپ كەتتىم. ئەمدى مەن يېڭى بىر ھاياتقا ئېرىشكەن ئىدىم. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بۇرۇختۇملۇق، ئازاب ئىچىدە ئىلاجسىز ئۆتۈۋاتقان تۇرمۇشىمدا ئۆزگىرىش بولدى. ئۆي ئىچىنى بالامنىڭ ئەركىلىگەن ئاۋازى، ۋىلىقلاپ كۈلۈشلىرى قاپلىدى. ئۇنىڭ كىيىمىنى ئالماشتۇرۇش، يۇيۇندۇرۇش، قورسىقىنى تويغۇزۇش، ئاستىنى قۇرۇقداش مەن ئۈچۈن زور بەخت ئىدى. بۆشۈكىنى يېنىك تەۋرىتىپ مۇڭلۇق ئەللەي ناخشىسىنى ئېيتىۋاتقىنىمدا ئۆزۈمنى راستتىنلا بىر ئاندىدەك ھېس قىلاتتىم. پۇشۇلداپ تىنىپ، تاتلىق ئۇيقۇدا ياتقان قىزىمغا تىكىلگىنىمچە سائەت-سائەت-لەپ ئولتۇرۇپ كېتەتتىم. ئىلگىرى دەرد-ھەس-رىتىمنى ئۆيۈمنىڭ تۆت تېمىغا، تەشتەكتىكى گۈللىرىمگە تۆككەن بولسام، ئەمدىلىكتە قىزىمنى باغرىمغا بېسىپ بۇقۇلداپ يىغلايدىغان بولدۇم. ئۇنىڭ مۆلدۈرلەپ تۇرغان قاپقارا كۆزلىرىنى ماڭا تىكىپ، بۇدرۇق قوللىرى بىلەن مەڭزىمنى سىلاشلىرى مەن ئۈچۈن ئەڭ چوڭ تەسەللى ئىدى. خۇدا كىشىلەر كەمسىتىدىغان مەندەك بىر تۇغ-ماس، ھاياتتىن رايبى قايتقان بىچارە ئايالغا قىلىدىغان ئىش تېپىپ بەرگەن ئىدى. مەن قىزىمنىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇپ بولۇپلا تامىقىنى سىڭدۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى كۆتۈرۈپ ئوينىتاتتىم. ئۇيقۇسى كەلگەندە پەپىلەپ ئۇخلىتاتتىم. سۈيىدۈك لاتىلىرىنى يۇياتتىم. بىر ئىشنى قىلىپ بولسام يەنە بىر ئىش تەييار ئىدى. ئۆزۈمنىڭ تۇغماس ئىكەنلىكىمنى

ئۇنى كۆرۈش مەقسىتىدە ئۆيىمىزگە بىر قېتىم كېلىدۇ، ھەر كەلگەندە ئۇنىڭغا نۇرغۇن نەرسىلەرنى سوۋغا قىلىدۇ. قىزىمۇ ئۇ ئايالغا ئامراق، خۇدا، ئۇ ئايالنىڭ ئۆز ئانىسى ئىكەنلىكىنى قىزىمنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ئۆزۈڭ ساقلىغايىسەن. قىزىمنىڭ لەۋلىرى، قاپقارا قوشۇما قاشلىرى ماڭا ئوخشايدۇ. باشقىلار «ئۆزلىرىدە كىلا ئاق پىشماق قىزدىن بىرنى تۇغۇۋاپلا» دېگەندە كۆڭلۈم يايىراپ كېتىدۇ، لېكىن قىزىم «مەن نېمىشقا دادام ئىككىڭلاردەك ئېگىز ئەمەس» دېگەندەك سوئاللارنى سورىغاندا، يۈرىكىم جىغىدە قىلىپ قالىدۇ. تۇرمۇشتا ئۆزى يوشۇرۇپ كېلىۋاتقان مەخپىيەتلىكىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەشتىنىمۇ ئارتۇق ۋەھىمە بولمىسا كېرەك. مانا ئون سەككىز يىلدىن بۇيان مەن ۋەھىمە ئىچىدە يوشۇرۇپ كېلىۋاتقان سىر بۈگۈن ئاشكارىلاندى.

ئۇلار قۇچاقلىشىپ تۇراتتى، قىزىمنىڭ كۆزلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ياشلارنى كۆرۈپ قاققان قوزۇقتەك ئىزىمدا تۇرۇپلا قالدىم. تۈگىدى، ھەممىسى تۈگىدى، مىڭبىر جاپادا ئېرىشكەن ئانىلىق سالاھىيىتىمۇ تۈگىدى. قىزىم مېنىڭ ئۆگەي ئانا ئىكەنلىكىمنى بىلدى. ئۇ بىر قېتىم مېنىڭدىن: «مېنى تۇغۇتقۇچى نېمىگە سېزىڭ بولغان ئىدىڭىز؟» دەپ سورىغاندا، ئالىمغا سېزىڭ بولغان، دېگەن ئىدىم. ئۇ بۈگۈن مېنىڭ ئۆزىنى ئالدىغانلىقىمنى، ئەمەلىيەتتە ھەقىقىي سېزىڭلىكىڭنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيدىغانلىقىمنى بىلدى. شۇ تاپتا ئۇ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقاندۇ؟ ئەمدى ئۇ ئۆز ئانىسى بىلەن كېتىدۇ. كىشىلەر مېنى يەنە كەمىستىدۇ... كەچلىك تاماق ۋاقتىدا قىزىم داستىخانغا كەلمىدى، ئۇنى قېنى دەپ سوراشقىمۇ

ئويلاشقۇمۇ ۋاقتىم يوق ئىدى. قېيىن ئانامنىڭ دارىتىملاپ ئېيتىۋالدىغان ئاچچىق گەپلىرىنىمۇ، ئېرىمنىڭ كەمىستىش تەلەپ-پۈزىدىكى قىرتاق چاقچاقلىرىنىمۇ ناھايىتى تېزلا ئۇنتۇپ كەتتىم. بىراق ئەمدىلا تىنچلانغان كۆڭلۈم يەنە پاراكەندىچىلىككە چۈشتى. بالام بىر يېرىم ياشقا تولغان چاغدا تۇغقان ئاپىسى ئۇنى كۆرگىلى كەلدى، ئانا-بالا مېھرى شۇ قەدەر ئۇلۇغ ئىكەن. ئېگىز تاغلارمۇ، دەريالارمۇ ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى باغلىنىشنى ئۈزۈۋېتەلمەيدىكەن. ئاپىسىنىڭ قۇچىقىدا تۇرغان قىزىمغا قولۇمنى سوزسام ماڭا كەلگىلى ئۇنىمىدى. ئوڭايسىزلانغانلىقىمىدىن ئەتراپتىكى تۇغقانلاردىن قاتتىق خىجىل بولدۇم. شۇ چاغدا قېيىن ئانام تۈيدۈرمايلا، قىزىمنىڭ سۆڭىگىچىنى چىمدىۋالدى. قىزىم قىرقىراپ يىغلىغىنىچە ئۆزىنى ماڭا ئاتتى. مەن ھېچكىمنى ماڭا ھېسداشلىق قىلىدۇ دەپ ئويلىمىغانىدىم. قېيىن ئانام بولسا ماڭا لەنەت ئوقۇيدىغان كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدى. مۇشۇ پەيتتە بەلكىم ئۇ ئوغلىنى ئويلىغاندۇ ياكى ئۆزى بىلەن ئوخشاش جىنىستىكى مېنىڭ ھەسرەتمىنى بىر ئاز بولسىمۇ چۈشەنگەندۇ. نېمىلا بولمىسۇن ئۇ مۇشۇ پەيتتە ماڭا ياخشىلىق قىلدى. قەلبىمگە سالغان ئەلەملىك داغلارنى مۇشۇ ھەرىكتى بىلەن پاك-پاكىز يۇيۇۋەتتى.

يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىزىم چوڭ بولۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئەقلىنى قولغا ئېلىشقا ئەگىشىپ يۈرىكىمدىكى ۋەھىمە يەنە كۈچىيىشكە باشلىدى. دوستلىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغاندا ياكى كىمدۇر بىرى ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بېقىۋېلىنغان قىزى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ سالامدىكىن دەپ يۈرىكىم سۇ بولىدۇ. ئاپىسى ھەر يىلى

پېتىنالىمدىم. يىغلاپ قاپاقليرى ئىششىپ كەتكەن ئانىسى ئۇن-تىنسىز بىز بىلەن غىزالاندى. ئېرىم ئەزەلدىنلا ئۇ ئايال بىلەن خۇشى يوق بولغاچقا بىزنى يالغۇز قالدۇرۇپ چىقىپ كەتتى. ئۆي ئىچىدە گۆرستان جىمجىتلىقى ھۆكۈم سۈرەتتى. ئاھ، بۇرۇختۇملۇق! ئاھ، تۇغماسلىقنىڭ دەردى! ئۆزۈمنى يىغدىن ئاران-ئاران توختىتىپ ئېغىز ئاچتىم:

— ئۇنىڭغا ئېيتتىڭىزما؟

— كەچۈرۈڭ، بالا دەردىگە پەقەت چىدىمدىم. قانداقچە دەپ سالغىنىمنى بىلمەيلا قالدىم.

— ئۇ نېمە دېدى؟

— ھېچنېمە دېمىدى. پەقەت «بۇ يالغان» دەپلا يىغلاپ كەتتى. بىچارە قىزىم قانچە ئازابلىنىپ كەتكەن-دۇ؟ ئەركە ئۆسكەن قىزىمنىڭ نازۇك قەلبى بۇ ئازابقا بەرداشلىق بېرەلمەرمۇ؟ ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىش سالاھىيىتىم يەنە بارمىدۇ؟...

ئۇنى ئانىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ تۇرغاندا كۆرگەنچە كەچكىچىمۇ ئۇچراتمە-دىم. كەچلىك تاماق ۋاقتىدا گېلىمدىن غىزا ئۆتىدىغاندەكمۇ ئەمەس، پەرىشان ئولتۇراتتىم. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ ھۇجرىسىنىڭ ئىشىكى ئېچىلغاندەك بولدى ھەم قىزىمنىڭ سۇلغۇن سىماسى ئىشىكتە گەۋدىلەندى. مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالىمدىم. ئۇ ئۈمچە يىگەنچە كېلىپ قۇچقىمغا ئۆزىنى ئاتتى. ھەر ئىككىمىز تۆكۈلۈپ-تۆكۈلۈپ يىغلاپ كەتتۇق. مەن قىزىمنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ قۇلاقلىرىمغا ئىشەنمەي قالدىم:

— جېنىم ئاپا، سىز مېنىڭ ئاپام، سىز مېنى ئانىلىق مېھرىدىن بەھرىمەن قىلدىڭىز، ئۆز ئاتا-ئانىم مېنىڭ يېتىم بولۇپ قېلىشىمغۇم قارىماي ئايرىلىپ كېتىپتىكەن، سىلەر مېنى ئۆز بالاڭلاردىنمۇ بەتتەر ياخشى كۆرۈپ چوڭ قىلدىڭلار، مەن سىلەرگە مەنسۇپ، مەن سىلەرنىڭ ئۆز قىزىڭلار...

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

ئادالەت ئابلىز

تۇغۇلغان كۈن

(ھېكايە)

بۈگۈن گۈلچە ھەرەنىڭ تۇغۇلغان كۈنى ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يېقىن دوستلىرى قاتارىدا ئەسقىرىنىمۇ تۇغۇلغان كۈنى ئۈچۈن ئۆتكۈ-زۈلىدىغان چايغا تەكلىپ قىلدى. بۇنىڭدىن ئەسقىر ناھايىتى خۇشال بولدى.

گۈلچە ھەرە ئۆزىنىڭ گۈزەل ھۆسن-جامالى بىلەنلا ئەمەس، ئۆگىنىشتىكى تىرىشچانلىقى ۋە مۇلايىم، خۇش خۇي مەجەزى

بىلەن ھەممىنىڭ دىققىتىنى تارتاتتى. بولۇپمۇ ئەسقىر ئۇنىڭغا بەكرەك ھەۋەس قىلاتتى. لېكىن بۇ ھەر جەھەتتىن ئۆزىنىڭ گۈلچە ھەرەدىن تۆۋەن تۇرىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئۈمىدسىزلىنەتتى. مېنىڭدەك گاداي ئوقۇ-غۇچىغا گۈلچە ھەرەدەك گۈزەل قىزلار نەزەر سالامدۇ، ئەڭ ياخشى ئۆزۈمنى تارتقىنىم تۈزۈك، دەپ ئويلايتتى ئۇ.

بىرخىل تۇيغۇ ئىچىدە ماگىزىنغا كىردى. 100 يۈەن پۇلنىڭ كۈچى بىلەن قەددىنى رۇسلاپ، گۈلچە ھەرەنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ سۈرۈندىكى قىز-ئوغۇللار بىلەن كۈرۈشۈپ بولۇپ، گۈلچە ھەرەنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— تۇغۇلغان كۈنىڭىزگە مۇبارەك بولسۇن، — دېدى ۋە قولىدىكى ئۇنئالغۇنى گۈلچە ھەرەگە ئۇزاتتى.
— نېمانچە ئاۋارە بولسىز؟ رەھمەت سىزگە.

گۈلچە ھەرە سوۋغاتنى ئىككى قوللاپ قوبۇل قىلغاندىن كېيىن ئەسقەرنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

تاماق تارتىلىپ بولغاندىن كېيىن قىز-ئوغۇللار جۈپ-جۈپ بولۇپ تانسىغا چۈشتى. شۇ ئەسنادا ئەسقەرنىڭ ئېسىگە نۇرئېلى كەلدى. بىچارە، شۇ تاپتا پۇلنىڭ يىتكەنلىكىنى بىلگەن بولسا قانچە ئازاب-لىنىۋاتىدىغاندۇ، مەن نېمە قىلدىم-ھە؟
— نېمە بولدىڭىز، مېجەزىڭىز يوقمۇ؟

گۈلچە ھەرەنىڭ سوئالدىن چۆچۈپ بېشىنى كۆتەرگەن ئەسقەر كۆزلىرىنى ئەپچاقتى:
— ياقەي، ھېچنېمە بولمىدىم.

— ئەمەسە كېلىڭ، تانسۇ ئوينايلى.
ئەسقەر ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى. بىراق پۇتلىرى كالامپايلىشىپ قالغاندەك ھەدپسە قىزنىڭ پۇتىغا دەسسۋالاتتى، قوللىرى تىترەيتتى. گۈلچە ھەرەدىن ھەدەپ كۆزىنى ئەپچاقتى. مۇزىكا ئاخىرلاشتى. ئەسقەر ئورنىغا تەستە كېلىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئەسقەرنىڭ كەيپىياتىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكى گۈلچە ھەرەنىڭ نەزەرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمىدى. ئۇ پات-پات ئەسقەر تەرەپكە قاراپ قوياقتى. بۇ قاراشتىن ئەسقەر تېخىمۇ ھۇدۇقۇپ، خۇددى گۈلچە ھەرە

راست، ئەسقەرنىڭ ئائىلە ئىقتىسادى ناچار، ئانىسى كېسەلمەن، ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنىڭغا پات-پات پۇل ئەۋەتىپ بېرەلمەيدۇ. مۇشۇلارنى ئويلىغىنىدا ئەسقەرنىڭ كۆڭلى بەك يېرىم بولاتتى. گۈلچە ھەرە بۈگۈن ئۇنى تۇغۇلغان كۈنىگە چاقىردى. ئۇنىڭغا بارمىسا بولمايدۇ. بىراق، سوۋغاتنى قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەرزان نەرسە ئاپىرىشقا تېخى بولمايدۇ. قىممەتلىك نەرسە ئالاي دېسە يانچۇق قۇرۇق. ھەي، ئۇ قانداق قىلسا بولار؟ ئەسقەرنىڭ تازا بېشى قاتتى. باشقىلاردىن پۇل سورىسا قانداق بولار، شۇ تاپتا ئۇنىڭغا كىم پۇل بېرىپ تۇرالايدۇ؟ ئەسقەر سۇلاشقىنچە ئاستا ياتاققا قايتىپ كەلدى. ياتاققا ھېچكىم يوق ئىدى. ئۇ مەقسەتسىزلا ئۆزىنىڭ چامىدىننى بىر قۇر ئاقتۇرۇپ چىقتى ۋە ئۈمىدسىزلىنىپ تۇرۇپ قالدى. توساتتىن ئۇنىڭ كۆزى بىر نۇقتىدا توختاپ قالدى. نۇرئېلىنىڭ چامىدىننى ئوچۇق بولۇپ قۇلۇپ بىلەن ئاچقۇچ چامىدان ئۈستىدە تۇراتتى. قارىغاندا ئۇ ئالدىراپ سىرتقا چىقىپ كەتكەن بولسا كېرەك. ئەسقەرنىڭ بىردىنلا نىيىتى بۇزۇلدى. ئۇ ياتاقنى ئىچىدىن تاقاپ، نۇرئېلىنىڭ چامىدىننى ئاقتۇردى. چامىداندا بىر پارچە 100 يۈەنلىك پۇل تۇراتتى. ئۇ پۇلنى ئېلىپ يانچۇققا سالدى-دە، چامىداننى قۇلۇپلاپ، ئاچقۇچنى دېرىزىدىن گۈللۈككە تاشلىۋەتتى. بۇنداق قىلغاندا ئۇنىڭچە بۇ ئىشنى ھېچكىم سېزەلمەيتتى. ئۇ ئېغىر بىر تىنىۋالغاندىن كېيىن ئىشكىنى ئاچتى، ئاچتى-يۇ چۆچۈپ كەتتى. ئىشكىتىن نۇرئېلى كىرىپ كەلدى. ئۇ ئەسقەرنىڭ كەيپىياتىغا دىققەت قىلمىدى. ئەسقەر ئىشكىتىن چاققانلىق بىلەن چىقىپ كەتتى. ئۇ دەككە-دۈككە ۋە ھاياجان ئارىلاشقان

ئوقۇشۇڭ ياخشى كېتىپ بارامدۇ؟ چوقۇم شۇنداق بولۇشىنى ئۇلۇغ ئالادىن تىلەيمەن. ئوغلۇم، بۇ قېتىم ساڭا كۆپ پۇل ئەۋەتەلىدىم، چۈنكى داداڭ ئاغرىپ ياتاقتا يېتىپ قالدى. بالام، بۇ خەتنى ئوقۇپ كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، داداڭمۇ ساقىيىپ قالار. ياخشى ئوقۇغىن، ئەۋەتكەن 100 يۈەن پۇلنى تېجەپ ئىشلىتىپ تۇرارسەن... ئەسقىرنىڭ قولىدىكى خەت يەرگە چۈشۈپ كەتتى. نومۇس ۋە ئەلەمدىن يۈرىكى پۇچىلاندى.

— ئالدىڭدا ئەيىبلىكمەن، — دېدى ئۇ ئۆپكىدەك قىزارغان ھالدا ھالسىز ياتقان نۇرئېلىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، — مەن ئەقىلسىزلىك قىلدىم، مەن ساڭا ئەتە نەدىن بولمىسۇن 100 يۈەن پۇل تېپىپ قايتۇرۇپ بېرىمەن. مەن... مېنى كەچۈر-گىن... — ئۇ شۇنداق دەپلا تالاغا چىقىپ كەتتى. نۇرئېلى ھاڭ-تاڭ بولغىنىچە ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ قالدى.

مەسئۇل مۇھەررىر ساردەم ئىبراھىم

ئۇنىڭ قىلغان ئىشىنى سېزىپ قالغاندەك، ئۆزىنى قويغا يەر تاپالماي قالدى. قىز-ئوغۇللار خۇشال-خورام كۈلكە-چاقچاقلار بىلەن سورۇننى قىزىتماقتا. ئەسقىر بولسا بارغانچە تۈگۈلۈپ كېتىپ باراتتى. ئەگەر بۇ ئىشىمنى گۈلچە ھەرە بىلىپ قالدىغان بولسا، ئىلگىرى-كېيىن تۈگەشكىنىم شۇ، — دەيتتى ئەسقىر ئىچىدە پۇچىلىنىپ، — مەن نېمىدىگەن ھاماقەت-ھە؟ بىر قىزنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن ساۋاقدىشىمنى قاقشاتتىم، ئوغرىلىق قىلدىم، بۇ ئوغۇل بالا ئۈچۈن نېمىدىگەن نومۇس ئىش... —

ئەسقىر ئەمدى چىدىيالىمدى. ئۇ باشقىلارنىڭ دىققەت قىلمىغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ غىپىدىلا ئۆيدىن چىقۋالدى. ئۇ ياتاققا كىرگەندە نۇرئېلى كارىۋىتىدا ئوڭدىسىغا ياتاتتى. ئەسقىرنىڭ كۆزى ئۈستىلەرنىڭ ئۈستىدە چېچىلىپ ياتقان خەتكە چۈشتى. ئۇ ئىتتىك خەتنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى:

ئوغلۇم نۇرئېلى قانداق ئەھۋالنىڭ؟

غۇنچەم سەمەت

ھالقا

(ھېكايە)

تۇرىلا؟ — دېدى ھاۋاخانىمۇ بوش كەل-مەي، — باشقا ئاياللاردىن نەرىم كەمتى مېنىڭ، ھازىرچۇ، ھەممىسىنىڭ قوش-قوش ئالتۇن جابدۇقلىرى بار، خەققە قاراپ بېقىپ بىر نېمە دېسىلە.

— خەق، خەق دەۋىرىدىكى نەسەن، خەق كېلىپ بىزنىڭ ئۆيىنى تۇتۇپ بېرىد-دىغاندەك، مەنمۇ قەستەن ئېپپەرمە يۋاتقە-نىم يوققۇ، ئۆزۈڭ بىلسەن، ئالدىنقى يىلى

— ئالتۇن زەنجىر، ئالتۇن زەنجىر دەۋىرىدىكى نەسەن، خۇددى مەن بىر ئالتۇن كاننى ئېچىۋالغاندەك، — دېدى يۈسۈپئاخۇن ئايالغا تەرىنى تۇرۇپ.

— ۋاي-ۋۇي، ئالدىلىرىغا كەلگىلى شۇنچە يىل بوپتۇ. ئىككى قىز، بىر ئوغۇللۇق بولدۇق. بالىلار ئۆزىمىز بىلەن تەڭ بولغىچە ئاران ئەپ بەرگەنلىرى بىر جۈپ ئالتۇن ھالقا بوپتۇ. يەنە نېمە تەرىلىرىنى

ئەكرەمنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇردۇق، ئۇ ئىشقا ئاز پۇل كەتمىدى. بۇ يىل ماۋۇ قىزنىڭ ئۆزى پۇل تۆلەيدىغان ئوقۇشقا ئېسىلۋالدى. مەكتەپنى پۈتتۈرسە، بۇنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرىمىز دەپ يەنە قانچىنى خەجلەيمىز تېخى، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، — دېدى يۈسۈپئاخۇن تاماكسىغا ئوت تۇتاشتۇرغاچ.

— ۋاي-ۋوي...! ئەمدى مېنى ئوقۇتقان ئازىراق پۇلۇڭلارغا مىننەت قىلۋاتامسىلەر؟ پۇل خەجلەنگەن سىلەرلا ئەمەس، سىندىمىزدىكى مەندىن باشقا 35 بالىنىڭ ئاتا-ئانىسىمۇ سىلەرگە ئوخشاش، ھەتتا سىلەردىن ئارتۇق خەجلەنگەن! — دېدى ئىچكىرىكى ئۆيدە دەرس تەكرارلاۋاتقان زۈمرەت يۈگرەپ چىقىپ.

— بولدى، بولدى! كىرىپ تەكرابىڭنى قىل! — دېدى يۈسۈپئاخۇن قىزغا زەردە بىلەن، — ئاۋۇ بەغەرەزمۇ بىر تىيىن ئېشىنمايدۇ، تېخى ئۆيدىن پۇل سورىشى قالىتس، نېمىگە خەجلەيدىكىن تاڭ. — قىزىككەنلا، تاماقتى سىرتتىن يەيدىغان تۇرسا.

— ساتتارنىڭ ئوغلىمۇ ئەكرەم بىلەن بىر ئىدارىدىغۇ، شۇمۇ يەپ-ئىچكەندىن سىرت ھەر ئايدا ئۆيىگە يۈز سوم، بەزى ئايلاردا ئۈنىڭدىنمۇ كۆپ ئەكرەمدىكەن. — ئادەمگە ئادەم ئوخشامتى.

* *

ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتۈپ، يۈسۈپ-ئاخۇن ئۆيىگە خۇشال كىرىپ كەلدى ۋە قازان بېشىدا چۆرگىلەپ يۈرگەپ ئايالغا: — ھاۋا، ئاخىر مۇرادىڭ ھاسىل بولىدىغان بولدى! — دېدى خۇشاللىق

بىلەن.

— قانداقسىگە؟ نېمىنى دەيلا؟ — دېدى ھاۋاخان دەماللىققا ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي.

— قارا ئانىسى، ئاشۇ يىلى ئىچكىرىگە بارغاندا بىر ئاداش بىلەن ئىككىمىز بىر مېھمانخانىغا چۈشۈپتىكەنمىز. يېقىن ئاغىنە بولۇپ قالدۇق، دېگەننىمۇ ساڭا؟

— ھە-ھە، ھېلىقى تۇرسۇنمۇ؟ ئېسىمدە.

— بۈگۈن كوچا ئارىلاپ يۈرۈپ شۇ ئاداشنىڭ دۈكىنىغا كىرىپ قاپتىمەن. ئىككىمىز ئۇزۇن پاراڭلاشتۇق. ئۇ ھازىرمۇ شۇ ئوقىتىنى قىلىپ تۇرىدىكەن.

— قانداق ئوقەت؟

— قانداق ئوقەت دەيدا. ئېلىپ ساتارچىلىق بولمامدۇ، — دېدى يۈسۈپئاخۇن ۋە ئايالىنىڭ ئالدىغا سەل يېقىنلاپ كېلىپ پەس ئاۋازدا قۇلىقىغا پىچىرلىدى، — ئېيى كېلىپ قالسا ئاقنىمۇ سېتىپ قويدىكەن. — ئۇنداق بولسا مېنىڭ نېمىگە مۇرا-دىم ھاسىل بولىدىكەن؟ يا مەن ئۇنى چەكمىسەم.

— توختىمامسەن، ئادەمگە پىنىڭ يوسىكاللىسىنى چىقىرىپ بولغىچە... — ھە، قۇلىقىم سىلىدە.

— قارا، ئۇنىڭ بىلەن ئۇزۇن پاراڭ-لاشتىم. مۇشۇ كۈندە ئۇنىڭ تىجارىتى تازا ئېقىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە مالغا قارىغاندا ھەممىدىن بەكرەك ھېلىقىنىڭ بازىرى بەك ئىتتىكىمىش. پۇلى بارلار پۇلغا، پۇلى يوقلار نەرسىگە ئېلىشىدىكەن. خۇمارى تۇتۇپ كەتكەنلەر بەزىدە پۇل تاپالمىسا قولىغا ئىلىشكەنلىكى نەرسىنى ئالىدىكەندە، ئۇدۇل كەلگەن باھاغا ساتىدىكەن. بەزىدە ئالتۇن جابدۇقلارمۇ

— ئەكرەمنىڭ قېشىغا بىر بېرىپ كەلگەن بولسا، ھەپتىدىن ئاشتى ئۆيگە يولۇقىمغىلى، بايا ئولتۇرسام « ئەكرەمنىڭ ئىدارىسىدىن كەلدۇق » دەپ ئىككى ئادەم كەپتۇ. ئازراق ئولتۇرۇپ چىقىپ كەتتى. — دېدى.

— ئارزۇلۇق ئوغلۇڭغا نېمە بوپتۇ؟ ئۇلار نېمە ئىش بىلەن كەپتۇ؟

— ھەي، بۇ بالىنى نېمە دېسەك بولىدىكەننىڭ، ئىككى كۈن بولدى ئىشقا كەلمەيۋاتىدۇ، دەپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئەكرەم تۈزۈككەن ئىشلىمەيدى. كەن، بىر كۈن ئىشلىسە ئۈچ كۈن يوق، ھە دېسە ئىش ئورنىدىن ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كېتىپ، ئۆزى خالىغان چاغدا قايتىپ كېلىدىكەن، يولدىن ئۆتكەن ماشىنا، تراكتورلارنى قالايمىقان توسىۋېلىپ، يوق باھانىلار بىلەن خالىغانچە جەرىمانە قويۇپ، خەقنى قاقتى-سوقتى قىلغاچقا بەزى شوپۇرلار ئىدارىگە كېلىپ ئەرز قىلغان ئوخشايدۇ. ئۇلار بۇ ئىشلاردىن بىزنى خەۋەردار بولۇپ قېلىڭلار. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە بىز ئەكرەمنى ئىشلىتىشكە ئامالسىز قالىمىز، دەيدۇ. دادا بولغاندىكىن ئۆزلىرىمۇ بىر...

— ھە، ئىشنىڭ يامىنى چىققاندا دادا بولغاندىكىن دەيسەن، مەن بىر نېمە دېسەم سەن دائىم ئۇنىڭغا چاپان ياپىسەن، — دېدى يۈسۈپئاخۇن ئايالغا ھومىيىپ، — ھۇ، ئادەم بولمايدىغان مۇتھەم، شۇنچە پۇل خەجلەپ، نەچچە ئىشىككە باش ئۇرۇپ، خەقنىڭ ئالدىدا سارغىيىپ-تاتىرىپ يۈرۈپ مىڭ تەستە بىر ئورۇننى تېپىپ بەرسەم قىلغان ئىشنى قارا... — ئۇ زەردە بىلەن قايناپ كەتتى، شۇ تاپتا ئۇ ئاچچىقىدىن يېرىلىپ

كەپ قالىدىكەن. زەنجىر، زەنجىر دەپ قۇلاق-مېگەمنى يەپ بولدۇڭ. مەن ئۇنىڭغا دەپ قويدۇم. بۇدا ئېپى كېلىپ قالسا ساڭا، شۇنىڭدىن ئېلىپ بېرەي دەيمەن. ئەرزانا ئېلىۋالىمىز.

— خەقنىڭ قورسىقى ئاغرىپ قالغان نەرسىنى...

— ھەي، خوتۇن خەق دېگەننىڭ زادى چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا دېگەن راست گەپ. خەق دېگەنمىچۇ، چىدىمىغاندا ساتىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈن-مەي قالغاندا قورسىقى ئاغرىشى ئۇياقتا تۇرسۇن، ساتالغىنىغا خۇش بولىدۇ، — دېدى يۈسۈپئاخۇن خوتۇنغا چۈشەندۈرۈپ. شۇندىن كېيىن ئەر-ئايال ئىككىسى كۈندە دېگۈدەك ئالتۇننىڭ گېپىنى قىلىدىغان بولدى. يۈسۈپئاخۇن پات-پات تۇرسۇننىڭ دۈكىنىغا كېلىپ تاغدىن-باغدىن پاراڭلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ قاراپ قوياتتى. ئۇ ئايالى ئاسىدىغان ئالتۇن زەنجىر ۋە ئارقىدىن دوست-دۈشمەنلىرىنىڭ كۆزلىرىنى ئالا چەكمەن قىلىپ ئۆز قولىغا خۇددى تۇرسۇنغا ئوخشاش سېلىۋالىدىغان ئالتۇن ئۈزۈكنىڭ ۋە سۆھبەتسىدە كۈنلىرىنى ئۈمىد، ئارزۇ، شېرىن خىياللار ئىلكىدە ئۆتكۈزمەكتە ئىدى. ئۇ ئەمدى: تېخىمۇ كۆپ ئادەملەر خروئىن چەكسە، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قىممەت باھالىق نەرسىلىرىنى ئەرزان باھادا تۇرسۇنغا ساتسا، بۇلار تۇرسۇن ئارقىلىق مېنىڭ قولىمغا كىرسە، دەپ ئويلايدىغان بولدى.

بۈگۈن يۈسۈپئاخۇن ئالتۇننىڭ خەۋىرىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن ئەتىگەندىلا چىقىپ كېتىپ، كەچ كىرگەندە ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۇ ئىشىكتىن كىرىشى بىلەنلا ھاۋاخان جىددىي تەلەپپۇزدا:

تۈگۈنچە كىنى ئالدى-دە، مەغرۇرانە قىياپەتتە:

— ماۋۇ كەپ قايتىكەن، ئالدىم. زەنجىر كېيىن بولۇپ قالار، يا بولمىسا بۇنى ئۆزگەرتسە گەم بولىدىغۇ، — دەپ ھالقىنى چىقىرىپ ئۆزىگە تەشئالىق بىلەن قاراپ تۇرغان ئايالغا بەردى. ھاۋاخان خوش تەبەسسۇم بىلەن ئېرىنىڭ قولىدىن ھالقىنى ئالدى-دە، ئۆرۈپ-چۆرۈپ بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن چىرايىدا قانداقتۇر بىر خىل ھەيرانلىق، تېگىر قاش ئەكس ئەتتى. ئۇ يۈگۈرۈپ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئايالنىڭ بۇ غەلتە ھەرىكەتلىرىدىن ئەجەبلىنەن يۈسۈپئاخۇن ھەيران بولغان ھالدا ئايالنىڭ كەينىدىن ئىچكىرىكى ئۆيگە كىردى.

— ۋاي ئۆلەي، بۇ نېمە ئىش؟! ۋاي ئاللا، ۋاي قانداق قىلاي... — نېمە بولدى؟! — دېدى دەماللىققا ھېچ نەرسىنى چۈشىنەلمىگەن يۈسۈپئاخۇن. — ئەكەلگەنلىرى ئۆزۈمنىڭ ھالقىسىدەكەن، ھالقام قويغان جايدا يوق تۇرىدۇ. مانا قارىسلا...

— نېمە دەۋاتىدۇ ما خوتۇن؟ — دېدى يۈسۈپئاخۇن ئايالنىڭ قولىدىن ھالقىنى ئېلىپ قاراپ. — مېنى ئالداپلا، ئۆزۈمنىڭ ھالقىسىدەكى...

— نېمە دەيسەن؟ مەن بۇنى تۇرسۇننىڭ ئۆز قولىدىن ئالغان تۇرسام. — ياق، بۇ ئۆزۈمنىڭ ھالقىسى! قارىسلا، ماۋۇ ئۇلانغان يېرىگە، خۇدا ھەققى ئۆزۈمنىڭ.

— بۇ زادى قانداق گەپ بولۇپ كەتتى؟ — يۈسۈپئاخۇن ھەيرانلىقتا نېمە قىلىشىنى، نېمە دېيىشىنى بىلمەيلا

كېتەيلا دەۋاتاتتى. ھېلىدىن ھېلىغا تاما-كىسىنى پۇرقىرىتىپ چىكىپ، ئوغلىنى تىللايتتى. ئاچچىق خۇددى ئۇنىڭ ئىككى كۆزىگىلا يىغلىغاندەك، سېمىز قاپاقلىرى بېسىۋالغان قىسماق كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاقنايتتى. ئۇ ئاخىر ھاۋاخاننىڭ تامىقىغىمۇ قارىماي ئىلغۇچتىكى چاپىنىنى ئېلىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى.

تۇرمۇش دېگەن قىزىق نەرسە. ئۇ خۇشاللىق بىلەن قايغۇ، ئاچچىق بىلەن تاتلىقنىڭ بىرىكمىسى. نەچچە كۈندىن بۇيان ئوغلىنىڭ بەگباشلىقىدىن قاتتىق خاپا بولۇپ يۈرگەن يۈسۈپئاخۇن بۈگۈن ئۆيىگە كەلگەن ئوغلىنى قانغۇدەك بىر تىللىۋېلىپ، ئىچى بوشاپ قالغاندەك يېنىكلەپ قالدى. كەچقۇرۇن «مال» نىڭ كېلىپ قالغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ تېخىمۇ خۇشال بولدى. ئۇ ئاغىنىسىنىڭ قولىدىن بىر جۈپ ئالتۇن ھالقىنى ئالغاندا كاللىسىدىن زەنجىر ئەمەس ھالقىكەندە، يەنە كېلىپ ئايالىنىڭ ھالقىسىغا ئوخشاش شەكىلدىكى ھالقىكەن، دېگەن ئوي غىل-پال ئۆتۈپ كەتتى. ئەمما ئارقىدىنلا مەيلى ئەمەسمۇ، باشقا پاسۇنغا ئۆزگەرتىپ سوقتۇرۇۋالسا بولىدىغۇ، دەپ ئۆز-ئۆزىگە تەسەللى بەردى ۋە ئاغىنىسىنىڭ دېگىنى بويىچە 300 سومنى بىر مۇ بىر ساناپ ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزغاندىن كېيىن بۇ خوش خەۋەرنى ئايالغا تېزراق يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆيىگە يۈگۈردى.

يولدىشىنىڭ تاشقىرىقى ئىشكىتىلا ئۆزىنى چاقىرىپ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھاۋاخان بىرەر ئامەتنىڭ بارلىقىنى سەزدى. — دە، ئالاھىدە خوش تەبەسسۇم بىلەن ئىشىك تۈۋىگە كەلدى. يۈسۈپئاخۇن يانچۇقىدىن قولىغا ئالغان كىچىككىنە

قالدى، — ئۆيگە ئوغرى كىردىمۇ يا؟ —
دېدى ئۇ ئايالغا قاراپ.

— مەن ئۆيدىن بىر قەدەممۇ نېرى
بولسام، نەدىكى ئوغرىكەن ئۇ؟
— باشقا بىرەرى، يا بولمىسا تۇغقانلار.
دىن كەلدىمۇ؟

— ياق، ئون نەچچە كۈننىڭ ياقى
ئۆيگە گۇمانلانغۇدەك بىرەر ئادەمنىڭ
كەلگىنى ئېسىمدە يوق.

— ئەكىلە ئاۋۋىنى، بېرىپ تۇرسۇن.
دىن بىر سوراپ كۆرەي، بۇ زادى قانداق
گەپ؟ — يۈسۈپئاخۇن ھالقىنى ئېلىپ
يانچۇقىغا سالدى. دە، ئىشىكتىن ئىتتىك
چىقىپ كەتتى. ئۇ بايا ئۆيگە قانداق
تېز كەلگەن بولسا، شۇ سۈرئەتتە
مېڭىپ، ئۇدۇل تۇرسۇننىڭ دۈكىنىغا
كىردى.

— ئاداش بۇ ھالقىنى سەن كىمدىن
ئالدىڭ؟ — ئۇ جىددىي قىياپەتتە ئاغد.
نىسىدىن سورىدى.

— نېمە بولدى ئاداش؟ بۇنى ھېلىقىنىڭ.
غا يېڭىدىن كىرىشكەن بىرى ئەكەپتىكەن.

ئەمەتجان مەمەت

ئېچىپ قويدۇم دېرىزەمنى شامالغا

ئېچىپ قويدۇم دېرىزەمنى شامالغا،
شاماللاردىن كۈيلىرىڭنى بىلەي دەپ.
ھېلىرىمنى چۈشەپ قويدۇم خيالغا،
چۆچۈتمسۇن دەپ مەن سېنى ئەركىلەپ.

ئېچىپ قويدۇم دېرىزەمنى شامالغا،
يوقلاپ ئۆتەر دېگەن ئويدا تىنىڭ.
يۈرىكىمنى ئېلىپ قويدۇم بىر يانغا،
ھۈجەيرەمدە سوقسۇن دېدىم يۈرىكىڭ.

نېمىگە بۇنچىۋالا جىددىيلىشىپ كەتتىڭ؟
— ئۇنىڭ بۇ ھالقىنى نەدىن ئالغانلىقى.
نى بىلەلدىڭمۇ؟

— ئۇنى نەدىن بىلەي، مەن مالنى
ئېلىشنىلا بىلىمەن. نېرى-بېرىنى سۈرۈش.
تۈرۈپ نېمە قىلاي. نېمە ئىش بولدى
دېمەمسەن، ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرماي.

دەل مۇشۇ چاغدا بىرى ئىشكىنى يېنىك چېكىپ
قالدى، تۇرسۇن بېرىپ ئىشكىنى ئاچتى. دە:
— مانا-مانا، ئۆزىلا كەلدى ئەمەس.
مۇ. مانا مۇشۇ يىگىت، — دېدى ئۇ
ئەمدىلا بىر پۈتتىنى بوسۇغىغا سالغان
يىگىتنى يۈسۈپئاخۇنغا كۆرسىتىپ.

— ئەكرەم!؟ سەن...!؟ —
يۈسۈپئاخۇن پېشانىسىگە بىرنى ئۇردى:
— ئاھ خۇدا! مېنى خۇدا ئۇردى،
بىز تۈگىشىپتىمىز ئەمدى! — يۈسۈپئاخۇن
پېشانىسىنى تۇتقىنىچە ئورنىدا ئولتۇرۇپلا
قالدى. ئەكرەم بولسا قاققان قوزۇقتەك
ئىشىكتە تۇرۇپلا قالدى.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

ئېچىپ قويدۇم دېرىزەمنى شامالغا،
شاماللاردا ئىسمىم بارمۇ جۆيلىسەڭ.
چىچىۋەتتىم سۈرئىتىمنى ھاۋاغا،
تونۇۋالغىن چېنىم ئەگەر بىلىمسەڭ.

ئېچىپ قويدۇم دېرىزەمنى شامالغا،
يوللىغاندۇ دېدىم ماڭا مۇھەببەت.
قويۋەتتىم كۈيلىرىمنى سامالغا،
چېنىم سەنمۇ دېرىزەڭنى ئېچىۋەت.

ئوسمانجان ئابدۇرېھىم

نەسەر سۈرتى

ئانىلار

ئەي، ئانىلار، سىلەر بىر بۇلاق،
قاندۇرغان كەڭ دەشتى-چۆللەرنى.
بولسىلەر ئۆزۈڭلەر قاقشال،
ئېچىلدۇرۇپ نەپىس گۈللەرنى.

ئاتلار

ئەي، ئاتلار سىلەر بىر دەرەخ،
سايەڭلەردىن ئالىمىز ھۇزۇر.
كېيىپ سىلەر كونا پەشمەتنى،
بىزنى ياساپ قويدۇڭلار پوزۇر.

بوۋىلار

ئەي بوۋىلار، سىلەر ئېگىز تاغ،
ئۆمۈر بويى يۆلىنىدىغان.
زىمىستاندا مۇزلىغان جانلار،
قوينۇڭلارغا بۆلىنىدىغان.

مومىلار

ئەي مومىلار، سىلەر مۇقەددەس،
زېمىندىكى ئۇلۇغ پەرىشتە.
ھەيران بولماڭ مومىلار ھەرگىز،
تەڭرى ئورۇن بەرسە ئەرشتە.

سابىر جان سىيىت

شېئىرلار

مېنى كۈت

تاڭ سۈزۈلۈپ قۇياش ئىللىق كۈلگەندە،
قۇياش كەبى ياشاپ گۈزەل مېنى كۈت.
داللىلارغا چۈشكەندە تۈن يۇلتۇزلۇق،
تولۇن ئايدەك تۇرۇپ ئەۋزەل مېنى كۈت.

چىمەنلەردىن گۈللەر تېرىپ كېلىمەن،
گۈللەر كەبى جىلۋە بىلەن مېنى كۈت.
مۈشكۈللەرنىڭ تاناۋىنى تىلىمەن،
مۆجىزىدەك نادىر، لېۋەن مېنى كۈت.

يىراقلارغا كەتتىم بەلكىم كەلمەسمەن،
كېلىدۇ دەپ تاقىتىڭ تاق مېنى كۈت.
ھىجران دېگەن نۇرسىز زۇلمەت ھېمىشە،
ۋىسال دېگەن تاڭدەك ئاپئاق مېنى كۈت.

گۈلباھاردىن كۈتىدۇ جاۋاب

دەيدىپ يۈرەر ئىزغىرىن شامال،
تۆكۈلمەكتە شاختىن ياپراقلار.
سەگىمەكتە ئاستا تەبىئەت،
چاچرىمايدۇ گۈلدىن پۇراقلار.

تۇرار تەمكىن يالغۇز بىر چىنار،
كۆزلىرىدە مەنىلىك قاراش.
ۋۇجۇدىدىن ئاقار بىر ناخشا،
يىلتىزىدا قۇمبولماقتا تاش.

ئۇ تۇرىدۇ رۇسلاپ قەددىنى،
ئۇنى قىلسۇن يۆگەيلەر تاۋاپ.
قار-قىراۋلار ئاڭا بى تەسىر،
گۈلباھاردىن كۈتىدۇ جاۋاب.

ئابدۇلئەھەت ھەسەن بارچۇقى

ئىنسانلار

بىر كېلىدۇ، بىر كېتىدۇ بۇ ئالەمدە ئىنسانلار،
 يوق نەرسىنى بار قىلىدۇ بۇ ئالەمدە ئىنسانلار.
 بارلىقىنى بېغىشلاپ ئىنسانىيەت بەختىگە،
 مۇھەببەتنى يار قىلىدۇ بۇ ئالەمدە ئىنسانلار.
 ئەجرە بىلەن روناق تېپىپ، ئىجىل-ئىناق، ئۆم ياشاپ،
 ئۆز ئۆمرىنى ساز قىلىدۇ بۇ ئالەمدە ئىنسانلار.
 مىسكىنلەرنى قۇتقۇزۇپ، يۆلەك بولۇپ ئاجىزغا،
 زىمىستاننى ياز قىلىدۇ بۇ ئالەمدە ئىنسانلار.
 ئادەم بولۇپ تۆرەلگەنگە رازى ئەمەسلەرمۇ بار،
 شۇڭا جاننى خار قىلىدۇ بۇ ئالەمدە ئىنسانلار.
 يامان ئىش قىپ، ئۆزىگە، ئەلگە زىيان يەتكۈزۈپ،
 ئۆز يولىنى تار قىلىدۇ بۇ ئالەمدە ئىنسانلار.
 ياخشىلار كۆپ بۇ جاھاندا، يامانلار ئاز، دۇنيانى
 قىلار گۈللەپ چىمەنزار بۇ ئالەمدە ئىنسانلار.

نۇرمە ھەممەت توخنىياز

ۋەتەن

ئوغلۇڭمەن ئەي ئانا ۋەتەنم،
 سەن مېنى تۇغدۇڭ ھەم چوڭ قىلدىڭ.
 كەڭ ئىللىق قوينۇڭدا كۈلدۈرۈپ،
 بىر ئۆمۈر بەختىمنى ئوڭ قىلدىڭ.
 گۈزەلسەن ئالەمدە تەڭداشسىز،
 جامالىڭ قۇياشتەك چاقنايدۇ.
 باغرىڭ كەڭ تۈگمەس خەزىنە،
 باغرىڭدا ھاياتلىق ياشنايدۇ.
 كۈيلىسەم تۈگمەس تەرىپىڭ،
 قۇچىڭ گۈزەللىك دۇنياسى.
 رازىمەن سېنىڭدە كۆز يۇمسام،
 ئېچىلىپ ئىجادىم رەناسى.

ئابلز ئىبراھىم

ئىككى شېئىر

ۋىسال

تۇمان تارقاپ كېتىپتۇ سەھەر،
 گۈلگۈن ئۇيۇق، ئالتۇنرەڭ قۇياش.
 سېغىنغاچقا نۇرلۇق ۋەسلىڭنى
 مەن ئالدىڭغا كەلدىم ئالدىراش.

غايىب بولدى رەھىمسىز ھىجران،
ئېلىپ كەلدىم ساڭا مۇھەببەت.

ئىشكىڭنى ئاچ جېنىم دەرھال،
يۈرەكتە ئۇ، مە، قولۇڭغا ئال.

ئىشتىياق

يېنىمدىلا خۇش سۈلكەت بىلەن،
ئولتۇرىدۇ بىر گۈزەل رەنا.
كۆزلىرىمنى ئۈزەلمەي ھېچ،
ۋۇجۇدىغا مۇھەببەت مەنا.

باقتىم ئاڭا باغلاپ ئىشتىياق،
تۇيغۇلىرىم قايناق تۇر شۇنچە.
دەيدۇ تىلىم تىنماي تەكرارلاپ
بۆلبۈل بولاي سەن بولغىن غۇنچە.

مايمۇنە كېرىم

ئۇنتۇلماس تۇيغۇ...

ئۇزاتقان ئىدىڭسەن مېنى ئۇن-تىنىسىز،
شۇ ئوتلۇق قاراشلار ئېسىمدە تېخى.

ئە بەدىي ۋىسالغا ئېرىشتىم دېسەم،
تۇرىدۇ باغرىمدا ھىجراننىڭ ۋەسلى.

تىترىگەن ۋۇجۇدۇم گويا سىماپتەك
ئۇ چاغلار قەيەرگە مۆكۈنگەن، قېنى؟

بىر جۇشقۇن تۇيغۇدا ياشاپ كېلىمەن،
ئوت بولۇپ، نۇر بولۇپ يانار مۇھەببەت،
ئۇنتۇلار ھەممە ئىش، ھەممە شەيئىلەر،
ئۇنتۇلماس ئالەمدە شۇ تۇيغۇ پەقەت.

يىراقلاپ كەتتىم دەپ ھەسرەتلىك تىنسام،
سەن يىراق كېتىپسەن مېنىڭدىن ئەسلى.

مەمتىن ھاجى مۆلجەرى

ۋەتەن مۇھەببىتى

ئەي ۋەتەن سۆيۈملۈك، جانجان دىيار
يېتىلدىم مېھرىڭدىن بولۇپ نەۋقىران.

ئەجدادلار يولىدىن مېڭىپ كېلىمەن،
پۇرىقىم ئاينىماس پۇراقلىرىڭدىن.

ئۇلۇغ بوپ ئۇلغايدىغان ئوغۇللۇرۇڭ كۆپ،
سەن ئۈچۈن پەرۋانە بولىمەن ھامان.

بۈيۈكلۈك رەمزى سەن، بۈيۈك سەن چەكسىز،
ئاقارغان چاچلىرىڭ تاغلاردىكى قار.

بىر يورۇق نۇقتىغا ئايلاندىم سەندە،
قۇۋەت ئېپ شەربەتلىك بۇلاقلىرىڭدىن.

يىلتىزىم سېنىڭدە، سۇلماس دەرەخمەن،
چۈنكى سەن قىش ئەمەس مەڭگۈ بىر باھار.

خاسىيەت ئەمەت

كىتاب

جاھاننى كىزىشكە يېتەمتى قۇرىم،
ئېيتقىنا، ئەزىزىم، سىردىشىم كىتاب.

سەن بىلەن جاھاننى كېزىمەن دەمدە،
سەن ماڭا قاناتسەن، سەن ماڭا ئاپتاپ.

گۆھەرلەر كانسەن، ئەقىلنىڭ كۆزى،
قۇيۇلار ھېكمەتلەر قەلبىمگە تىنماي.
ئۆلپەتسەن، دىلكە شىسەن، غەمخور قاياشسەن،
كۈندۈزى قۇياشۇ، تۈندە تولۇنئاي.

مەن ساڭا ئاشىقمەن، سەنمۇ ھەم شۇنداق،
دېمەككى دەملەرم يۈكلۈكتۈر بىر-بىر.
كۆچەرسەم بەتلەرنى ئېڭىمغا ئەينەن،
ئالدىمدا تاغلارمۇ تىترەيدۇ دىر-دىر.

دىلشات مۇھەممەتتىياز

ياشايمەن سۆيگۈگە تولۇپ

كېلسەن ھەر كۈنى بەختىمنى ئېلىپ،
قەلبىمگە بىر ئوتنى سالىسەن ئاستا.
يۈرىكىم ئاجايىپ يايىراپ كېتىدۇ،
دىللىرىم گويىكى بىر كۈي، بىر ناخشا.

ئۈمىدلەر قەلبىمدە يانغان بىر گۈلخان،
چوققىلار تۇيۇلار بىر چېكىت بولۇپ.
بەخت ۋە ئۈمىدلەر ئايرىلما مەندىن،
ياشايمەن ئەبەدىي سۆيگۈگە تولۇپ!

ئەسقەر ئابدۇرېشىت

دوستۇمغا

ئەبجەش خىيال توزانلىرىغا
كۆممە ئۆتكۈر پارلاق زېھنىڭنى.
زارلانمىغىن ھاياتتىن دوستۇم،
بەر ئۇنىڭغا سۆيگۈ-مېھرىڭنى.

يوقاتمىغىن ئەسلا ئەقىل-ھوش،
قەرزىڭ كۆپتۈر تېخى بوينۇڭدا.
سەن ئاتقۇزار تاڭ بار ئۇيۇقتا،
سەن تۆكىمگەن ئوت بار قوينۇڭدا.

سۇلايمان بارات

رۇبائىلار

ھەقىقىي گۈزەللىك چىرايدا ئەمەس،
گەر بولسا ۋاپانىڭ بولمىغىمۇ تەس.
ئۇ پەقەت يۈرەكتە بولار ئەبەدىي،
ئاپتاپقا، ئىمانغا، سۆيگۈگە پەۋەس.

ۋە لېكىن تۇمشۇقتىن ئىلنار تۈلكە،
رەڭگى چۈن زەر-ئالتۇن بولالماس سامان.

* * *

يامانغا يان بېسىپ ياپمىغىن چاپان،
ۋە ياكى ئىزىغا باسمىغىن تاپان.
راست سۆزلە، ھەق سۆزلە بېشىڭ كەتسىمۇ،
ئۆمۈرنى قىسقارتار ھەمىشە بوھتان.

* * *
ھىيلىلەر قىلىدۇ ھىيلىگەر ھامان،
ئالەمدە ھەممىدىن ھىيلى بەك يامان.

قۇربان ئۆمەر

يورۇق زەررە يارىتىدۇ سۆيگۈنى

ياخشى كېلىپ بەرپا قىلسا باغلارنى،
يامان كېلىپ ئاپەتلەرنى باشلىغان.

ياخشىلارغا يار ھەمىشە شان-شەرەپ،
يامانلارغا قارار دىل ۋە كۆز قېنى؟
سايىلارنى قوغلاپ يۈرەر شوللار،
يورۇق زەررە يارىتىدۇ سۆيگۈنى.

سەن ئىشەنمە يامانلارنىڭ سۆزىگە،
قايسى يامان شۇملۇقنى تاشلىغان؟
ياخشى كېلىپ گۈل ئۈندۈرسە ئېتىزغا،
يامان كېلىپ قىراۋ-ئۇششۇك تاشلىغان.
ياخشى كېلىپ تىك تۇرغۇزسا ئۆملۈكنى،
يامان كېلىپ نىزالارنى تاشلىغان.

بۇ ساندىكى شېئىرلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى ئوسمانجان ساۋۇت

پارتىيە رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى
گۈللەندۈرەيلى

— ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسى پارتگۇرۇپپىسىنىڭ شۇجىسى
چىن خۇڭبو ئىلىدا ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكىلەر بىلەن سۆھبەتلىشىش

1994-يىلى 7-ئاينىڭ بېشىدا ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسى
پارتگۇرۇپپىسىنىڭ شۇجىسى چىن خۇڭبو ئىلىدا ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكىلەر
بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئىلى ئوبلاستى ۋە ئىلى ۋىلايىتىدىكى ئەدەبىيات-سەنئەت
خىزمىتىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ئىگىلىدى، كۆپچىلىكنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتىنىڭ
تەرەققىياتى توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى ئاڭلىدى. سۆھبەت يىغىنىغا «جۇڭگو غەربىي
دىيار ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى دۇشىڭفۇ قاتارلىقلارمۇ
قاتناشتى.

يولداش چىن خۇڭبو ئالدى بىلەن 1994-يىلى 2-ئايدا جۇڭگو ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى
بىرلەشمىسى ئاچقان مەملىكەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسى خىزمەت
يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى، ئاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ بىر نەچچە پىكىرىنى ئوتتۇرىغا
قويدى.

ئۇ مۇنداق دېدى: ئىلى ئوبلاستلىق، ئىلى ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى
بىرلەشمىسىنىڭ خىزمىتى ناھايىتى ياخشى ئىشلەندى، نەتىجىلىك بولدى. ئوبلاستلىق
ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسىنىڭ شارائىتى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە بىر قەدەر
ياخشى. ئوبلاستلىق ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسى ۋەكىلىنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق
ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسىنىڭ 2-ئومۇمىي يىغىنىدا قىلغان سۆزى ناھايىتى
ياخشى ئىنكاس قوزغىدى. ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسىنىڭ ئەھۋالى
بىر قەدەر قىيىن، ئەمما ۋىلايەت رەھبەرلىرىنىڭ ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى
بىرلەشمىسىگە بەش مەمۇرىي ئىشتات بەرگەنلىكى ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە كۆڭۈل
بۆلىدىغانلىقى ۋە ئۇنى قوللايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ.

ئۇ مۇنداق دېدى: ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسى
پارتگۇرۇپپىسىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت تەشكىلاتى بىرلەشمىسىنىڭ خىزمىتىنى ياخشىلاش
جەھەتتىكى يېتەكچى ئىدىيىسى ئۆگىنىش، مۇلازىمەت قىلىش، ئىتتىپاقلىق ۋە گۈللەندۈرۈشتىن
ئىبارەت.

بىرىنچىدىن، جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم نەزەرىيىسى، « دېڭ شياۋپىڭ ماقالىلىرىدىن تاللانما » نىڭ 3- تومىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشىمىز كېرەك. بۇ، پارتىيىمىز، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ نۆۋەتتىكى مۇھىم ۋەزىپىسى، شۇنداقلا ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىنىڭ نۆۋەتتىكى مۇھىم ۋەزىپىسى، بىز يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت نەزەرىيىسىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىدىيىسىنى ئىگىلىۋېلىشىمىز كېرەك. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت نەزەرىيىسى جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، شۇنداقلا ماركىزىملىق ئەدەبىيات-سەنئەت نەزەرىيىسى، ماۋزېدۇڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىدىيىسىنىڭ يېڭى تەرەققىياتى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ مەملىكەتلىك 4- نۆۋەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر قۇرۇلتىيىدا سۆزلىگەن تەبرىك سۆزىدە ئۇنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىدىيىسى بىر قەدەر مەركەزلىك شەرھىلەنگەن. بولۇپمۇ يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ « قالايمىقان ئارىلىشىۋالماسلىق » ئىدىيىسى بىزنىڭ « سول » ئىدىيىسى ئېقىمىنىڭ ئاسارىتىدىن ئۈزۈل-كېسىل ئادا-جۇدا بولۇپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىمىزنىڭ تەرەققىياتى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈن كەڭ جامائەت پىكرى مۇھىتى يارىتىشىمىزدا، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىمىزنىڭ تەرەققىياتى ۋە گۈللىنىشىدە ناھايىتى زور تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

بىز يەنە يولداش جياڭ زېمىننىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتى توغرىسىدىكى مۇھىم سۆزلىرىنى، مەيداننى، كۆز قارىشىنى، ئۇسۇلىنى ئوبدان ئۆگىنىشىمىز، ئەسلى ئەسلىنى ئەستايىدىل ئوقۇپ، روھىي ماھىيىتىنى ئۆزلەشتۈرۈۋېلىشىمىز كېرەك، ئىلىم نەزەرىيە بىلەن ئىدىيىمىزنى قوراللاندىرۇپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى راۋاجلىنىۋاتقان يېڭى ۋەزىيەتتە ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتى دۈچ كېلىۋاتقان يېڭى ئەھۋال ۋە يېڭى مەسىلىلەرنى توغرا تونۇشىمىز، ھەر مىللەت يازغۇچى، سەنئەتكارلىرىنىڭ تونۇشى ۋە ئىرادىسىنى جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى ئارقىلىق بىرلىككە كەلتۈرۈشىمىز، ئەدەبىيات-سەنئەتنى ھەقىقىي تۈردە ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز كېرەك.

ئىككىنچىدىن، ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى رەھبەرلىكى ئۈز ئەزالىرى، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسى، ئورگان كادىرلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى؛ پىداكارلىق روھى بىلەن بەزىبىر ئەمەلىي مۇلازىمەت ئىشلىرىنى قىلىشى؛ خىزمەت ۋە تۇرمۇش مۇھىتىنى ياخشىلاپ، ئەسەر ئىجاد قىلىش، ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈش، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ياخشى شەرت-شارائىت يارىتىشى؛ ئەمەلىي ئىشنى كۆپ قىلىشى، قۇرۇق گەپ قىلماسلىقى؛ ئولتۇراق ئۆي، ئۈنۋان، خىزمەت شارائىتى مەسىلىسىنى ھەقىقىي تۈردە ھەل قىلىشى، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ پاراۋانلىقىنى ياخشىلىشى، قىسقىسى، كۆپرەك ئەمەلىي ئىش قىلىشى، ياخشى ئىش قىلىشى كېرەك.

ئۈچىنچىدىن، ئىنتىپاقلىقنى كۈچەيتىش لازىم. بۇ - بارلىق خىزمەتلەرنى ياخشى

ئىشلەشنىڭ ئالدىنقى شەرتى. بولۇپمۇ شىنجاڭ، جۈملىدىن ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسى ئالدى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشى، ھەر قايسى ئورۇنلارنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىنىڭ ئىچكى ئىتتىپاقلىقىنى ياخشىلىشى، بىر-بىرىنى قوللىشى، ئورا كولاشماسلىقى، سەمىي نىيەت بىلەن ئىتتىپاقلىشىشى كېرەك. ھارامزادىلىك ۋە ياسالماق بىلەن ئىتتىپاقلىقنى ياخشىلىغىلى بولمايدۇ.

ئىسلاھات، تەرەققىيات، مۇقىملىق پۈتۈن پارتىيىمىز ۋە پۈتۈن مەملىكىتىمىزنىڭ چوڭ ۋەزىيىتى، شۇنداقلا شىنجاڭنىڭ چوڭ ۋەزىيىتى، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكى يولداشلار مۇشۇ چوڭ ۋەزىيەتكە بويسۇنۇشى، خىزمەت قىلىشى كېرەك. بۇنىڭدا ئالدى بىلەن يازغۇچى، سەنئەتكارلارنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىتتىپاقلىق ۋە مۇقىملىقنى كۈچەيتىپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكى ئىتتىپاقلىق، مۇقىملىق بىلەن ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جەھەتلەردىكى ئىتتىپاقلىقى، مۇقىملىقنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز ۋە ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسىتىشىمىز كېرەك. يەنە بىر تەرەپتىن، ئەسەرلىرىمىز بىلەن ئىتتىپاقلىق، مۇقىملىق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشىمىز، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تېمىسىدىكى ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىشىمىز كېرەك. بۇ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت يازغۇچى، سەنئەتكارلىرىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتى. ئىتتىپاقلىق، مۇقىملىقنى ئاساس قىلىپ، مىللەت، دىن قاتارلىق تېمىلارغا تاقىلىدىغان ئەسەرلەرنى يېزىشتا جەزمەن ئېھتىياتچان بولۇش، لايىقىدا بولۇشقا ئەھمىيەت بېرىش، ماركسىزىملىق مىللەت قارشى ھەم پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتى ۋە دىنىي سىياسىتىدىن ئىبارەت ھالقىلىق نۇقتىنى جەزمەن ياخشى ئىگىلەش، مىللەتلەر مەسلىسىگە ئالاقىدار بەزى تارىخىي ۋەقەلەرنى يېزىشتا تېخىمۇ ئېھتىياتچان بولۇش كېرەك. بىزگە مەلۇمكى، ئۇزۇن تارىخىي جەرياندا مىللەتلەر مۇناسىۋىتىگە تاقىلىدىغان نۇرغۇن تارىخىي ۋەقەلەر يۈز بەرگەن، كۆپلىگەن تارىخىي شەخسلەر ئوتتۇرىغا چىققان. بۇ مۇرەككەپ تارىخىي ۋەقەلەر ۋە تارىخىي شەخسلەرنىڭ بەزىلىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا، ۋەتەن بىرلىكىگە پايدىلىق، بەزىلىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا، ۋەتەن بىرلىكىگە پايدىسىز. يازغۇچىلىرىمىزنىڭ مەسئۇلىيىتى ئەنە شۇ مۇرەككەپ تارىخىي ۋەقەلەر ھەم تارىخىي شەخسلەرنى توغرا تاللاشتىن ئىبارەت. شۇڭا بىز مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا، ۋەتەن بىرلىكىگە پايدىلىق بولغان تارىخىي ۋەقە ھەم تارىخىي شەخسلەرنى تەشۋىق قىلىشىمىز، شۇ ئارقىلىق ھەر مىللەت خەلقىنى تەربىيىلىشىمىز ۋە رىغبەتلەندۈرۈشىمىز، ئىتتىپاقلىق، مۇقىملىق يولىدا تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىمىز، ئەسەرلىرىمىز ئارقىلىق، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئىتتىپاقلىقى، مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇشىمىز كېرەك.

تۆتىنچىدىن، ئەسەر ئىجاد قىلىش، ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈش، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى. ئەدەبىيات-سەنئەتنى «ئىككى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش» يۆنىلىشى ۋە «ئېچىلىش-سايىش» فاڭجېنىدا چىڭ تۇرۇش ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈشنىڭ مۇھىم كاپالىتى. ئاساسىي مۇقامنى كەڭ كۆلەمدە تەكىتلەش، كۆپ خىل بولۇشنى تەشەببۇس قىلىش ئەدەبىيات-سەنئەتنى «ئىككى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش» يۆنىلىشى ۋە «ئېچىلىش-سايىش» فاڭجېنىدا چىڭ تۇرۇشنىڭ كونكرېت

گەۋدىلىنىشى، ئاساسىي مۇقامنى كەڭ كۆلەمدە تەكىتلەش دېگىنىمىزدە جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇش نەزەرىيىسى ۋە پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەننىڭ يېتەكچىلىكىدە ھەممىدە ۋە تەنپەرۋەرلىك، كوللېكتىپىزىملىق، سوتسىيالىستىك ئىدىيە ۋە روھنى جارى قىلدۇرۇشقا پايدىلىق بولۇشنى؛ ھەممىدە ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ۋە زامانىۋىلىشىش قۇرۇلۇشىغا پايدىلىق بولۇش ئىدىيىسى ۋە روھنى؛ ھەممىدە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، جەمئىيەت تەرەققىياتى ھەم خەلق مەنپەئەتىگە پايدىلىق بولۇش ئىدىيىسى ۋە روھنى؛ ھەممىدە ھالال ئەمگەك بىلەن گۈزەل تۇرمۇش بەرپا قىلىش ئىدىيىسى ۋە روھنى زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىشىمىز، شۇ ئارقىلىق ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىمىزنى خەلق مەنپەئەتىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇشىمىز، جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشىمىز، خەلقنىڭ كۈنساين ئېشىۋاتقان مەنئىي ئېھتىياجىنى ئۈزلۈكسىز قاندۇرۇشىمىز كېرەك. بۇ، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىمىزنىڭ باش تېمىسى. بىز ئەدەبىيات-سەنئەت تۈزۈلمىسىنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ ھەر مىللەت يازغۇچى، سەنئەتكارلىرىنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغاشقا پايدىلىق بولۇش، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئازاد قىلىشقا پايدىلىق بولۇش، ھەر قايسى مىللەتلەر ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنىڭ گۈللىنىشى ۋە راۋاجلىنىشىغا پايدىلىق بولۇش پرىنسىپىدا چىڭ تۇرۇشىمىز كېرەك. تىجارەت باشقۇرۇش مېخانىزمىنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىگە ماس كېلىدىغان، ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنىڭ تەرەققىيات قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇنلاشالايدىغان ھەرىكەت مېخانىزمى ۋە باشقۇرۇش تۈزۈلمىسى ئۈستىدە ئىزدىنىپ، ئۈنۈمى ئۈستۈن، ھاياتىي كۈچى تولۇپ-تاشقان ھەرىكەت مېخانىزمى بەرپا قىلىشىمىز كېرەك. ئورگانلاشتۇرۇش خاھىشىنى تۈگىتىپ، دەرىجىلەر بويىچە خىزمەتكە تەكلىپ قىلىش تۈزۈمى بىلەن پۈتۈن خادىملارنىڭ مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنى سىناق تەرىقىسىدە يولغا قويۇش، فونكىسىيىنى ئۆزگەرتىش، ئىستىلىنى ئۆزگەرتىش، ھەر قايسى تەرەپلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغاش، ژۇرناللارنىڭ رەھبەرلىكىنى يەنىمۇ كۈچەيتىش، ژۇرنال باشقۇرۇش فاكتورىنى مۇۋاپىق تەكشۈرۈش، رىقابەت مېخانىزمىنى كېرگۈزۈپ، پۈتۈنلەي دۆلەتنىڭ يولىغا تايىنىپ ژۇرنال چىقىرىدىغان پاسسىپ ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىش، شۇ ئارقىلىق ژۇرناللارنى بازار ئىگىلىكى دولقۇنىدا ھاياتىي كۈچنى ئاشۇرۇش، ئۈزلۈكسىز راۋاجلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك.

يازغۇچى، سەنئەتكارلار تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈشى كېرەك. بۇ، ئەدەبىيات-سەنئەتنى گۈللەندۈرۈشنىڭ ھەقىقىي يولى. سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈلمىسىنى بەرپا قىلىش كىشىلەرنى سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت قارشى ۋە ئىجتىمائىي پىسخىكا جەھەتتە جەزمەن غايەت زور زەربىگە ئۇچرىتىدۇ، بۇ تارىخىي بۇرۇلۇش پەيتىدە ھەرخىل مۇرەككەپ ئىجتىمائىي زىددىيەت ۋە قىممەت قارشىدىكى ئۆزگىرىشلەر ئوتتۇرىغا چىقىدۇ، بۇ جەزمەن ئەدەبىيات-سەنئەت ئىجادىيىتىنى ناھايىتى يېڭى دېتال ۋە مەزمۇنلار بىلەن تەمىنلەيدۇ. شۇڭا يازغۇچى، سەنئەتكارلىرىمىز ئىدىيىسىنى يەنىمۇ ئازاد قىلىشى؛ كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتىشى؛ سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى ۋەزىيىتىدىكى كىشىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش شەكلى، تۇرمۇش شەكلى ۋە پىكىر قىلىش ئۇسۇلى قاتارلىق جەھەتلەردە چوڭقۇر ئۆزگىرىش بولۇۋاتقانلىقىنى چوڭقۇر تونۇشى ۋە ئىگىلىشى؛ جانلىق

ۋە تەسىرلىك بەدىئىي ئوبرازلار ئارقىلىق مول ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى، كىشىلەرنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ئەينەن ئەكس ئەتتۈرۈشى، دەۋرىمىز تەرەققىياتىنىڭ تومۇرى ۋە تارىخى تەرەققىياتىنىڭ يۈزلىنىشىنى ئەكس ئەتتۈرۈشى كېرەك، كەسپىي يازغۇچىلارنى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنىڭ ئاساسىي سەپلىرىگە بېرىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش دولقۇنىدىن ئىجادىيەت دېتاللىرىنى قوبۇل قىلىپ، دەۋر روھىغا ئىگە نادىر ئەسەرلەرنى يېزىشقا سەپەرۋەر قىلىش، ئىلھاملاندۇرۇش ۋە تەشكىللەش كېرەك. يولداش چىن خۇگېو ئاخىرىدا كۆپچىلىكنىڭ ئۆز-ئۆزىگە ئىشىنىشىنى، ئۆزىنى قۇدرەت تاپقۇزۇشىنى، ئۆز خىزمىتى ئارقىلىق ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، سوتسىيالىستىك مەنئى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا يېڭى ۋە تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇشىنى ئۈمىد قىلدى.

غۇپۇر قادىر تەرجىمىسى

لى جۈن ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسى

لى جۈن ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە چوڭ بولغان، ئۇنىڭ ئائىلىسىدە ھەممىلا كىتاب بار ئىدى دېيىشكە بولمىسىمۇ، لېكىن دەستۇر، تارىخ، كىتابلىرى ۋە مەجمۇئەلەرنىڭ جىمىسى تېپىلاتتى، شۇڭا ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا قەدىمكى ئەسەرلەر بىلەن پىششىق تونۇشقان. ئۇنىڭ «قەدىمكى ئەسەرلەردىن ئۆرنەكلەر» نى پىششىق يادلىۋېلىشى كېيىنكى ئىجادىيەتلىرىگە ئىنتايىن زور پايدا يەتكۈزگەن. ئەمما ئۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئىرادىسى بىلەن ئۈچ يېشىدا چاي ئىچۈرۈپ قويغان ساۋاتسىز قىز دۇڭ بىگىنى، يەنى ھازىرقى ئايالنى 16 يېشىدا ئەمىرىگە ئالغان. دۇڭ بىگى كېلىن بولۇپ كەلگەندىن كېيىن، ۋاقىت تاپسلا خەت ئۆگەنگەن. ئارىدىن نەچچە ئون يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئېلىپنىڭ سۈنۈقىنى بىلمەيدىغان ساۋاتسىز قىز تارىخ كىتابلىرىنى ئوقۇشتىن سىرت يېزىقچىلىق قىلالايدىغان سەۋىيىگە يېتىپ، ئىككى يۈز مىڭ خەتلىك بىئوگرافىك روماننى پۈتتۈرگەن. ياشانغان بۇ ئەر-خوتۇنلارنىڭ كۈندۈلۈك تۇرمۇشتا زادىلا گېيى تۈگىمەيدۇ. ئۇلار 1946-يىلى توي قىلغاندىن بۇيان بىر قېتىمىمۇ تاكالىشىپ باقمىغان. لى جۈن ئاغرىپ قالغاندىن كېيىن دۇڭ بىگى ئۇنىڭغا قاراش، تاماق ئېتىپ بېرىش، چېچىنى ئېلىپ قويۇش قاتارلىق ئىشلارنى بىراقلا زىمىسىگە ئالدى، يەنە قان بېسىمى ئۆلچەشنىمۇ ئۆگىنىۋالدى. لى جۈن 24 يېشىدىن تارتىپ «يولداش، ئۇنداق قىلماڭ»، «لى شۋاڭشۋاڭ»، «كونا ئەسكەرنىڭ يېڭى تەرجىمھالى» قاتارلىق ئەسەرلەرنى يېزىپ، مەشھۇر يازغۇچى بولۇپ قالدى. يازغۇچى يېڭى دەۋر مۇھىتىدا يەنە «خۇاڭخې دەرياسى شەرققە ئاقماقتا» ناملىق رومانى بىلەن نۇرغۇن سىنارىيەلەرنى يېزىپ پۈتتۈردى ۋە ئۆزگەرتتى. ئۇ يۇقىرى ئورۇنغا ۋە شان-شەرەپكە ئېرىشكەندىن كېيىن، ئەتراپىدا چۆرگىلەپ يۈرىدىغان سىرداش قىزلاردىن خالىي بولالمىدى، دۇڭ بىگى بۇنىڭغا زادىلا كۈندەشلىك قىلمىدى، بەلكى «لى جۈن ياخشى ئادەم، ئۇ مېنى تاشلىۋەتمەيدۇ» دەپ ئويلىدى. لى جۈن بولسا، توي كۈنى كېلىنچەكنىڭ چۈمبىلىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىغىدەك ئورۇق يېزا قىزى ئىكەنلىكىنى بايقىغىنىدىن تارتىپلا،

« مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۆمۈر بويى بىرگە ئۆتمەن، شۇڭا ئۇنىڭغا مەسئۇل بولۇشۇم كېرەك » دېگەن نىيەتكە كەلدى. ھازىر ياشانغان بۇ ھەمراھلار ھەر كۈنى سەھەردە يېقىن ئارىدىكى تاۋيۈەنتىڭ باغچىسىدا سەيلە قىلىدۇ، ئەتىگە نلىك بازارنى بىرلىكتە ئايلىنىپ سەي سېتىۋالىدۇ، كوچىدىكى ۋاراڭ-چۈرۈڭ ئىچىدە ئادەتتىكى پۇقرالارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى ئۆگىنىدۇ.

لى جۇنىڭ تۆت ئوغلى، ئىككى قىزى ياراملىق ئادەم بولدى. ئاتىسىنىڭ كەسپىگە ۋارىسلىق قىلغان لى چې « سەن يىغلىساڭ مەن كۈلمەن » ، « يەن پادشاھى ۋە خۇاڭ پادشاھى » ناملىق كۆپ قىسىملىق تېلېۋىزىيە تىياتىرنى يېزىپ تۈگەتتى. ئەينى چاغدا « ئايال ئوغرى » نى ئىجاد قىلىپ بىر مەھەل دەۋر سۈرگەن لى كېۋى ھازىر ئاۋسترالىيىدە خىزمەت قىلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ كەنجى ئوغلىمۇ ماي بۇياق رەسىمى ناھايىتى ئۆزگىچە سىزىدۇ.

غۇپۇر قادىر تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

مۇكاپاتلانغاندىن كېيىن

تېخى يېقىندىلا شەرەپ بىلەن نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ياپۇنىيە يازغۇچىسى داجياڭ جىيەنسەنلاڭ بۇ يىلنىڭ بېشىدا « يېشىل ياغاچ كۆيۈشكە باشلىدى » دېگەن روماننىڭ 3-قىسىمىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ھېكايە يازمايدىغانلىقىنى جاكارلىغان. بۇنىڭغا ئۇنىڭ ھېكايىلىرىدە ھەمىشە ئۇچراپ تۇرىدىغان ئوغلىنىڭ مېڭە كېسىلى ساقىيىپ، مۇۋەپپەقىيەت قازانغان مۇزىكانتلار قاتارىدىن ئورۇن ئالغانلىقى سەۋەبىچى بولغان. داجياڭ جىيەنسەنلاڭ مۇكاپاتلانغاندىن كېيىن ئۇنى تەبرىكلەيدىغانلاردىن ئۈزلۈكسىز تېلېفون كەلگەن. يازغۇچى بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: « ماڭا ياۋروپا ۋە ئامېرىكىدىكى نۇرغۇن دوستلىرىمدىن تېلېفون كەلدى. ئۇلار مېنىڭ نېمىشقا يېزىقچىلىقىمنى توختاتقانلىقىمنى بىلمەكچى بولۇشتى. »

داجياڭ جىيەنسەنلاڭنىڭ نەزەرىدە يۇرتى ئەينى يەردە تۇرىۋاتقان 92 ياشلىق ئانىسى داجياڭ شياۋشى ھەممىدىن موھىم ئىدى. « ئانام مېنى ناھايىتى قاتتىق باشقۇراتتى، ئەمما تۆنۈگۈن كەچتە ئۇنىڭ ئاغزىدىن نەچچە ئون يىلدىن بۇيان تۇنجى قېتىم بەزى ماختاشلارنى ئاڭلىدىم. » 59 ياشلىق داجياڭ جىيەنسەنلاڭ بۇ گەپلەرنى قىلغاندا سەل كۈلۈمسىرەپ قويدى.

ياپۇنىيە كىتابخانلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەكلا داجياڭ جىيەنسەنلاڭنىڭ نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەردىن ئىسەنكەرەپ قالغان، كىتابخانا خىزمەتچىلىرى جۈمە كۈنى چۈشتىن ئاۋال پۈتۈنلەي داجياڭ جىيەنسەنلاڭنىڭ كونا-يېڭى ئەسەرلىرىنى كۆپەيتىپ زاكاز قىلىش بىلەن ئاۋارە بولغان. گەرچە داجياڭ جىيەنسەنلاڭنىڭ كىتابلىرى بىر قەدەر قارشى ئېلىنغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ كىتابىنى سېتىۋالغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ياشانغان كىشىلەر ئىكەن.

غۇپۇر قادىر تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

قايغۇلۇق خەۋەر

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو ئەلنەغمىچىلىرى جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، غەربىي شىمال مىللەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ تەكلىپ قىلىنغان پروفېسسورى، ئاتاقلىق تەرجىمان، دۆلەت دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسس خاۋگۈەنجۇڭ داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي، 1994-يىلى 10-ئاينىڭ 28-كۈنى 60 يېشىدا ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولدى.

خاۋگۈەنجۇڭ 1934-يىلى 12-ئايدا گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ ۋۇۋېي ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ غەربىي شىمال مىللەتلەر ئىنستىتۇتى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا خىزمەت قىلغان. ئاسسىنت، لېكتور، تەرجىمە تەھرىرى، تەكلىپ قىلىنغان پروفېسسور ۋە «شىنجاڭ مىللەتلەر ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى بولغان.

خاۋگۈەنجۇڭنىڭ ھاياتى شانلىق ھايات، جاپالىق ھايات، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت تەرجىمە ئىشلىرىغا زور تۆھپە قوشقان ھايات. ئۇنىڭ بىلىمى مول ھەم چوڭقۇر بولۇپ، ئىجتىھات بىلەن ئىشلەيتتى. ئۇ ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، تاجىك، ئۆزبېك قاتارلىق قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ كۆپلىگەن مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرىنى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرغان. بۇلارنىڭ ئىچىدە «قۇتادغۇبىلىك»، «تۈركىي تىللار دىۋانى»، «ئوغۇزخان»، «قۇمۇل مۇقاملىرى» قاتارلىق كلاسسىك ئەسەرلەر ۋە خەلق ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى، شۇنىڭدەك تېيىپجان ئېلىپتۇ، ئابدۇكېرىم خوجا قاتارلىق ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ ئەسەرلىرى بار. ئۇندىن باشقا يەنە باشقىلار بىلەن بىرلىكتە «قىزىل راۋاقتىكى چۈش»، «لياۋجەي رىۋايەتلىرى»، «جۇدالىق زارى» قاتارلىق مەشھۇر خەنزۇ كلاسسىك ئەسەرلىرىنى ئۇيغۇر قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر تىللىرىغا تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرغان. ئۇ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە يۇقىرى ئابرويغا ئىگە بولۇپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ قەدىرلىشىگە ۋە ئىشەنچىگە ئېرىشكەن. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ «ئەدەبىي تەرجىمىلەر»، «شىنجاڭ خەلق ئەدەبىياتى تەتقىقاتى»، «شىنجاڭ مىللەتلەر ئەدەبىياتى» قاتارلىق ژۇرناللارنىڭ تەھرىرلىك خىزمىتىگە قاتناشقان. كۆپلىگەن ياخشى ئەسەرلەرنى ئېلان قىلىش بىلەن بىرگە بىر تۈركۈم ئاپتور ۋە تەرجىمانلارنى يېتەكلىگەن.

ئۇ ماركسىزىملىق مىللەت قارىشىدا چىڭ تۇرۇپ، ھەر مىللەت زىيالىيلىرى بىلەن

ئەسسالام ھۆرمەتلىك ئاپتور ۋە كىتابخان، يېڭى يىللىقلارغا مۇبارەك بولسۇن!
سېلەر ژۇرنىلىمىزنىڭ يىللىقى، مەنبەئى، يەنى ئەمنا تېخىسى، ئىخلاسىمەن دوستى ھەم قىزغىن خېرىدارى،
سېلەر «تارىم» نى ئانا ژۇرنال، شۇنداقلا دۇنيا بويىچە ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدىغان ئەڭ نوپۇزلۇق ئەدەبىي
ژۇرنال، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ مەكتىپى، بېغى، ئەينىكى، كەڭ مۇنبىرى ھېسابلايسىلەر.

بۇ يىل 8-ئايدا بۇ ژۇرنالنىڭ نەشىر قىلىنغىنىغا 45 يىل تولدۇ. مۇشۇ 45 يىل مابەينىدە بۇ ژۇرنال
نۇرغۇنلىغان ئەدەبىيلەرنى يېتىشتۈردى، نۇرغۇنلىغان ياش تالانت ئىگىلىرىگە بۆشۈك، ئۈمىدلىك مايسا-بىخىلارغا
مۇنبەت تۇپراق، تەلەپكارلار ۋە ئىزدەنگۈچىلەرگە بار-يۆلەك، شۇتتا، كۆۋرۈك ھەم مەشئەل بولدى. ئۇنىڭ
يېڭى زامان ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىدا تۇتقان ئورنى ۋە ئوينىغان رولى ھەقىقەتەن ئىنتايىن چوڭ. ئۇيغۇر
ئەدەبىياتىنى ئۆگىنىمەن، چۈشىنىمەن، تەتقىق قىلىمەن دېگەن جۈڭكۈ ۋە چەت ئەللىك ھەر قانداق كىشى
ئالدى بىلەن «تارىم» ژۇرنىلىغا مۇراجىئەت قىلىدۇ. ئۇلار «تارىم» دىن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ نەمۇنىلىرىنى،
يۇقىرى سەۋىيىسىنى، تەرەققىيات ئىستىقبالىنى كۆرەلەيدۇ.

«تارىم» نىڭ ئورنى سېلەرنىڭ ۋە كىشىلەرنىڭ نەزەرىدە شۇ قەدەر يۇقىرى! شۇڭا سېلەر ئۆزۈڭلەرنىڭ
قان-تەرى بەدىلىگە كەلگەن قىممەتلىك ئىجادىيەت مېۋىلىرىڭلار—يۈرەك پارەڭلەرنى ژۇرنىلىمىزغا ئايانماي
تەقدىم قىلىپ، ئۇنىڭغا قىزغىن خېرىدار بولۇپ، ئۇنى ئەتىۋارلاپ، ئۇنىڭ ياخشى چىقىشىغا دائىم ئەجر
سىڭدۈرۈپ ۋە كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدىڭلار. «تارىم» سېلەردىن مىننەتدار!

مانا، «تارىم» سېلەر بىلەن يېڭى بىر يىلغا قەدەم قويدى. ئالدىڭلاردا يېڭى بىر يىل كەڭ قۇچاق
ئېچىپ سېلەرنى قۇتلىماقتا، ئۆز باغرىغا چىللىماقتا. سېلەردىن يېڭى-يېڭى ئۈمىدلەرنى كۈتمەكتە. بۇ يىل
10-ئايدا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىغا 46 يىل، ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىغا 40 يىل تولدۇ. بۇ
كاتتا توپدا يېڭى تارىخىي دەۋرىمىزنىڭ پارلاق مۇۋەپپەقىيەتلىرى، بولۇپمۇ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش داۋامىدىكى
كارامەت ئۆزگىرىشلەر، غايەت زور نەتىجىلەر كۆرەك قىلىنىدۇ. بىز بۇ كاتتا توپنى كۈتۈۋېلىش يۈزىسىدىن
ژۇرنىلىمىزنى مەزمۇنىدىن شەكىلگىچە بېيىتىپ ۋە كۆپ خىللاشتۇرۇپ، ئاپتور ۋە كىتابخانلارغا تېخىمۇ ياخشى
خىزمەت قىلدۇرمىز. 1-ساندىن باشلاپ «40 يىللىققا سوۋغا» دېگەن سەھىپە ئېچىپ، 40 يىللىققا بېغىشلانغان
ھەرحىل ژانىردىكى مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر ۋە نەزەرىيىۋىي، ئىلمىي ماقالىلەرنى نۇقتىلىق ئېلان قىلىمىز. يىل
ئاخىرىدا 40 يىللىققا سوۋغا قىلىنغان ھەر خىل ژانىردىكى ئەسەرلەردىن ئەڭ ياخشىلىرىدىن بىرنى تاللاپ
مۇكاپانلايمىز. بۇ 3-قېتىملىق «تارىم» مۇكاپاتى بولىدۇ.

سېلەرنىڭ جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن پارلاق نەتىجىلەر،
ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش داۋامىدىكى غايەت زور ئۆزگىرىشلەر، يېڭى دەۋر كىشىلىرىنىڭ پارلاق ئوبرازى ئەكس
ئەتتۈرۈلگەن دەۋر روھىغا باي، تۇرمۇش يۈرىقى ۋە بەدىئىي جەلپ قىلىش ئىقتىدارى كۈچلۈك، كىشىلەرنىڭ
ۋە تەنپەرۋەرلىك، كوللېكتىپىزىملىق روھى، سوتسىيالىزم قۇرۇش ئاكتىپلىقى ۋە ئىرادىسىگە ئىلھام بېرىدىغان ھەر
خىل شەكىل ۋە ھەر خىل ئۇسلۇبتىكى ئەسەرلەرنى تىرىشىپ ئىجاد قىلىپ، جۈملىدىن ئەدەبىياتىمىزنىڭ
تەرەققىيات ئەھۋالى يەكۈنلەنگەن، مۇۋەپپەقىيەت، نەتىجىلەر ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، ئىلمىي قىممىتى يۇقىرى
ماقالىلەرنى يېزىپ، 40 يىللىققا سوۋغا قىلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز. ژۇرنىلىمىز سېلەرنىڭ 40 يىللىققا بېغىشلانغان
ئېسىل ئەدەبىي ئاخبارات، ھېكايە، پوۋېست، نەسر، ماقالە ۋە شېئىرلىرىڭلارنىڭ ئارقا-ئارقىدىن يېتىپ كېلىشىنى
تەقەززالىق بىلەن كۈتىدۇ.

سېلەرگە ئالىي ئېھتىرام ۋە قىزغىن سالام بىلەن

«تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى

قەييۇم تۇردى
(بىرىنچى دەرىجىلىك يازغۇچى)

زوردۇن سايبىر
(بىرىنچى دەرىجىلىك يازغۇچى)

تۇرسۇنھاي ھۈسەيىن
(ئىككىنچى دەرىجىلىك يازغۇچى)

توبۇل ئىسلام (ئالىي مۇھەررىر،
«دۇنيا ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىنىڭ
باش مۇھەررىرى)

مەھمەت شياۋۇدۇن
(ئالىي مۇھەررىر)

مەھمەت زۇنۇن (پروفېسسور،
«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ
باش مۇھەررىرى)

ئىمىن تۇرسۇن
(ئالىي مۇھەررىر)

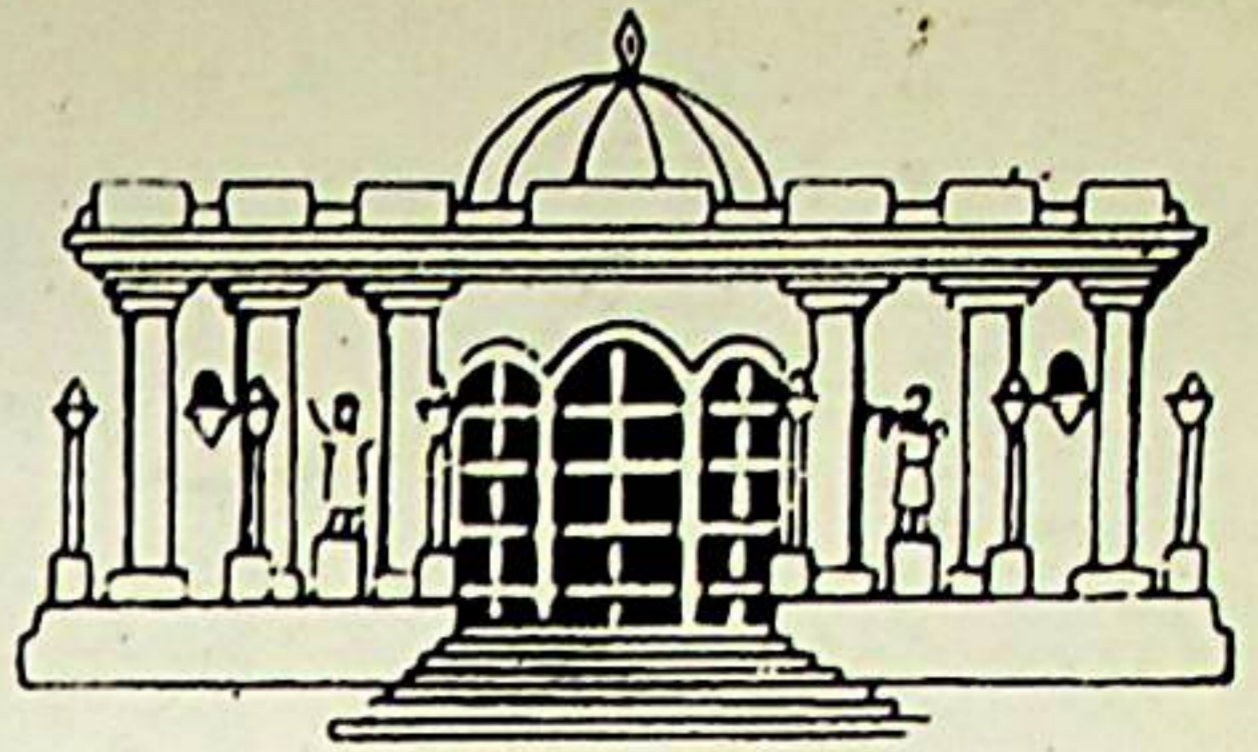

ئىدرىس بارات (كاندىدات ئالىي
مۇھەررىر، «مىللەتلەر ئىتتىپاقى»
ژۇرنىلىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى)

بېلى زاھىد
(مۇدىر مۇھەررىر)

《塔里木》文学月刊(维吾尔文) TARIMA MONTHLY LITERATURE JOURNAL
IN UIGHUR LANGUAGE

تاریم

1995-يىلى 1-سان (407-سان)، 45-يىلى نەشرى
تۈزگۈچى «تاریم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى
ئۈرۈمچى جەنۇبىي دوستلۇق يولى 22-قورۇ، تېلېفون نومۇرى: 4816214
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى، «بۇغدا» ئېلېكترونلۇق
مەتبەئە مەركىزىدە تىزىلدى. ئۈرۈمچى شەھەرلىك ناسما زاۋۇتىدا
بېسىلدى. ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
جۇڭگو كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
مەملىكەت بويىچە ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتىرى قوبۇل قىلىدۇ
بىر نەپەر: 2.40 يۈەن
پوچتا ۋە كالىت نومۇرى: 58-66، ناسما تاۋاق: 10، باھاسى: 2.40 يۈەن
پوچتا نومۇرى: 830000
پوچتا ۋە كالىت نومۇرى: M 4461
پوچتا نومۇرى: 830000

国际标准刊号: ISSN 1002-9044
国内统一刊号: CN 65-1010/I
国外代号: M 4461
邮发代号: 58-66
定价: 2.40元
零售: 各地邮局所
广告许可证: 新工商广字01005419号